MUZEUL JUDETEAN DE ISTORIE SI ARHEOLOGIE MARAMURES

MARMATIA

20

ARHEOLOGIE - ISTORIE

2024

ARCHAEOLOGY & HISTORY

BAIA MARE

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ŞI
ARHEOLOGIE MARAMUREŞ

MARMATIA

20

Baia Mare
2024

https://biblioteca-digitala.ro

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Viorel RUSU, redactor şef
Dan POP, secretar de redacție

COLEGIUL ŞTIINȚIFIC:

Dr. Nona PALINCAŞ, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Bucureşti
Dr. Ioan STANCIU, Institutul de Arheologie şi Istoria Artei, Cluj-Napoca
Dr. Ionuț Virgil COSTEA, Facultatea de Istorie şi Filosofie, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca

MARMATIA – publicație periodică a Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş

Lucrările şi corespondența vor fi trimise la adresa:
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
Baia Mare, str. Monetăriei, nr.1-3
cod: 430406; jud. Maramureş
Telefon: 0040-262-211924; Fax: 0040-262-211927
e-mail: maramuresmuzeu@gmail.com
www.maramuresmuzeu.ro

Răspunderea pentru conținutul ştiințific al lucrărilor şi calitatea rezumatelor în limbi străine revine, în exclusivitate, autorilor

Tehnoredactarea: Tünde PÉCSI
Coperta: Emanuel LUCA, Zamfir ŞOMCUTEAN
Pe coperta I: *Brățară de bronz din depozitul de bronzuri de la Vadu Izei (colecția Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş).*

Editor: Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
© Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş 2024

ISSN - 1582-9979

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS - CONTENTS - SOMMAIRE – INHALT

ARHEOLOGIE

Mihai ROTEA, Angelo BULBOACĂ, Dinu BERETEU, Mircea RĂCHITĂ, Mircea ŞUŞMAN, Simona LAIU, Alexandru CRUCERU	Cronica descoperirilor arheologice din satul Răchițele, comuna Mărgău, județul Cluj / The Chronicle of Archaeological Discoveries in the Village of Răchițele, Mărgău Commune, Cluj County Non-intrusive archaeological research along the Baia Mare beltway	5
Mihai ROTEA, Angelo BULBOACĂ	Cuvânt introductiv pentru debutul seriei „note". Artefacte preistorice deocamdată nelocalizate în depozitele Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei provenind de la Boineşti – Belovar (Note. Nr. 1) / Introduction to the inaugural „Note" series. Prehistoric atifacts from Boineşti – Belovar unlocated in the storages of the National Museum of Transylvanian History Collection (Notes. No. 1)	23
Melania POHAIDAC	Dealul Brânduş şi depozitul de brățări de la Vadu Izei / The Brânduş Hill and the bracelets hoard from Vadu Izei	29
Ioan STANCIU Daniel V. SANA	O structură interesantă într-o aşezare de la răscrucea dintre secolele VI/VII p. Chr. — aria Someşului Inferior, partea de nord-vest a României / An intriguing structure at the turn of the 7th century AD on the Lower Someş in northwestern Romania	41
Sebastian BELBE	Raport preliminar privind cercetările arheologice de la Biserica Reformată din Berchez din anul 2018 / Preliminary report on the 2018 archaeological research from the Reformed Church in Berchez	67

ISTORIE

Dumitru NOANE	Bisericile române surori în fruntea luptei pentru emancipare a românilor din Bihor şi părțile vestice / Romanian sister churches at the forefront of the fight for the emancipation of Romanians in Bihor and the western parts	79
Lucia POP	„Timpul" Revoluției Franceze. Un ceasornic republican în colecțiile muzeului băimărean/ Time of the French Revolution. A Republican Timepiece in the Baia Mare Museum collections	101
Petre DIN	Raul Dona, memorialist al Primului Război Mondial / Raul Dona as a memorist of the First World War	109
Ioan BOTIŞ	Lumea internațională în ziarul Pentru Socialism. De la revoluția din Ungaria la instaurarea comunismului în Cuba (1956-1959) II / The International World in the Newspaper Pentru Socialism. From the Hungarian Revolution to the Establishment of Communism in Cuba (1956-1959) II	121

https://biblioteca-digitala.ro

ANTROPOLOGIE

Monica Leontina GHIMAN	Mitologie minieră. Vâlve şi pitici / Mining mythology. Female magical beings and dwarves	**147**

VARIA

Miorița ŞTEF	Mineritul în Maramureş - Bibliografie selectivă / Mining in Maramureş county: Selective bibliography	153

RECENZII, PREZENTĂRI DE CĂRȚI

Ionuț CIORBA	Cosmin Ionuț Patca, Aşezările de pe Valea Bistrei de la primele atestări documentare până la instaurarea administrației româneşti (secolele XIII-XX). Studiu monografic, Editura Muzeului Țării Crişurilor, Oradea, 2022	165

Prescurtări bibliografice / Bibliographische Abkürzungen / Bibliographical abbreviations 167

https://biblioteca-digitala.ro

Cronica descoperirilor arheologice din satul Răchițele, comuna Mărgău, județul Cluj

MIHAI ROTEA, ANGELO BULBOACĂ, DINU BERETEU, MIRCEA RĂCHITĂ, MIRCEA ŞUŞMAN, SIMONA LAIU, ALEXANDRU CRUCERU

***Cuvinte cheie*:** *Bronz timpuriu I, cultura Coțofeni, topoare-ciocan din granit, topor tip calapod din gresie fină silicioasă*
***Keywords*:** *Early Bronze Age I, Coțofeni group, perforated axe hammers made of granite, shoe-last type axe*

Munții adesea oferă resurse unice, care nu se regăsesc în zonele joase, şi, totodată, au servit drept refugiu natural datorită reliefului greu accesibil şi condițiilor de viață mai puțin prielnice pentru noii veniți. În aceste locuri izolate şi greu de atins, comunitățile locale au reuşit să-şi continue existența, să-şi păstreze identitatea culturală pentru perioade lungi de timp şi să-şi protejeze resursele. Aceşti oameni au lăsat urme arheologice importante, care pot oferi informații prețioase despre modul lor de viață, despre tehnicile de adaptare la mediu şi despre interacțiunile cu alte populații. Deşi multe dintre aşezările montane nu sunt la fel de spectaculoase sau bogate arheologic precum marile centre din câmpiile întinse de-a lungul râurilor, ele au o valoare inestimabilă pentru înțelegerea istoriei îndelungate a acestor locuri.

În toamna anului 2024, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei a demarat o cercetare arheologică în zona satului Răchițele, comuna Mărgău, județul Cluj (Pl. I), având ca scop aducerea la lumină a unor noi capitole din istoria acestei regiuni fascinante şi asigurarea cunoaşterii şi conservării patrimoniului cultural al Munților Apuseni. Atenția noastră s-a îndreptat către trei areale distincte.

Răchițele – *La Cărbunaru*

În anul 1970, Teodor Răşinar, săpând fundația unui grajd, a descoperit, la adâncimea de -1,20 m, mai multe fragmente ceramice, oase de animale şi un topor-ciocan din granit[1]. La scurtă vreme, descoperirile au fost comunicate în literatura de specialitate, însă doar toporul-ciocan a fost ilustrat.[2] Locul descoperirii acestor artefacte a fost denumit *Vatra Satului*[3] (cu referire la vechea vatră a satului), însă, mai precis, se află pe *Dealul Răşinarilor*, în locul cunoscut de localnici sub numele de *La Cărbunaru* (Pl. II). Informațiile oferite cu amabilitate de Adrian Răşinar, fiul lui Teodor Răşinar, împreună cu cercetările noastre de suprafață, ne-au ajutat să identificăm cu exactitate locul descoperirilor, inclusiv amplasamentul fostului grajd (cu dimensiunile de 13 x 8 m), care în prezent se află în ruină şi constă din grămezi de piatră, pământ şi lemn, unele dintre acestea alunecate pe pantă, iar altele rămase pe terasa inițială a construcției, precum zidul de piatră dinspre nord-vest (Pl. III/1).

Toporul-ciocan, conform autorilor, este realizat din granit de culoare cenuşiu-verzuie (Pl. III/4). Are o lungime de 20,5 cm, lățimea tăişului de 3,7 cm, grosimea de 6,3 cm şi un diametru al găurii de înmănuşare de 2,2 cm[4]. Este demn de remarcat faptul că pe corpul toporului se distinge o primă încercare de perforare, abandonată în favoarea uneia plasate mai aproape de ceafa lui.

În scopul detectării altor posibile vestigii arheologice, au fost realizate două unități de cercetare. Secțiunea notată S I (3x1 m) şi caseta C I (2x1 m) au fost excavate în forma literei L, la 1 m în spatele zidului nord-vestic al fostului grajd, la circa 20 m de intrarea în casa de la numărul 270. Ele au relevat o secvență stratigrafică cu o adâncime maximă de -1,75 m. Sedimentul analizat, situat sub un strat vegetal subțire de culoare maronie, este compact şi intact, fără urme de activitate antropică. Acesta este alcătuit din straturi suprapuse de sol luto-nisipos, cu un conținut predominant de micaşisturi şi, mult mai rar, de calcar, prezentând o variație cromatică în nuanțe de cafeniu şi maroniu (Pl. III/1-3).

Mihai Blăjan şi Tiberiu Cerghi au datat artefactele descoperite în perioada de tranziție de

[1] Blăjan, Cerghi 1977, p.145-146; Blăjan, Tatai-Baltă 1978, p.34.
[2] Blăjan, Cerghi 1977, p.145-146. Blăjan, Tatai-Baltă 1978, p.34. Din nefericire, nu se specifică muzeul în care au fost transferate artefactele; cel mai probabil, acestea au fost predate Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei (MNIT). Cu toate acestea, nu le-am identificat în colecția preistorică a MNIT, ceea ce sugerează fie că au rămas neinventariate, fie că au fost transferate către un alt muzeu.
[3] RepArhCluj 1992, p.325.
[4] Blăjan, Cerghi 1977, p. 145.

https://biblioteca-digitala.ro

la eneolitic la epoca bronzului[5], o datare reluată şi în Repertoriul Arheologic al judeţului Cluj[6]. Regretatul cercetător Petre I. Roman a utilizat acest cadru temporal pentru a încadra cronologic cultura Coţofeni[7], autorii menţionaţi sugerând astfel o posibilă atribuire a artefactelor acestei culturi. Totodată, cultura Coţofeni este binecunoscută pentru răspândirea sa în zonele montane, iar toporul descoperit prezintă numeroase analogii în acest context cultural-arheologic[8]. Printre exemplele similare se numără cele întregi sau fragmentare descoperite la Bretea-Mureşană[9], Căpud[10] şi Şincai[11]. Nici abandonarea unei prime încercări de perforare şi alegerea unui alt loc pe piesă nu este străină culturii menţionate, fiind cunoscute în acest sens exemplarele de la Căpud sau Câlnic[12]. La fel şi utilizarea granitului pentru confecţionarea topoarelor (de exemplu: Cetea[13] ori Ighiel[14]). Prin urmare, este foarte probabil ca artefactele să aparţină acestei culturi.

În fine, să notăm faptul că sondajul arheologic, inclusiv observaţiile noastre de la faţa locului, arată că descoperirile publicate nu provin dintr-o aşezare extinsă, ci, cu un grad ridicat de certitudine, reprezintă un complex arheologic izolat, posibil o colibă de păstori, care a fost distrus complet de construirea grajdului, în anul 1970.

Răchiţele – *Valea Stanciului*

Un alt topor-ciocan din granit cenuşiu-verzui a fost aflat, de asemenea, în mod întâmplător, de către Mircea Şuşman, în albia pârâului *Valea Stanciului*, în dreptul casei părinţilor săi de la nr. 243 (Pl. IV).

Toporul-ciocan (Pl. V) are o lungime de 25,4 cm, cu un diametru al găurii de înmănuşare de 2,7 cm şi o grosime maximă a corpului, în dreptul cefei, de 5 cm. Tăişul, cu o lungime de 5 cm, se remarcă prin forma sa curbată şi uşor ştirbită în zona centrală, sugerând o utilizare intensă a artefactului. De asemenea, ceafa lui poartă semne clare ale unei întrebuinţări repetate. Corpul bine şlefuit al toporului prezintă o incizie adâncă, de aproximativ 7 cm, alături de alte incizii mai mici. Dacă striaţiile fine din apropierea lamei toporului ori de pe corpul acestuia ar putea fi interpretate ca rezultat al folosirii lui în activităţi specifice, inclusiv spărtura uneia dintre muchii, cea de pe corpul acestuia pare să fi fost utilizată pentru ascuţirea unor unelte din os şi/sau metal. Să notăm şi poziţionarea găurii de prindere a cozii aproape de ceafă, un aspect care deplasează greutatea toporului către partea frontală (lama). Această caracteristică amplifică forţa loviturii, optimizând tăierea şi despicarea (funcţiile sale prioritare), în detrimentul capacităţii de sfărâmare şi strivire.

Pe malul pârâului, în locul unde a fost descoperit toporul, nu am identificat urme arheologice. Dacă această ipoteză se confirmă, ar putea sugera fie că toporul a fost adus de apă dintr-o zonă locuită situată în amonte, pe care nu am reuşit să o localizăm, fie că a fost depus intenţionat ca ofrandă în perimetrul în care a fost descoperit. Totuşi, este important de subliniat că foarte aproape de cursul apei există un drum asfaltat, cu marginea dinspre pârâu betonată, ceea ce limitează semnificativ accesul la stratul de pământ cu posibil potenţial arheologic. Totodată, este posibil ca acest strat să fi fost dislocat în mare măsură în timpul lucrărilor de construcţie a drumului.

Deşi acest topor-ciocan nu a putut fi contextualizat arheologic de noi, este rezonabil să presupunem că, la fel ca prima descoperire discutată, ar putea aparţine tot culturii Coţofeni, din prima fază a bronzului timpuriu. Presupunerea noastră se bazează pe similitudinile tipologice ale celor două artefacte şi pe proveniența comună a materiei prime din care sunt confecţionate (sursa trebuie să fie în apropierea localităţii Răchiţele, urmând a fi identificată de colega Luminiţa Săsăran). La analogiile deja amintite pentru acest tip de unelte-arme din cadrul culturii menţionate putem adăuga şi exemplarele descoperite la Boarta[15].

[5] Blăjan, Cerghi 1977, p.145; Blăjan, Tatai-Baltă 1978, p.34.
[6] RepArhCluj 1992, p.325.
[7] Roman 1976, p.77.
[8] Roman 1976, p.17.
[9] Rotea *et alii* 2016.
[10] Ciugudean 2000, p.31, pl. 121/3.
[11] Lazăr 1977, pl. XIII/4-5; Lazăr 1978, p.54; Lazăr 1980, p.21-22; Ciugudean 2000, p.31, pl. 124/3-4.
[12] Ciugudean 2000, p.31, pl. 121/9, 122/4.
[13] Berciu, Berciu 1946, p.32, fig. 21/29.
[14] Berciu, Berciu 1946, p.45, fig. 34/36; RepArhAlba 1995, p.109.
[15] Dumitraşcu, Togan 1971, p.427, pl. V/27-29; Lazăr 1979, 30; Lazăr 1980, p.22.

https://biblioteca-digitala.ro

Răchițele – *Abriul lui Rol*

La sfârşitul anilor ’70, Roland Tămaş şi Angelo Bulboacă au descoperit, la hotarul dintre comunele Mărgău şi Săcuieu, o cavitate obturată pe care au decolmatat-o parțial. În cadrul proiectului nostru, în urma unui sondaj arheologic efectuat în ceea ce noi am numit *Abriul lui Rol*, am reuşit să obținem câteva date valoroase despre acest adăpost sub stâncă.

Abriul lui Rol este o cavitate formată prin eroziunea apei într-un perete de calcar, situată în zona denumită *Valea Seacă* (Pl. VI/1), la aproximativ 12 m deasupra talvegului hidrografic şi la 10 m sub platoul superior. Intrarea în abri, orientată spre sud-vest, are o înălțime de aproape 4 m şi o lățime maximă de peste 5 m, extinzându-se pe mai mult de 10 m în peretele stâncos (Pl. VI/2; VII). În fața intrării, pe o distanță de câțiva metri, blocuri mari de calcar prăbuşite formează o mică platformă, care apoi coboară abrupt până la nivelul actual al pârâului, întregul spațiu fiind mărginit de o pădure de molid.

Secțiunea notată S I (3x1 m) şi caseta C I (1x1 m), excavate în partea anterioară a abriului, au relevat o secvență stratigrafică cu o adâncime maximă de -0,95 m, fără a atinge substratul de rocă (Pl. VIII/1-2). Sedimentul cercetat din *Abriul lui Rol* poate fi împărțit în două straturi principale: unul inferior şi unul superior (Pl. VIII/1; IX/1). Depozitul inferior este compact şi intact, format din straturi suprapuse de sol nisipos, ce conține în mare parte pietriş şi mai rar bolovani de calcar, cu o variație coloristică, de jos în sus, de la cafeniu-cenuşiu la maroniu (Pl. VIII/1; IX/1). Partea superioară a acestui depozit este sigilată de două straturi cimentate de calcit, cu grosimi variabile. În partea inferioară a depozitului a fost descoperit un fragment de epifiză de peroneu, iar o primă analiză, realizată de colega Diana Bindea, sugerează prezența ursului de peşteră (*Ursus spelaeus*), o probă din acest os urmează să fie datată pentru a obține informații suplimentare despre perioada de formare a depozitului. De asemenea, colegii de la Universitatea Babeş-Bolyai, Facultatea de Ştiința şi Ingineria Mediului, profesorii Alida Gabor şi Sabin Bădărău, urmează să eşantioneze şi să dateze prin termoluminescență depozitul respectiv.

Depozitul superior este neconsolidat şi constă în umplutura unei gropi săpată la intrarea în peşteră (practic, prin taluzare, a fost creată o mică terasă ce oferă o suprafață nivelată şi stabilă), în depozitul inferior fosilizat (Pl. VIII/1; IX/1). Acest depozit este compus din straturi depuse treptat în perioade recente, evidențiindu-se două niveluri distincte. Nivelul de la bază reprezintă un amestec stratigrafic ce include material provenit din stratul inferior fosilizat, combinat cu sedimente aduse de torenții de pe platoul superior, inclusiv pământ, cantități mari de nisipuri (de la grosiere la fine), amestecate în proporții variabile cu pietriş grosier sau bolovani mari şi chiar nămol. Cromatic, acest strat variază între nuanțe de cafeniu şi roşiatic. Nivelul de deasupra este compus din nisip, pământ şi nămol, are o culoare mai închisă şi conține obiecte metalice din fier provenite de pe terasa de deasupra peşterii, rezultate în urma construirii unui drum forestier la începutul anilor ’70 (Pl. VIII/1; IX/1). La baza acestui nivel a fost identificată o vatră (Pl. IX/2), datând, pe baza unui fragment de sticlă, din a doua jumătate a secolului XX, cu o poziție stratigrafică anterioară anilor ’70. Vatra, parțial descoperită (lungime de 1,40 m, lățime de 1,20 m, grosime de 0,40 m), ocupă capătul secțiunii S I şi întreaga casetă C I, fiind alcătuită din lespezi de calcar arse, pământ ars, cărbune, cenuşă şi resturi de lemn parțial ars.

Este important de menționat că pe ambii pereți laterali ai abriului, foarte aproape de intrare, au fost gravate câte o pereche de cruci de tip latin (cu brațul vertical mai lung), care ar putea fi contemporane cu vatra de foc cercetată. Pe peretele din stânga, prima cruce este înscrisă într-un cerc, iar a doua este simplă (Pl. X/4-6); pe peretele din dreapta, una dintre cruci este de tip troiță, iar cealaltă simplă (Pl. X/1-3). Dimensiunile lor nu depăşesc 20 cm, iar realizarea acestora s-a făcut prin dăltuire şi abraziune.

Concluzii

Deşi satul Răchițele este o localitate montană cu terenuri greu accesibile, acesta oferă totuşi informații valoroase despre modul de viață şi adaptarea oamenilor încă din preistorie, cel mai probabil din perioada bronzului timpuriu (cultura Coțofeni), când se observă o creşte semnificativă a prezenței uneltelor/armelor din piatră, asociată cu formele de dezvoltare socio-economică specifice acestei etape din evoluția spațiului transilvănean. Descoperirile arheologice din zonă, precum fragmentele ceramice şi cele două topoare-ciocan din granit, atestă existența unor activități pastorale, posibil asociate şi cu producerea acestor arme-unelte, atât în zonele înalte, la peste 1000 de

https://biblioteca-digitala.ro

metri pe *Dealul Răşinarilor*, cât şi în cele mai joase, de-a lungul pârâului *Valea Stanciului*. Este evident că bogatele resurse naturale din zonă au favorizat creşterea animalelor, precum şi activităţile legate de prelucrarea pietrei. În egală măsură, **topoarele-ciocan descoperite** sugerează un mod de viaţă adaptat mediului montan, unde **uneltele-arme robuste şi ascuţite** erau esenţiale pentru activităţi precum vânătoarea, prelucrarea lemnului sau păstoritul. Totodată, descoperirea unui topor în albia pârâului *Valea Stanciului* sugerează fie o depunere intenţionată ca ofrandă, fie un transport accidental al acestuia **dintr-o aşezare situată în amonte,** purtat de apă în aval.

În ceea ce priveşte adăpostul rupestru, numit de noi *Abriul lui Rol*, trebuie menţionat că există două situaţii arheologice distincte. Pe de o parte, un strat fosilizat, a cărui vechime urmează să o determinăm prin analize suplimentare (^{14}C şi termoluminiscenţă), iar pe de altă parte, un complex din a doua jumătate a secolului XX. Nu ştim încă dacă acesta din urmă marchează şi momentul săpării micii platforme de la intrarea în adăpostul sub stâncă pe care se află; acest aspect va trebui clarificat în viitor prin adâncirea săpăturii până la patul de stâncă, ceea ce ar putea oferi date mult mai precise despre originea şi funcţia platformei pe care a fost amplasată vatra. În ceea ce priveşte vechimea stratului fosilizat, un prim reper cronologic *ante quem* îl reprezintă extincţia ursului de peşteră, care a început sau chiar s-a încheiat în urmă cu aproximativ 24.000 de ani BP.[16] Crucile de tip latin, incizate pe pereţii abriului, adaugă o dimensiune simbolică şi culturală descoperirilor, mărturisind semnificaţia sacră a locului de-a lungul vremii. Vechimea acestora urmează să fie stabilită printr-o analiză traseologică complexă, completată de corelarea cu descoperirile actuale şi/sau viitoare din acest adăpost sub stâncă.

Mulţumiri:

Domnului inginer Mircea Bulboacă, fondator al companiei CONA, pentru sponsorizarea cercetărilor; domnului primar Sorin Suciu pentru sprijinul acordat cercetărilor noastre; domnului director Alin Moş, pentru aprobarea investigaţiilor într-o arie naturală protejată; domnului Adrian Neag, pentru permisiunea de a desfăşura cercetări pe proprietatea sa şi domnului Adrian Răşinar, pentru informaţiile preţioase referitoare la descoperirile pe care tatăl său le-a făcut pe *Dealul Răşinarilor*.

P.S. La sfârşitul investigaţiilor noastre, am luat cunoştinţă de descoperirea unui alt artefact preistoric: un fragment dintr-un topor din piatră şlefuită (gresie fină silicioasă, neagră), de tip calapod. Acesta a fost aflat întâmplător în satul Ciuleni, din cadrul aceleiaşi comune, Mărgău, iar locul descoperirii urmează a fi investigat. Artefactul (Pl. XI) are următoarele dimensiuni: lungime păstrată de 10,2 cm, grosime maximă de 2,5 cm şi lăţimea tăişului de 3,6 cm. Tăişul şi corpul toporului prezintă urme evidente de folosire. Astfel de topoare sunt caracteristice neoliticului şi eneoliticului, având numeroase analogii în culturile specifice acestor epoci[17].

[16] Quilès *et alii* 2006; Pacher, Stuart 2009; Stiller *et alii* 2010; Baca *et alii* 2016.

[17] De exemplu: Comşa 1972, p.253-254; Paul 1992, p.41; Maxim 1999, p.54-55; Dunca 2019, p.19-20.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

Baca *et alii* 2016	M. Baca, D. Popović, K. Stefaniak, A. Marciszak, M. Urbanowski, A. Nadachowski, P. Mackiewicz, *Retreat and extinction of the Late Pleistocene cave bear (Ursus spelaeus sensu lato)*, The Science of Nature 103, 2016, p.1-17.
Berciu, Berciu 1946	D. Berciu, I. Berciu, *Cercetări şi săpături arheologice în județele Turda şi Alba*, în *Apulum* II, 1946, p.1-80.
Blăjan, Cerghi 1977	M. Blăjan, T. Cerghi, *Cercetări arheologice la Aiton, Cluj-Napoca şi Răchițele (jud. Cluj) (Partea I-a)*, Sargetia XIII, 1977, p.131-147.
Blăjan, Tatai-Baltă 1978	M. Blăjan, C. Tatai-Baltă, *Descoperiri din epoca neolitică şi perioada de tranziție spre epoca bronzului în județele Sibiu, Alba şi Cluj*, Apulum XVI, 1978, p.9-38.
Ciugudean 2000	H. Ciugudean, *Eneoliticul final în Transilvania şi Banat: Cultura Coțofeni*, Timişoara, 2000.
Comşa 1972	E. Comşa, *Date despre uneltele de piatră şlefuită din epoca neolitică şi din epoca bronzului de pe teritoriul României (Istoricul problemei, tipuri-funcționalitate)*, SCIV 23, 2, 1972, p.245–262.
Dumitraşcu, Togan 1971	S. Dumitraşcu, G. Togan, *Săpăturile arheologice de la Boarta – „Cetățuie" (jud. Sibiu)*, ActaMN VIII, 1971, p.423-437.
Dunca 2019	M. Dunca, *Piese de prestigiu din piatră şlefuită din neoliticul şi eneoliticul timpuriu în nord-vestul României*, ActaMP XLI, 2019, p.17-27.
Lazăr 1977	V. Lazăr, *Aşezarea Coțofeni de la Şincai (jud. Mureş)*, Marisia VII, 1977, p.17-56.
Lazăr 1978	V. Lazăr, *Aşezarea Coțofeni de la Şincai (jud. Mureş) (II)*, Marisia VIII, 1978, p.35-56.
Lazăr 1979	V. Lazăr, *Aşezări de înălțime cu terase Coțofeni în Transilvania*, Marisia IX, 1979, p.27-38.
Lazăr 1980	V. Lazăr, *Aşezări de înălțime cu terase Coțofeni în Transilvania (III) A. Considerații cu privire la aceste aşezări şi inventarul lor*, Marisia X, 1980, p.11-30.
Maxim 1999	Z. Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1999.
Pacher, Stuart 2009	M. Pacher, A. J. Stuart, *Extinction chronology and paleobiology of the cave bear (Ursus spelaeus)*, Boreas 38, 2, 2009, p.189-206.
Quilès *et alii* 2006	J. Quilès, C. Petrea, O. Moldovan, J. Zilhao, R. Rodrigo, H. Rougier, S. Constantin, Ş. Milota, M. Gherase, L. Sarcină, E. Trinkaus, *Cave bears (Ursus spelaeus) from the Peştera cu Oase (Banat, Romania):Paleobiology and taphonomy*, Comptes Rendus Palevol 5, 2006, p.927-934.
Paul 1992	I. Paul, *Cultura Petreşti*, Bucureşti, 1992.
Roman 1976	P. Roman, *Cultura Coțofeni*, Bucureşti, 1976.
Rotea *et alii* 2016	M. Rotea, N. Har, L. Săsăran, M. Bodea, *Stone artifacts from the Coțofeni settlement in Bretea Mureşană. Geo-archaeological analyses*, ActaMN 53/I, 2016, p.61-72.
RepArhAlba 1995	V. Moga, H. Ciugudean, *Repertoriul arheologic al județului Alba*, Alba Iulia, 1995.
RepArhCluj 1992	I. H. Crişan, M. Bărbulescu, E. Chirilă, V. Vasiliev, I. Winkler, *Repertoriul arheologic al județului Cluj*, Cluj-Napoca, 1992.
Stiller *et alii* 2010	M. Stiller, G. Baryshnikov, H. Bocherens, A. Grandal-d'Anglade, B. Hilpert, S. C. Münzel, R. Pinhasi, G. Rabeder, W. Rosendahl, E. Trinkaus, M. Hofreiter, M. Knapp, *Withering Away – 25,000 Years of Genetic Decline Preceded Cave Bear Extinction*, Molecular Biology and Evolution, 27/5, 2010, p.975-978.

https://biblioteca-digitala.ro

The Chronicle of Archaeological Discoveries in the Village of Răchițele, Mărgău Commune, Cluj County

(Abstract)

The authors present a chronicle of the archaeological discoveries in the village of Răchițele (Mărgău commune, Cluj County), including the results of their own investigations from the autumn of 2024. The discoveries published in the 1970s from the „La Cărbunaru" place, along with a new find from „Valea Stanciului", have brought to light two perforated granite axe hammers. These are the only known prehistoric artifacts from this locality to date. In both cases, the items could not be precisely contextualized and most likely belong to the Coțofeni culture from the Early Bronze Age I. Additionally, the results of an archaeological survey conducted at what the authors have called „Abriul lui Rol" (Rol's Abri) are presented, highlighting a fossilized layer over 24,000 years old, as well as a feature dating to the mid-20th century. Finally, the discovery of a fragmentary shoe-last type axe in the village of Ciuleni (Mărgău commune) is also mentioned.

Mihai ROTEA
Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei
nicolaiemihairotea@gmail.com

Angelo BULBOACĂ
Universitatea de Medicină şi Farmacie - Iuliu Haţieganu
angelo.bulboaca@yahoo.com

Dinu BERETEU
dinu_bereteu@yahoo.com

Mircea RĂCHITĂ
rachita_mircea@yahoo.com

Mircea ŞUŞMAN
larixrachitele@gmail.com

Simona LAIU
Asociația Clubul de Speologie Politehnica Cluj
laiu.simona@gmail.com

Alexandru CRUCERU
Asociația Clubul de Speologie Politehnica Cluj
alexcruceru27@gmail.com

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. I. Harta comunei Mărgău.
Pl. I. Map of Mărgău Commune.

https://biblioteca-digitala.ro

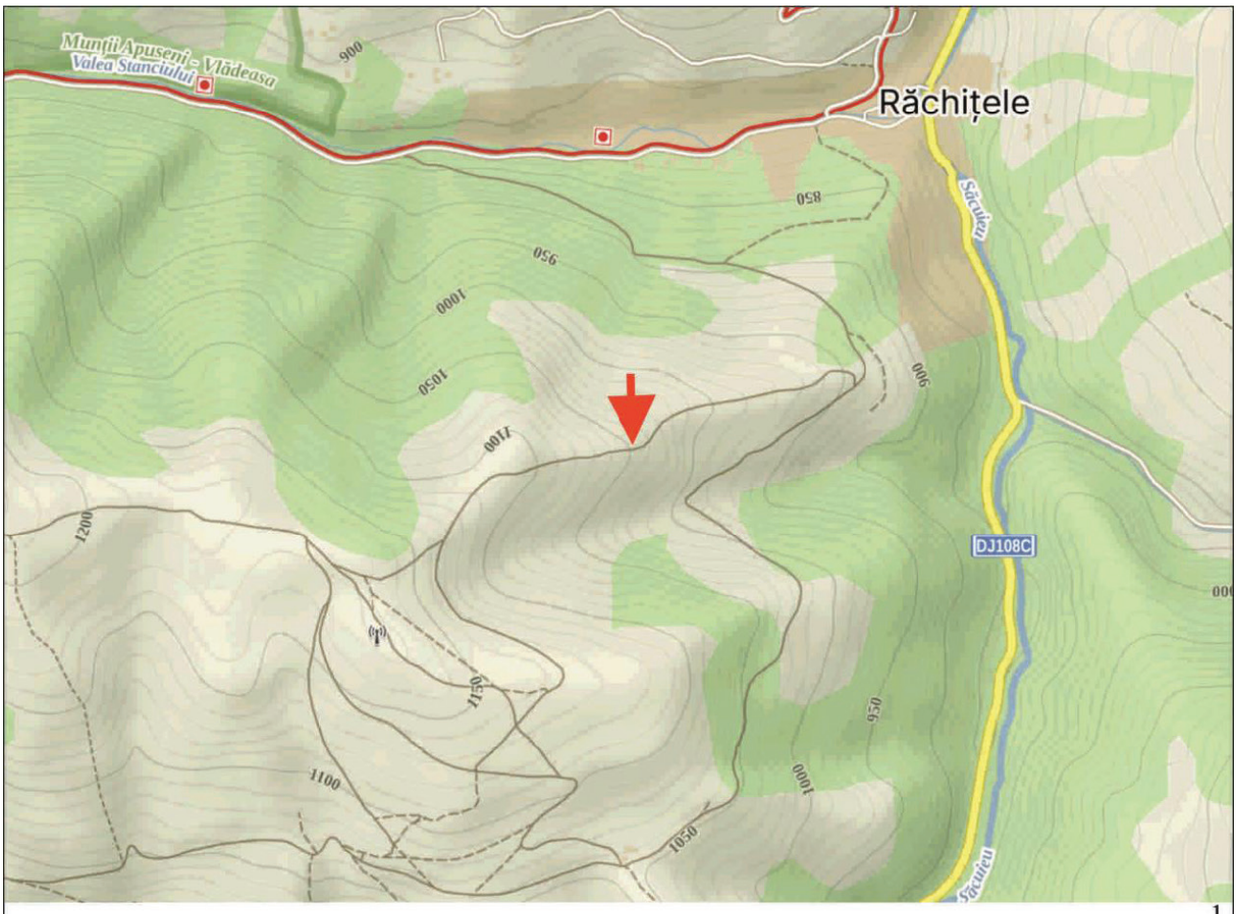

1.

2.

Pl. II. Răchițele – *La Cărbunaru*.
Pl. II. Răchițele – *La Cărbunaru*.

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. III. Răchițele – *La Cărbunaru*. 1-3. Sondaj arheologic; 4. Topor-ciocan din granit (după Blăjan, Cerghi 1977).
Pl. III. Răchițele – *La Cărbunaru*. 1-3. Archaeological survey; 4. Granite axe-hammer (after Blăjan, Cerghi 1977).

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. IV. Rachițele – *Valea Stanciului*. Locul descoperirii toporului.
Pl. IV. Răchițele – *Valea Stanciului*. Discovery place of the axe.

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. V. Răchițele – *Valea Stanciului*. Topor-ciocan din granit.
Pl. V. Răchițele – *Valea Stanciului*. Granite axe-hammer.

https://biblioteca-digitala.ro

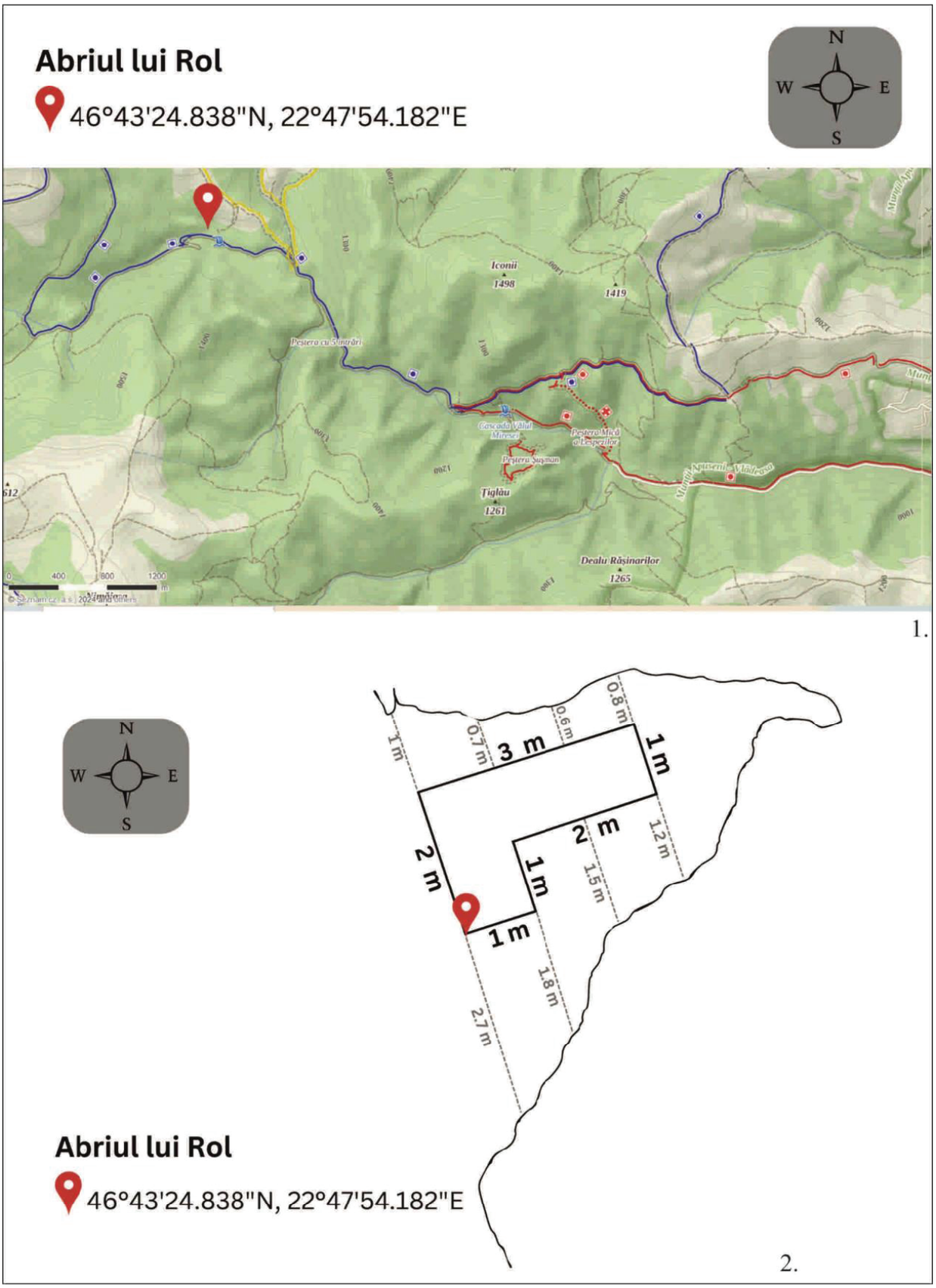

Pl. VI. Răchițele – *Valea Seacă*. 1-2. *Abriul lui Rol*. Localizarea topografică şi planul adăpostului.
Pl. VI. Răchițele – *Valea Seacă*. 1-2. *Abriul lui Rol*. Topographic location and abri plan.

https://biblioteca-digitala.ro

1.

2.

Pl. VII. 1-2. ***Abriul lui Rol*****. Aspecte din timpul cercetărilor.**
Pl. VII. 1-2. ***Abriul lui Rol*****. Images during the investigations.**

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. VIII. 1-2. ***Abriul lui Rol*****. Imagini ale sondajului arheologic.**
Pl. VIII. 1-2. ***Abriul lui Rol*****. Images of the archaeological survey**

https://biblioteca-digitala.ro

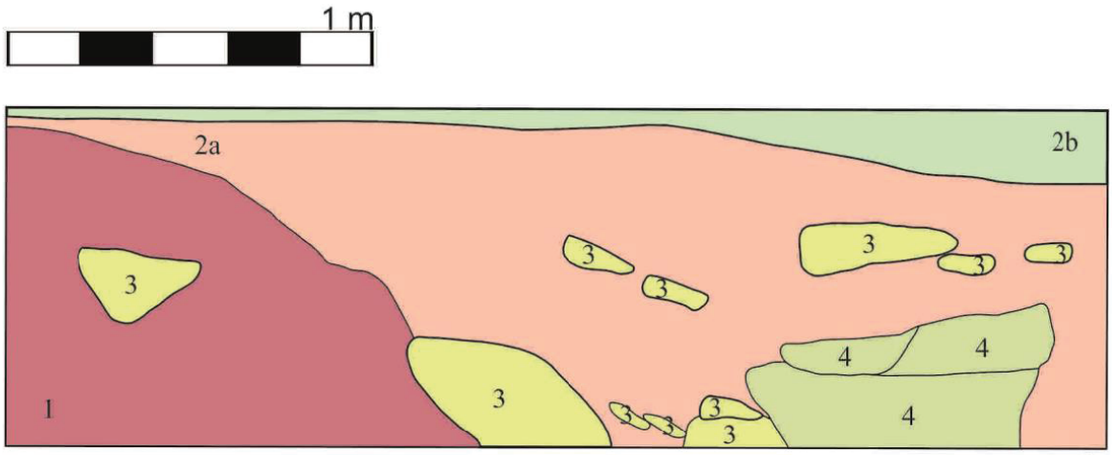

1.

1. Depozit fosilizat
2. Depozite epocă contemporană: 2a. depozit inferior; 2b. depozit superior
3. Rocă
4. Rocă cu urme de ardere

2.

Pl. IX. ***Abriul lui Rol*****. 1. Desenul profilului sud-estic al S I; 2. Vatra**.
Pl. IX. ***Abriul lui Rol*****. 1. Drawing of the southeastern profile of Trench I; 2. Hearth.**

https://biblioteca-digitala.ro

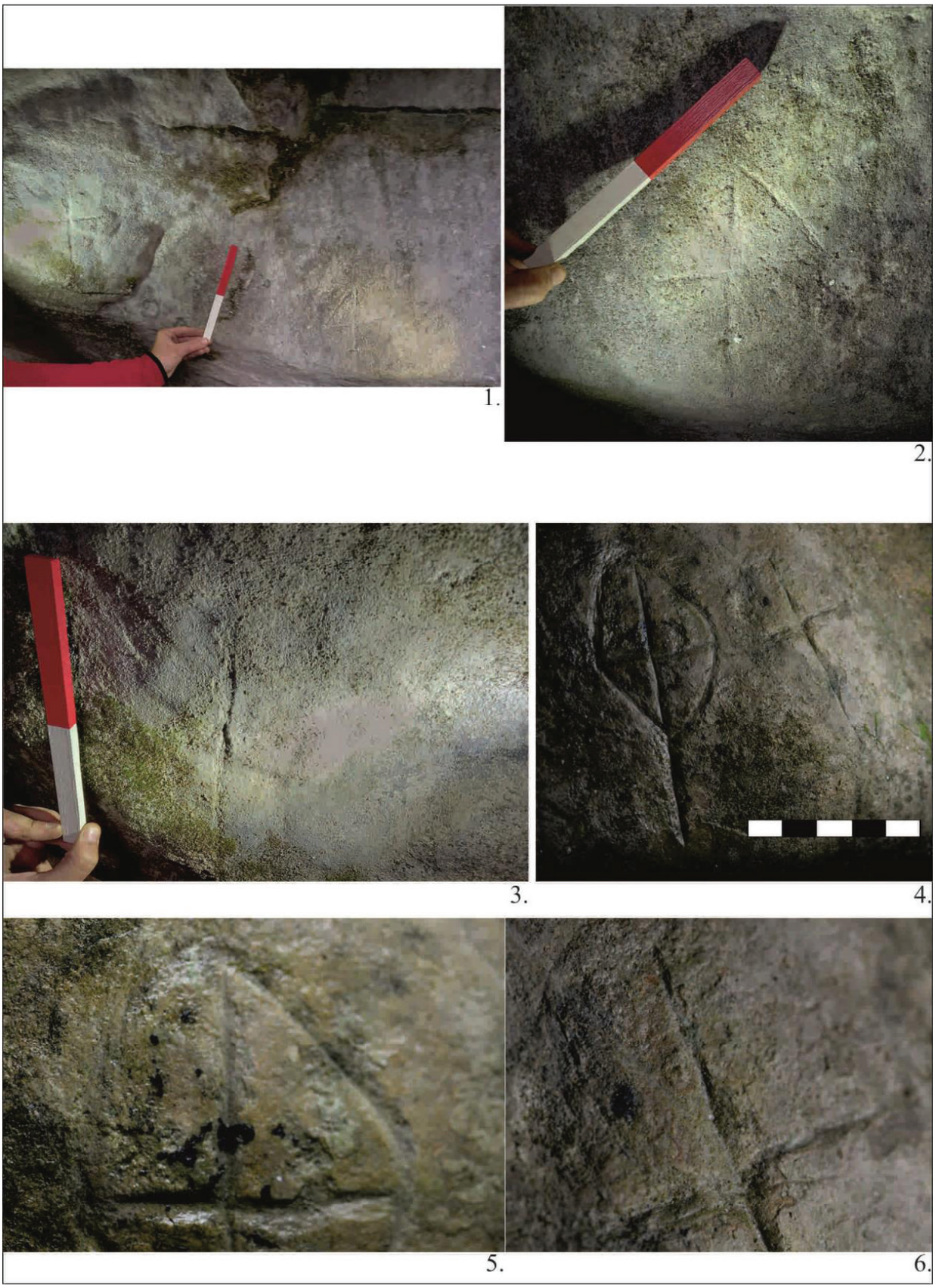

Pl. X. - ***Abriul lui Rol*****. 1-3. Reprezentările cruciforme de pe peretele stâng al abriului; 4-6. Reprezentările cruciforme de pe peretele drept al abriului.**
Pl. X. ***Abriul lui Rol*****. 1-3. Cross-shaped representations on the left wall of the abri; 4-6. Cross-shaped representations on the right wall of the abri.**

https://biblioteca-digitala.ro

Pl. XI. Ciuleni – *Valea Ciulenilor*. Topor-calapod din gresie fină.
Pl.XI. Ciuleni – *Valea Ciulenilor*. Fine sandstone shoe-last axe.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Cuvânt introductiv pentru debutul seriei „note”

Mihai Rotea

De-a lungul unei perioade îndelungate de timp, am avut privilegiul de a intra în contact cu numeroase descoperiri complexe şi artefacte izolate de valoare arheologică variată. În multe cazuri, nu mi-a fost posibil să le aduc la cunoştinţa publicului şi a specialiştilor, cu atât mai puţin să le explorez în detaliu. Aceste descoperiri provin atât din propriile mele investigaţii, cât şi din cercetările colegilor mei, care mi le-au încredinţat spre publicare. Scopul meu este să transform, în vremea ce vine, cât mai multe dintre acestea în subiectul unor note, nu în vederea unei tratare exhaustive, la care, totuşi, sper să ajung, ci pentru a le introduce în circuitul ştiinţific înainte ca circumstanţele în care au fost descoperite să se estompeze într-un fel sau altul, sau ca absenţa lor din peisajul arheologic să afecteze interpretările actuale ori viitoare.

În acelaşi timp, am simţit adesea nevoia de a aduce completări şi corecturi la propriile mele articole, precum şi la cele ale colegilor mei. Aceste ajustări, nuanţări şi actualizări nu necesită o tratare detaliată sau exhaustivă, sau nu am văzut rostul unei discuţii mai ample. Cu toate acestea, am dorit ca informaţiile noi să beneficieze de o vizibilitate mai mare decât ar oferi notele de subsol.

Prin munca mea, am avut ocazia să contribui la numeroase realizări notabile; totuşi, această călătorie a cuprins şi momente în care căile păreau mai puţin clare, iar întrebările au rămas fără răspuns. Prin urmare, mă angajez să împărtăşesc chiar şi aceste aspecte ale experienţei mele.

Toate aceste gânduri m-au motivat să iniţiez o serie de scurte intervenţii pe care le-am numit „note”, având scopul de a propune completări, îndreptări, clarificări şi actualizări care să contribuie la o înţelegere mai precisă a unor descoperiri şi informaţii existente. Fiecare contribuţie va fi asociată cu un titlu şi un subiect specific şi va putea fi identificată prin intermediul unui număr distinct în seria de note (de exemplu: Note. Nr. 1). Acestea vor fi publicate fie în limba română, fie într-o limbă internaţională, asigurându-le astfel accesibilitate şi relevanţă la nivel global.

Mihai ROTEA
Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei
nicolaiemihairotea@gmail.com

Artefacte preistorice deocamdată nelocalizate în depozitele Muzeului Naţional de Istorie a Transilvaniei provenind de la Boineşti – *Belovar* (Note. Nr. 1)

Cuvinte cheie: *Epoca bronzului, cultura Suciu de Sus, vârf de lance, fragmente ceramice*
Keywords: *Bronze Age, Suciu de Sus culture, bronze spearhead, pottery fragments*

Cuvânt înainte

Prietenia, chiar dacă este relativ recentă (uneori o relaţie nouă nu începe de la zero, ci aproape instantaneu parcurge treaptă după treaptă pentru a deveni la fel de profundă precum cele mai vechi), te îndeamnă să explorezi, alături de alte experienţe comune unice, noi idei şi oportunităţi, inclusiv în domeniul căruia i-ai dedicat atât de mult timp, respectiv arheologia. Rândurile acestea, primele din seria „notelor”, sunt în întregime datorate coautorului acestei intervenţii: prof. dr. Angelo Bulboacă.

În anul 1979, Angelo Bulboacă a descoperit accidental în situl de la Boineşti – *Belovar* (*Bélavára*)[1] (comuna Bixad, judeţul Satu-Mare) (**Pl. I**) câteva artefacte preistorice. Printre acestea se aflau un vârf de lance de bronz şi fragmente ceramice, dintre care unele bogat decorate (cel mai probabil decor excizat). În scurt timp, aceste piese au fost donate Muzeului Naţional de Istorie a Transilvaniei, personal directorul muzeului de atunci, profesorul Hadrian Daicoviciu.

Pentru atribuirea culturală şi cronologică a conţinutului acestei donaţii, trebuie să aruncăm o scurtă privire asupra rezultatelor cercetărilor de la Boineşti – *Belovar*. Acest sit preistoric fortificat

[1] Mulţumim colegului Liviu Marta de la muzeul din Satu-Mare pentru identificarea sitului, plecând de la diapozitivul realizat de Angelo Bulboacă.

https://biblioteca-digitala.ro

este menționat în literatura de specialitate pentru prima oară în anul 1892, în urma săpăturilor arheologice conduse de J. Míhálik[2]. V. Pârvan a caracterizat această aşezare drept „cetate dacă”[3]. Tiberiu Bader reia, în anul 1970, cercetarea sistematică a sitului pe care îl atribuie culturii Suciu de Sus din epoca bronzului[4]. Din punct de vedere cronologic, finalul aşezării fortificate de la Boineşti, precum şi cel al sitului de la Culciu Mic[5], marcat de apariția decorului excizat, a fost încadrat în subfaza Suciu de Sus IIa[6]. Piesele de bronz atribuite fazei Suciu de Sus IIa intră în componența depozitelor de tip Koszider[7], inclusiv dalta de bronz cu gaură de înmănuşare longitudinală descoperită în situl analizat[8].

Prin urmare, cu multă certitudine, putem aprecia că artefactele donate Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei pot fi atribuite epocii bronzului, culturii Suciu de Sus, iar vârful de lance orizontului de depozite de tip Koszider, unde acesta are analogii în descoperirile de la Medieşul Aurit – *Potău*, Ciumeşti sau Otomani – *Cetatea de Pământ*[9]. Din nefericire, cu toate încercările noastre repetate de a identifica aceste artefacte în colecția preistorică a MNIT, plecând de la denumirea localității, nu am obținut un rezultat pozitiv. Însă, semnalarea acestei donații se poate dovedi utilă pentru a facilita identificarea lor în viitor.

[2] Míhálik 1892, p.316-320.
[3] Pârvan 1926, p.300-301, 755.
[4] Bader 1978, p.121.
[5] Bader 1978, p.124; Marta 2009, p.96-97.
[6] Bader 1978, p.75; Kacsó 1995, p.96; Marta 2009, p.96–97.
[7] Bader 1978, p.75; Pop 2005, p.61-62; Kacsó 1995, p.97; Marta 2009, p.97.
[8] Bader 1978,p. 87, 121, pl. LXXXVIII/35.
[9] Bader 1978, p.96; Găvan 2015, p.112-113.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

Bader 1978	T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, Bucureşti 1978.
Găvan 2015	A. Găvan, *Metals and Metalworking in the Bronze Age. Tell Settlements from the Carpathian Basin*, Cluj-Napoca 2015.
Kacsó 1995	C. Kacsó, *Date noi cu privire la prima fază a culturii Suciu de Sus*, Apulum, XXXII, 1995, p.83-99.
Marta 2009	L. Marta, *The Late Bronze Age Settlements of Petea-Csengersima*, Satu Mare 2009.
Míhálik 1892	J. Míhálik, *A bujánházai «Bélavára» nevű őskori erőd*, ArchÉrt XII, 1892, p.316-320.
Pârvan 1926	V. Pârvan, *Getica. O Protoistorie a Daciei,* Editura Cultura Națională, Bucureşti 1926.
Pop 2005	D. Pop, *Câteva considerații privind stadiul cercetării culturii Suciu de Sus şi a grupului Lăpuş*, StComSatu Mare XXII/1, 2005, p.61-92.

https://biblioteca-digitala.ro

Introduction to the inaugural „Note" series

(Abstract)

Over an extended period, I have had the privilege of coming into contact with numerous discoveries and artifacts of varied archaeological value. In many cases, it has not been possible for me to bring them to the attention of the public and specialists, let alone explore them in detail. These artifacts stem from both my own investigations and the research of my colleagues, who have entrusted them to me for publication. My goal is to transform as many of these into the subject of brief interventions, not with the intent of exhaustive treatment, which I hope to achieve in the future, but rather to introduce them into the scientific discourse before the circumstances in which they were discovered fade away, or their absence from the archaeological landscape affects current or future interpretations.

Simultaneously, I have often felt the need to make additions and corrections to my own articles, as well as those of my colleagues. These adjustments, nuances, and updates do not require detailed or exhaustive treatment, or I have not seen the purpose of a more extensive discussion. Nevertheless, I wanted the new information to receive a greater visibility than footnotes would provide.

Through my work, I've had the opportunity to contribute to numerous notable achievements; however, this journey has also encompassed moments when paths seemed less clear, and questions remained unanswered. Therefore, I am committed to sharing even these aspects of my experience.

All these thoughts have motivated me to initiate a series of short interventions that I have named „notes," with the aim of proposing additions, corrections, clarifications, and updates contributing to a more precise understanding of existing discoveries and information. Each contribution will be associated with a specific title and subject and can be identified by a distinct number in the series of notes (e.g., Notes. No. 1). These will be published either in Romanian or in an international language, ensuring accessibility and relevance on a global level.

Mihai ROTEA
Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei
nicolaiemihairotea@gmail.com

Prehistoric atifacts from Boineşti – Belovar unlocated in the storages of the National Museum of Transylvanian History Collection (Notes. No. 1)

(Abstract)

The authors highlight the presence of a donation of artifacts (a bronze spearhead and several ceramic fragments), from the year 1979, originating from the Suciu de Sus culture site at Boineşti – Belovar/Bélavára (Bixad commune, Satu Mare County). Unfortunately, these artifacts, which were discovered accidentally, have not yet been found in the prehistoric storage of the National History Museum of Transylvanian.

Mihai ROTEA
Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei
nicolaiemihairotea@gmail.com

Angelo BULBOACĂ
Universitatea de Medicină şi Farmacie - Iuliu Haţieganu
angelo.bulboaca@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

Pl.I: Situl culturii Suciu de Sus de la Boineşti – *Belovar* (foto Angelo Bulboacă)
Pl.I: The Suciu de Sus culture archaeological site from Boineşti – Belovar (photo Angelo Bulboacă)

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Dealul Brânduş şi depozitul de brățări de la Vadu Izei

Melania Pohaidac

Cuvinte cheie*: Dealul Brânduş, epoca bronzului, Vadu Izei, depozit de brățări*
Keywords: *Brânduş Hill, Bronze Age, Vadu Izei, Bracelets Hoard*

Depozitul de brățări de bronz de la Vadu Izei (**fig.1**), cum este cunoscut în literatura de specialitate, a fost descoperit în anul 1968 în punctul *La Căitar*, la o adâncime de 50 de cm, între roci de andezit[1] (azi Cartierul Şugău, Sighetu Marmației). Acesta are în componență 12 piese, 11 se păstrează la Muzeul Maramureşan din Sighetu Marmației (nr. de inventar: 4759 – 4769) iar o piesă la Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie din Baia Mare (nr. de inventar 271)[2].

Brățările au intrat în colecția de arheologie a Muzeului Maramureşan în anul 1976, fiind donate de către Francisc Nistor, în timp ce brățara din cadrul Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie a fost donată *„prin intermediul lui V. Apan"*[3]. Artefactele au fost descrise pentru prima oară de către Francisc Nistor şi Alexandru Vulpe într-un articol publicat în anul 1970[4].

Cele 12 brățări sunt *din bară masivă cu secțiune circulară îngroşată la mijloc*[5]. Diametrul pieselor se situează între 7,4 cm şi 8 cm iar greutatea între 54 g şi 107,2 g[6], toate sunt decorate. Cu toate că incizia transversală (crestătura) este principalul decor, pentru şase dintre piese fiind şi unicul (**fig.2**)[7], apar şi alte elemente decorative cum ar fi în cazul piesei cu numărul de inventar 4763, unde inciziile transversale sunt tăiate de altele perpendiculare cu acestea, dar nu sunt pe întreaga suprafață a brățării ci sunt despărțite de părți a piesei nedecorate (**fig.3**) sau în cazul altor trei piese[8] unde inciziile transversale sunt întrerupte de incizii oblice încadrate într-un triunghi (**fig.4**). Celălalte două brățări au decor asemănător, decor ce constă din grupări de incizii transversale separate de incizii oblice încadrate în două şiruri de triunghiuri puse bază în bază ce se termină punctat (**fig.5**)[9]. Trebuie, totuşi, specificat că piesele nu sunt identice, ele diferă atât ca aspect cât şi ca decor. Piesa cu numărul de inventar 4764 nu are capete, iar decorul, realizat prin incizii fine fiind şters, ceea ce dă senzația că aspectul piesei este dat de uzură sau, de ce nu, că piesa este neterminată (**fig.6**). Piesa cu numărul de inventar 4759 are decorul realizat prin incizii adânci asemenea celorlalte piese din depozit, doar că decorul se aseamănă cu piesa 4764, cu excepția faptului că baza triunghiurilor este separată de o panglică, la rândul ei decorată cu puncte (**fig.7**).

Din punct de vedere cronologic tipul principal de decor, crestătura, nu are o datare foarte clară[10], dar brățările decorate în acest fel apar în număr foarte mare încadrate în seria tipologică (Uriu-Opaly)[11] (Maramureş, Transilvania, Ungaria de nord-est, Ucraina Subcarpatică).

Decorul brățării cu numărul de inventar 4763 îşi găseşte analogii la Moisei[12] şi Dragomireşti (Maramureş)[13], dar şi la Uriu sau Agrieş (Bistrița Năsăud)[14] aparținând aceleiaşi serii tipologice. Analogia de la Uioara de Sus (Alba) este datată în Ha A1[15].

Cele trei brățări, unde prin haşurare se formează triunghiuri, au analogii la Alțina, județul Sibiu, depozit ce face parte din seria Cincu – Suseni[16], serie tipologică ce este mai târzie (Ha. A 1200 –

1 Nistor, Vulpe 1970, p.623; Petrescu Dâmbovița, 1977,p. 72; Kacsó, 1995, p.18; Kacsó, 2004, p.206; Kacsó, 2015, p.580.
2 Kacsó 1992,p. 33.
3 Kacsó 2015, p.580.
4 Nistor, Vulpe 1970, p.623 – 624.
5 Nistor, Vulpe1970, p.623.
6 Piesa cu nr. de inventar 271 a fost fotografiată, cântărită şi măsurată cu acordul Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie din Baia Mare în colecția căruia se află.
7 Este vorba de piesele cu numărul de inventar: 271 (foto stânga), 4769, 4768, 4767, 4766, 4765 (foto dreapta).
8 Număr de inventar: 4762, 4761, 4760.
9 Număr de inventar 4764, 4759.
10 Bejinariu 2018, p.29.
11 Bejinariu 2018, p.29.
12 Kacsó 2015, p.263.
13 Kacsó 2011, p.242.
14 Petrescu-Dâmbovița 1998, p.56.
15 *Ibidem*.
16 Petrescu-Dâmbovița 1977 , p.80 – 81, 227.

https://biblioteca-digitala.ro

1100 a. Chr.) decât Uriu-Opaly (Bz. D 1300 – 1200 a. Chr.)[17]; dar şi în Transcarpatia la: Selko, Obava, Podmonastyr, Dibrova, Belki, Cinadievo, Volovec[18] care sunt datate la finalul seriei tipologice Kriva, adică la finalul Bz. D[19], dar acest tip de decor apare şi mai târziu la Orosievo, Zmeevka, Suskovo (Ha. A 2)[20] (1100 – 1060).

În cazul brățărilor cu numărul de inventar 4759 şi 4764 am reuşit să găsesc o singură analogie cu brățara decorată din depozitul de la Dobrocina (Sălaj)[21], doar că decorul este puțin diferit iar capetele brățării sunt depărtate. Depozitul de care aparține această brățară face parte din seria Uriu-Opaly după Mircea Petrescu Dâmbovița[22] sau din seria Cincu – Suseni după Mircea Rusu[23].

Această brățară din depozitul de la Dobrocina este de tipul cu secțiune rotundă şi cu capetele rotunjite, tip ce se încadrează în Ha A1[24].

Câteva probleme legate de descoperirea depozitului.

Punctul de descoperire al depozitului este Căitar după cum o arată atât articolul din 1970[25], cât şi registrul de inventar de la Baia Mare în care scrie ca loc de descopeire a piesei cu nr. de inventar 271 ca fiind Şugău, Căitar[26].

Cei care au descoperit depozitul erau săpători la o carieră de piatră de pe coasta dealului Brânduş[27], carieră unde se pare că a fost descoperit, în anul 1966, un tezaur monetar de argint cu monede emise între 1492 - 1611[28].

Căutând în teren locul descoperirii, am ajuns în *Căitar*, unde cu ajutorul unei fotografii din fototeca Muzeului Maramureşan (Fig.8), aceeaşi cu cea din articolul publicat în 1970, am reuşit împreună cu colegul meu, Petru Sângeorzan[29], să identific şirul de munți din fundalul fotografiei (Fig. 9) şi chiar am găsit o zonă cu pietre mari de andezit unde ar fi fost posibil ca, în urmă cu aproape 60 de ani să fi fost o carieră, pentru că altfel ce să caute acei muncitori la doi kilometri distanță de locul de unde îşi câştigau pâinea. Cu toate că imaginea nu era exactă am pus-o pe considerentul faptului că terenul, datorită vegetației, s-a schimbat pe parcursul anilor, vegetația nepermițând vizibilitatea completă.

Pentru a avea o distanță cât mai exactă față de cariera de piatră de pe *Dealul Brânduş*, am mers acolo pentru a verifica acest lucru în teren.

Conul de deal unde se află cariera de piatră de pe *Dealul Brânduş* este numit de către localnici *Cocul lui Sava*, după numele fostului proprietar. Studiind zona şi realizând câteva fotografii am putut mai apoi să leg informațiile şi să îmi dau seama că de fapt ne aflam la locul descoperirii depozitului, doar că nu am reuşit să ajungem în punctul din care a fost realizată fotografia (Fig. 10). Astfel că, la două zile depărtare ne-am reîntors pe teren şi am căutat exact locul de unde a fost realizată fotografia. Nu doar că am găsit acel loc, dar a rămas vizibil inclusiv locul săpăturii unde a fost găsit depozitul[30] (Fig. 11).

Locul descoperirii este situat pe panta vestică a *Dealului Brânduş/Cocul lui Sava.*

Cu toate că în literatură apare ca punct de descoperire al depozitului toponimul *La Căitar* sau câteodată apare notat greşit că pe *Dealul Brânduş* ar exista un loc numit *La Căitar* şi că acolo s-ar fi descoperit depozitul[31], ori că *Dealul Brânduş* s-ar afla într-un areal numit *La Căitar*[32], totuşi depozitul de brățări nu are nici o legătură cu punctul *La Căitar*. Greşeala pare să apară şi să se perpetueze încă

[17] Gogâltan 2019, p.47.
[18] Kobal 2000, Taf. 13, 21, 31, 32, 35, 42.
[19] Kobal 2000, p.15, 18, 54.
[20] Kobal, 2000, p.15, 54, Tafel 73, 79, 89.
[21] Petrescu-Dâmbovița 1977, p.190; Flontaş 2018, p.114.
[22] Petrescu-Dâmbovița 1977, p.190.
[23] Rusu 1963, p.207.
[24] Petrescu-Dâmbovița, 1998, p.71.
[25] Nistor, Vulpe 1970,p.623.
[26] Consultare Registru de Inventar, Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie, Baia Mare, nr. inventar 271, în data de 09.10.2024.
[27] Nistor, Vulpe 1970, p.623.
[28] Chirilă, Socolan 1971, p.21 - 37; Kacsó 2011, p.561–562.
[29] Fotograf Muzeul Maramureşan, Sighetu Marmației.
[30] Ieşirea pe teren a avut loc în data de 25. 09. 2024, respectiv 27. 09. 2024.
[31] Kacsó 2015, p.580.
[32] Petrescu-Dâmbovița 1977, p.72.

https://biblioteca-digitala.ro

de la publicarea sa din anul 1970, când este numit ca loc de descoperire punctul *La Căitar*[33]. Legătura dintre *Dealul Brânduş* şi descoperirea depozitului pare să fie doar faptul că cei care au dat de depozit sunt pietrari de meserie iar în perioada în care au descoperit depozitul „*săpau la o carieră de piatră pe coasta dealului Brânduş*"[34].

Tot din prima publicare a depozitului se cunoaşte faptul că brățările au fost recuperate de către Francisc Nistor în primăvara (probabil) anului următor, după ce acestea au fost deja repartizate fiecăruia dintre descoperitori[35], în articol este trecut anul 1968, probabil greşeală de tipar căci din moment ce depozitul a fost descoperit în vara aceluiaşi an, piesele trebuie să fi fost recuperate în primăvara următoare. Fotografiile par să confirme acest lucru, fiind vizibile pâlcuri de zăpadă[36]. Din cele 12 piese câte au fost confirmate de către descoperitori, Francisc Nistor a recuperat 11, cea de a doisprezecea fiind donată de Vasile Apan Muzeului din Baia Mare, în acelaşi an, 1969[37].

Un depozit cu o poveste şi componență asemănătoare este cel de la Klyaceanovo, Transcarpatia[38]. Depozitul este alcătuit din 20 de piese: 14 brățări din care două au fost pierdute de către descoperitor şi 6 brățări/verigi de picior[39]. Brățările sunt din bară masivă cu secțiune circulară îngroşată la mijloc şi un diametru general de 7,5 cm, fiind decorate cu crestături, dar şi cu incizii dipuse oblic alternate cu crestături[40]. Artefactele au fost descoperite unele peste altele, la adâncimea de 60 de cm, pe *Dealul Oubuch*, de către un viticultor în anul 1923[41].

Concluzii

Între locul numit *Căitar* şi *Dealul Brânduş* sunt aproximativ doi kilometri, în ambele locuri pot fi observate roci de andezit. Când priveşti dintr-un anumit punct se aseamănă chiar şi peisajul. Dar dacă priveşti teritoriul în asamblul său atunci se poate observa un peisaj deluros şi unul montan. Din *Căitar* pot fi observate dealurile line, iar departe înspre nord, sunt vizibile înălțimile[42], în timp ce de pe *Dealul Brânduş* sau *Cocul lui Sava*, cum este numit locul descoperirii de către localnici, se vede *Valea Bârlanului* afluent al *Şugăului* şi, de jur împrejur înălțimi, chiar stâncărie, iar dacă urci pe platou poți să vezi Valea Izei cu unul din afluenții săi importanți, Valea Porcului.

Numirea punctului de descoperire *La Căitar* se poate să aibă legătură cu o locație greşită dată de descoperitori sau cu verificarea punctului pe hărți mai vechi, cum, spre exemplu, sunt *planurile directoare de tragere* din timpul Primului Război Mondial (Fig. 12) unde Valea Şugăului este numită Valea Căitar, denumirea fiind trecută deasupra râului(P. Caitár)[43]. Pe de altă parte, pe hărțile topografice (Fig 13) austriece (1910) se arată clar că toponimul *La Căitar (Kajtár)* este la sud (partea dreaptă) de râu[44].

Având în vedere faptul că a trecut o vreme de la descoperire până la recuperare, pot să spun că sunt şanse ca numărul artefactelor încadrate în depozit să fi fost mai mare decât numărul cunoscut 12, mai ales că inițial au fost recuperate doar 11 brățări iar mai apoi depozitul a fost completat cu cea de a doisprezecea piesă donată Muzeului din Baia Mare, de către o terță persoană, persoană ce nu e clar dacă e unul dintre descoperitori.

Cât priveşte datarea depozitului de brățări, este destul de clar că acesta, aşa cum au spus şi alții înainte, aparține fazei finale a epocii bronzului, dar având în vedere că decorul principal al brățărilor, crestătura, nu are prea mare importanță în ceea ce priveşte datarea, tind totuşi să cred că depozitul aparține într-adevăr perioadei cronologice 1300 a. Chr. – 1200 a. Chr., dar merge din punct cronologic şi mai târziu, după cum arată analogiile celorlalte tipuri de decor şi anume, până înspre 1100 a. Chr., deci, fiind probabil, o cumulare în timp a obiectelor.

[33] Nistor, Vulpe 1970, p.623.
[34] *Ibidem*.
[35] *Ibidem*.
[36] A se vedea fig. 8.
[37] Consultare Registru de Inventar, Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie, Baia Mare, nr. inventar 271, în data de 09.10.2024.
[38] Bidzilya 1966, p.211.
[39] *Ibidem*.
[40] Bidzilya 1966, p.212.
[41] Bidzilya 1966, p.211.
[42] A se vedea Fig. 9.
[43] Deschis prin: https://geo-spatial.org/harti/#/viewer/openlayers/10 în data de 26. 09.2024.
[44] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

Bejinariu 2018	I. Bejinariu, *Depozite de bronzuri din Sălaj*, Cluj-Napoca, 2018.
Bidzilya 1966	V. I. Bidzilya, *Un tezaur de brățări de bronz din Transcarpatia*, *Arheologia* XX, Kiev, 1966, p. 211 – 213 (în ucraineană: В. І. Бідзіля, *Скарб бронзових браслетів із Закарпаття*, Археологія, 1966, вип. XX, p.211-213).
Chirilă, Socolan, 1971	E. Chirilă, A. Socolan, *Tezaure şi descoperiri monetare din colecția Muzeului Județean Maramureş,* Baia Mare, 1971.
Flontaş 2018	A. Flontaş, *Jewerly depositions from the end of the 2nd millennium BC from the Romanian Carpathian Basin*, în: Louis D. Nebelsick. Joanna Wawrzeniuk, Katarzyna Zeman-Wiśniewska (Eds.), *Sacred space: contributions to the archaeology of belief, Archaeologica Hereditas,* 13, Warsaw, 2018, fig. 2, p.113 – 134.
Gavronovic 2020	M. Gavronovic, *Late Bronze Age Geometric Decoration in the Western Balkans – Style and Status*, în: Joseph Maran, Radu Bajenaru, Sorin-Cristian Ailincai, Anca-Diana Popescu, Svend I. Hansen (Eds.), *Objects, Ideas and Travelers. Contacts between the Balkans, the Aegean and Western Anatolia during the Bronze and Early Iron Age. Volume to the memory of Alexandru Vulpe. Proceedings of the Conference in Tulcea, 10-13 November, 2017*, Bonn, 2020, p.431 – 446.
Gogâltan 2019	F. Gogâltan, *Despre cronologia absolută a bronzului târziu în estul Bazinului Carpatic*, Tyragetia, Serie nouă, 2019, nr. 1(28), p.45–70.
Kacsó 1995	C. Kacsó C., *Al patrulea depozit de bronzuri de la Sighetu Marmației*, *RevBistriței* IX, 1995, p.5–48.
Kacsó 2015	C. Kacsó, *Bronzefunde vom Typ Uriu – Ópály in der Maramuresch (Rumänien)*. Festschrift für Tibor Kemenczei zum 75. Geburtstag, în: Szathmári Ildikó (Hrsg.), *An der Grenze der Bronze – und Eisenzeit*, Budapest, 2015, p.253–272.
Kacsó 1992	C. Kacsó C., *Comori preistorice din Țara Maramureşului*, Baia Mare, 1992.
Kacsó 2011	C. Kacsó, *Depozitul de bronzuri de la Dragomireşi*, Acta Musei Maramorosiensis VIII, 2011, p.235– 242.
Kacsó 2004	C. Kacsó, *Mărturii Arheologice*, Baia Mare, 2004.
Kacsó 2011	C. Kacsó, *Repertoriul arheologic al județului Maramureş*, vol. 1, Baia Mare, 2011.
Kacsó 2015	C. Kacsó, *Repertoriul arheologic al județului Maramureş,* vol. 1, ediția a II–a, Baia Mare, 2015.
Kobal' 2000	J. V. *Kobal', Bronzezeitliche Depotfunde aus Transkarpatien (Ukraine)*, PBF XX, 4, Stuttgart, 2000.
Nistor, Vulpe, 1970	Fr. Nistor, Al. Vulpe, *Depozitul de Brățări de bronz de la Vadul-Izei*, SCIV 21, 4, 1970, p.623–631.
Petrescu-Dâmboviţa 1977	M. Petrescu-Dâmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România*, Bucureşti, 1977.
Petrescu-Dâmboviţa 1998	M. Petrescu-Dîmboviţa, *Der Arm- und Beinschmuck in Rumänien*, PBF X, 4, Stuttgart, 1998.
Rusu 1963	M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehorte in Transsilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit*, Dacia N.S. VII, 177-210.
***,	https://geo-spatial.org/harti/#/viewer/openlayers/10 în data de 26. 09.2024

https://biblioteca-digitala.ro

The Brânduş Hill and the bracelets hoard from Vadu Izei

(Abstract)

Brânduş Hill is the place where, in 1966, a monetary treasury was discovered. Two years later the same people found a Bronze Bracelets Hoard in the place named *La Căitari*. What needs to menioned is the fact that discoverd the treasury and the hoard, were stonemasons, diggers on a stone quarry on the Brânduş hill. So, what weree they doing 2 km away? What are the conditions of the bracelets hoard discovery?

drd. Melania POHAIDAC
Muzeul Maramureşan Sighetu Marmației
pohaidacmelania@gmail.com

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 1 Depozitul de brățări, Vadu Izei

Fig. 2 Brățări decorate cu crestături, Vadu Izei

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3 Piesa cu nr. de inventar 4763

Fig. 4 Piesele cu nr. de inventar: 4760, 4761, 4762

Fig. 5 Piesa cu nr. de inventar: 4759, 4764

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 6 Piesa cu nr. de inventar 4764

Fig. 7 Detaliu decor piesa cu nr. de inventar 4759

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 8 Locul descoperirii depozitului de brățări, fototeca Muzeului Maramureşan

Fig. 9 Căitar, Şugău, Sighetu Marmației

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 10 Dealul Brânduş, Şugău

Fig. 11 Locul descoperirii depozitului de brățări

https://biblioteca-digitala.ro

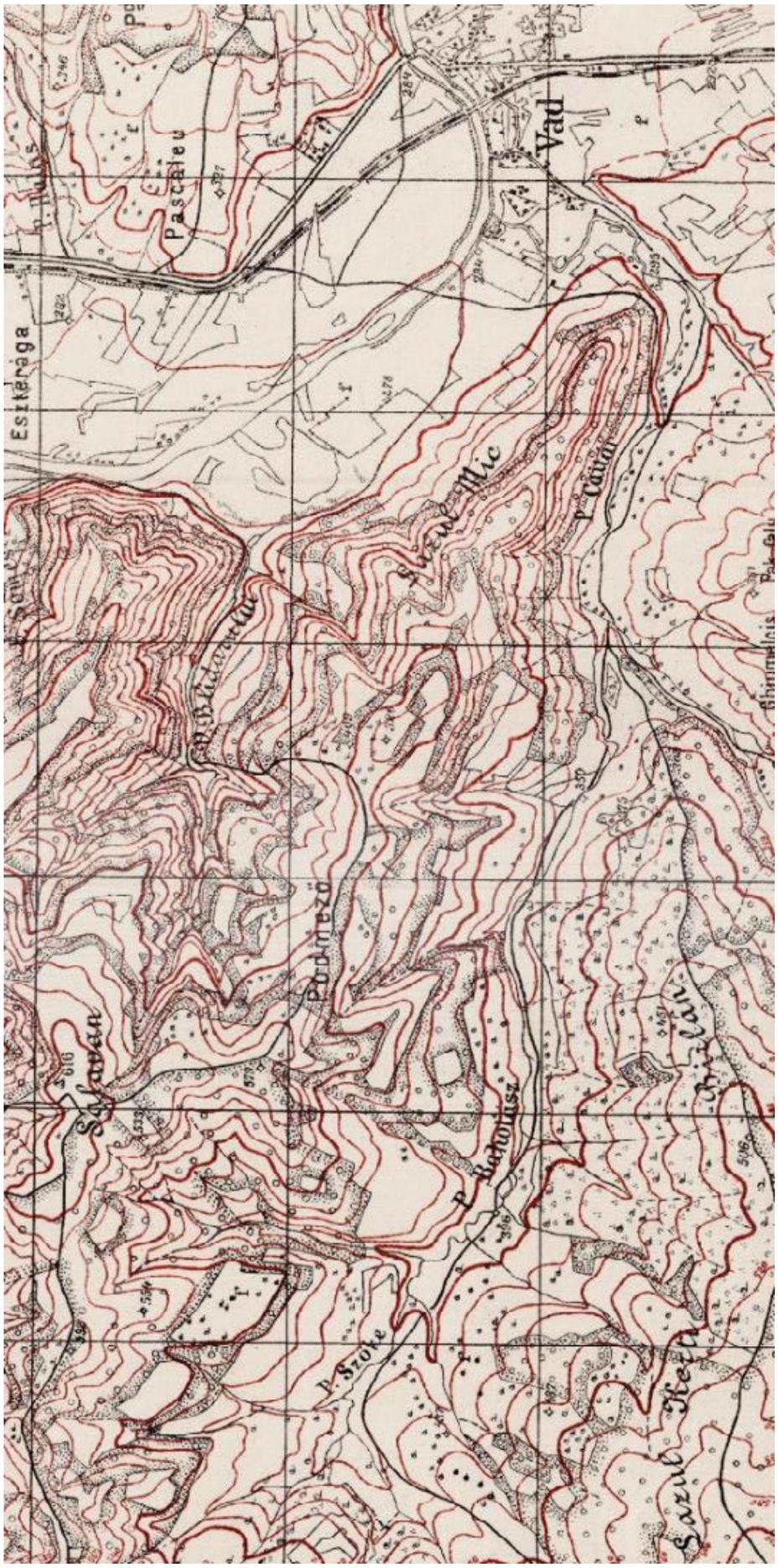

Fig. 12 Valea Căitarului pe Planurile Directoare de Tragere

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 13 Căitarul şi vecinătățile pe hărțile topografice austriece

https://biblioteca-digitala.ro

O structură interesantă într-o aşezare de la răscrucea dintre secolele VI/VII p. Chr. — aria Someşului Inferior, partea de nord-vest a României

IOAN STANCIU,
DANIEL V. SANA

***Cuvinte cheie**: răscrucea dintre sec. VI/VII p.Chr., locuință adâncită, schimbări în timp, examinare preliminară.*
***Key words**: the turn of the 7th century AD, pit dwelling, changes over time, preliminary examination.*

Astăzi la periferia sud-vestică a oraşului Satu Mare (jud. Satu Mare), străbătut de râul Someş, aşezarea este situată pe un loc ceva mai înălțat în raport cu fostul teren mlăştinos din jur, în punctul denumit de localnici 'Râtu Mare', cu o altitud ine medie în jurul a 122 m. Imaginea de ansamblu este aceea a unei 'insule' uşor reliefate, străbătută de pârâul 'Balkany', care asemenea altor mici fire de apă, cu cursuri mai mult sau mai puțin regulate, parcurgea în trecut microzona, provocând şi excesul de umezeală. De o parte şi de alta a unui meandru pe care acest pârâu îl formează a fost planificată aşezarea care poate fi datată în intervalul marcat de a doua jumătate a secolului al VI-lea şi prima jumătate a veacului următor. Doar câteva fragmente ceramice încadrabile epocii bronzului indică existența în vecinătate a unei locuiri din acea vreme. Puține structuri, de presupus cu rol economic prioritar ori exclusiv, au fost folosite în secolele II–IV p.Chr. De asemenea, alte câteva complexuri arheologice, şi acestea un fel de anexe gospodăreşti, pot fi datate cu ajutorul olăriei specifice pe parcursul secolului al VIII-lea, posibil mai timpurii, cu eventuală trimitere în direcția celei de-a doua jumătăți a secolului al VII-lea. Acesta este un aspect care implică chiar întrebarea despre o eventuală legătură directă cu locuirea precedentă, pe o durată care şi în relație cu aria nord-vestică a României ar putea fi înțeleasă ca relativă etapă de început a perioadei medievale timpurii. Aşa cum situația de la fața locului a fost documentată, aşezările din perioada romană şi cea care a urmat locuirii din secolele VI–VII au fost surprinse doar prin segmente marginale, ceea ce înseamnă că punctul de greutate al acestor locuiri se afla undeva în imediata apropiere.

Situl a fost inițial identificat pe traseul şoselei (astăzi deja în folosință), care asigură ocolirea municipiului Satu Mare în acea zonă, urmând apoi cercetarea de teren preventivă din vara anului 2018[1]. Suma rezultatelor obținute se află încă în curs de prelucrare. În total, au fost identificate, cercetate şi documentate 173 structuri arheologice, dintre care – fie ea o estimare ajustabilă în continuare – 77 sunt de pus pe seama 'orizontului slav timpuriu' (aşa-numitul orizont local 'Lazuri–Pişcolt'); cele mai numeroase sunt locuințele propriu-zise, parțial adâncite în sol, mai puține fiind structurile, adâncite de asemenea, cărora trebuie să le fi revenit în principal un rol economic. Distribuția aces tor structuri în cuprinsul suprafeței cercetate susține precizarea că aşezarea din acea vreme a fost aproape integral investigată. Şase dintre complexurile arheologice pot fi datate în perioada romană, iar alte 13 au aparținut locuirii care a urmat celei din secolele VI–VII. Restul structurilor precizate, în general gropi de stâlpi şi alte gropi de dimensiuni mai mici (una dintre acestea aparținând perioadei moderne) sunt mai greu de datat, datorită mai ales lipsei inventarelor ori care conțineau prea puține fragmente ceramice şi mărunte, mai greu de evaluat în privința datării lor.

[1] Informațiile pe care le-am folosit, text şi partea de ilustrație (aceasta prelucrată grafic), provin din raportul oficial semnat de dr. Liviu Marta, cel care a fost şi coordonatorul acestei cercetări arheologice preventive şi căruia îi datorăm mulțumiri pentru posibilitatea accesului la întregul dosar (Marta 2018). Instituție organizatoare Muzeul Județean Satu Mare, iar investitorul a fost Itinera SpA Tortona – sucursala Cluj-Napoca. Din colectiv au făcut parte Molnar Zsolt, Hágó Attila, Kádas Zoltán, Ghenadie Sîrbu, Livia Sîrbu, Daniel Tentiş, Orsolya Gyurka, dar şi mai mulți studenți. Daniel V. Sana a fost constant prezent pe parcursul cercetării de teren, iar Ioan Stanciu doar pe durata a trei săptămâni din vara anului 2018. De remarcat, pe ductul aceleiaşi şosele şi la mică distanță față de situl 5, a fost identificată o altă aşezare de acest fel (situl 7). În privința celei din urmă, pentru posibilitatea de a examina inventarul (de asemenea exclusiv olărie lucrată cu mâna), adresăm mulțumiri d-lui dr. Robert Gindele, arheolog la acelaşi Muzeu din Satu Mare şi coordonatorul săpăturii din acel loc.

https://biblioteca-digitala.ro

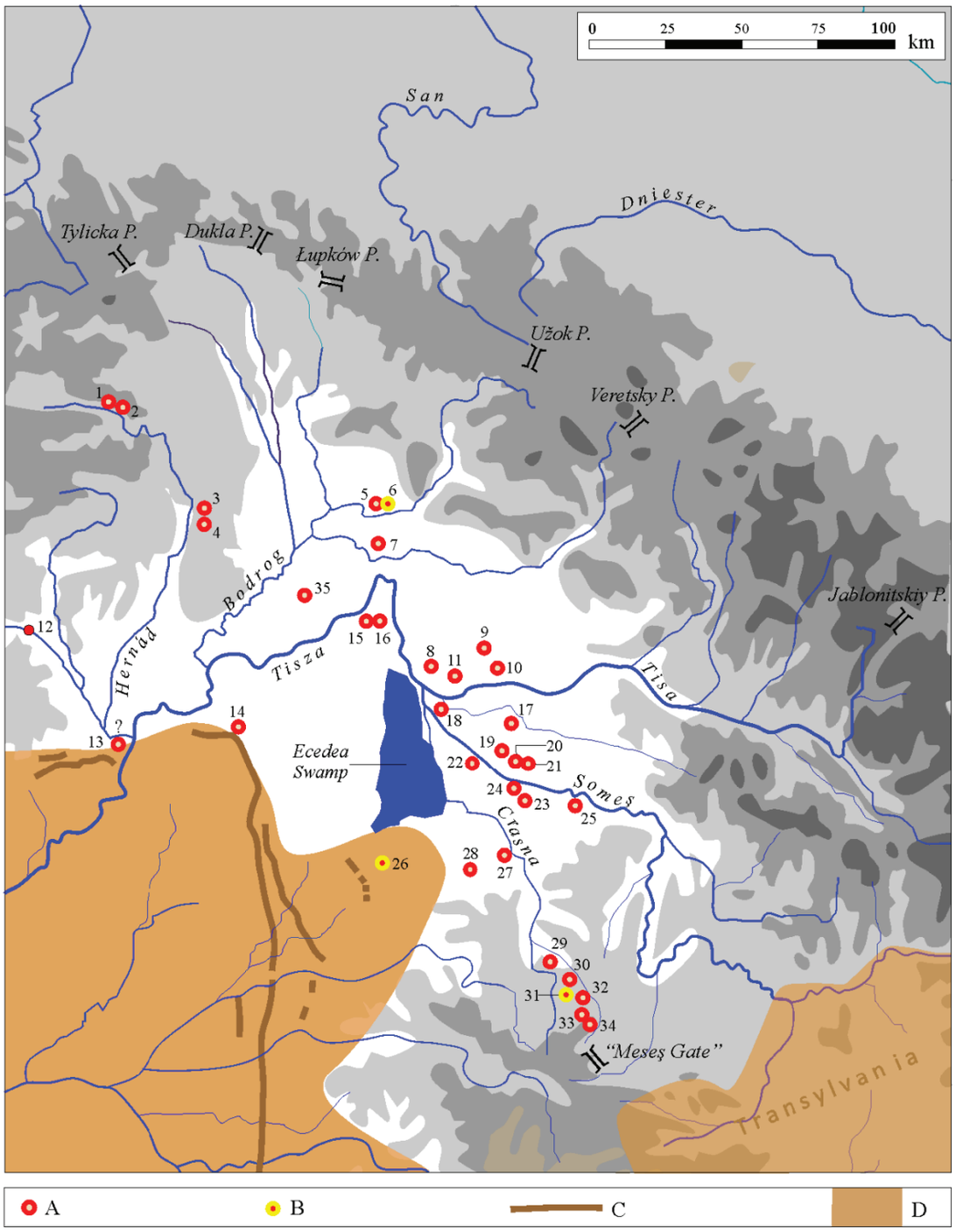

Fig.1

Autorii contribuției de față şi-au propus doar examinarea preliminară a unei structuri mai interesante, documentată într-o aşezare al cărei punct de greutate este de plasat în intervalul corespunzător celei de-a doua jumătăți a secolului al VI-lea şi primei jumătăți a secolului al VII-lea. Este vorba despre structura/complexul arheologic 041, inițial o locuință parțial adâncită în sol, cu imaginea obişnuită unor astfel de construcții din acea vreme. Ca studiu de caz, mai curioasă este reamenajarea acesteia în timp, după ce a fost afectată de un presupus incendiu fie, fie acesta parțial, refolosită apoi, posibil cu un dublu scop, adică locuință de asemenea (poate că nu neapărat doar în sezonul rece), dar şi ca spațiu destinat uneia sau unor activități economice, acestea mai greu de indicat în termeni siguri.

La fel ca alte aşezări din acea vreme, cele mai multe dintre ele cu existență pe durată nu prea lungă, şi cea care ne interesează trebuie să fi înregistrat în timp anumite transformări interne, cu

https://biblioteca-digitala.ro

unele locuințe şi anexe care au fost dezafectate la un moment dat, altele refăcute şi refolosite ori la care s-a renunțat, dar şi alte noi construcții sau amenajări intervenite în timp, desigur că în funcție de nevoile unei comunități oarecare şi evoluția acesteia. Dinspre arheologie, posibilitatea precizării unor astfel de schimbări interne rămâne adeseori dificilă, cu atât mai mult cu scopul determinării unor intervale de timp în sensul cronologiei absolute. Mai ales că, în relație cu specificul perioadei, de cele mai multe ori la îndemână sunt doar resturi ale vaselor de lut folosite, doar uneori şi posibilitatea de a fi precizate relații de superpoziție între unele dintre structuri. În orice caz, aşezarea din care complexul 041 a făcut parte ilustrează pentru întreaga arie a bazinului superior al Tisei un orizont uniform prin totalitatea manifestărilor, nu în ultimul rând precizabil datorită asocierii dintre aşezări şi practica funerară a incinerării defuncților. În ceea ce priveşte partea de nord-vest a României, ca unitate geografică în mod natural legată de întreaga arie a bazinului superior al Tisei şi cu punct de sprijin pe segmentul inferior al Someşului, cu mai multă vreme în urmă a fost propus un orizont local/regional ('Lazuri–Pişcolt', cu trimitere la locații, aşezare mai reprezentativă, respectiv necropolă), cu propunerea de a fi datat începând cu treimea mijlocie a secolului al VI-lea p.Chr. şi până în jurul mijlocului secolului al VII-lea (Fig. 1)[2]. Nu este susținută acum o examinare a olăriei (şi a inventarului în general) recoltate din complexul 041, aproape în totalitate provenită din etapa finală a duratei pe parcursul căreia construcția a fost folosită. Ca urmare, trecând peste o necesară analiză detaliată, sugerăm în privința olăriei raportarea sa la o presupusă fază IIa sau IIb, adică secolul al VI-lea târziu şi prima jumătate a secolului al VII-lea, aşa cum s-a propus pentru amintitul orizont precizat în partea de nord-vest a României[3].

Complexul/structura 041 – descriere şi alte precizări (Fig. 2)

În timp a suportat modificări, de presupus că şi în legătură cu funcțiile îndeplinite. Fără a ține cont de o intrigantă extensie ceva mai târzie a segmentului vestic, dimensiuni sale măsoară pe axe 4.45 × 4.56 m (laturile: 4.38 × 4.12 × 4.24 × 4.24 m). Suprafață la bază este uşor peste 20 m^2. Axa ceva mai scurtă este orientată dinspre S-E spre N-V. Adâncime maximă (uşor variabilă) de la nivelul identificării în jurul a 0.90 m şi poate fi estimată o adâncime de aproximativ 1.30-1.40 m de la nivelul la care se păşea în aşezare (ca. 0.30-0.40 m de la suprafața actuală). Pe podeaua inițială au fost identificate 14 gropi de stâlpi (*a*–*o*), dintre care cele marcate cu literele *a*–*f* indică stâlpi în legătură cu structura inițială de bază, iar gropile *h* şi *k* sugerează o consolidare a celor doi stâlpi care de la bun început au fost planificați pentru a susține coama acoperişului, adică pe aceia corespunzători gropilor *b* şi *e*. Cele mai multe dintre aceste gropi au formă ovală ori cvasi-circulară, cu diametre în jurul 0.30-0.35 m şi adâncimi până la maximum 0.30 m (groapa *a*). Mai puține, unele dintre ele erau de formă oval-alungită la orizontală, aproape rectangulară, dar cu dimensiuni foarte apropiate de cele înainte menționate; eventual, cele precizate la urmă ar putea indica stâlpi realizați din trunchiuri despicate. Cum deja s-a precizat, toate aceste gropi au fost identificate la nivelul unei podele inițiale, aşadar nu a fost posibilă o eventuală relaționare cronologică între ele cu ajutorul stratigrafiei verticale prin umplutura complexului; de aceea gropile *i*, *j* şi *l*–*o* au fost marcate cu o culoare de nuanță mai deschisă, deoarece este de presupus că acestora le-a revenit o funcție corespunzătoare unor stâlpi secundari, poate că după durata oarecare pe care structura inițială a funcționat. Structura inițială, cu partea adâncită de formă uşor trapezoidală, este clar delimitabilă la orizontală prin stâlpii din fiecare colț (gropile *a*, *c*, *d* şi *f*), de asemenea cu ajutorul celor două, simetrice, de pe mijlocul laturilor dinspre nord şi sud (*b* şi *e*) – o imagine obişnuită pentru locuințele din acea perioadă, cele din urmă, poate înlocuite la un moment dat, eventual consolidate cu cele desemnate prin literele *h* şi *k*.

Groapa *a*, corespunzătoare stâlpului din colțul nord-vestic, era umplută cu resturi serioase de lemn carbonizat, multă cenuşă (inclusiv 'bucăți' mari, solidificate în timp) şi mai ales cu foarte multă argilă arsă. Fără îndoială, avem de-a face cu imaginea bazei unui stâlp de lemn care a ars la fața locului, mult înclinat, aproape prăbuşit (Pl. I/1.5). De asemenea, şi gropile *f* din colțul sud-vestic şi *h* (dublură la stâlpul *b* de pe mijlocul laturii nordice – Pl. I/6) aveau la orizontală şi verticală un aspect asemănător celei precedente, la fel ca groapa *j* din apropierea nord-estică a gropii corespunzătoare stâlpului *f*. Totodată, gropile *k*, *l*, *n* şi *o* conțineau în umplutură relativ multe resturi mai mărunte de cărbune şi mai puține de pământ ars. De remarcat, pe întreaga sa suprafață podeaua era impregnată cu fragmente mici de cărbune şi pământ ars. Aşadar, sunt de indicii de luat în seamă

[2] Stanciu 2011, p.110-318. O examinare sintetică ceva mai nouă la Stanciu 2013, p.327–338.
[3] Stanciu 2011, p.282–296.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru a presupune un incendiu care într-o măsură sau alta a afectat structura de lemn a locuinței inițiale. Aspectul umpluturii *L* care a suprapus podeaua nu susține indicii serioase în sensul acestei explicații, dar putem avea în vedere intenția de a fi aşternut peste podeaua existentă de la bun început a unui strat de pământ mai curat şi compact, tocmai cu scopul asigurării stabilității unui nou nivel de călcare în interior.

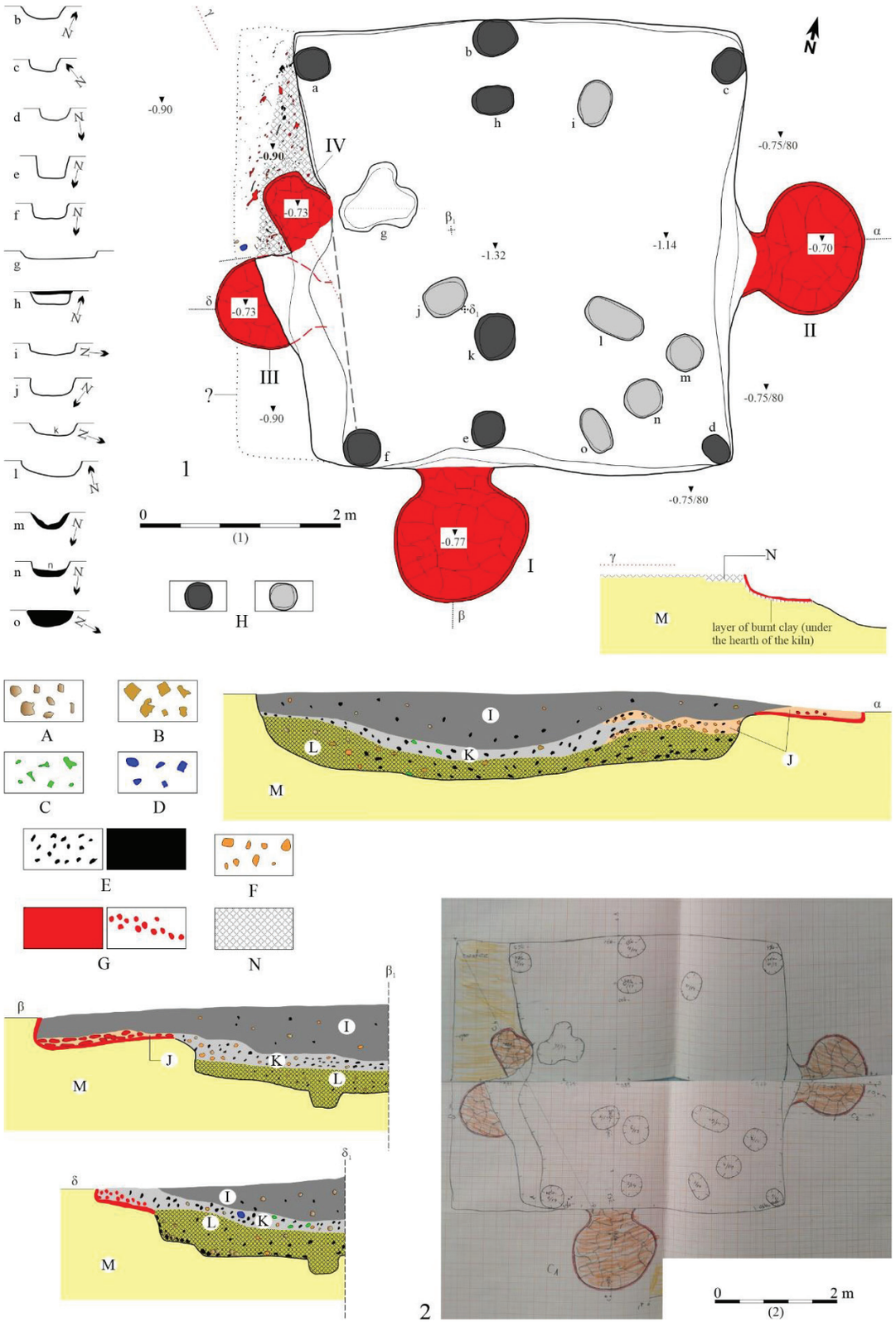

Fig 2

https://biblioteca-digitala.ro

Descrierea umpluturii părții adâncite a construcției, stratigrafie. Este de înțeles că deasupra podelei inițiale a fost aşternut, apoi probabil cu intenție tasat, un strat de pământ de culoare galbenă-cenuşie (*L*), în esență argilă, în mod neregulat amestecată cu mici lentile şi bulgări de pământ cenuşiu, de asemenea cu multe resturi mărunte de cărbune şi pământ ars. Grosimea medie a acestei umpluturi în porțiunea centrală a părții adâncite a construcției de la bun început folosite este în jurul a 0.20 m, dar spre margini şi mai ales spre cea vestică se ridica până la 0.50-0.60 m. Aceasta a fost suprapusă de stratul *K*, mai subțire (între 0.10-0.20 m grosime), alcătuit din sol cenuşiu, amestecat cu multe resturi de lipitură/chirpici ars şi multe bucăți de lemn carbonizat, mărunte mai ales, şi în care a fost găsită marea majoritate a materialului din inventar, adică fragment din vase de lut lucrate cu mâna, alături de aşa-numitele 'pâinişoare' şi vălătuci din lut ars. De precizat, partea decisivă a acestor materiale a fost recoltată din umplutura cuptorului *IV* (atâta cât acesta s-a păstrat la verticală), dar mai ales din fața sa, în imediată apropiere. Corespunzător stratului *K* şi în parțială suprapunere, în fața cuptorului *II* era prezentă o lentilă mai subțire (*J*), cu aspect identic umpluturii din interiorul apropiatei instalații pentru foc, adică argilă galbenă, vag amestecată cu pământ cenuşiu şi mai ales cu resturi de lipitură arsă provenite din cuptor, fragmente de vălătuci şi 'pâinişoare', resturi de lemn carbonizat şi cenuşă. Aşadar, aspectul semnalat mai sigur indică folosirea cuptorului *II*, a acestuia cel puțin, în relație cu aceeaşi etapă pe care stratul *K* o precizează. Mai sus, până la adâncimea la care partea adâncită a întregii structuri a fost identificată, se afla pământ de culoare cenuşie-închisă, aproape neagră în stare proaspătă şi care conținea mai ales resturi de cărbune, mai puține fragmente de vălătuci, 'pâinişoare' şi fragmente ceramice (stratul/nivelul *I*). Fără a specula, conform documentării situației de la fața locului, este greu de răspuns întrebării dacă această umplutură s-a format în timp ori cu acest pământ a fost premeditat acoperită la final urma adâncită a unei foste construcții, ceea ce pare a fi mai probabil.

Ori dacă a existat vreo tentativă de utilizare într-un fel sau altul a ceea ce rămăsese dintr-o structură folosită şi modificată în timp, în această eventualitate mai sigur pe durată scurtă.

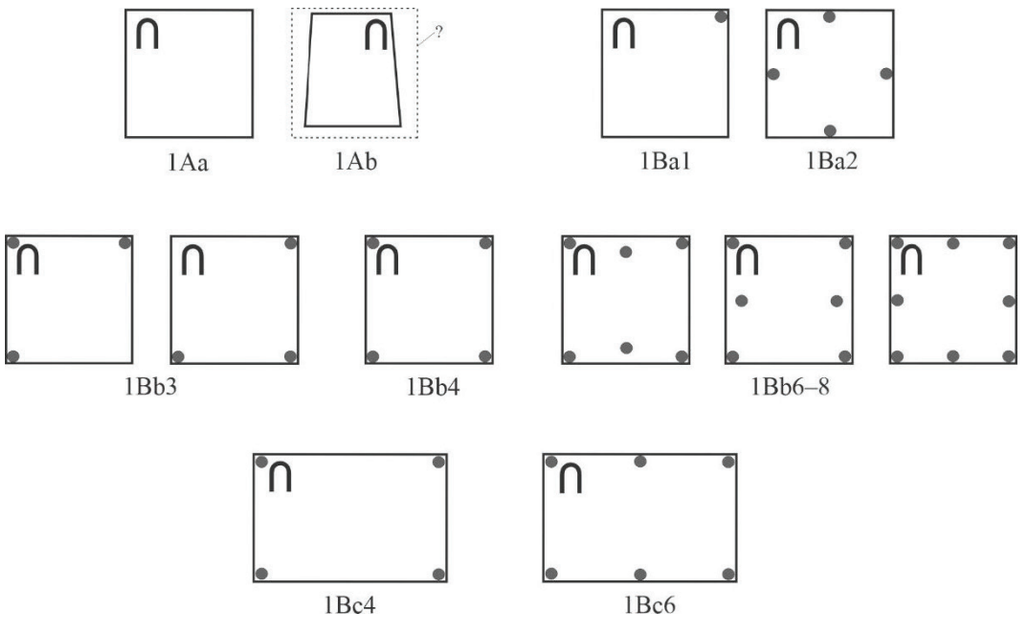

Fig.3

Instalații pentru foc. Patru cuptoare (I–IV), neclar dacă măcar unele dintre ele au fost la modul strict în acelaşi timp folosite. *I)* Cuptor scobit în peretele dinspre sud, aproape de colțul sud-vestic, aşadar din exterior nu putea încălzi spațiul protejat de pereți – Fig. 5). Formă relativ ovală la orizontală, vatra măsura pe axe 1.34 × 1.14 m, în secțiune de forma unei semisfere uşor aplatizate, cu înălțimea maximă a boltei de estimat în jurul a 0.50 m sau uşor peste această valoare. Folosit din interiorul încăperii printr-un canal scurt (0.35-0.40 m lungime) şi lățime în jurul a 0.70 m, aceasta destul de mare în raport cu imaginea unor astfel de instalații, aspect care, eventual, ar putea sugera o funcție specifică. Ca de obicei, locul pe care focul a ars, pereții şi bolta, de asemenea canalul de alimentare, au fost acoperite cu un strat de lutuială puternic arsă în timpul folosirii repetate a instalației (grosime

https://biblioteca-digitala.ro

în jurul a 4 cm). Spre bază cel puțin, era umplut cu bucăți de lipitură arsă căzută din pereți şi boltă. *II)* De asemenea un cuptor exterior, cu aproximație amenajat spre mijlocul laturii dinspre est. Față de cel înainte descris, doar suprafața bazei era uşor mai restrânsă, baza (vatra) măsurând pe axe 1.33 × 0.98 m. *III)* Instalație de acelaşi fel, dar plasată pe latura vestică, mai apropiată de acelaşi colț sud-vestic al construcției. În mod evident, acest cuptor a fost dezafectat la un moment dat, ca urmare a unei uşoare extinderi spre vest a jumătății sudice a peretelui părții adâncite a construcției, păstrată fiind aproximativ jumătate din segmentul inferior al acestuia (de estimat, formă aproape circulară, cu diametrul vetrei în jurul a 0.95 m). Cuptorul *IV* are în toate privințele aspectul obişnuit instalațiilor pentru foc interioare (de forma literei 'U' la orizontală şi verticală), scobite într-un bloc de lut (Fig. 4)[4]. Derutantă este orientarea sa piezişă, cu axa lungă, respectiv partea frontală, în direcția aceluiaşi colț sud-vestic al încăperii. Poate că un mic segment din partea sa din față nu s-a păstrat, altfel măsoară pe axe 0.70 × 0.56 m, cu pereții păstrați pe o înălțime maximă de 0.25 m; ca urmare a folosirii repetate, sub lipitura vetrei argila era arsă pe o adâncime de 3-4 cm. Lateral față de gura de alimentare a acestui cuptor se afla şi o groapă (*g*), superficial adâncită de la nivelul podelei, cu maximum 10 cm, de formă neregulată la orizontală şi măsurând pe axe 0.77 × 0.64 m. Umplută fiind cu multă cenuşă şi resturi de cărbune, este de înțeles că a fost folosită pentru depozitarea pe durată scurtă a resturilor evacuate, dar nu neapărat din cuptorul apropiat. Dacă ținem cont de faptul că gropile *a* şi *f*, respectiv stâlpii de colț corespunzători care marcau peretele vestic al construcției, atunci indiferent de etapa în care acest cuptor a funcționat, el nu ar putea fi identificat ca o instalație pentru foc interioară, deoarece ar fi fost poziționat în exteriorul peretelui, folosit fiind din încăpere, dar nu cu rostul de a încălzi interiorul. În afara formei la orizontală şi verticală, în sensul că funcția lui a fost totuşi aceea a unui cuptor interior intervine observația înregistrată în cursul cercetării, anume aceea că la sud şi nord de această instalație pentru foc a fost utilizată şi suprafața exterioară din imediata apropiere cu peretele vestic al construcției inițiale. Pe 'blocul de lut' în care acest nou cuptor a fost amenajat a fost remarcat un strat subțire de pământ cenuşiu intens amestecat cu argilă galbenă şi relativ multe resturi de cărbune, fragmente de vălătuci şi 'pâinişoare' din lut ars, de asemenea cu mult mai puține fragmente ceramice. De asemenea, importantă este următoarea precizare: cuptoarele *III* şi *IV* se ating prin părțile frontale, de aceea este de exclus posibilitate ca cele două instalații pentru foc să fi fost folosite în acelaşi timp. La un moment dat jumătatea sudică a peretelui vestic (partea adâncită a construcției) a fost uşor extinsă spre vest, cuptorul *III* fiind dezafectat, lângă fosta instalație fiind amenajat cuptorul *IV*, în mod premeditat şi cu insistență acesta orientat spre treimea sud-vestică a interiorului construcției, un aspect care rămâne curios.

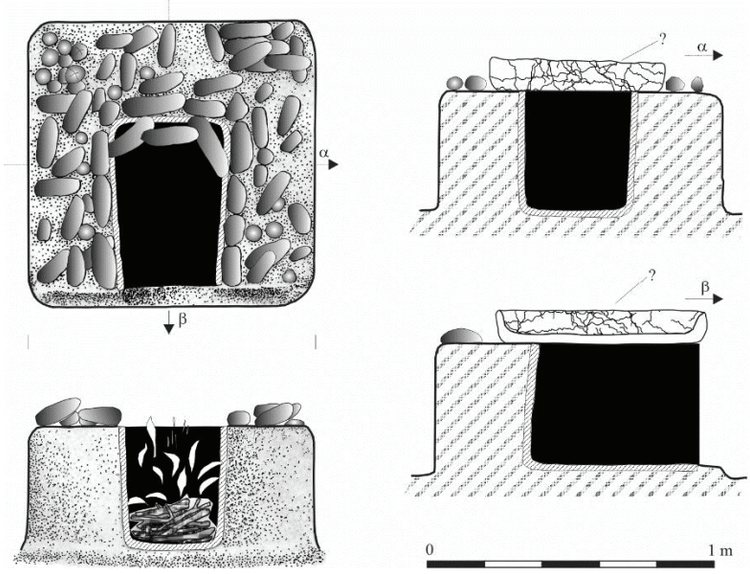

Fig.4

Inventarul. În colțul sud-estic, la 0.50 m adâncime de la nivelul identificării complexului (stratul *L*, de la baza părții adâncite a structurii, la interferență cu stratul *K* de deasupra) a fost găsită o mică verigă cu capetele petrecute, confecționată din sârmă de bronz, cu utilitate discutabilă, dar

[4] Varianta 2A la Stanciu 2011, p.138–141, 139 Fig. 42/2A.

https://biblioteca-digitala.ro

puțin probabil să fi fost un cercel (1.40 × 1.21 cm); secțiune de formă circulară, cu grosimea de 0.19 cm. Asemenea unui pandantiv, peste un segment al verigii este îndoită o plăcuță foarte subțire, de asemenea confecționată din tablă de bronz, păstrată fiind doar o porțiune mică, astfel că forma sa inițială nu poate fi recunoscută (Pl. II/1). Din partea superioară a umpluturii (stratul *I*) provine lama unui mic cuțit de fier, lipsindu-i vârful şi o porțiune din peduncului pe care era fixat mânerul; lungimea păstrată de 6.57 cm (Pl. II/6). În acelaşi colț sud-estic, dar fără a fi fost precizată adâncimea, a fost găsită o bucată mică dintr-o, mai probabil, lupă de fier, deoarece are o greutate destul de mare în raport cu mărimea, adică 33 g (Pl. II/7). Cute integral păstrată (lungime de 21.10 cm), confecționată din gresie fină, de culoare cenuşie, găsită în fața cuptorului *III*, respectiv acelaşi strat *K*. Intens folosită, atrage atenția prin forma care asigura o priză perfectă în timpul folosirii, cu partea activă (plană) orientată în jos (Pl. II/9). Un fragment dintr-o astfel de ustensilă (de asemenea gresie fină), dar cu urme evidente ale contactului cu focul (colț sud-estic, stratul *L* – Pl. II/8). O fusaiolă din lut ars provine din treimea nord-vestică a complexului, găsită fiind în partea superioară a stratului *L* (pastă compactă, în conținut cu cioburi mărunt pisate, aspect semifin, suprafața insistent netezită, aproape lucioasă, indiciu despre folosirea sa repetată, cu diametrul de 3.77 cm şi grosimea de 1.47 cm – Pl. II/5). Conform situației obişnuite, partea decisivă a inventarului revine olăriei, fără excepție fragmente din vase lucrate cu mâna, oale în primul rând (Pls. III –V/1–17). Atrage atenția jumătatea superioară a unei oale, pe linia umărului cu prezența unei impresiuni dreptunghiulare, comparabilă ce cele lăsate de decorul ştampilat (0.9 × 0.64 cm), cu urmele destul de vagi ale unui ornament interior (Pl. III/11a). În privința inventarului, trebuie remarcată poziționarea sa la recoltare, adică în proporție decisivă a fost găsit în cuptorul *IV* şi stratul *K* (în fața cuptorului desemnat înainte, aşadar de presupus că în relație cu acesta), nivel de la care, mai sigur, cuptoarele *I*, *II* şi *IV* au fost folosite (Fig. 2). Măcar o estimare preliminară, în afara fragmentelor de vase care nu au aparținut părților superioare (cu marginea/buza păstrată sau a fundurilor), dintre cele 53 exemplare ilustrate 24 dintre ele (uşor peste 45%) provin din acelaşi cuptor *IV* ori au fost găsite la adâncimea corespunzătoare (stratul *K*), în fața acestei instalații. În rest, rareori din nivelul identificat la baza umpluturii părții adâncite a locuinței de la început, dimpotrivă, mai multe fragmente ceramice sau de 'pâinişoare' şi vălătuci provin din partea superioară a umpluturii (stratul *I*). Dacă adăugăm exemplarele întregi sau reconstituibile din acele 'pânişoare' sau vălătuci din lut ars (atât de obişnuite multora dintre locuințelor din acea perioadă), atunci 45 dintre cele 46 exemplare ilustrate provin din cuptorul *IV*, din vecinătatea sa frontală şi din stratul *K* (Pls. VI–IX/1–8).

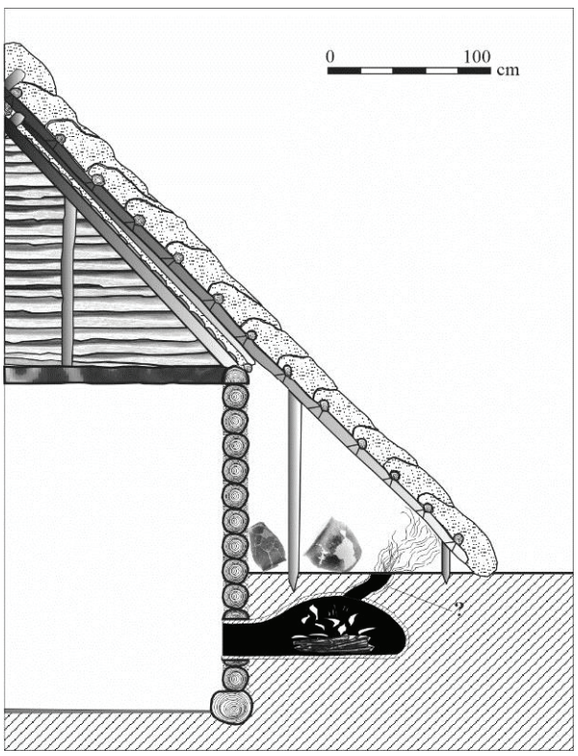

Fig.5

https://biblioteca-digitala.ro

Propunere pentru reconstituirea evoluției în timp a complexului (structurii) 041

Probabil cu unele reparații intervenite de-a lungul vremii, astfel de construcții, locuințe în primul rând, puteau funcționa pe o durată nu prea lungă, de presupus în jurul 20-30 de ani, intervenind şi influența exercitată de clima specifică unei zone sau microzone oarecare[5].

Etapa 1) Inițial, mai sigur o locuință parțial adâncită în sol şi cu planul de formă uşor trapezoidală, cu paralele în construcții de acest fel cunoscute inclusiv din partea de nord-vest a României: stâlp în fiecare dintre colțuri şi alți doi dispuşi simetric pe mijlocul a două laturi opuse, cei din urmă meniți a susține coama acoperişului (Fig. 3)[6]. După cum sunt poziționate, gropile *h* şi *l* par să indice stâlpi auxiliari celor doi de pe mijlocul laturilor dinspre nord-vest şi sud-est (*b* şi *e*), cu sugestie în direcția intenției de a fi consolidat sprijinul pentru aceeaşi grindă a acoperişului, poate că devenit nesigur la un moment dat. Dar o astfel de locuință ar fi trebuit să fie încălzită din interior cu ajutorul unui cuptor, adică – conform unei practici atât de obişnuite locuințelor din aria Someşului inferior – un cuptor cu cavitatea scobită într-un bloc de lut rămas nesăpat în interiorul părții adâncite a construcției (Fig. 4). Amplasarea acestuia rămâne nesigură, deoarece este de presupus că acel 'bloc de lut' (cu cuptorul propriu-zis) a fost deteriorat în urma incendiului care a distrus partea de lemn a construcției, de aceea a fost necesară înlăturarea lui. La celelalte locuințe din aşezare aceste cuptoare erau poziționate în unul dintre colțurile dinspre nord (mai expuse intemperiilor), la fel ca în învecinata aşezare de la Lazuri–Lubi tag, de pe celălalt mal al Someşului[7]. De aceea nu este exclus ca groapa *g* (în care erau depozitate pe durată scurtă resturi evacuate din cuptor) să se fi aflat de fapt în fața acelui cuptor, poziționat în colțul nord-vestic, între stâlpii *a* şi *b*. Rămâne de explicat prezența şi distribuția la orizontală a celorlalte şase gropi de stâlpi (*i*, *j*, *l*-*o*), patru dintre ele oarecum grupate în colțul sud-estic şi de asemenea identificate la nivelul unei podele inițiale. Urmele stâlpilor din cele patru colțuri indică un incendiu, care trebuie să fi mistuit cel puțin o parte din structura de lemn a construcției, după care deasupra podelei a fost aşternut şi tasat acel strat de argilă (*L*), în mod neregulat amestecată cu mici lentile şi bulgări de pământ cenuşiu, de asemenea cu multe resturi de cărbune şi pământ ars, probabil şi acestea rămăşițe ale focului care a afectat locuința.

Etapa 2) Segmentul adâncit al locuinței, cu aceeaşi formă la orizontală, a fost refolosit, iar linia superioară a umpluturii *L* indică un nou nivel de călcare în interior, respectiv o mai curioasă podea albiată şi mai adâncită în porțiunea centrală a noii structuri, un aspect neobişnuit locuințelor propriu-zise din acea perioadă. Stratul *K*, corespunzător acestui nivel, poate fi explicat în relație directă cu toate cele patru cuptoare. Dar nu este sigur că acestea au funcționat în acelaşi timp, mai ales că la un moment dat cuptorul *III* a fost dezafectat[8]. La orizontală, reconstituirea formei integrale a cuptorului *III* indică cât se poate de clar poziționarea sa în peretele locuinței inițiale (cel sud-vestic, între stâlpii de colț *a* şi *f*) şi care nu fusese afectat în jumătatea sa sudică de o extindere ulterior intervenită. Oricum, în afara acestei observații sigure, este de presupus că în această etapă au fost în uz cuptoarele *I*, *II* şi *III*, chiar dacă nu cu funcționare strict concomitentă. Dar rămâne problematic aspectul unei noi construcții ori 'amenajări', care a refolosit partea adâncită a unei locuințe inițial planificate. Dacă partea de lemn a acelei locuințe a fost în mod grav afectată de un incendiu, cu indicii de luat în seamă în sensul acestei explicații, ar însemna că partea sa de bază (lemn), menită a susține pereții şi acoperişul, nu mai putea fi folosită, aşa cum în termeni sugestivi indică unii dintre stâlpii arşi, cu urme păstrate la fața locului. Desigur, la o adâncime mai apropiată de cea a nivelului de călcare din aşezare ar fi putut exista eventuale indicii despre concepția şi realizarea noii construcții, dar urmele întregului complex au fost înregistrate la o adâncime semnificativ mai mare

[5] Astfel de estimări: Krüger 1967, p.112; Poleska, Bober, Krąpiec 1998, p.54–55; Šalkovský 2001, p.121.

[6] Varianta 1Bb6/8 la Stanciu 2011, cu şase sau opt stâlpi. În relație cu teritoriul nord-vestic al României cele mai multe locuințe de acest fel sunt cunoscute din apropiata aşezare de la Lazuri–Lubi tag, de pe malul opus al Someşului. În privința secolului al VI-lea şi a primei jumătăți a secolului al VII-lea, astfel de locuințe apar cu precădere în mediul slavilor din est/ nord-est, cu prezență mai rarefiată în aria Dunării mijlocii (Stanciu 2011, p.119 Fig. 22, p.124–126, cu trimiteri la bibliografie).

[7] În funcție şi de specificul diverselor microzone, dar cu diferențe relativ minore, este o practică obişnuită acestor aşezări din partea nord-vestică a României şi nu numai (Stanciu 2011, p.133–135).

[8] Cuptoarele de acest fel, scobite în pereții segmentului adâncit al locuinței, nu puteau fi prea rezistente în timp, datorită presiunii exercitate de pământul de deasupra, de aceea destul de frecventa asociere în cazul aceleiaşi structuri a mai multor astfel de instalații nu înseamnă neapărat că au fost concomitent folosite. Ele erau utilizate din interiorul încăperii, aşadar nu puteau încălzi în sezonul rece. Rostul lor principal era coacerea pâinii sau/şi a lipiilor, dar şi prepararea termică a altor alimente. Cu precădere în cazul unor astfel de cuptoare, dar situate în aer liber şi scobite în peretele unei gropi protejate de un acoperiş uşor, este presupusă şi mai rar dovedită utilizarea lor în legătură cu unele activități metalurgice sau chiar arderea vaselor de lut, a celor lucrate cu mâna mai ales. Un comentariu în sensul acestor explicații la Stanciu 2011, p.143–145.

https://biblioteca-digitala.ro

(între 0.75–0.90 m), astfel că lipsesc date mai sigure care să susțină o explicație sau alta. Deoarece a fost păstrat şi refolosit planul regulat al unei construcții inițiale, o explicație rezonabilă ar trebui să se refere la posibilitatea unei părți de suprastructură cu pereți construiți din bârne drepte (întregi sau despicate) îmbinate la colțuri, situate în exteriorul părții adâncite, dar ale căror urme / amprente nu puteau fi documentate la adâncimea la care complexul 041 a fost precizat. Nu lipsite de importanță sunt bucățile de chirpici ars, cu amprente de nuiele şi crengi (diametre între ca. 3-8 cm – Pl. IX/9–11, există şi alte exemple), marea majoritate recoltate din stratul *K*, mai puține din umplutura de deasupra (*I*), deoarece acestea pot sprijini o sugestie, anume aceea că pereții construcției din etapa 2 au fost realizați din nuiele şi crengi împletite, acoperite cu un strat de lutuială, desigur fiind necesari şi stâlpi ca sprijin la verticală, nu în ultimul rând pentru susținerea acoperişului. Rămâne în cazul acestei explicații întrebarea de ce lipitura acestor pereți a fost arsă, mai la îndemână fiind trimiterea la consecințele unui alt incendiu, ca împrejurare nu puțin obişnuită în acea vreme.

Etapa 3) O nouă transformare a intervenit odată cu realizarea cuptorului *IV*, poate chiar acesta a fost motivul pentru care treimea sud-vestică a părții adâncite a construcției a fost uşor extinsă, cuptorul *III* fiind dezafectat. Cuptorul *IV*, poziționat şi el aproape pe mijlocul laturii dinspre sud-vest, cu aspectul unei obişnuite instalații pentru foc interioare (de regulă acestea cu rostul principal de a încălzi[9]), nu putea funcționa în acelaşi timp cu cuptorul *III*, deoarece la cel din urmă (aflat şi el în relație cu acelaşi strat *K*), s-a renunțat, fiind efectiv tăiat de o mică extensie a peretelui sud-vestic. Chiar dacă această împrejurare nu ar fi intervenit, ar fi fost imposibil ca cele două instalații să funcționeze simultan, deoarece părțile lor frontale aproape că se intersectează. Că în privința cuptorului *IV* avem de-a face cu o instalație interioară (protejată de pereți şi un acoperiş) amenajată într-o 'banchetă de lut', se pronunță prezența pe aceasta a resturilor de cărbune, mici bucăți de pământ ars, dar şi a fragmentelor în general mărunte de vălătuci şi pâinişoare din lut ars, chiar a unor mici fragmente din vase de lut lucrate cu mâna, în contextul unui strat subțire, pătruns în sterilul arheologic de dedesubt. Astfel de resturi, semnificativ mai puține, se aflau şi un pic mai departe în exteriorul colțului nord-vestic, pe o distanță între 0.20-0.60 m, impresia fiind aceea a urmei unui fost perete, indiferent de modul în care acesta a fost realizat (Fig. 2/1 – planul şi secțiunea γ). Eventual, aceste informații mai sigure ar putea indica o extindere parțială a construcției doar prin colțul dinspre nord-vest. În privința explicației pentru lărgirea uşoară a părții adâncite a construcției din această etapă şi doar în jumătatea sudică a laturii sud-vestice mai sigură este trimitere la intenția realizării cuptorului *IV*, scobit într-o 'banchetă' de lut, aceasta obținută prin modificarea ductului peretelui şi, cum deja s-a precizat, sigur inclusă spațiului interior.

În loc de concluzii, posibile explicații în legătură cu funcționalitatea schimbată în timp a complexului (structurii) 041

Nu este de necontrazis trimiterea la o locuință inițială, dotată cu unul, două sau trei cuptoare exterioare (scobite în pereți), în acelaşi timp folosite ori succesiv, pe măsura deteriorării unora dintre ele. Dar, după cunoştințele de până acum, în primul rând raportate la aşezările şi locuințele cunoscute din aria Someşului inferior în primul rând, dar nu numai, astfel de locuințe erau prevăzute cu un cuptor interior, acestuia revenindu-i rostul principal de a încălzi încăperea pe durata sezonului rece, tocmai într-o perioadă când, începând cu partea de mijloc a secolului al VI-lea, clima s-a răcit brusc[10]. În celelalte locuințe din aşezare fără excepție există cuptoare interioare, scobite într-un bloc de lut cruțat, inclusiv câteva poziționate spre mijlocul uneia dintre laturi, aşa cum ar fi putut fi cazul complexului 041. Dar acesta este situat în exteriorul părții adâncite a structurii inițiale, respectiv partea sa adâncită şi nici o eventuală relație stratigrafică cu secvența de început a funcționării construcției nu este plauzibilă. De aceea groapa *g*, folosită pentru evacuarea periodică a resturilor din cuptor, asemenea altor situații de multe ori documentate trebuie să fi fost mai precis poziționată în fața unei instalații pentru foc interioare[11]. De aceea în cazul nostru ar putea indica prezența unui cuptor în colțul nord-vestic, între stâlpii *a* şi *b* ai peretelui din această direcție, înlăturată după ce locuința ars. Probabil ca dovadă a unei reparații premeditate, în stratul de umplutură aşternut deasupra fostei podele au fost găsite foarte puține fragmente de vase şi mai ales mărunte, din pereții unor oale lucrate cu mâna.

[9] Cuptoare scobite într-un bloc de lut, varianta 2A la Stanciu 2011 (p.138, 140–141, 139 Fig. 42, varianta 2A).

[10] Despre cuptoare, precedentele unor astfel de instalații pentru foc, rolul unor tradiții culturale şi adaptare la schimbările mediului înconjurător, cu trimiteri la bibliografie, a se vedea Stanciu 2023, mai ales p.55–61.

[11] Stanciu 2011, p.162–163, cu Fig. 48.

https://biblioteca-digitala.ro

În schimb, majoritatea covârşitoare a resturilor de olărie, dar şi 'pâinişoare' sau vălătuci, au fost recoltate din cuptorul *IV*, din faţa acestuia şi nivelul corespunzător (*K*). Aceasta este componenţa obişnuită a inventarului locuinţelor din acea vreme, aşa cum aspectul acestei instalaţii pentru foc este comun multora dintre cuptoarele interioare. Mai puţin obişnuită este orientarea sa piezişă, cu gura de alimentare spre colţul sud-vestic, respectiv cuptorul *I* şi nu spre mijlocul încăperii care ar fi trebuit să fi fost încălzită. Rămâne dificil răspunsul la întrebarea dacă pe durata funcţionării cuptorului *IV* celelalte două (*I* şi *II*) au fost şi ele folosite, concomitent ori pe rând, din nou un aspect obişnuit locuinţelor de atunci. Din păcate, alte componente ale inventarului nu pot sprijini vreo explicaţie, cu trimitere mai ales la bucata de zgură de fier sau chiar dintr-o lupă, deoarece aceasta provine din stratul *L*, aflat la baza umpluturii. Ca urmare, ar fi neîntemiată speculaţia despre posibilitatea unei activităţi metalurgice susţinute la faţa locului. Bolta ceva mai înaltă a cuptorului *I* (dar reconstituită, cu estimarea a cel mult 0.50/0.60 m înălţime), de asemenea gura sa de alimentare mai largă (în jurul a 0.70 m) în raport cu obişnuitele cuptoare de acest fel, ar putea măcar în parte susţine explicaţia unui cuptor în care erau arse vase de lut lucrate cu mâna, dar în lipsa altor dovezi de la faţa locului[12].

În raport cu perioada în discuţie, sunt cunoscute chiar din nord-vestul României foste locuinţe adâncite care au fost refolosite prin amenajarea în pereţii lor a unor cuptoare, indiferent de funcţia revenită acestora, în primul rând pentru coacerea lipiilor sau a pâinii şi prepararea termică a alimentelor în general[13]. Acesta putea să fi fost şi rostul principal al construcţiei reamenajate în etapa a doua. În continuare (etapa a treia), dar din nou pe terenul supoziţiilor, se pare că acea uşoară extindere a părţii adâncite a construcţiei iniţiale, doar pe jumătatea peretelui dinspre sud-vest, a fost însoţită de o prelungire a colţului nord-vestic, asemenea unei anexe care asigura includerea şi protecţia cuptorului *IV* şi care cu siguranţă putea şi să încălzească interiorul, eventual revenindu-i şi altă funcţie.

În cele din urmă, pe măsura stării în care urmele complexului 041 s-au păstrat după lunga perioadă trecută de atunci, explicaţiile susţinute rămân sub semnul întrebării. Dar transformarea în timp şi chiar pe o durată mai scurtă a unei locuinţe parţial adâncite în sol, asemenea acelora din perioada corespunzătoare, nu ilustrează neapărat un fenomen curios, ci mai degrabă adaptarea pragmatică a vechilor comunităţi la priorităţile subzistenţei, nu în ultimul rând refolosirea, reamenajarea într-un fel sau altul a unor structuri care nu mai puteau fi utilizate conform destinaţiei iniţiale. În cazul de faţă am putea să ne gândim şi la perseverenţa în scopul revenirii la o locuinţă propriu-zisă.

[12] Ca instalaţii poziţionate în afara locuinţelor, astfel de cuptoare, scobite în perele unei gropi din care erau folosite şi protejate printr-un acoperiş uşor, puteau să fi fost uneori utilizate pentru arderea vaselor de lut (cu trimiteri la bibliografie, Stanciu 2011, p.164–165.

[13] Stanciu 2011, p.144.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

Krüger 1967 — B. Krüger, *Dessau-Mosigkau. Ein frühslawischer Siedlungsplatz im mittleren Elbgebiet*. Deutsche Akad. der Wiss. Berlin. Schr. der Sektion für Vor- und Frügesch. 22, Berlin, 1967.

Marta 2018 — L. Marta, *Raport de cercetare arheologică preventivă pentru obiectivul Varianta de ocolire a mun. Satu Mare, Situl Arheologic Nr. 5, km. 7+130 - +520 mun. Satu Mare, jud. Satu Mare*, 2018 (raport oficial, manuscris).

Pleinerová 1986 — I. Pleinerová, *Březno: experiments with building Old Slavic houses and living in them*, Památky archeologické 77, 1986, p.104–176.

Poleska, Bober, Krąpiec 1998 — P. Poleska, J. Bober, M. Krąpiec, *Das erste dendrochronologisch datierte frühslawische Grubenhaus aus Polen*, Archaeoslavica 3, 1998, p.33–69.

Stanciu 2011 — I. Stanciu, *Locuirea teritoriului nord-vestic al României între antichitatea târzie şi perioada de început a epocii medievale timpurii (mijlocul sec. V – sec. VII timpuriu*. PAT 4, Cluj-Napoca, 2011.

Stanciu 2013 — I. Stanciu, *The Problem of the Earliest Slavs in Intra Carpathian Romania (Transylvania and the North-West Vicinity)*, Slovenská Archeológia 61/2, 2013, p.323–370.

Stanciu 2023 — I. Stanciu, *The Northeastern Periphery of the Carpathian Basin (Upper Tisza Area) Towards the Beggining of the Early Medieval Period. Ovens Inside Dwellings - Local Traditions, (Ethno-) Demographic Change, or Adaptations to a Coolling Climate?* In: Fl. Mărginean, S. Romat, D. Băcueţ-Crişan, K. László, I. Stanciu (eds.), *The Power of Fire in the Middle Ages (7th - 14th Centuries). Proceedings of the International Conference „The Power of Fire in the Middle Ages (7th - 14th Centuries), Székeshféhervár, 14th -16th October 2022"*. Orbis Mediaevalis IV, Cluj-Napoca – Budapest, 2023, p.9–78.

Šalkovský 2001 — P. Šalkovský, *Häuser in der frühmittelalterlichen slawischen Welt*. Arch. Slovaca Monogr. Stud. 6, Nitra, 2001.

https://biblioteca-digitala.ro

Lista Ilustrațiilor

Fig. 1. Aria Tisei Superioare, situri în relație cu orizontul slav timpuriu (în jurul mijlocului secolului al VI-lea şi din prima jumătate a secolului al VII-lea). A—Aşezare. B—Morminte plane de incinerație. C—Aşa-numitele 'valuri sarmatice'. D—Teritoriul inclus Regatului Gepid, iar în perioada imediat următoare Khaganatului Avar. Pentru trimiterile la bibliografie a se vedea Stanciu 2023, 66–78. 1: Spišský Štvrtok–Pod Šibeničnou horou (SK, okres Spišská Nová Ves: Kučerová, Soják, Kušnierová, and Fecko 2012, 19–22). 2: Iliašovce–Za hostincom (SK, okres Spišská Nová Ves: Kučerová, Soják, Kušnierová, and Fecko 2012, 22–23). 3: Nižná Myšľa–Alamenev (SK, okr. Košice-okolie: Fusek, Olexa, and Zábojník 2010). 4: Ždaňa-Vyšné pole (okr. Košice-okolie: Fusek, Olexa, and Zábojník 2010, 338 Fig. 1, 350–351, 352 Fig. 16, 355). 5, 6: Uzhhorod–Halaho (UA, Zakarpats'ka oblast': Penyak 1980, 31 no. 6, 33; Penyak S.I. and Penyak P.S. 2013, 204–205 no. 3). 7: Galoch (UA, Zakarpats'ka oblast': Penyak 1988, 174–178). 8: Didovo III (UA, Zakarpats'ka oblast': Cherkun 1994–1995). 9: Ivanivka/Yanoshi–Odehashov (UA, Zakarpats'ka oblast': Kotighoroshko 1987, 350; Kotighoroshko 2008, 328 Fig. 70/5; Fusek, Olexa, and Zábojník 2010, 352 Fig. 16, 353). 10: Berehovo (UA, Zakarpats'ka oblast': Penyak 1980, 178–181). 11: Beregdároc–Zsid (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Pintye 2010; Stanciu 2011, 395 Fig. 175/4). 12: Sájoszentpeter–Vasúti őrház (HU, Borsod-Abaúj-Zemplén megye: Samu 2012, 88-94, 103-111, 223-240, 223-240, 261-264 pls. XVIII-XXI, 266-279 pls. 1-14, 297-299 pls. 32-34; Samu 2017, 165–66 pl. 1–2, 167 pl. 3/4–6, 169 pl. 5, 171 pl. 7). 13: Oszlár (?) (HU, Borsod-Abaúj-Zemplén megye: Fusek, Olexa, and Zábojník 2010, 352 fig. 16 and note 15). 14: Hajdúnánás–Veres-tenger-járás (HU, Hajdu-Bihar megye: Fodor 2012). 15: Kisvárda–TV-Torony (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Istvánovits 2001; Samu 2012, 113-116, 135-136, 202-222, 287-290 pls. 22-25, 301-302 pls. 36-37; Samu 2017, 158 fig. 2, 167 pl. 3/1–3, 170 pl. 6). 16: Kisvárda–Aldi (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Samu 2012, 66-86, 111-112, 170-222, 244-251 pls. I-VIII, 253-260 pls. X-XVII, 281-290 pls. 16-25, 300 pl. 35, 303 pl. 38, 306 pl. 41). 17: Garbolc (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Samu 2012, 114-1117, 137-138, 241-242, 291-296 pls. 26-31). 18: Tákos (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Samu 2012, 117-118, 150-151). 19: Peleşu Mare–Liget/Grădina lui Ilarion (RO, județul Satu Mare : Stanciu 2011, 358–59 no. 28; Stanciu 2018, 127-128). 20: Lazuri–Lubi-tag (RO, județul Satu Mare: Stanciu 2011, 331–57 no. 26). 21: Lazuri–Râtul lui Béla/Nagy Béla rét (RO, județul Satu Mare: Stanciu 2011, 357–58 no. 27). 22: Csenger–Sanykertből (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Fábian, Pintye 2008, 3; Stanciu 2011, 467, Appendix 13/2, no. 57). 23: Satu Mare–Bypass road/Site 5 (RO, județul Satu Mare: preventive archaeological research 2018, results to be processed). 24: Satu Mare–Bypass road/Site 7 (RO, județul Satu Mare: preventive archaeological research 2018, results to be processed). 25: Culciu Mare–Zöldmező (RO, județul Satu Mare: Stanciu 2011, 330 no. 18). 26: Pişcolt–Homokos domb/Nisipărie (RO, județul Satu Mare: Németi 1983, 139–140 no. 4, fig. 8/5–6.9–12, fig. 10/3–4.6.6–7; Stanciu 2011, 359–360 no. 29). 27: Acâş–Râtul lui Vereş (RO, județul Satu Mare: Romat 2021-2022, 325 pl. 3 and mention in Stanciu 2011, 320 no. 1). 28: Tăşnad–Sere (RO, județul Satu Mare: Stanciu, Virag 2013). 29: Badon–Doaşte (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 320–322 no. 3; Stanciu, Băcueț-Crişan 2018). 30: Zalău–Dromet SA 1/ISCIP 1 (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 388–389 no. 49). 31: Zalău–Dromet SA 2/ISCIP 2 (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 389–393 no. 50). 32: Zalău–Mihai Viteazul Blvd. 104-106 (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 370–388 no. 47). 33: Zalău–Farkasdomb/Dealul lupului (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 393–395 no. 51). 34: Zalău–Valea Mâții/Tăneiul lui Winkler (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 387–388 no. 48). 35: Pácin- Szenna-domb (HU, Borsod-Abaúj-Zemplén megye: Pintér-Nagy, Wolf 2017; Pintér-Nagy 2018).

Fig. 2. Complexul 041, situl nr. 5 (2 – desenul original). A—Fragmente din vase de lut. B—Vălătuci şi 'pâinişoare' din lut ars (majoritar fragmente). C—Oase de animale (unele arse). D—Bucăți de piatră. E—Resturi de lemn carbonizat, adeseori amestecate cu cenuşă. F—Bucăți de pământ ars, dificil de deosebit între acestea şi fragmentele de vălătuci ori 'pâinişoarele' din lut ars. G—Baza cuptoarelor şi pereții lor, aceştia păstrați pe înălțime redusă, de asemenea bucăți din bolta şi pereți, ajunse pe vatră. H—Gropi de stâlpi. I—Sol mai afânat, de culoare cenuşie-închisă, aproape neagră în stare proaspătă, conținea mai ales resturi de cărbune, mai puține fragmente de vălătuci, 'pâinişoare' şi fragmente ceramice. J—Argilă galbenă, vag amestecată cu pământ cenuşiu şi mai ales resturi de lipitură arsă provenite din cuptor, fragmente de vălătuci şi 'pâinişoare', resturi de lemn carbonizat şi cenuşă (aproape în totalitate resturi provenite din cuptorul corespunzător). K—Sol cenuşiu, amestecat cu cantități variabile de lipitură/chirpici ars şi resturi de lemn carbonizat. L—Pământ de culoare galben-cenuşie, în esență argilă, în mod neregulat amestecată cu mici lentile şi bulgări de pământ cenuşiu, de

https://biblioteca-digitala.ro

asemenea cu multe resturi de cărbune şi pământ ars. M — Argilă galbenă (sterilul arheologic). N — Strat subțiere (maximum 10 cm grosime) prezent peste 'blocul de lut' (sterilul arheologic) în care cuptorul *IV* a fost amenajat şi care conținea fragmente mai mărunte de vălătuci şi 'pâinişoare', de asemenea resturi mărunte de pământ ars, cărbune şi mai puține urme de cenuşă.

Fig. 3. O tipologie a locuințelor medievale timpurii, parțial adâncite şi cu plan regulat, după Šalkovský 2001. Versiune prelucrată pentru orizontul Lazuri–Pişcolt, sursa: Stanciu 2011.

Fig. 4. Cuptor interior scobit într-un bloc de lut cruțat, exemplul locuinței 11 din aşezarea de la Lazuri–Lubi tag, jud. Satu Mare. Deasupra blocului de lut mereu sunt găsiți vălătuci şi aşa-numitele 'pâinişoare' din lut ars, mai rar resturi care indică prezența unui fel de platou de lut cu dimensiuni mai mari, de obicei cu formă rectangulară. Sursa: Stanciu 2011.

Fig. 5. Cuptor de lut scobit în peretele unei locuințe parțial adâncite în sol. Propunere de reconstituire a secțiunii locuinței după Pleinerová 1986, cu uşoară prelucrare grafică. Sursa: Stanciu 2011.

Pl. I. Complexul 041. Groapa de stâlp *a*, secțiune vest-est (1, 5). Imagine de ansamblu (2) şi la delimitarea la orizontală a complexului (4). Cuptoarele III şi IV (3). Groapa de stâlp *h* (6). A — Lut galben ars într-o măsură sau alta, conține şi bulgări mai mari sau mai mici, compacți şi puternic arşi. B — Cenuşă solidificată. C — Pământ de culoare cenuşie-gălbuie, impregnat cu cenuşă şi resturi de lemn carbonizat. D — Lemn carbonizat, bucăți mai consistente şi mai ales resturi mărunte.

Pl. II. Complexul 041. 1 — Verigă de bronz cu resturile unui pandantiv (?) confecționat din tablă de bronz (colț SE, stratul *K*, interferență cu stratul *L*). 2–4 — 'Pâinişoare' din lut ars (2–3, treimea nord-vestică, stratul *I*, 4 din cuptorul *IV*). 5 — Fusaiolă din lut ars (treimea nord-vestică, partea superioară a stratului *L*). 6 — Lamă de cuțit, fier (partea superioară a umpluturii *I*). 7 — Fragment dintr-o lupă de fier, eventual zgură cu concentrație mare de metal (colț sud-estic, fără precizarea adâncimii). 8–9 — Cute confecționate din gresie fină (8 – colț sud-estic, stratul *L*, 9 – cuptorul *III*, stratul *K*).

Pl. III. Complexul 041, olărie lucrată cu mâna. În cuptorul IV, deasupra vetrei (1–5). Fragmente găsite în cuptorul IV (deasupra vetrei) şi în fața sa, stratul *K* (9, 11–12, 15). Fragmente recoltate din fața cuptorului IV, stratul *K* (6–8, 10, 13–14). 11a — Mărime aleatorie.

Pl. IV. Complexul 041, olărie lucrată cu mâna. În fața cuptorului IV, stratul *K* (1–6). În fața cuptorului III, la adâncime relativ corespunzătoare vetrei acestuia (7). Majoritatea fragmentelor provin din jumătatea vestică a complexului, respectiv stratul *I* (8–21).

Pl. V. Complexul 041, olărie lucrată cu mâna, fragmente provenite din apropierea cuptoarelor, majoritatea din stratul *I*, mai puține din stratul *K* (1–17). 18 — Obiect din lut ars găsit în fața cuptorului IV (stratul *K*). 18 — Obiect din lut ars, formă circulară, asemănător unui 'capac', modelare neglijentă, cu pastă şi ardere identice vălătucilor, găsit în fața cuptorului *IV*, respectiv stratul *K*.

Pl. VI. Complexul 041, 'pâinişoare' din lut ars. Din cuptorul *IV* sau imediata apropiere, pe 'blocul de lut' (1–2, 6, 8–10, 14–15), în fața acestuia, stratul *K* (majoritatea exemplarelor) sau la interferență cu stratul *L* (3–5, 7, 12), colț sud-estic, partea superioară a stratului *L* (11). În fața cuptorului *III*, strat *K* (13).

Pl. VII. Complexul 041, 'pâinişoare' din lut ars. Din cuptorul *IV* (1, 10), în fața acestuia, stratul *K* (2–9). Porțiunea nord-estică a structurii, stratul K (11).

Pl. VIII. Complexul 041, 'pâinişoare' (1–8) şi vălătuci din lut ars (9–12). Din cuptorul *IV* (8), în fața acestuia, stratul *K* (1–2, 10–12), porțiunea sud-vestică a structurii, stratul *K* (3–5), din segmentul sud-estic, stratul *I*, la interferență cu stratul *K* (7), fără context înregistrat (6, 9).

Pl. IX. Complexul 041. Fragmente de vălătuci (1–8) şi bucăți de 'chirpici' ars, adeseori cu amprente de nuiele sau crengi (9–11). Din fața cuptorului *IV*, stratul *K*.

https://biblioteca-digitala.ro

Illustration List

Fig. 1. Sites that can relate to the presence of Early Slavs in the area of the Upper Tisza (about the middle third of the 6th century – the first half of the 7th century). A—Settlements. B—Flat cremation burials. C—The so-called 'Sarmatian walls'. For references to the bibliography, see Stanciu 2023, 66–78. D—The territory included in the Gepid Kingdom, and in the next period in the Avar Khaganate. For references to the bibliography, see Stanciu 2023, 66–78. 1: Spišský Štvrtok–Pod Šibeničnou horou (SK, okres Spišská Nová Ves: Kučerová, Soják, Kušnierová, and Fecko 2012, 19–22). 2: Iliašovce–Za hostincom (SK, okres Spišská Nová Ves: Kučerová, Soják, Kušnierová, and Fecko 2012, 22–23). 3: Nižná Myšľa–Alamenev (SK, okr. Košice-okolie: Fusek, Olexa, and Zábojník 2010). 4: Ždaňa-Vyšné pole (okr. Košice-okolie: Fusek, Olexa, and Zábojník 2010, 338 Fig. 1, 350–351, 352 Fig. 16, 355). 5, 6: Uzhhorod–Halaho (UA, Zakarpats'ka oblast': Penyak 1980, 31 no. 6, 33; Penyak S.I. and Penyak P.S. 2013, 204–205 no. 3). 7: Galoch (UA, Zakarpats'ka oblast': Penyak 1988, 174–178). 8: Didovo III (UA, Zakarpats'ka oblast': Cherkun 1994–1995). 9: Ivanivka/Yanoshi–Odehashov (UA, Zakarpats'ka oblast': Kotighoroshko 1987, 350; Kotighoroshko 2008, 328 Fig. 70/5; Fusek, Olexa, and Zábojník 2010, 352 Fig. 16, 353). 10: Berehovo (UA, Zakarpats'ka oblast': Penyak 1980, 178–181). 11: Beregdároc–Zsid (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Pintye 2010; Stanciu 2011, 395 Fig. 175/4). 12: Sájoszentpeter–Vasúti őrház (HU, Borsod-Abaúj-Zemplén megye: Samu 2012, 88-94, 103-111, 223-240, 223-240, 261-264 pls. XVIII-XXI, 266-279 pls. 1-14, 297-299 pls. 32-34; Samu 2017, 165–66 pl. 1–2, 167 pl. 3/4–6, 169 pl. 5, 171 pl. 7). 13: Oszlár (?) (HU, Borsod-Abaúj-Zemplén megye: Fusek, Olexa, and Zábojník 2010, 352 fig. 16 and note 15). 14: Hajdúnánás–Veres-tengerjárás (HU, Hajdu-Bihar megye: Fodor 2012). 15: Kisvárda–TV-Torony (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Istvánovits 2001; Samu 2012, 113-116, 135-136, 202-222, 287-290 pls. 22-25, 301-302 pls. 36-37; Samu 2017, 158 fig. 2, 167 pl. 3/1–3, 170 pl. 6). 16: Kisvárda–Aldi (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Samu 2012, 66-86, 111-112, 170-222, 244-251 pls. I-VIII, 253-260 pls. X-XVII, 281-290 pls. 16-25, 300 pl. 35, 303 pl. 38, 306 pl. 41). 17: Garbolc (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Samu 2012, 114-1117, 137-138, 241-242, 291-296 pls. 26-31). 18: Tákos (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Samu 2012, 117-118, 150-151). 19: Peleşu Mare–Liget/Grădina lui Ilarion (RO, județul Satu Mare : Stanciu 2011, 358–59 no. 28; Stanciu 2018, 127-128). 20: Lazuri–Lubi-tag (RO, județul Satu Mare: Stanciu 2011, 331–57 no. 26). 21: Lazuri–Râtul lui Béla/Nagy Béla rét (RO, județul Satu Mare: Stanciu 2011, 357–58 no. 27). 22: Csenger–Sanykertből (HU, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye: Fábian, Pintye 2008, 3; Stanciu 2011, 467, Appendix 13/2, no. 57). 23: Satu Mare–Bypass road/Site 5 (RO, județul Satu Mare: preventive archaeological research 2018, results to be processed). 24: Satu Mare–Bypass road/Site 7 (RO, județul Satu Mare: preventive archaeological research 2018, results to be processed). 25: Culciu Mare–Zöldmező (RO, județul Satu Mare: Stanciu 2011, 330 no. 18). 26: Pişcolt–Homokos domb/Nisipărie (RO, județul Satu Mare: Németi 1983, 139–140 no. 4, fig. 8/5–6.9–12, fig. 10/3–4.6.6–7; Stanciu 2011, 359–360 no. 29). 27: Acâş–Râtul lui Vereş (RO, județul Satu Mare: Romat 2021-2022, 325 pl. 3 and mention in Stanciu 2011, 320 no. 1). 28: Tăşnad–Sere (RO, județul Satu Mare: Stanciu, Virag 2013). 29: Badon–Doaşte (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 320–322 no. 3; Stanciu, Băcueț-Crişan 2018). 30: Zalău–Dromet SA 1/ISCIP 1 (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 388–389 no. 49). 31: Zalău–Dromet SA 2/ISCIP 2 (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 389–393 no. 50). 32: Zalău–Mihai Viteazul Blvd. 104-106 (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 370–388 no. 47). 33: Zalău–Farkasdomb/Dealul lupului (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 393–395 no. 51). 34: Zalău–Valea Mâții/Tăneiul lui Winkler (RO, județul Sălaj: Stanciu 2011, 387–388 no. 48). 35: Pácin- Szenna-domb (HU, Borsod-Abaúj-Zemplén megye: Pintér-Nagy, Wolf 2017; Pintér-Nagy 2018).

Fig. 2. Feature 041, site no. 5 (2 – original drawing). A— Fragments of handmade clay pots. B—'Clay rolls' and 'bread cakes' made of burnt clay (mostly fragments). C—Animal bones (some burnt). D—Pieces of stone. E—Remains of charred wood, often mixed with ash. F—Pieces of burnt earth, difficult to distinguish between these and 'clay rolls' or 'bread cakes'. G—The base of the ovens and their walls, these preserved at a reduced height, also pieces of the vault and walls, reached the hearth. H—Pillar pits. I—Loose soil, dark gray in color, almost black when fresh, contained mainly charcoal remains, fewer fragments of 'clay rolls' and 'bread cakes' and pottery fragments. J—Yellow clay, loosely mixed with gray earth and especially burnt clay daub residues from the kiln, fragments of 'clay rolls' and 'bread cakes', charred wood residues and ash (almost entirely residues from the corresponding kiln). K—Gray soil, mixed with variable amounts of burnt clay daub and charred wood residues. L—Gray-yellow earth, essentially clay, irregularly mixed with small lenses and lumps

https://biblioteca-digitala.ro

of gray earth, also with many charcoal and burnt earth residues. M—Yellow clay (archaeologically sterile soil). N—Thinner layer (maximum 10 cm thick) present over the 'clay block' (archaeologically sterile soil) in which kiln *IV* was arranged and which contained smaller fragments of 'clay rolls' and 'bread cakes', as well as small remains of burnt earth, charcoal and fewer traces of ash.

Fig. 3. A typology of partially sunken and with a regular plan early medieval dwellings, after Šalkovský 2001. Adjusted version for Lazuri–Pişcolt horizon. Source: Stanciu 2011.

Fig. 4. Internal oven hollowed out in a spare clay block, the example of dwelling 11 from the settlement at Lazuri–Lubi tag, Satu Mare county. 'Clay rolls' and the so-called 'bread cakes' made of burnt clay are always found above the clay block, more rarely remains indicating the presence of a kind of larger clay plate, usually rectangular in shape. Source: Stanciu 2011.

Fig. 5. Clay oven carved in the dwelling's wall reconstruction proposal (section through the dwelling after Pleinerová 1986, with graphic processing). Source: Stanciu 2011.

Pl. I. Feature 041. Overview (2, 4). Posthole *a*, west-east section (1, 5). Ovens *III* and *IV* (3). Posthole *h* (6). A—Yellow clay burnt to one degree or another, also containing larger or smaller lumps, compact and strongly burnt. B—Solidified ash. C—Yellowish-gray soil, impregnated with ash and charred wood debris. D—Charred wood, larger pieces and especially small debris.

Pl. II. Feature 041. 1—Bronze hoop with the rest of a bronze sheet pendant (southeast corner, layer *K*, interference with layer *L*). 2–4—Fired clay 'breadcakes' (2–3, northwest corner, layer *I*, 4 from oven *IV*). 5—Fired clay spindle-whorl (northwest corner, upper part of layer L). 6—Knife blade, iron (top of filling *I*). 7—Fragment of an iron bloom, possibly slag with a high metal concentration (southeast corner, depth not specified). 8–9—Whetstones made of fine sandstone (8 – southeast corner, layer *L*, 9 – kiln *III*, layer *K*).

Pl. III. Feature 041, handmade pottery. From oven *IV*, above the fire place (1–5). Sherds found in oven *IV* (above the fire place) and in front of it, layer *K* (9, 11–12, 15). Fragments found in the front of oven *IV*, layer *K* (6–8, 10, 13–14). 11a—Random size.

Pl. IV. Feature 041, handmade pottery. In front of oven *IV*, layer *K* (1–6) and in front of oven *III*, at a depth relatively corresponding to its fire place (7). Most of the fragments come from the western half of the feature, namely layer *I* (8–21).

Pl. V. Feature 041, hand-made pottery, fragments from near the ovens, mostly from layer *I*, fewer from layer *K* (1–17). 18—Fired clay item, circular shape, resembling a 'lid', careless modeling, with fabric and firing identical to those fired clay "rolls", found in front of oven *IV*, respectively layer *K*.

Pl. VI. Feature 041, The so-called 'breadcakes' made of burnt clay. From oven *IV* or its immediate vicinity, on the 'clay block' (1–2, 6, 8–10, 14–15), in front of it, layer *K* (most items) or at the interference with layer *L* (3–5, 7, 12), southeast corner, upper part of layer *L* (11). In front of oven *III*, layer *K* (13).

Pl. VII. Feature 041, burnt clay 'breadcakes'. From oven *IV* (1, 10), in front of it, layer *K* (2–9). North-eastern area of feature, layer *K* (11).

Pl. VIII. Feature 041, burnt clay 'breadcakes' (1–8) and clay rolls (9–12). From oven *IV* (8), in front of it, layer *K* (1–2, 10–12), southwestern area, layer *K* (3–5), southeastern area, layer *I*, at the interference with layer *K* (7), without recorded context (6, 9).

Pl. IX. Feature 041. Fragments of clay rolls (1–8) and pieces of daub/fired clay, often with impressions of twigs or branches (9–11). In front of oven IV, layer K.

https://biblioteca-digitala.ro

An intriguing structure at the turn of the 7th century AD on the Lower Someş in northwestern Romania

(*Abstract*)

The structure described here was discovered during a 2018 preventative excavation at the southwestern outskirts of the city of Satu Mare (Satu Mare county), in an area historically characterized by the marshy terrain typical of the inferior segment of the Someş river (which also traverses the north-eastern corner of Hungary before flows into the Tisa). This preliminary analysis examines an intriguing archaeological complex (feature 041) and invites scholarly discussion. The dwelling, devastated by an intense fire, was subsequently converted into a lighter mixed-use structure that was inhabited, but was primarily used for economic activity. All evidence, not least the site's inventory, featuring exclusively handmade pottery, places this settlement within a horizon representing the Earliest Slavs presence at the northeastern periphery of the Carpathian Basin, both in the Lower Someş area and throughout the Upper Tisa area.

Ioan STANCIU
Institutul de Arheologie şi Istoria Artei, Filiala Cluj a Academiei Române
Cluj-Napoca
ioan.stanciu@acad-cj.ro

Daniel V. SANA
Direcția Județeană pentru Cultură, Culte şi Patrimoniu Cultural Național Sibiu
Sibiu
danvsana_2004@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

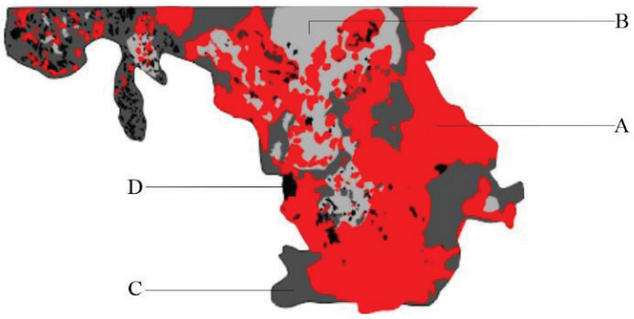

1a

(1)

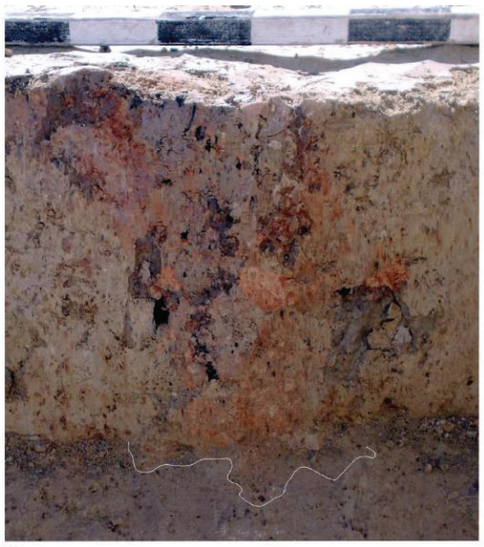

1b

2

4

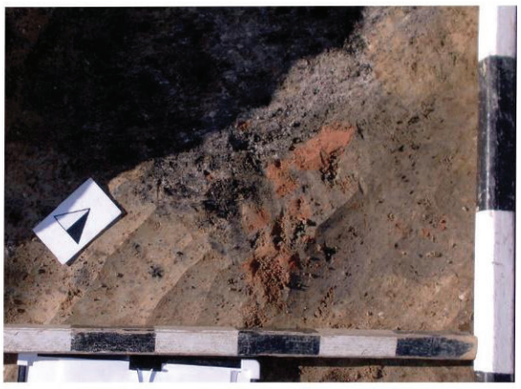

5

3

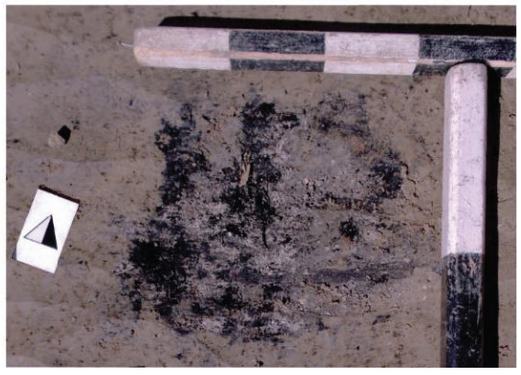

6

Pl.I

https://biblioteca-digitala.ro

Pl.II

https://biblioteca-digitala.ro

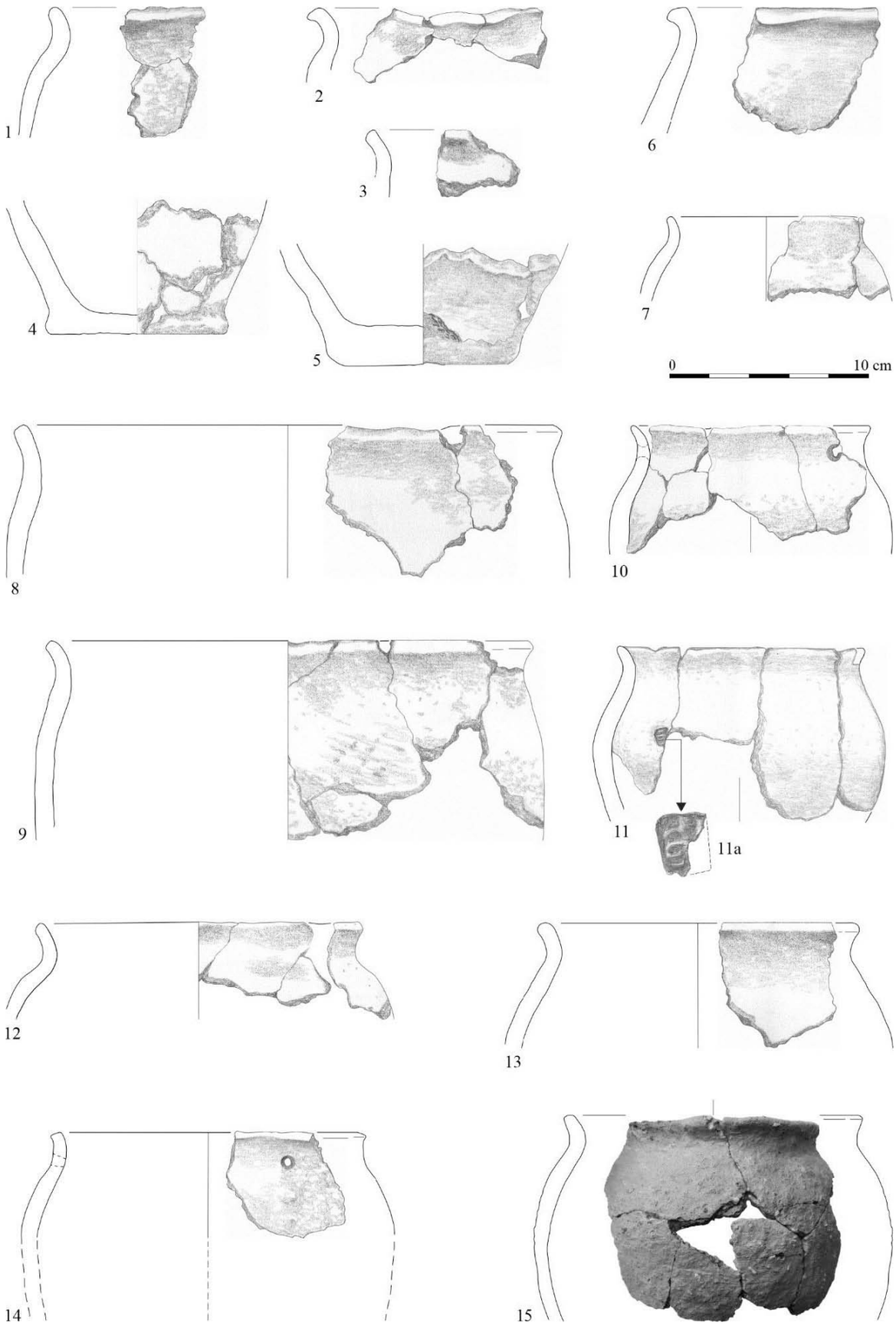

Pl.III

https://biblioteca-digitala.ro

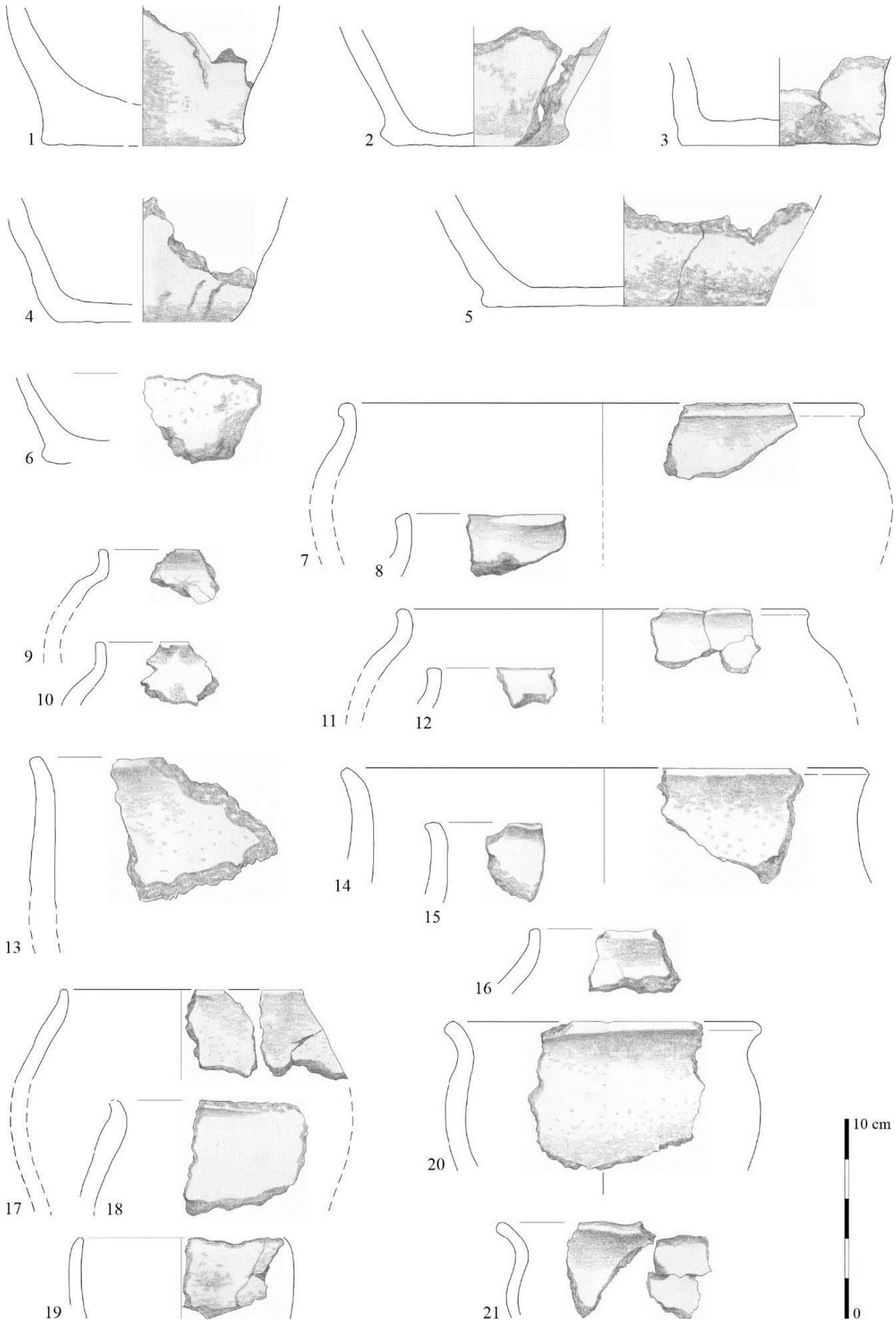

Pl.IV

https://biblioteca-digitala.ro

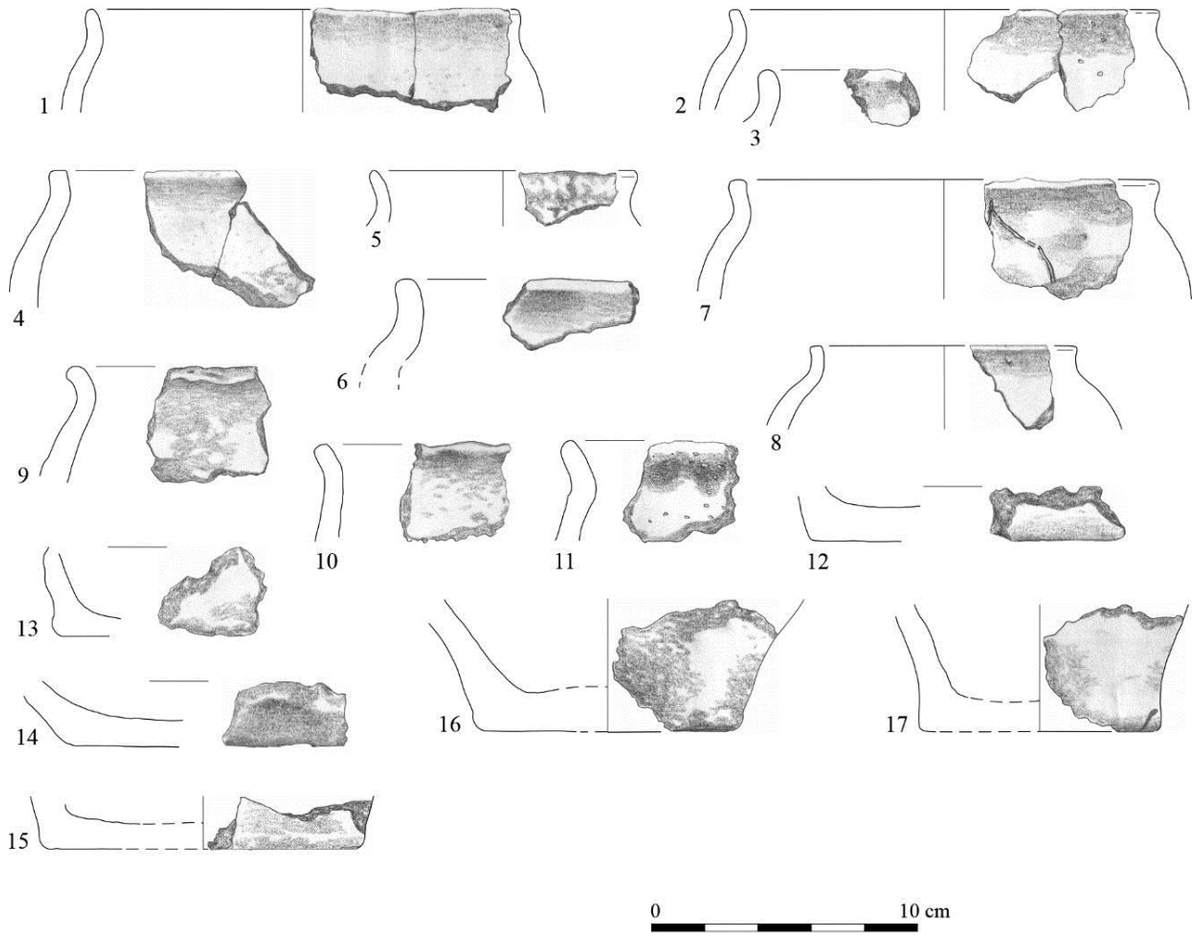

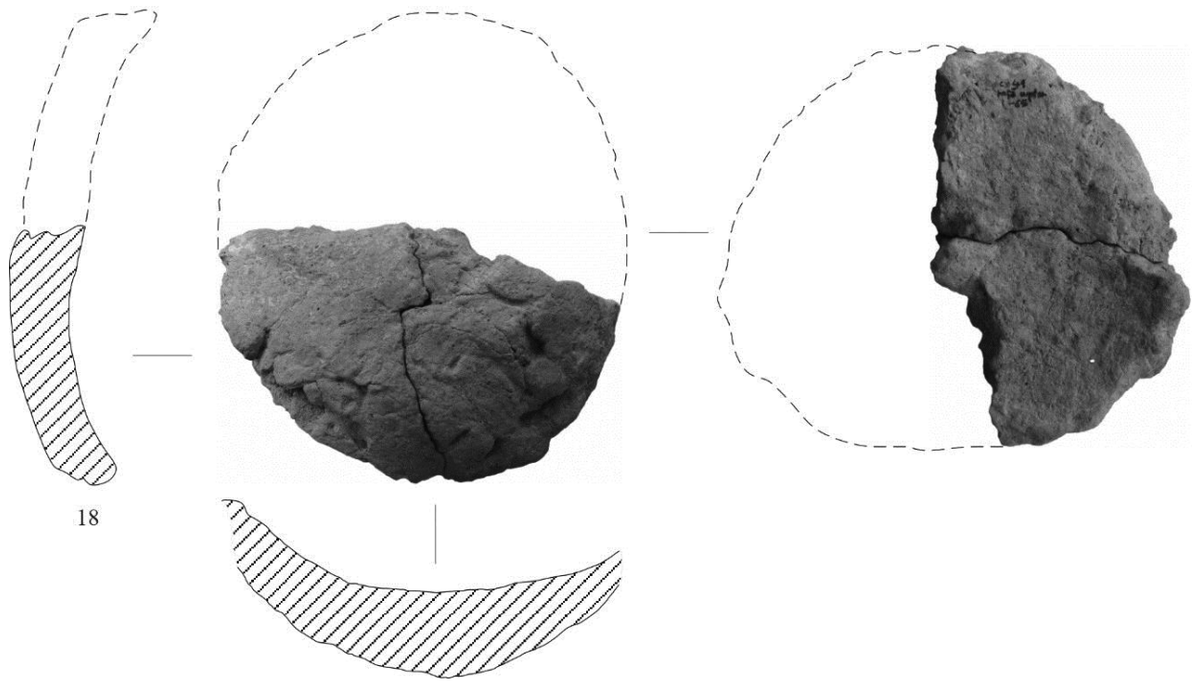

Pl.V

https://biblioteca-digitala.ro

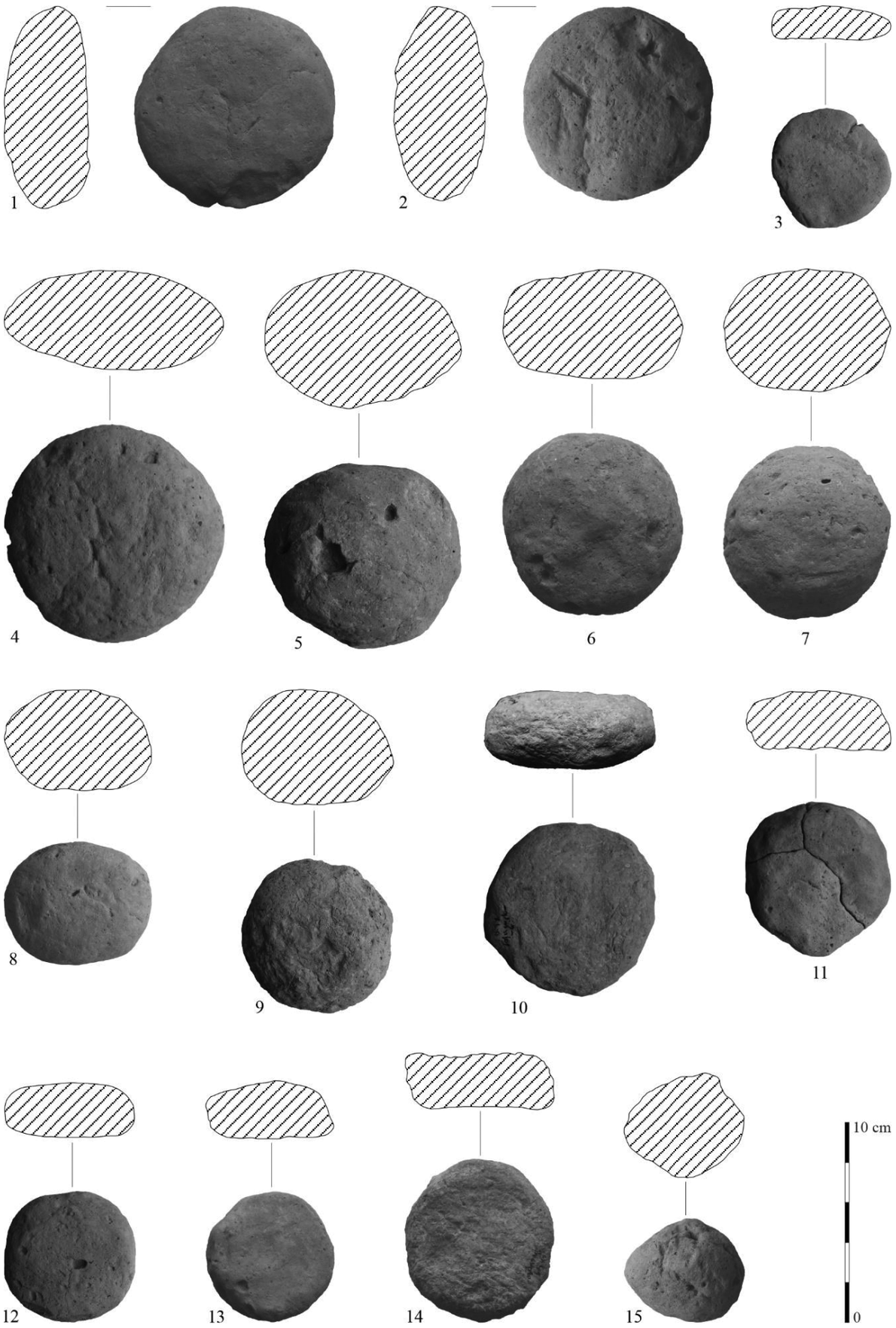

Pl.VI

https://biblioteca-digitala.ro

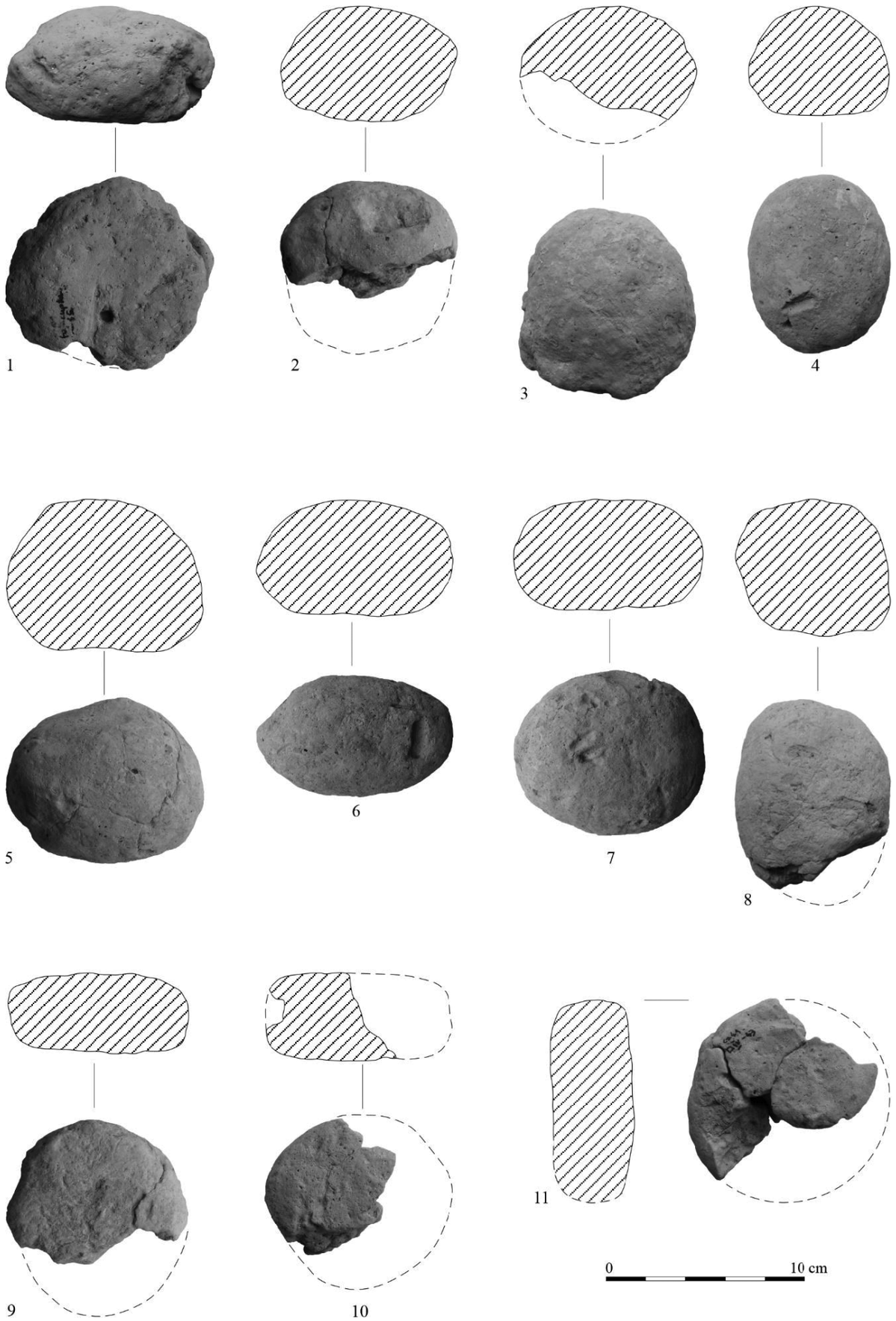

Pl.VII

https://biblioteca-digitala.ro

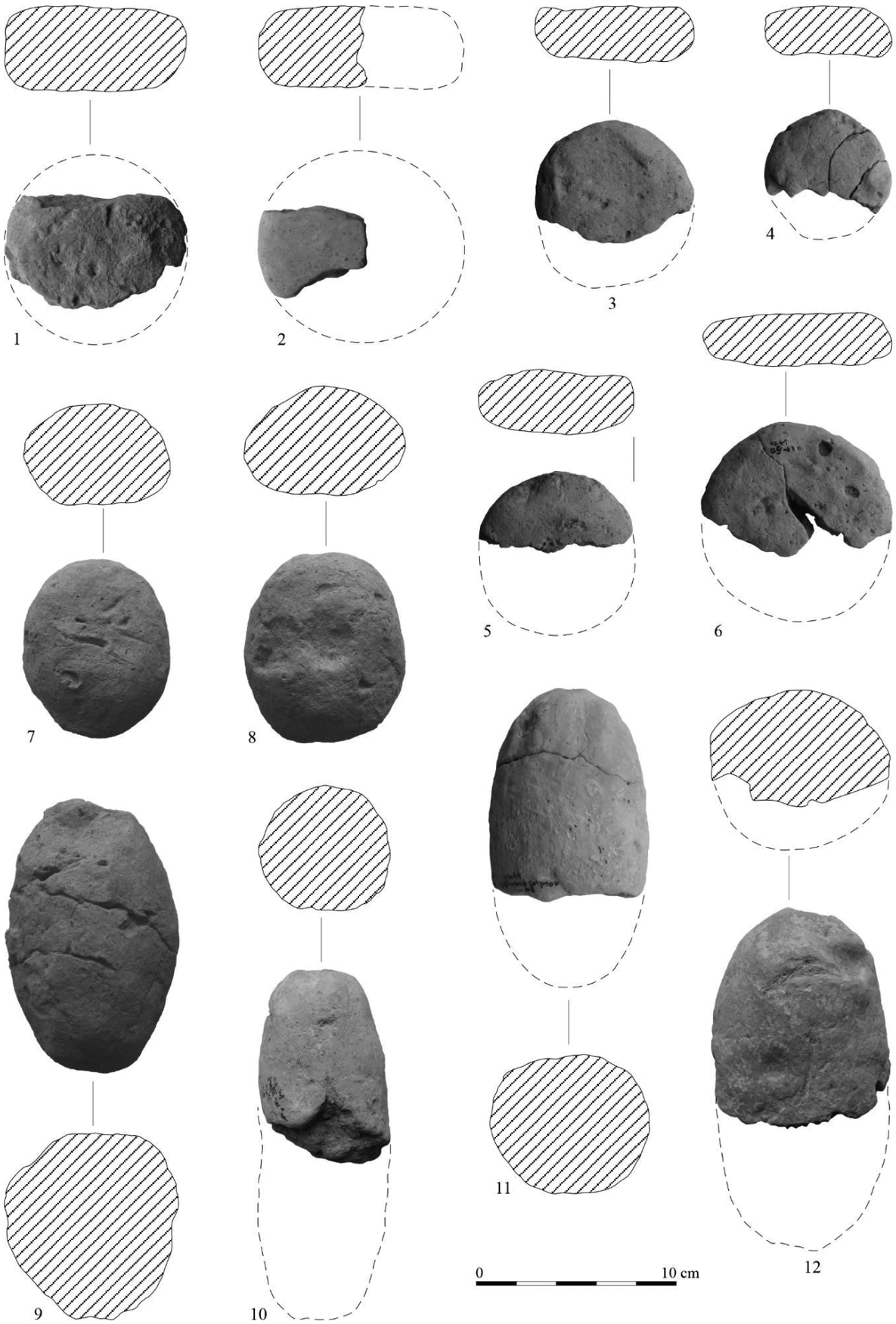

Pl.VIII

https://biblioteca-digitala.ro

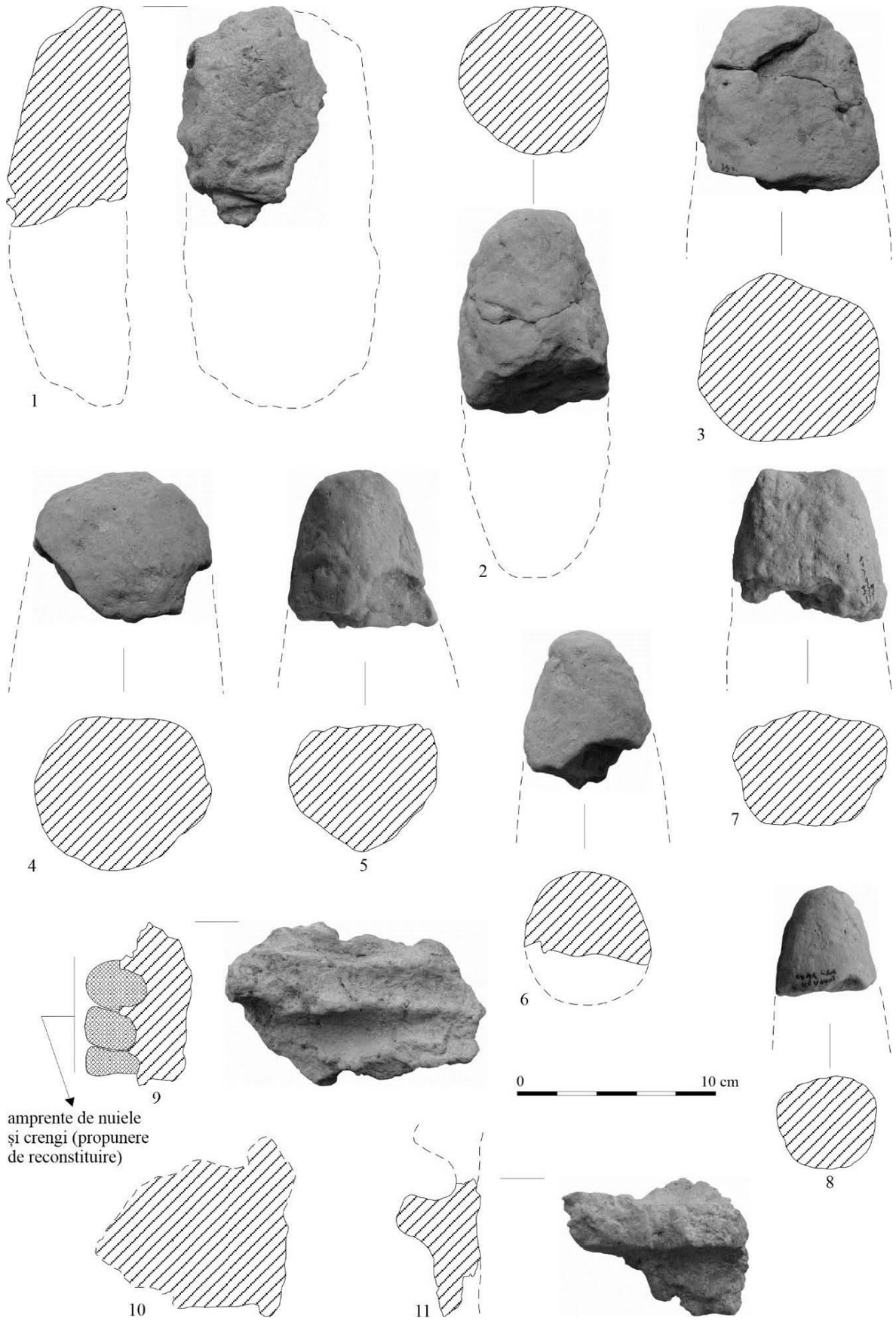

Pl.IX

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Raport preliminar privind cercetările arheologice de la Biserica Reformată din Berchez din anul 2018

Sebastian Belbe

***Cuvinte cheie*:** *Țara Chioarului, Berchez, Biserica reformată, faza gotică, evul mediu.*
Key words: *Chioar region, Berchez, Reformed Church, Gothic period, Middle Ages.*

Introducere

Cercetările monumentelor medievale din zona Chioarului poate fi considerată ca neglijată în comparație cu celelalte părți al județului Maramureş. O parte semnificativă a culturii materiale medievale cunoscută din zonă provine din cercetările arheologice de la Cetatea Chioarului. Totodată merită să fie menționate şi tezaurele monetare perioadei medievale târzie şi premoderne. În anul 2018 a avut loc o cercetare arheologică preliminară a Bisericii Reformate din localitatea Berchez[1]. Scopul acestei studiu este prezentarea şi interpretarea rezultatelor obținute în urma săpăturilor arheologice. Secțiunile deschise au avut ca scop principal cercetarea interiorului şi exteriorului navei în zonele unde urmau să se execute lucrări care afectau solul în timpul renovărilor. Din rezultatele obținute, în primul rând, dorim să atragem atenția asupra structurilor zidite identificate, deoarece fundațiile găsite pe latura nordică, nord-vestică şi sudică a navei ne oferă dovezi clare privind lucrările de renovare şi reconstruire a bisericii. În al doilea rând, consider importantă publicarea articolului de față deoarece cred că poate contribui la o mai bună cunoaştere a repertoriului monumentelor medievale din zona Chioarului.

În urma cercetărilor din anul 2018 am reuşit să deschidem în nava bisericii patru (4) secțiuni arheologice, dintre care două cu dimensiunile de 1.5x2 m, respectiv alte două cu dimensiunile de 1.5x4 m. În exteriorul bisericii, pe latura nordică, a fost necesar să deschidem o secțiune de a lungul navei pe o lungime de 14.5x1 m, iar o altă secțiune a fost deschisă în colțul sud-estic al navei având dimensiunile de 2x1m (**Fig.1**). Mai jos prezentăm pe scurt rezultatele obținute şi observațiile făcute din timpul cercetărilor arheologice.

Localizarea sitului

Localitatea Berchez (magh.: Magyarberkesz[2], Sáros-Magyar-Berkesz[3]) din punct de vedere geografic este situată în zona cunoscută şi sub denumirea de Țara Chioarului[4] (magh.: Kővár-vidék, Districtus Kőváriensis[5]). Satul se află la nord-est de localitatea Şomcuta Mare şi la sud-vest de comuna Remetea Chioarului. Aceste repere în mare parte o încadrează între Valea Someşului şi Valea Lăpuşului[6]. Relieful localității este caracterizat de o zonă deluroasă cu o altitudine care variază între 203 şi 319 m, singurul pârâu al localității este Berchezoaia (magh.: Berkeszpatak) care intră pe teritoriul localități dinspre sud, apoi pe latura estică a satului îşi schimbă cursul spre nord vest după care, la sud de localitatea Finteuşu Mare, se varsă în pârâul Bârsău[7]. Obiectivul cercetărilor noastre este situat în centrul localității, la sud de drumul județean 182B.

Descrierea morfologică a clădirii

Clădirea bisericii este orientată clasic pe direcția est-vest, urmărind tradițiile arhitecturii ecleziastice medievale şi este amplasată în centrul localității pe un platou mai înalt, dominând locul în peisajul natural. Biserica este compusă din cor, navă şi un turn pe latura vestică. Planimetria turnului este patrulateră având o dimensiune de 4,20x4,25 m fiind adosat fațadei vestice a navei. Turnul este realizat pe trei nivele, fundația acestuia a fost realizată din piatră, iar elevația etajelor este zidită din cărămidă şi în câteva locuri piatră. Colțurile vestice ale turnului sunt armate cu doi

[1] Mulțumesc colegului Dan Pop pentru accesul la documentația şi materialul arheologic.
[2] Vende 1908, p.110-111. Această nume al localității s-a oficializat în anul 1908. (vezi: Kővárvidék, 1908. 02-23- 8 szám.)
[3] Palmer 1894, p.257; Várady 2004, p.503.
[4] Pentru mai multe amănunte privind cadrul geografic al zonei vezi: Posea 1962; Kacsó 2015, p.75-87.
[5] Bánki 2007, p.11-12.
[6] Gerando 1875, p.365.
[7] Gerando 1975, p.366.

https://biblioteca-digitala.ro

contraforți care sunt încoronați de fiale care se ridică aproximativ în fața primului etaj. Portalul vestic este realizat cu terminație semicirculară[8].

Nava bisericii este realizată în plan dreptunghiular, dimensiunea exterioară a acesteia este de 14,45x10,25 m. Aceasta are câte trei ferestre cu terminații în segment de arc pe ambele laturi. Accesul în nava bisericii se realizează pe latura sudică, în axul central al acesteia. Corul bisericii are o lungime de cca. 9,4 m şi lățime de 7,75 m, latura estică a corului se termină cu cinci laturi ale unui octogon. Colțurile şi laturile acestora sunt flancate de contraforți (**Fig.1**). Corul are două ferestre cu terminații în segment de arc care se deschid pe latura sud-estică şi sudică. Nava şi corul sunt tăvănuite în același stil drept, iar spațiile sunt despărțite printr-un arc triumfal realizat în formă semicirculară[9]. În corul bisericii un element cu potențial de datare ar fii sedila realizată în stil gotic, care după forme şi dimensiuni, în opinia istoricilor de artă poate fi datat în a doua jumătate a secolului al XV-lea sau chiar la început de sec. XVI[10]. Merită în situația de față să fie menționate cele două blazoane de pe sedila pomenită. Pe cel din partea stângă cercetătorii l-au identificat ca fiind stema familiei Drágffy, iar pe cel din partea dreaptă este stema Regatului Ungar[11]. În corul bisericii, s-au păstrat mai multe urme de picturi murale dintre care se remarcă o inscripție în care este menționat anul 1514.

Cadrul istoric

Istoricul Mária Szentgyörgyi, în prefața cărții sale *Kővár vidékének társadalma (Societatea Țării Chioarului)*, ne atrage atenția că zona studiată, din păcate, nu este bogată privind sursele scrise din perioada Evului Mediu[12]. Din nefericire, acest fenomen l-am întâmpinat şi în timp ce am cercetat cadrul istoric al localității Berchez. Analizând istoriografia zonei, am putut constata că istoria localității este într-o legătură strânsă cu istoria cetății Chioarului[13]. Localitatea este menționată prima dată în sursele scrise abia la mijlocul secolului al XIV-lea, când acest domeniu a ajuns în posesia lui Jarai György (*Georgio filio, Jacobi de Jara)*[14]. Următoarea mărturie despre existența localității o putem identifica în sursele scrise de la începutul secolului al XV-lea, când localitatea intră, cu o parte din domeniului cetății Chioar[15], în posesia familiei Drágffy[16]. Din acest act reiese că domeniul Chioarului rămâne în posesia familiei până în mijlocul secolului al XVI-lea. În urbariile din anul 1566, putem identifica o serie de date importante, care se referă la ocupațiile localnicilor, modul de impozitare, de asemenea putem afla chiar că în această perioadă exista un punct pentru colectarea taxelor, care este gestionat de către ofițerul districtului[17]. Un alt eveniment important din viața localității îl putem identifica atunci când Regele Ioan Szapolyai donează dreptul ținerii unui târg în localitate. Acest privilegiu a fost întărit de mai multe ori, până când acest drept revine Bisericii[18]. Despre o perioadă înfloritoare a comunității, ne stau mărturie chiar vestigiile arheologice descoperite. În anul 1958, în satul Berchez a fost identificat un tezaur monetar compus din 95 de monede de argint[19]. Acest lucru ar putea să fie un indiciu că satul este situat pe un drum principal ce leagă oraşul Baia Mare de Şomcuta Mare. Existența acestui drum important poate fii dovedită prin prezența tezaurelor monetare semnalate în satele din zona drumului pomenit: Coaş[20], Poşta[21], Chechiş[22], Coruia[23]. Domeniul Chioarului, situat pe granița Transilvaniei cu Ungaria, în perioada epoci premoderne şi

[8] Kacsó 2015, p.456.
[9] Pentru mai multe amănunte privind descrierea tehnică a clădirii vezi: Emődi, Lángi 2015, p.4-5 .
[10] Emődi, Lángi 2015, p.16.
[11] Emődi, Lángi 2015, p.8.
[12] Szentgyörgyi 1972, p.9-10.
[13] Palmer 1894, p.258-259; Vende 1908, p.110; Várady 2004, p.503; Dávid 2020, p.245-246
[14] A. V. p.278.
[15] Horváth 2012, p.168-169. Domemiul Chioarului în sine ajunge în posesia familiei în anul 1378.
[16] C. Tóth: Lelesz, p.136. *„villis Neekfalva, Berkez cum tributo"*. Amintim că Cetatea Chioarului care ajunge în posesia familiei Dragffy în anul 1392 ca donație a regelui Sigismund către Balk şi Drag. (Réthy-Pokoly 1901, p.84; Palmer 1894, p.253.)
[17] HU MNL OL E156 -a. Fasc, 101. – No. 045. Online: [https://archives.hungaricana.hu/hu/urbarium/view/hu_mnl_ol_e156_a_fasc101_no045/?document=1&pg=1&bbox=-720%2C-2147%2C2899%2C-86]
[18] Palmer 1894, p.258; Vende 1908, p.111; Várady 2004, p.504.
[19]Chirilă, Socolan 1971, p.9-13. Monedele identificate au fost emise în Transilvania, Polonia, Lituania, şi Swindnica, iar cronologia pieselor se încadrează între secolele XV-XVII. Din acest punct de vedere cred că merită să fie menționate şi celelalte tezaure monetare din zona.
[20] Kacsó 2015, p.497. Tezaur monetar compus din 19 piese datate între 1677-1706.
[21] Kacsó 2015, p.461. Tezaur monetar datat între sec XVI-XVII.
[22] Kacsó 2015, p.351. Tezaur cu o datare de la sfârşitul secolului al XVI-lea şi sec. al XVII-lea.
[23] Kacsó 2015, p.498-499. Autorul semnalează un tezaur monetar din perioada lui Fr. Rákóczi al II-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

moderne suferă o serie de devastări ale trupelor transilvănene şi ale habsburgilor[24]. Documentele şi privilegiile deținute de localitate, chiar şi din arhiva districtului, au fost incendiate în conacul lui Katona Mihai în anul 1848[25].

În istoriografia cunoscută avem doar foarte puține date cu referire la clădirea bisericii medievale[26]. Surse din perioada Evului Mediu nu au fost identificate. Ca şi referință indirectă putem avea în vedere sinodul de la Carei din anul 1595 care menționează preotul localității[27]. Pare totuşi că localitatea se află printre acele puține localități care au date referitoare la preoții care serveau în localitate deja din secolul al XVII-lea[28]. Din sursele istorice aflăm că biserica a trecut printr-o serie de modificări deja la sfârşitul secolului al XVII- lea şi la începutul secolului al XVIII-lea[29]. Este interesant că Palmer Kálmán şi Varady József, menționează faptul că nava bisericii a fost adosată de *biserica veche* şi că aceasta a fost finalizată în anul 1824[30]. Chiar Palmer Kálmán, descrie în anul 1894, că biserica a fost ridicată în stil gotic, cu ferestrele arcuite, iar tavanul biserici a fost boltit[31]. Înainte de construirea turnului actual, pe latura nord-estică a țintirimului (cimitirului) a existat o clopotniță din lemn, care a fost demolată după construirea turnului în anul 1872[32]. Cei care s-au ocupat de istoria bisericii amintesc în repetate rânduri că, atât în interiorul bisericii, cât şi în exterior au fost amenajate mai multe cripte[33]. În procesele verbale prezbiteriale de la începutul secolului ai XX-lea sunt pomenite câteva date importante ce merită amintite. Aflăm din acestea că, în data de 3 iunie 1923, biserica se află într-o stare precară, mentionându-se crăpăturile periculoase ale zidurilor care au fost verificate de arhitectul Péchy László. Opinia arhitectului a fost că aceste fisuri din zidurile pereților sunt prezente din cauza umidității din sol[34]. Chiar dacă în anul 1923 au fost realizate lucrări de reabilitare, în anul 1934 este din nou semnalată problema crăpăturilor periculoase observate în zidurile bisericii[35].

În ceea ce priveşte istoricului cercetărilor o sursă importantă este lucrarea scrisă de părintele Faragó András, preot al localității între 1923-1963[36]. Din descrierile lui Faragó putem identifica informații care prezintă circumstanțele renovărilor din anul 1936, mai mult autorul a menționat că în timpul lucrărilor a fost descoperit un mormânt al unei fetițe, inventarul funerar fiind compus din două inele de aur şi mai multe mărgele dispuse în zona gâtului. Din păcate nu este precizat în care parte a bisericii a fost descoperit acest mormânt[37]. Tot din aceiaşi sursă putem afla date despre o uşă zidită în stil gotic pe latura nordică vis-à-vis de casa parohială. Din mărturisirile preotului pare că o parte a acestui ancadrament a fost îndepărtat, iar o altă parte a rămas înzidită. Din păcate nu avem precizat locul exact al dispunerii acestei uşi[38].

Cercetările arheologice din anul 2018

Obiectivul campaniei a fost cercetarea preventivă a locurilor unde urmau să fie demarate intervenții în sol. Totodată, ne-am concentrat pe analizarea fundațiilor, anomaliilor din stratul de fundare, îmbinări, succesiuni de faze şi, nu în ultimul rând, interpretarea stratigrafiei generale a monumentului şi identificarea elementelor de cronologie. La începutul lucrărilor am deschis patru secțiuni pe latura vestică a navei unde urmau să fie montate structurile metalice pentru susținerea galeriei. În exteriorul bisericii au fost deschise alte două secțiuni cu scopul verificarii fundațiilor.

[24] Várady 2004, p.504.
[25] Palmer 1894, p.258-259; Faragó 1966, p.2.
[26] Vende Aladár menționează că actuala biserică reformată a localității a fost construită înainte de Reformă (Vende 1908, p.111.). Totodată şi Dávid Lajos susține această afirmație (Dávid 2020, p.245). Palmer Kálmán ne oferă câteva date mai concrete referitoare la istoria bisericii, cum ar fi renovările din anul 1696, 1701 şi cel din anul 1824 (Palmer 1894, p.259).
[27] Dáné, Szabadi 2022, p.44. *„...abdicato suo legitimo pastore in Berkesz se cum sua affini pertinaciter copulari sustinuit."*
[28] Várady 2004, p.503-504.
[29] Palmer 1894, p.259.
[30] Várady 2004, p.504; Palmer1894, p.259. Faragó 1966.
[31] Palmer 1894, p.259.
[32] Emődi, Lángi 2015, p.13.
[33] Várady 2004, p.504, Faragó 1966, p.3-4.
[34] Eparhia Reformată din Berchez, *Procesele verbale prezbiteriale ale Bisericii Reformate din Berchez*. Vezi procesul din data de 3 iunie 1923.
[35] Eparhia Reformată din Berchez, *Procesele verbale prezbiteriale ale Bisericii Reformate din Berchez*. Vezi procesul din data 21 ianuarie 1921.
[36] Várady 2004, p.505.
[37] Faragó 1966, p.3.
[38] Faragó 1966, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

Aşadar, în cele ce urmează prezentăm rezultatele şi observaţiile făcute în timpul cercetărilor arheologice preventive.

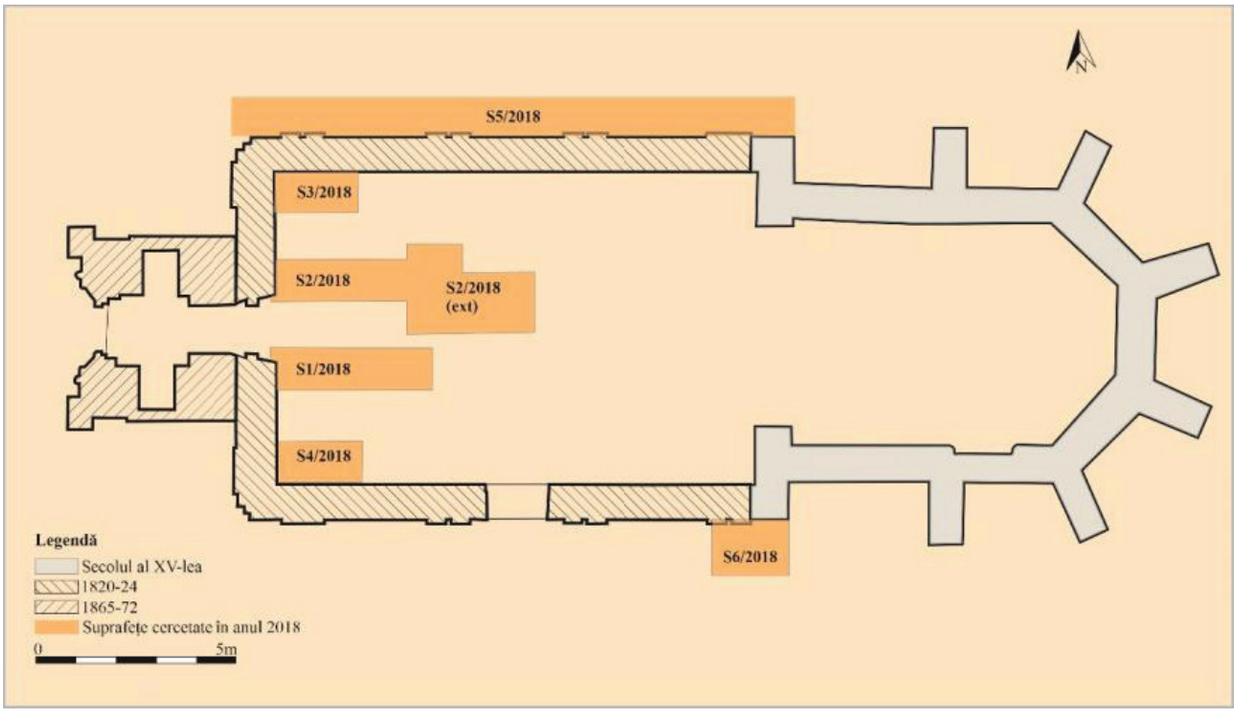

Fig. 1. Secţiunile arheologice cercetate în anul 2018.
Fig.1. Archaeological sections investigated in 2018.

Interiorul bisericii

Secţiunile din interiorul biserici au fost amplasate pe latura vestică a navei. Deoarece aceste secţiuni (S1/2018, S2/2018, S3/2018, S4/2018) au fost amplasate în aceeaşi parte a bisericii considerăm necesară prezentarea rezultatelor şi a observaţiilor făcute în timpul cercetărilor în ansamblu. Adâncimile au fost măsurate de la pragul bisericii de la intrarea vestică, fiind stabilit ca şi cotă 0 în timpul cercetărilor. Aşadar adâncimile măsurate sunt raportate la acest punct fix.

Structuri zidite

În cazul fiecărei secţiuni deschise în interiorul bisericii am avut posibilitatea să verificam fundaţia vestică a navei pe care am marcat-o ca **Z1**. Aceasta este realizată din piatră naturală, neprelucrată şi din piatră de râu legată cu mortar de culoare gri spre gălbui. În cazul secţiuni S3/2018 am verificat fundaţia nordică a navei denumită **Z3**, concomitent, în această secţiune am reuşit să identifică cota de fundare a zidului Z1, care se află la -2,35 m (**Pl.I/1**). Materialul şi tehnica zidăriei este identică cu ceea ce am prezentat în cazul fundaţiei vestice. În urma cercetărilor arheologice s-a dovedit că cele două fundaţii, şi anume cea vestică (Z1) şi cea nordică (Z3) sunt ţesute ceea ce ne indică că aceste au fost realizate în aceiaşi perioadă. În secţiunea S4/2018 a fost documentată fundaţia sudică a navei (**Z2**) şi relaţia acesteia faţă de fundaţia de pe latura vestică (Z1). Tehnica de zidărie şi a materialului este identică, iar cele două fundaţii sunt ţesute. În timpul cercetărilor în cazul secţiunii S2/2018, în colţul sud-estic al secţiunii, am surprins un fragment de fundaţie (**Z10**). Pentru determinarea funcţiei acestuia am decis să extindem secţiunea spre est. În urma extinderii s-a conturat o fundaţie (Z10) cu o dimensiune de 182x132 cm. Decroşul fundaţiei l-am putut identifica la cota de -0,63 m, iar talpa fundaţiei la cota de -1,06 m, orientarea fundaţiei este de est-vest (**Pl.II/4**). Structura zidăriei nu este identică cu cele descrise în cazul navei. Această fundaţie este zidită din mortar de culoare gri deschis spre alb, conţine piatră spartă, iar în colţul vestic am identificat o piatră profilată de formă dreptunghiulară.

https://biblioteca-digitala.ro

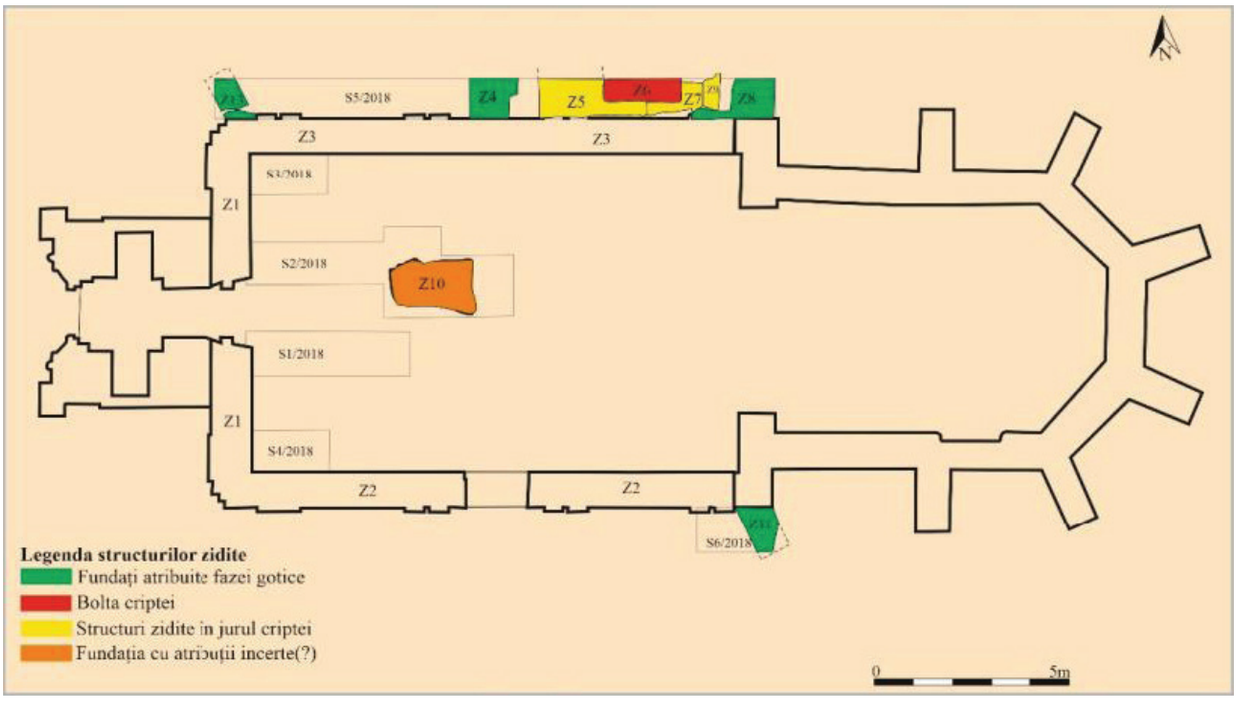

Fig.2. Structurile zidite identificate în timpul cercetărilor
Fig.2.Wall structures identified during the surveys

Stratigrafia

Stratigrafia zonei cercetate în mare parte este uniformă, intervențiile de pe parcursul secolelor au putut fi vizibile prin mai multe nivele de umpluturi. În timpul cercetărilor pe lângă aliniamentul zidurilor am identificat o groapă care poate fii atribuită unei intervenții de cămăşuire a fundațiilor. Putem remarca că în fiecare secțiune surprinsă acest şanț este săpat oblic spre fundație. Adâncimea acestei gropi de intervenții variază între adâncimea de -0,60 m şi 1,60 m, față de cota 0 (**Pl.II/1, Fig.3. stratul 9**). În urma cercetărilor din interiorul bisericii am reuşit să identificăm mai multe nivele de călcare, cum ar fi stratul de pământ maroniu acoperit cu un nivel subțire de arsură la adâncimea de -0,62 cm față de cota 0 (**Fig.3 stratul 5**). Un alt nivel de călcare s-a identificat prin prezența unui strat de lut galben bătătorit prezent în fiecare secțiune cercetată din interiorul bisericii, adâncimea variază între -0,34 m şi -0,42 m față de cota 0 (**Fig.3. stratul 2**). Ultimul nivel de călcare a fost identificat în secțiunea S2/2018. Podeaua realizată din gresie de culoare albă a apărut între adâncimea de -0,29 m şi -0,34 m față de cota 0 (**Pl.I/3**). Straturile de sub adâncimea de -0,60 m față de cota 0 sunt deranjate de gropile mormintelor din perioada medievală târzie şi perioada modernă. Straturile de înmormântări sunt caracterizate prin pământ negru afânat uşor, pigmentat cu cărămidă şi mortar. Sub acest nivel apare un alt nivel alcătuit din pământ negru compact până la adâncimea de -1,82 m față de cota 0. Sterilul arheologic apare sub acest nivel.

Mormintele

În interiorul bisericii au fost identificate şi documentate două morminte de înhumație în secțiunile S1/2018 şi S2/2018. În secțiunea S2/2018, la cota de -1,80 m, s-a conturat un mormânt (M1) (**Pl.II/6**), orientat aproximativ vest-est, groapa sepulcrală avea forma dreptunghiulară cu colțurile uşor rotunjite. Defunctul a fost aşezat în decubit dorsal cu brațele trase în zona bazinului. Ca inventar am surprins urma sicriului de lemn şi mai multe aplici din bronz în formă de stea înşiruite pe urmele de scândură deteriorate (**Pl.II/5**). Pe lângă aplici s-au păstrat şi câteva cuie de sicriu realizate din fier. Al doilea mormânt (M2) l-am identificat în secțiunea S1/2018, la adâncimea de -1,75 m față de cota 0. Mormântul a fost orientat est-vest, groapa mormântului avea formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite. Inventarul funerar este asemănător cu cel prezentate în cazul M1, urmele de sicriu de lemn conțineau aplici de bronz în formă de stea, iar în preajma defunctului, la marginea sicriului am identificat mai multe cuie de fier.

https://biblioteca-digitala.ro

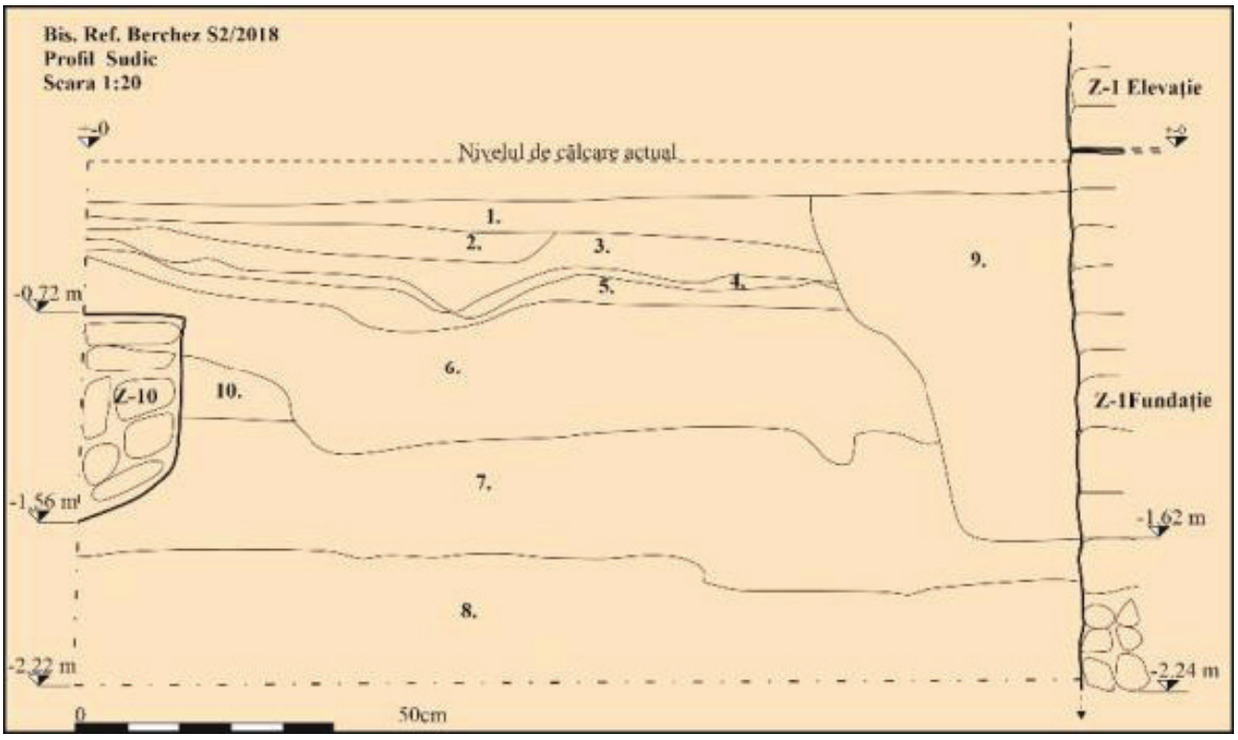

Fig.3. Biserica Reformată Berchez S2/2018 Profilul Sudic

Exteriorul bisericii

Aşa cum am precizat mai sus, în exteriorul bisericii au fost deschise două sondaje. Secțiunea S5/2018 pe latura nordică a navei, pe toată lungimea acesteia având dimensiunea de 14,5x1m, iar secțiunea S6/2018 în colțul sud estic al navei având dimensiunea de 2x1m.

Remarcăm că cele mai multe structuri zidite au fost descoperite în secțiunea S5/2018. Astfel, structura fundației (**Z3**) este uniformă cu cele prezentate şi în interiorul bisericii, totuşi în cazul elevației putem identifica mai multe urme de renovării chiar şi reconstruirii pe latura vestică al secțiunii. Elevația zidului nordic în exteriorului bisericii este realizată din blocuri de piatră naturală de culoare albă. Pe latura estică a secțiunii am identificat o fundație (**Z8**) realizată din piatră naturală de diferite dimensiuni, la o adâncime relativ mică de cca -0,13 m față de nivelul de călcare actual. Umărul acestei fundații se află la adâncimea de -0,34 m. Fundația pomenită este țesută de fundația navei (Z3), ceea ce ne indică că acestea au fost zidite în acelaşi timp, totodată am surprins o porțiune din decroş (**Pl.I/2**) de-a lungul navei (**Fig.2/Z8**). Deoarece cercetarea a fost efectuată pe o suprafață destul de îngustă nu putem atribui o funcție clară pentru fundația prezentată, totuşi orientarea (nord-sud) şi locul unde este situată poate fi interpretată fie că este fundația vestică a sacristiei, fie fundația unui contrafort. La cca. 40 cm spre vest de fundația (Z8) am identificat alte fundații realizate din piatră naturală de diferite dimensiuni (**Z9-Z7-Z6-Z5**) (**Pl.I/2**), iar în centrul acestora am surprins o parte a unei bolți realizată din cărămizi (**Z6**). Foarte probabil această structură este o parte dintr-o criptă de familie sau una dintre criptele familiale din zona bisericii amintite mai sus.

Aproximativ pe axa mediană a navei la cca 72 cm spre vest de fundația (**Z5**) am identificat o altă structură zidită din piatră naturală foarte asemănătoare cu fundația navei (Z4) (**Pl.I/4**), orientată nord-sud. Această fundație este țesută de fundația navei (Z3). Privind această poziție presupunem că structura identificată ar putea fi fundația unui contrafort. Pe latura vestică a secțiunii în colțul navei, la nivelul fundațiilor, am reuşit să identificăm o altă structură zidită, parțial dezafectată realizată din gresie (**Z13**). Orientarea fundației, sud-est – nord-vest, sugerează că structura identificată este fundația contrafortului bisericii medievale care odată cu refacerea bisericii, probabil în sec. XVII, a fost dezafectat. În urma cercetărilor arheologice s-a dovedit că această porțiune a fundației navei a trecut prin lucrări de refacere (**Pl.I/5**).

Stratigrafia zonei este una simplă, pe lângă ziduri, am înregistrat o umplutură de pământ mai negricioasă afânată ce conține multe fragmente osteologice în poziție secundară. Pe o porțiune, lângă

https://biblioteca-digitala.ro

fundația navei, a fost depus un strat de lut galben bătut, sub care s-a conturat nivelul de umplutură pomenit mai devreme. În această secțiune a bisericii am identificat doar un singur mormânt *in situ* la adâncimea de -1,62 m. Este vorba de un mormânt de copil orientat vest-est, în acest caz nu am putut identifica forma gropii de înmormântare. Defunctul a fost aşezat în decubit dorsal cu brațele aşezate în zona bazinului, în umplutura gropii fiind găsite doar câteva cuie de la sicriu, fără inventar funerar.

Ultima secțiune arheologică (S6/2018) a fost deschisă şi cercetată în exteriorul bisericii, în colțul sud-estic al navei, cu dimensiunile de 2x1 m. În această suprafață am reuşit să identificăm fundația contrafortului medieval (**Z11**), orientată sud-est – nord-vest. Aceasta a fost realizată din piatră naturală şi este țesută de zidul navei (**Pl.I/6**). Cota de fundare a navei (Z2) se află la adâncimea de -1,70 m, față de cota 0, iar cota de fundare a contrafortului la adâncimea de -1,75 de m (**Pl.II/3**). Stratigrafia zonei este alcătuită dintr-un strat de humus, un strat de pietriş, posibil nivel de călcare sub care au fost identificate doar umpluturi de morminte, sterilul arheologic apare la adâncimea de -1,55 m față de cota 0.

Concluzii

Cercetările arheologice din anul 2018 a adus o serie de informații noi cu privire la biserica Reformată din Berchez dar, în acelaşi timp, a deschis şi o serie de întrebări ale căror răspunsuri le vom alfa doar dacă cercetările vor fi extinse pe suprafețe mai mari. Pe lângă informațiile istorice adunate şi observațiile făcute în timpul investigațiilor arheologice, în momentul de față putem remarca următoarele: gropile de intervenții din interiorul bisericii pot fi atribuite probabil renovărilor din secolul al XVIII-lea, deoarece în cadrul renovărilor de la începutul secolului al XX-lea acestea sunt deja sunt semnalate în exteriorul bisericii. Fundațiile contraforților dezafectați (**Z4, Z11, Z13**) ne indică în mod clar că refacerea navei a urmărit planimetria navei din perioada gotică. Privind cripta menționată mai sus, preotul Faragó, în lucrarea dedicată istoriei localității, a precizat că în anul 1936 a intrat în ea şi afirmă că aparține familiei nobiliare Katona[39].

Deoarece până în momentul de față avem doar foarte puține mărturii arheologice medievale din Țara Chioarului[40], cred că acest articol contribuie la o mai bună cunoaştere a repertoriul monumentelor medievale din zonă. În ceea ce priveşte planimetria bisericii putem remarca că sanctuarul cu terminația poligonală, flancat de contraforți nu o este o formă neobişnuită în nord-vestul Transilvaniei. În momentul de față, din păcate, este greu să confirmăm datarea corectă a bisericii deoarece în timpul cercetărilor nu am reuşit să identificăm elemente care să ne permită acest lucru. Prezența blazonului familiei nobiliare de pe sedila din corul bisericii ne indică ca ctitori ai acestei bisericii pe familia Drágffy. Având în vedere că domeniul Chioarului intră în posesia familiei deja la sfârşitul secolului al XIV-lea această atribuire poate fi luat în considerare, aceasta fiind una dintre cele mai bogate familii din Regatul Ungariei, stăpânind şi domeniul Chioarului.

Cercetând anul care apare pe pictura murală din corul bisericii putem concluziona că, în prima parte a secolului al XVI-lea, domeniul a fost în posesia lui Ioan Drágffy, fiul lui Bartolomeu Drágffy, voievodul Transilvaniei[41]. Ioan a fost prezent ca purtător de steag în bătălia de la Mohács în 1526, iar înainte de confruntarea tragică în care şi-a pierdut viața, acesta şi-a scris testamentul în care a decis ca domeniul Chioarului să fie moştenit de fiul său Andrei[42]. Din păcate, în acest caz, nu sunt menționate localități sau alte bunuri ale domeniului, aşadar doar putem presupune că biserica localității avea o legătură strânsă cu familia nobiliară pomenită. Pe viitor, din punctul nostru de vedere, ar fi importantă extinderea cercetărilor pe o suprafață mai mare pentru o bună interpretare a elementelor zidite şi analizarea anomaliilor din elevația bisericii identificate în timpul cercetărilor din anul 2018.

[39] Faragó 1966, p.4-5.
[40] Vezi rezultatele cercetărilor de la Cetatea Chioarului: Iosipescu et alii 1979, p.338-340; Iosipescu et alii 1983, p.474-483; Mişca 2020, p.35-46; precum şi alte cercetări din zonă: Ardeleanu et alii 2019, p.5-12; Kacsó 2015, p.458.
[41] Horváth 2012, p.180-209.
[42] Mednyánszky 1918, p.28.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

Ardeleanu et alii	M. Ardeleanu, D. Conțiu, D. Pop, *Cercetările din anul 2019 de la Sălnița – Custura Cetățele*, VatChio 13, XIV, Copalnic Mănăștur, 2019, p. 5-12.
Bánki 2007	Bánki M. E., *Nemesi közbirtokosságok a Kővár-vidéken. Vallomásos összeírás 1803-ból*, MonMuz 1, Kecskemét 2007.
Chirilă, Socolan 1971	E. Chirilă, A. Socolan, *Tezaure şi descoperiri monetare din colecția Muzeului Județean Maramureş.* Baia Mare, 1971.
David 2020	David L., *Nagybánya és környéke*, Bányavídék kalauz 10-11, Nagybánya, 2020.
Emődi, Sági 2015	Emődi T., Lángi J., *Bisrica reformată din berchez, jud. Maramureş. Studiu de istoria artei. Cercetare de parament şi pictură murală.* Oradea, 2004-2015.
Faragó 1966	Faragó A., *A Magyarberkeszi Református Egyházközség története, ms., 1966.* (Originalul se află la arhiva Parohiei Reformate din Berchez)
Horváth 2012	Horvárh R.., *A bélteki Drágfiak és a királyi udvar kapcsolat Hunyadiak korában.* în: Hegyi G./W. Kovács A. (Eds.) *Szilágyság és a Wesselényi család (14-17. század)*, Kolozsvár, 2012, p.167-212.
Iosipescu et alii, 1979	S. Iosipescu, V. Ursu, T. Ursu, *Raport Preliminar de Cercetare Arheologică la Cetatea Chioar*, MatCerArh XIII. 1979, p.338-340.
Iosipescu et alii 1983	S. Iosipescu, V. Ursu, T. Ursu, *Cercetările arheologice la Cetatea de piatră (Chioar)*, Materiale XV, 1983, p.474-483.
Kacsó 2015	C. Kacsó, *Repertoriul arheologic al Județului Maramureş.* Vol I. ediția a II-a, revăzută şi adăugită. Baia Mare, 2015.
Mednyánszky 1818	Báró Mednyánszky, *Drágffy Jánosnak 11526. esztendőben mohácsi táborból költ utolsó rendelkezése.* TudGyüjt 8, 1818, p.24-32.
Mişca 2020	S. Mişca, *Tipuri de cahle medievale descoperite în timpul cercetărilor arheologice din Cetatea de Piatră – Cetatea Chioarului* / Types of Medieval Stove Tiles Discovered During the Archaeological Digs at Chioar Fortress. în: M. Câmpeanu (ed.) StudComŞt I, 2020, p.35-46.
Palmer 1894	Palmer K., *Nagybánya és környéke.* Nagybánya, 1894.
Posea 1962	G. Posea, *Țara Lăpuşului.* Bucureşti, 1962.
Réthy-Pokoly 1901	Réthy L., Pokoly J., *Szolnok-Doboka vármegye Monographiája.* I. A vármegye általános leírása, múltja és megalakulásának ismertetése. Dés, 1901.
Szentgyörgyi 1972	Szentgyörgyi M., *Kővár vidékének társadalma.* Budapest, 1972.
Várady 2004	Várady J., *Királyhágómellék református templomai I.* A Nagybányai, Nagykárolyi, Szatmári, Szilágysomlyói, Zilahi Egyházmegyék. Debrecen, 2004
Vende 1908	Vende A., *Szatmár vármegye községei.* în: Borovszky Samu (ed.) Magyarország Vármegyéi és Városai, Szatmár Vármegye, Budapest, 1908, p.33-168.

https://biblioteca-digitala.ro

Documente şi culegeri de documente istorice

A.	Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula, *Anjou kori okmánytár*. Codex Diplomaticus Hungaricus Andegavensis. V. 1347-1352. (Budapest, 1887).
C. Tóth: Lelesz.	C. Tóth Norbert, *A leleszi konvent országos levéltárában Introductoriae et Statutoriae sorozat 1387-1410 közötti oklevelei.* (Pótlás a Zsigmond-kori oklevéltár I-II. kötetéhez). (Nyíregyháza 2006).
Dáné/Szabadi 2002	Dáné Veronka / Szabadi István, *A Tiszántúli Református Egyházkerület Zsinati iratai I. 1578-1735 – Editiones Archivi Districtus Reformatorum Transtibiscani 24.* (Debrecen 2022)

https://biblioteca-digitala.ro

Preliminary report on the 2018 archaeological research from the Reformed Church in Berchez

(Abstract)

Unfortunately, the study of mediaeval monuments in the Chioar region (ro: Ţara Chioarului, hu: Kővár vidék.) can be considered neglected compared to other parts of Maramureş County. A significant part of the known mediaeval material culture in the region comes from the archaeological research in Chioar Fortress (ro:Cetatea Chioarului, hu:Kővár vára), highlighting in particular the monetary treasures of the late Middle Ages and pre-modern times from the region. In 2018, a partial archaeological investigation of the Reformed Church of Berchez took place. The aim of this work is to present and interpret the results of the archaeological excavations. The main purpose of the open cuts was to investigate the interior and exterior of the nave, in the areas where works affecting the floor were to be carried out during the renovation. Among the results obtained, we would first like to emphasize the masonry elements identified, as the foundations found on the north, north-west and south sides of the nave give us clear indications of the renovation and reconstruction work that was carried out on the church. First and foremost, I consider it important to publish this article because I believe it can contribute to a better knowledge of the mediaeval monuments in the Chioar region (ro: Ţara Chioarului, hu: Kővár vidék.).

Sebastian BELBE
Muzeul Judeţean Satu Mare
sebastian_belbe@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

1. Fundațiile Z1-Z3

2 Fundațiile Z4-Z5-Z6-Z7-Z8-Z9 în S5/2018

3. Stratigrafia și podeaua de piatră surpins în S2/2018

4. Fundația Z5 (stânga) și Z4 (dreapta) în S5/2018

5. Fundația Z3 și Z13 S5/2018

6. Z11, fundația contrafortului identificat în S6/2018

Planşa 1. Documentația foto a diferitelor structuri zidite

https://biblioteca-digitala.ro

1. Groapa de intervenție lângâ Z3.

2 M3 identificat în S5/2018

3. Relația fundațiilor (Z2-Z11) identificat în S6/2018

4. Fundația Z10 identificat în S2/2018

5. Aplici de bronz și urme de sicriu de lemn in situ

6. M1/2018 identificat în S2/2018

Planşa 2. Documentația foto a secțiunilor cercetate

https://biblioteca-digitala.ro

Bisericile române surori în fruntea luptei pentru emancipare a românilor din Bihor şi părțile vestice

DUMITRU NOANE

***Cuvinte cheie**: Ignatie Darabant, Supplex, Samuil Vulcan, Dioceza greco-catolică, consistoriul ortodox.*
***Key words:** Ignatie Darabant, Supplex, Samuil Vulcan, Greek Catholic Diocese, Orthodox Consistory.*

Înființarea instituțiilor bisericeşti româneşti; evoluția lor după 1692

Cronica Notarului Anonim al regelui Bela, care ne dă informații despre raporturile dintre voievodatul bihorean al lui Menumorut şi Bizanț, sugerează indirect o întindere în aceste părți şi a ierarhiei bisericeşti constantinopolitane. Astfel, ca şi în cazul Bălgradului, pe lângă reprezentantul politico-administrativ, împăratul bizantin a trimis şi un ierarh pentru administrarea treburilor religioase în cadrul formațiunii respective. După cucerirea arpadiană din 903, ierarhia religioasă de rit bizantin se mută din reşedința provinciei, dar va continua să fie foarte activă şi în secolele următoare, dovadă stând cele două scrisori ale papei Inocențiu al III-lea: cea din 16 aprilie 1204 prin care, neliniştit de activitatea unor „biserici ale monahilor greci" din dieceza Oradea şi Veszprém, a cerut celor doi episcopi catolici să ia măsuri pentru „a înființa un episcopat în frunte cu unul din aceia... care să ne fie supus nemijlocit"; cea din 1205 către arhiepiscopul de Calocea - din care făcea parte şi Episcopia de Oradea -, despre o episcopie ce nu este supusă nici unei mitropolii şi care se afla pe pământul fiilor cneazului Bela (ori poate Bâlea): in terra filiorum Bele kneze[1]. Ar fi posibil ca să fie vorba de aşezămintele monahale de la Voievozi şi Seghişte, a căror existență a fost dovedită, arheologic şi documentar, începând cu veacul al XIII-lea.

Cârmuirea duhovnicească a acestei părți de țară au avut-o mitropoliții Transilvaniei, astfel că, în Evanghelia cu învățătură tipărită de diaconul Coresi, în 1581, mitropolitul Ghenadie este numit „luminatul mitropolit din tot ținutul Ardealului şi al Orăzii". De asemenea, la 4 decembrie 1628, Ghenadie II se intitula „arhiepiscop al scaunului Bălgradului şi al Vadului şi al Oradiei şi al Sîtmarului şi toată țara Ardealului". Aşezarea Oradiei alături de Vad şi Sătmar - cu episcopi atestați istoric - este o mărturie a existenței episcopiei ortodoxe române a Oradiei, fiind cunoscut obiceiul ierarhilor de a înscrie în titulaturile lor numai scaune episcopeşti existente.upă anul 1660, unele regiuni din vestul țării, în care şi Bihorul, au ajuns sub stăpânire otomană, creându-se paşalâcul de Oradea. Turcii, mai îngăduitori în cele religioase fiind preocupați mai mult de adunarea contribuției populației subjugate, au permis apariția şi activitatea unor ierarhi ortodocşi trimişi, cu aprobarea marelui vizir, se pare chiar de către Patriarhia din Constantinopol. Este perioada din care s-au păstrat cele mai vechi matricole ale bisericii ortodoxe din Velența (1667).

În 1692, teritoriile fostului paşalâc de Oradea au ajuns sub dominația habsburgilor, astfel că prozelitismul calvin, foarte puternic înainte de 1660, a fost înlocuit de cel catolic, întregul secol XVIII şi cel următor fiind dominate de frământări religioase[2]. S-a pornit mişcarea pentru atragerea la greco-catolicism a populației româneşti şi din această zonă şi, pentru a se asigura succesul acțiunii, cei interesați au făcut tot ce le-a stat în putință ca scaunul episcopiei ortodoxe de la Oradea să nu mai fie ocupat[3], astfel că episcopia Oradiei a rămas vacantă până în 1920.

Un eveniment de o importanță deosebită în viața românilor orădeni l-a constituit înființarea Consistoriului ortodox din Velența, prin decretul împărătesc al lui Leopold din 20 februarie 1792, în frunte cu un arhimandrit sau protosincel, cu precizarea de a fi al doilea Consistoriu al eparhiei arădene. Episcopul de Arad Pavel Avacumovici (1786-1815), printr-o scrisoare circulară redactată în termeni sărbătoreşti, a comunicat decizia împărătească „*Cinstitului Cliros şi slăvitului norod ortodox*" din ținutul Oradiei, la 24 august 1793, când s-a şi făcut organizarea Consistoriului în frunte cu protopopul Teodor Arsici. Clerul şi credincioşii bihoreni au acordat mult interes acestei instituții,

[1] Documente privind istoria României, seria C, Transilvania, vol. I, p. 28-29.
[2] Pentru frământările religioase din Bihor în secolele XVIII–XIX vezi: Nicolae Firu, *Monografia Bisericii Sfintei Adormiri(Biserica cu Lună) din Oradea*, Oradea, 1934; Ştefan Lupşa, *Istoria bisericească a românilor bihoreni*, vol.I., Oradea, 1935; Gh. Lițiu, *Biserica Ortodoxă Română din Eparhia Oradea din veacul al XVIII-lea până în zilele noastre*, în: Mărturii-Evocări, 1980.
[3] Gheorghe Tulbure, *Biserica Ortodoxă Română din Oradea Mare*, în Luceafărul, IX (1910), nr. 3, p. 69.

https://biblioteca-digitala.ro

prin care a fost condusă viaţa bisericească din Bihor până la restaurarea episcopiei Oradiei, în 1920[4].

Odată cu făurirea statului naţional român în forma sa definitivă, la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, şi viaţa bisericească în Bihor, ca şi în toată ţara, a intrat pe făgaşul unei depline libertăţi de organizare. La acea dată în fruntea Consistoriului orădea se afla, începând din 1917, ca vicar, arhimandritul Roman Ciorogariu, puternică personalitate bisericească şi politică naţională a românilor din Arad şi Bihor. Cu prilejul vizitei făcută de regele Ferdinand I la Oradea, în 23 mai 1919, Roman Ciorogariu, întâmpinându-l pe suveran în fruntea unei delegaţii, a primit de la acesta asigurarea regală că „*Episcopia Oradiei Mari se va reînfiinţa mai curând decât credeţi*". Au urmat, pe rând, luarea măsurilor pentru reînfiinţarea episcopiei; mai întâi votarea legii, în Parlamentul şi Senatul României, sancţionată de rege. Foarte curând episcopia s-a organizat pe protopopiate, Roman Ciorogariu fiind ales şi hirotonit ca arhiereu. Întronarea s-a putut face numai după ce noualesul episcop a scăpat ca prin minune, doar cu mâna dreaptă frântă, din atentatul din parlament. Instalarea a avut loc la 11/24 aprilie 1921.

* * *

Cele mai vechi informaţii documentare referitoare la comunitatea greco-catolică din Oradea datează din perioada imediat următoare asediului cetăţii orădene din 1692, când, la 13 septembrie 1692, preoţii români din jurul oraşului Oradea au trecut de sub autoritatea spirituală a superintendentului calvin din Debreţin, sub aceea a episcopului greco-catolic Ioan Iosif de Camillis, care îşi avea reşedinţa la Muncaci[5]. Apoi, în anul următor, la 6 septembrie 1693, episcopul de Camellis a înfiinţat la Oradea un protopopiat greco-catolic în fruntea căruia l-a instalat pe Demetriu Paulin[6], acelaşi care, peste câţiva ani, la 20 iulie 1701, a fost invitat de episcopul transilvănean Atanasie Anghel să treacă sub autoritatea sa episcopală[7]. Evenimentul cel mai important de la sfârşitul secolului al XVII-lea pentru Biserica greco-catolică din Oradea şi Bihor, a fost prezenţa episcopului Ioan Iosif de Camillis în faţa congregaţiei nobiliare a comitatului Bihor, întrunite la Cetariu[8] în 17 ianuarie 1695, ocazie cu care a prezentat forului administrativ suprem al comitatului originalul diplomei imperiale emise de Leopold I, la 23 august 1692, prin care a legalizat existenţa acestei biserici[9]. Episcopul a cerut atunci recunoaşterea oficială a bisericii sale şi pe teritoriul comitatului Bihor, ceea ce s-a şi întâmplat. Congregaţia bihoreană a dat curs cererii episcopului de Camillis şi a validat oficial Biserica greco-catolică pe teritoriul comitatului Bihor, punând doar condiţia ca, în fiecare localitate, să nu existe mai mult de un preot de rit unit.

Conştient de importanţa transferului conducerii bisericii greco-catolice în mâinile celor care formau marea majoritate a enoriaşilor acestul cult, episcopul romano-catolic orădean a solicitat Sfântului Scaun confirmarea protopopului orădean ca episcop sufragan[10]. La 22 februarie 1748 noul episcop orădean, Paul Forgács, l-a propus ca episcop greco-catolic sufragan de Oradea pe Meletie Kovács, a cărei candidatură a fost acceptată de nunţiul apostolic din Viena. La 15 decembrie 1748 Meletie a fost consacrat la Máriapócs de episcopul de Muncaci, Emanuel Olsavszki, ca episcop sufragan greco-catolic[11], în subordinea episcopului catolic orădean de rit latin. La 26 iulie 1775 a fost semnat decretul imperial de fondare şi dotare a Episcopiei greco-catolice orădene, în fruntea căreia a fost numit Moise Dragoş[12]. Noua dieceză, formată prin separarea din episcopia similară a Muncaciului (azi Mukacevo, Ucraina) a parohiilor greco-catolice din comitatele Bihor, Békés, Csongrád, Arad, Cenad şi Banatul timişorean, a fost a doua episcopie greco-catolică românească

[4] Despre întemeierea şi activitatea Consistoriului până în 1920, ştiri bogate la Ştefan Lupşa, *Op. cit.*, 1935, p. 60-80.

[5] Zenovie Pâclişanu în lucrarea sa, *Istoria Bisericii române unite*, nu ştia nimic despre această perioadă de început a bisericii bihorene (ediţia din 1995, p. 174-178).

[6] Gh. Gorun, *În jurul constituirii Bisericii Greco-catolice din părţile de vest*, în Acta Transylvanica, I, 2004, p.210-11

[7] O. Ghitta, *Naşterea unei biserici. Biserica greco-catolică din Sătmar în primul ei secol de existenţă (1667-1761)*, Cluj-Napoca, 2001, p. 141.

[8] Gh. Gorun, *În jurul constituirii Bisericii Greco-catolice din părţile de vest,* p. 211

[9] Prezentarea ei la Gh. Gorun, *Patenta imperială din 1742 a Mariei Tereza de reconfirmare a statutelor Bisericii greco-catolice*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*, seria *Theologia graeco-catolica Varadiensis*, nr. 2, 2004, p. 167–176.

[10] Iacob Radu, *Istoria Diecezei Române Unite a Orăzii Mari scrisă cu prilejul aniversării de 150 de ani de la înfiinţarea aceleia. 1777-1927*, Oradea, 1932, p. 18

[11] Bunyitay V., *Biharvármegye oláhjai és a vallás unió*, Budapest, 1892, p. 57

[12] Iacob Radu, *Istoria Diecezei Române Unite a Orăzii Mari …*, 1932, p. 50. Moise Dragoş a fost consacrat ca episcop de către papa Pius al VI-lea, prin bula *Apostolatus officium* din 23 iunie 1777, iar Episcopia greco-catolică din Oradea a fost înfiinţată prin bula *Indefessum* din 17 iunie 1777. Din acest motiv, ca an al înfiinţării este considerat anul 1777.

https://biblioteca-digitala.ro

înființată în secolul al XVIII-lea, după cea a Făgărașului al cărui scaun episcopal s-a aflat la Blaj. Dar episcopul Moise Dragoş (1777-1789) a putut păstori în condiții complet diferite față de predecesorul său, mult mai bune calitativ: el a fost independent de episcopul catolic orădean de rit latin, atât din punct de vedere juridic şi canonic, cât şi economic, întrucât a beneficiat de un venit anual de 10.800 florini. Prin înființarea acestei eparhii, Episcopia romano-catolică orădeană a fost substanțial redusă, pierzând trei sferturi din numărul total de credincioşi[13], precum şi domeniul Beiuşului cu cele aproape 140.000 de iugăre cadastrale[14].

Fiind cea mai importantă comunitate a episcopiei, comunitatea orădeană a beneficiat nu numai de atenția specială a conducătorilor eparhiei, ci şi de prezența elitei acesteia, a canonicilor, preoților, profesorilor şi oamenilor de cultură care au intrat în sfera de atracție a scaunului episcopal orădean. Chiar şi o simplă enumerare a acestora este impozantă, atât din punctul de vedere al istoriei vieții confesionale româneşti, cât şi al istoriei culturii, a celei româneşti şi a celei din Europa Centrală.

Episcopul Vasile Erdeli (1843-1862) s-a dovedit un excelent organizator al eparhiei orădene, pe care a condus-o în buna tradiție a ierarhilor iluştri care l-au precedat. A avut meritul de a conduce cu succes comunitatea greco-catolică din Oradea în anii furtunoşi şi periculoşi ai revoluției de la 1848-1849, într-o manieră care, chiar dacă nu s-a bucurat de o apreciere unanimă, i-a ferit pe membrii ei de violențe şi vexațiuni imediate[15].

La începutul secolului al XX-lea, comunitatea greco-catolică din Oradea a fost dominată de personalitatea ieşită din comun a episcopului Demetrie Radu(1902-1920). Cursul evenimentelor din preajma marii conflagrații l-au obligat să revină în diplomație, câştigând prietenia lui I. C. Brătianu şi încrederea suveranului. Ca atare, a fost trimis în două rânduri de către regele Carol I la Vatican, cu misiuni diplomatice de care s-a achitat cu succes.[16] În cursul lunii mai 1912, episcopul Radu a fost trimis la Roma de către conferința episcopală greco-catolică de la Blaj pentru a se opune direct înființării episcopiei de Hajdudorog. Deşi nu a putut să împiedice înființarea noii episcopii, în anul următor a izbutit să obțină revizuirea Bulei papale de înființare a episcopiei-pirat, care s-a dovedit a fi o diversiune politică a primului-ministru Tisza István. Deşi condiția sa de înalt prelat al Bisericii catolice era incompatibilă cu activitatea partizană de partid, episcopul orădean Demetrie Radu a participat la pregătirea marii Uniri din anul 1918. A fost prezent la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918, fiind unul din copreşedinții ei. Întors la Oradea abia în mai 1919, l-a primit în palatul episcopal greco-catolic pe regele Ferdinand şi pe regina Maria, având onoarea de a-i găzdui pe perioada prezenței lor în oraş. În anii următori încheierii primului război mondial, episcopul Radu a fost, fără îndoială, una din cele mai importante personalități orădene, cu acces la cele mai însemnate fotolii ale vieții politice româneşti. A fost senator de drept în Parlamentul român, reprezentând statul român în demersurile întreprinse încă în cursul desfăşurării Conferinței de pace de la Paris pentru reglementarea raporturilor cu Sfântul Scaun şi încheierea Concordatului cu acesta. Cu două zile înainte de plecarea la Roma pentru începerea tratativelor directe, a căzut victimă atentatului cu bombe săvârşit împotriva Parlamen-tului în ziua de 8 decembrie 1920.

Eforturi comune în lupta pentru emancipare a românilor din Banat şi Crişana

1. Supplex Libellus Valachorum

La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, grație activității prelaților orădeni, comunitatea greco-catolică din Oradea a devenit al doilea centru al românilor din Imperiul habsburgic, iar din punct de vedere cultural şi politic a preluat inițiativa de la centrul blăjean. A fost momentul în care episcopul Ioan Bob a fost obligat de împrejurările potitice să bată în retragere, lăsând mişcarea românească din Transilvania pentru drepturi politice naționale fără un conducător apt de a

[13] Bunyitay V., Málnásy Ö., *A váradi püspökség története*, Budapest, 1935, p. 348

[14] I. Radu, *Istoria Diecezei Române Unite a Orăzii Mari …*, 1932, p.59. Din acest domeniu care a avut exact 139.657 iugăre, în aparență imens, teren arabil a fost în jur de 2.000 de iugăre, şi acesta de slabă calitate, vii şi livezi circa 40 de iugăre, restul de 137.600 de iugăre au fost păduri de deal şi păşuni(de deal şi alpine). În schimb subsolul s-a dovedit a fi relativ bogat în minereuri şi marmură pe care însă noul stăpân nu le-a exploatat niciodată pe măsura valorii sale.

[15] I. Radu, *Op. cit.*, p. 115-117. În 29 august-1 septembrie 1848 a avut loc şi un sinod eparhial, în care preoții semnatari ai unui manifest cunoscut ca „*Proclamația de la Sarcău*" au cerut alăturarea lor la revoluția ungară. Intuind pericolul, episcopul Erdeli a suspendat lucrările sinodului, punând capăt unei aventuri care ar fi putut avea urmări incalculabile.

[16] Iacob Radu, *Istoria Diecezei Române Unite a Orăzii Mari …*, 1932, p. 176

https://biblioteca-digitala.ro

o reprezenta cu vigoare. În această situație, în mod firesc, mișcarea românească din Transilvania l-a solicitat pe cel de-al doilea episcop greco-catolic român, Ignatie Darabant, care a îmbrățișat imediat cauza şi s-a angajat să prezinte petiția națională românească suveranului[17]. Poziția episcopului orădean față de Supplex i-a conferit acestuia un prestigiu covârşitor, care s-a răsfrânt benefic şi asupra Oradiei. Cel mai concludent argument în acest sens îl reprezintă evenimentele legate de momentul redactării şi înaintării memoriului națiunii române, Supplex Libellus Valachorum, în care episcopul Ignatie Darabant a jucat un rol esențial. În această situație, Oradea a devenit o veritabilă capitală politică a românilor transilvăneni, chiar dacă, din punct de vedere politico-administrativ nici oraşul şi nici comitatul, nu făceau parte din marele principat al Transilvaniei.

Fără îndoială că cea mai importantă acțiune pe care episcopul Darabant a înscris-o în palmaresul său a fost cea legată de primul memoriu politic al românilor din Transilvania, Supplex Libellus Valachorum, înaintat împăratului Leopold al II-lea în martie 1791. Cercetările de ultimă oră îl scot pe Ignatie Darabant dintre autorii prezumtivi ai Supplexului[18]. Ignatie Darabant a fost implicat serios în întreaga mişcare de revendicări politice româneşti, asumându-şi răspunderea fazei sale finale, de înaintare a memoriului la Curtea imperială. Acțiunea nu a fost chiar lipsită de primejdii, din moment ce poliția secretă imperială şi chiar Cancelaria Aulică, s-au străduit din răspu-teri să împiedice ca memoriul să ajungă pe masa de lucru a împăratului. Episcopul orădean a reuşit să dejoace cursele întinse de poliția secretă şi să ocolească Cancelaria Aulică a Transilvaniei, memoriul ajungând, datorită lui, la Consiliul de Stat şi de acolo la împăratul Leopold al II-lea[19]. Modul în care episcopul a înaintat memoriul românesc Curții imperiale a surprins nu numai pe adversarii lui, ci şi pe autorii şi promotorii întregii mişcări.

Episcopul Darabant a participat din culise şi la întocmirea şi înaintarea celui de-al doilea Supplex, datat 30 martie 1792, fiind de față, la Viena, în toată perioada de redactare a acestuia şi consiliindu-i pe episcopii Ioan Bob şi Gherasim Adamovici până când aceştia au prezentat memoriul în fața Curții[20]. Şi într-adevăr, cei doi episcopi ai românilor au sosit la Viena în cursul lunii decembrie 1791, cu misiunea de a susține în fața Curții imperiale postulatele națiunii române din Transilvania. Cea mai însemnată urmare a prezenței la Viena a celor doi arhierei români a fost înaintarea la Curte a unui nou Supplex, mult mai extins şi mai bine argumentat, datat 30 martie 1792, care a fost semnat de data aceasta de cei doi episcopi români, semn că amândoi şi-au asumat, în mod solidar, răspunderea pentru memoriul națiunii române din Transilvania. Cel de-al doilea Supplex, a fost redactat chiar la Viena de grupul de intelectuali români care au lucrat şi la primul, coordonați şi susținuți de episcopul orădean, singurul care a fost prezent la Viena din toamna anului 1791 până în primele zile ale lunii martie 1792, în preajma înaintării memoriului la Curte.

2. Şcoala şi tipărirea de cărți românești

Întors de la Viena - imediat după predarea celui de-al doilea Supplex şi moartea împăratului Leopold al II-lea, survenită pe neașteptate -, Ignatie Darabant a trecut la înfăptuirea câtorva din ideile care s-au desprins din întreaga experiență a mişcării Supplexului. Iluminist convins, conştient că ascensiunea socială a enoriaşilor săi se putea face, în primul rând prin instrucție, episcopul greco-catolic orădean s-a străduit să dezvolte o rețea şcolară proprie. La 30 ianuarie 1792, a obținut decretul de înființare a Seminarului greco-catolic, pe care l-a deschis în clădirea fostei mănăstiri a iezuiților, din târgul Olosig[21], seminarul pregătind viitorii preoți şi învățători ai diecezei. Pasul următor l-ar fi constituit înființarea unui Seminar propriu de rang universitar, pentru care a şi primit aprobarea Consiliului Locumtenențial la 28 aprilie 1801, dar nu l-a putut deschide din cauza piedicilor puse de propriul său anturaj[22]. Episcopul Darabant a acordat o atenție specială cursului preparandial înființat anterior şi care a funcționat în tot cursul anilor 1785-1790, condus de Simeon Maghiar. După moartea acestuia, episcopul Darabant l-a numit în locul vacant pe Ioan Corneli, unul din cei mai instruiți

[17] Gh. Gorun, *Contribuții la biografia şi activitatea episcopului Ignatie Darabant*, în Studia Universitatis Babeş-Bolyai, series Historia, XXXVI, nr. 1-2, 1991, p. 52-53
[18] *Ibidem*, p. 51
[19] *Ibidem,* p. 53
[20] *Ibidem*, p. 55
[21] Iacob Radu, *Istoria Diecezei Române Unite a Orăzii Mari …*, 1932, p. 81. Acesta a fost denumit o vreme „Institut Leopoldin", absolvenții săi urmând a frecventa Şcolile de rang superior (universități) din Viena, Buda, Roma etc.
[22] *Ibidem*, p. 82. Într-o etapă ulterioară, episcopul a intenționat să-l edifice la Beiuş, în centrul domeniului episcopal care i-ar fi asigurat, la urma urmei, subzistența.

https://biblioteca-digitala.ro

preoți ai săi. Devenind prefect al şcolilor naționale în 1792, Ioan Corneli s-a ocupat de probleme şcolare până în 1806, când a fost demis în urma presiunilor unor stăpâni domeniali, nemulțumiți de consecvența cu care acesta a impus înființarea şcolilor la sate[23]. Cursul preparandial, devenit ulterior şcoală normală, a pregătit învățătorii necesari şcolilor elementare, patronând educația şcolară a unei bune părți a locuitorilor români din comitatele asupra cărora Episcopia greco-catolică şi-a exercitat autoritatea spirituală.

În afara preocupărilor privind organizarea rețelei şcolare proprii, episcopul Ignatie Darabant a fost foarte interesat de tipărirea cărților necesare atât şcolilor, cât şi publicării unor lucrări ştiințifice româneşti fundamentale, făcând publice rezultatele muncii elitei intelectuale româneşti. Cum tipografia cea mai apropiată era cea din Buda, ce aparținea de Universitatea regală din Pesta - altminteri destinată prin statut sprijinirii activității editoriale confesionale greco-catolice -, după moartea cenzorului rutean al acesteia, Alexandru Ragazzi, Ignatie Darabant s-a grăbit, în anul 1799, să-l propună în locul vacant pe primul şi cel mai erudit dintre corifeii Şcolii Ardelene, Samuil Micu-Klein[24], cu care episcopul orădean se cunoştea de mult şi era în relații apropiate. Primul demers al lui Darabant s-a izbit de regulile foarte precise ale greoiului aparat administrativ imperial
În 1803 Darabant a reluat chestiunea, propunându-l din nou pe Samuil Micu-Klein, de data aceasta ca cenzor şi corector al cărților greco-catolice tipărite de Tipografia din Buda[25], iar în anul 1804 propunându-i pe Samuil Micu-Klein, Ioan Corneli şi Nicolae Vitez, dar recomandându-l pe primul în mod special[26]. De data aceasta demersul lui Darabant a fost încununat de succes, candida-tul propus de el în mai multe rânduri fiind acceptat ca cenzor şi corector al cărților româneşti. Succesul lui Darabant a fost dublu: el a obținut controlul asupra tipăririi cărților româneşti la cea mai importantă tipografie din jumătatea de est a imperiului, iar acest control l-a putut exercita prin unul din cei mai eruditi intelectuali români ai momentului.

Odată cu scaunul episcopal, Samuil Vulcan a moştenit şi conducerea mişcării pentru emancipare prin cultură a enoriaşilor săi, mişcare inițiată de episcopul Ignatie Darabant. Prin urmare, lui i-a revenit şi sarcina de a se ocupa de tipărirea cărților româneşti la Tipografia din Buda. După moartea lui Samuil Micu-Klein, Samuil Vulcan l-a propus ca înlocuitor al acestuia pe canonicul orădean Ioan Corneli, fostul prefect de studii depus în 1806, propunere însoțită şi de o călduroasă recomandare a capacităților ştiințifice şi intelectuale ale acestuia[27]. Dar Corneli a renunțat la post şi pentru că ştia cât de mult şi l-a dorit Gheorghe Şincai. Apoi episcopul Vulcan l-a propus pe Petru Maior, propunere acceptată de împărat în 1808[28]. Raporturile dintre episcopul orădean şi Petru Maior au fost foarte bune, Samuil Vulcan ajutându-l pe acesta să-şi tipărească opera istorică şi să ducă la bun sfârşit Dicționarul „cel mare" al limbii române, tipărit până la urmă în anul 1825, după moartea lui Petru Maior, dar la insistențele repetate ale episcopului orădean. Când Petru Maior a ajuns în conflict cu episcopul Ioan Bob - care ceruse oprirea vânzării *Istoriei pentru începuturile românilor în Dachia* din cauza criticilor pe care Petru Maior i le-a adus -, episcopul Vulcan a fost acela care a găsit modalitatea de a-l scoate din încurcătură pe Petru Maior şi de a salva cartea de la eventuala ei interzicere[29]. După moartea lui Petru Maior, episcopul orădean i-a propus, la 26 mai 1821[30], pentru postul de revizor şi corector al cărților româneşti pe Ioan Erdeli, Constantin Aldea şi pe Vasile Gergely[31]. Dar o defecțiune, care i-a aparținut lui Gergely ce voia neapărat postul, a amânat ocuparea postului timp de 22 ani, până atunci acesta fiind girat de Ioan Teodorovici. În 1837 episcopul Vulcan a reluat chestiunea postului de revizor, propunându-l pe canonicul Teodor Aron, directorul liceului din Beiuş[32], acceptat în cele din urmă de Curtea imperială şi care a ocupat postul între anii 1842- 1848[33].

[23] Fl. Nica, *O Şcoală românească de un sfert de mileniu la Oradea*, în Crisia, XIII, 1983, p. 521
[24] Actul (conceptul scrisorii) este datat 6 septembrie 1799 şi se află în A.N.-S.J.Bh., fond Episcopia greco-catolică Oradea, dos. 1079, f. 60
[25] *Ibidem*, f. 66-67
[26] *Ibidem*, f. 74-75
[27] A.N.-S.J.Bh., fond. cit., dos. 1079, f. 84. Datat 31 iulie 1807.
[28] Veress E., *A budai egyetemi nyomda román kiadványainak dokumentumai.1790-1848 (Documentele ediților româneşti ale tipografiei Universității din Buda.1780-1848)*, Budapest, 1982, p. 174-175
[29] Gh. Gorun, *Două scrisori inedite ale lui Petru Maior către Samuil Vulcan*, în vol. *Cultură şi societate în epoca modernă. Politică-Naționalitate-Cultură*, Cluj, 1990, p. 207-209
[30] A.N.-S.J.Bh., *fond. cit.*, dos. 1081, f. 1
[31] *Ibidem*, f. 5, 8, 9
[32] Veress E., *Op.cit.*, p. 420
[33] V. Bolca, *Şcoala normală română unită din Oradea.1781-1934*, Tipografia Scrisul Românesc, Oradea, 1934, p. 96

https://biblioteca-digitala.ro

Samuil Vulcan a coordonat şi imensa muncă de elaborare a dicţionarului poliglot - *Lesiconul românesc-latinesc-unguresc-nemţesc* -, cunoscut sub titlul de Lesiconul de la Buda, tipărit în 1825, una din cele mai impresionante strădanii de ordonare şi prezentare a vocabularului limbii române din acea vreme. La această adevărată intreprindere naţională au colaborat succesiv Samuil Micu, Ioan Molnar-Piuariu, Gheorghe Şincai, Vasile Coloşi, Ioan Corneli, Petru Maior, Ioan Teodorovici, Alexandru Teodori, Ştefan Körösi şi Ioan Budai-Deleanu, sub nemijlocita coordonare a lui Samuil Vulcan[34]. Iar când, în fine, Lesiconul a fost gata de tipar, episcopul Vulcan a fost solicitat să-şi dea avizul asupra prefeţei scrise de Ioan Teodorovici, prin aceasta editorul recunoscând indirect aportul decisiv al lui Samuil Vulcan la întreaga operă[35].

Om de cultură, Samuil Vulcan a fost posesorul unei biblioteci personale impresionante, nu atât prin numărul, cât prin valoarea şi diversitatea cărţilor procurate. Catalogul acesteia, întocmit prima dată în 1830, conţine 1574 de volume, din care 1457 în limbi străine, iar 117 în limba română[36]. Iar acest număr a crescut în anii următori, după cum o confirmă un alt catalog, întocmit însă în 1862, dar care conţine şi cărţile bibliotecilor episcopilor Moise Dragoş, Ignatie Darabant şi o parte a bibliotecii lui Vasile Erdeli. Prin urmare, este imposibil a separa biblioteca lui Vulcan din cele 2324 de titluri în 3480 de volume recenzate[37]. În schimb din catalog reiese că Samuil Vulcan a suplinit lucrările ce-i lipseau, recurgând la copierea acestora acolo unde cărţile puteau fi găsite[38]. De aici şi numărul relativ mare al manuscriselor din biblioteca sa. Că Samuil Vulcan a avut un program propriu de tipărire a unor lucrări pe care le-a considerat necesare este dovedită de preocuparea episcopului de traducere şi prelucrări, pe care le-a finanţat din veniturile sale. A avut şi traducători pe care se pare că i-a agreat în mod deosebit: unul din aceştia a fost Paşca din Pericei, care a tradus şi prelucrat mai multe opere: *Ars longae vitae per medicam corporis* de Fr. A. Fuchs, *Către sine însuşi* de Marcus Aurelius[39], *Apoftegmatele* lui Erasmus din Rotterdam şi *De vero devotione* de A. Muratori[40] etc. De semnalat speciala atenţie pe care Samuil Vulcan a acordat-o cărţilor de medicină care puteau fi folosite în scopuri de popularizare a cunoştinţelor medicale.

Dar biblioteca lui Samuil Vulcan n-a avut numai rostul de depozit de carte pentru uzul exclusiv al proprietarului. Simţul său cultural şi ştiinţific este subliniat de deschiderea bibliotecii spiritelor interesate, fiind cunoscute numele a 27 de studenţi ai Academiei orădene, elevi ai gimnaziilor locale şi chiar a unor ucenici[41] care au împrumutat, în perioada anilor 1816-1837, cărţile pe care le-au socotit a fi necesare. Dar au existat şi mulţi adulţi care au împrumutat cărţi: învăţătorul Clintoc din Vintere, învăţătorul Ioan Vancea din Văşad, I. Suciu din Borod, Ioan Cherecheş din Oradea, învăţătorul ortodox I. Popovici, sfătul, de asemenea ortodox, Zaharia Toma, M. Fogaraşi din Bocsig, Ioan Pop din Cheriu, doi profesori beiuşeni: Vasile Nistor şi Sigismund Pop, preoţii ortodocşi Ioan Bodea din Chistag şi Ioan Popovici din Chiribiş, precum şi Vasile Aron şi Ioan Făşie[42]. Cărţile au fost împrumutate pe perioade de la trei săptămâni până la un an, cititorii lor aparţinând celor 50 de localităţi din eparhia orădeană[43]. Au fost împrumutate, în primul rând, toate cărţile sale româneşti dar şi numeroase cărţi în limbi străine.

Episcopului Vulcan nu i se poate tăgădui o adevărată pricepere în alegerea şi apoi susţinerea colaboratorilor, mai mult sau mai puţin apropiaţi. A fost în bune relaţii cu Petru Maior şi Gheorghe Şincai, pe care i-a sprijinit cu toate puterile sale şi al căror manuscrise au rămas, în mare parte, în posesia episcopului. A purtat corespondenţă cu pictorul şi profesorul Efrem Klein, care i-a făcut anumite servicii episcopului orădean. A adunat în jurul lui o seamă de intelectuali de valoare:

[34] Gh. Gorun, *Op. cit.*, 1990, p. 210
[35] *Ibidem*, p. 213
[36] V. Maxim, *Biblioteca lui Samuil Vulcan şi cititorii săi*, în Biblioteca şi Şcoala, Oradea, 1976, p. 207
[37] *Ibidem*, p. 211
[38] *Ibidem*, p. 212, 214
[39] Este vorba de prima traducere în limba română a filosofului stoic Marcus Aurelius.
[40] V. Maxim, *Op. cit.*, p. 215-216. De remarcat că episcopul Samuil Vulcan ar fi dorit să înfiinţeze o *Ortăcie* sau *Societate bibliografică românească*, al cărui scop ar fi fost tipărirea cărţilor necesare dezvoltării culturii române, răspândirea culturii, coordonarea activităţii de traduceri şi preluări de către intelectualii români şi valorificarea eficientă a acestora. Proiectul a fost însă falimentat de mitropolitul de la Vârşeţ. Vezi şi Iacob Radu, *Op. cit.*, p. 104.
[41] V. Maxim, *Op. cit.*, p. 218
[42] *Ibidem*, p. 219-222
[43] *Ibidem*, p. 223. Dar să amintim aici punctul de vedere al nepotului său, alt intelectual de marcă, Iosif Vulcan, care scria în 1893, despre episcopul Samuil Vulcan că „*Toată viaţa lui fu un şir lung de acte filantropice şi naţionale-culturale. Reşedinţa lui a devenit un azil al tuturor celor ce aveau trebuinţă de ajutor. Nici o mişcare culturală naţională nu s-a iniţiat fără ştirea şi conlucrarea lui. Nici o carte românească nu s-a tipărit fără să nu o fi încurajat şi sprijinit*". Apud Iacob Radu, *Op. cit.*, 1932, p. 103.

https://biblioteca-digitala.ro

canonicul Ioan Corneli, prefectul şcolilor naţionale între 1817- 1848 şi mai apoi prepozit, Nicolae Borbola, doctor în drept civil şi canonic, devenit profesor de drept natural la Academia regală din Oradea, Alexandru Dobra, ani buni secretarul episcopului, Vasile Erdeli, urmaşul în scaunul episcopal, numeroşii profesori de la liceul beiuşean, ş.a.

3. Desprinderea românilor ortodocşi de sub influenţa Mitropoliei sârbe de Carloviţ:

Privilegiile din 1690, cunoscute sub denumirea de Privilegiile ilire, au creat un puternic bloc ortodox în graniţa estică şi sud-estică a imperiului şi menţinerea lui cu privilegii deosebite se explică prin nevoile de ordin militar ale imperiului, aflat în confruntare directă cu Poarta otomană, precum şi raţiuni de ordin politic, izvorâte din nevoia echilibrării raportului de forţe prin contrapunerea blocului confesional ortodox stărilor şi ordinelor opozante din Ungaria şi Transilvania[44]. Diploma imperială din 1690 a acordat nominal aceste privilegii populaţiei şi ierarhiei sârbe - fără să menţioneze alte grupuri etnice de religie ortodoxă din zonă -, aria asupra căreia erau extinse cuprinzând teritoriile locuite de sârbi în 1690, mai puţin Banatul şi Sirmium sau cele în care aceştia se vor aşeza[45]. În intervalul 1690-1740, ierarhia bisericească de la Carloviţ a încercat însă să-şi extindă autoritatea asupra tuturor popoarelor ortodoxe din Banat, Ungaria şi Transilvania, dintre care cei mai numeroşi erau românii şi grecii, în ciuda faptului că actele emise de Viena limitau strict aria de cuprindere a privilegiilor asupra sârbilor. Dar disputa dintre Carloviţ şi Viena nu a fost dusă până la ultimele consecinţe din cauza faptului că cele două părţi aveau nevoie una de cealaltă: Viena de potenţialul militar al populaţiei sârbe, iar ierarhia sârbă de sprijinul dinastiei în faţa contestaţiei privilegiilor de către stările şi ordinele privilegiate din Ungaria şi Transilvania, care refuzau să accepte împărţirea privilegiilor până acum exclusive cu alte categorii sau etnii. Astfel, până la 1740, Carlovitul şi-a extins treptat autoritatea asupra ortodocşilor din Banat, Ungaria de Sud, Arad şi Bihor - ultimele fiind încorporate şi ele în regatul Ungariei din 1714 -, aceste teritorii beneficiind, implicit şi de privilegiile acordate iniţial sârbilor. Ortodocşii din Transilvania şi din Oltenia(1718-1738) depindeau de Mitropolia de Carloviţ numai în chestiunile spirituale şi nu se bucurau de beneficiile privilegiilor.

Ca o măsură de precauţie, Iosif al II-lea a extins prevederile edictului de toleranţă din 1781 şi asupra ortodocşilor, accentuând importanţa lor pentru Ungaria. Congresul naţional ilir din 1790 a susţinut autonomia politică şi teritorială a ortodocşilor subordonată Vienei, deci scoasă din structurile regatului maghiar şi egalizarea statutului politic al ortodocşilor cu cel al celorlalte confesiuni. Românii ortodocşi din Oradea au cerut Congresului din 1790 de la Timişoara înfiinţarea unui consistoriu propriu, deziderat ce s-a materializat în 1793 prin înfiinţarea consistoriului ortodox din localitate.

După încorporarea ortodocşilor în regatul maghiar, congresul a transferat disputa pe teren politic[46], deşi a revendicat dezideratele menţionate în numele naţiunii ilire. Congresul nu a mai reprezentat un punct de vedere confesional, ci unul politico-naţional pentru că uniunea sârbo-română sub semnul privilegiilor s-a destrămat prin triumful naţiunii etnice şi al fenomenului de instituţionalizare a bisericii pe baze naţionale. Prin urmare, congresul din 1790 încheia practic relativ scurta carieră a naţiunii ilire, afirmând aspiraţiile naţiunilor moderne în curs de constituire. Hotărârile dietei Ungariei din 1791-1792, au încheiat şi existenţa practică a privilegiilor, o dată cu cea a „naţiunii ilire". Articolele dietale din 1791 recunoşteau liberul exerciţiu al religiei ortodoxe în Ungaria şi egalizau statutul ortodocşilor cu al celorlalţi cetăţeni de alte confesiuni[47]. Legiuirile din 1791-1792 anulau practic o entitate ortodoxă autonomă în sistemul politic al Ungariei, făcând inoperante privilegiile.

După 1791-1792, pe fondul progreselor naţionalismelor moderne, solidaritatea ortodoxă a popoarelor din teritoriile ce au beneficiat de efectele privilegiilor se estompează treptat în favoarea ideii de biserică naţională, o contribuţie însemnată la acest fenomen având-o ***iluminismul.*** Astfel, problemele confesionale îşi asociază şi o componentă politică, devenind parte organică a ideologiei şi practicii politice[48]. Aceste reacţii în sânul bisericii româneşti au o semnificaţie naţională, angajând biserica în slujba idealului emancipării naţiunii.

[44] Nicolae Bocşan, *Naţiune şi confesiune în Transilvania în secolul al XIX-lea: cazul mitropoliei române, în Etnie şi confesiune în Transilvania (secolele XIII–XIX)*, Fundaţia „Cele Trei Crişuri", Oradea, 1994, p. 98

[45] Textul diplomei la Gh. Cotoşman, *Episcopia Caransebeşului până în pragul secolului al XIX-lea*, Caransebeş, 1941, p.85-87.

[46] I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timişoara, 1977, p. 140-143.

[47] Iulian Suciu, *Istoria bisericii greco-catolice române din Transilvania şi Ungaria de la 1810-1848*, în *Biserica şi şcoala*, 1896, p. 277-278; Gh. Ciuhandu, *Episcopii Samuil Vulcan şi Gherasim Raţ*, Arad, 1935, p.1.

[48] Nicolae Bocşan, *Op. cit.*, p. 110.

https://biblioteca-digitala.ro

Crearea unei biserici naționale autonome, eliberată de jurisdicția altor biserici străine, cu o ierarhie națională constituia unul din obiectivele fundamentale ale mişcării naționale în secolul XVIII şi prima jumătate a secolului XIX, pentru că bisericile româneşti se aflau sub jurisdicția unor biserici străine: românii ortodocşi din Banat, Arad, Bihor şi Transilvania erau sub jurisdicția mitropoliei de Carloviț, cu episcopi sârbi în fruntea eparhiilor; episcopiile greco-catolice româneşti erau sub jurisdicția primatului Ungariei; românii uniți din nordul şi nord-vestul Transilvaniei sub autoritatea episcopului rutean de Munkács.

Față de presiunile naționalismului maghiar, reacțiile naționale ale românilor au îmbrățişat în mod firesc ideea autonomiei bisericilor şi a ierarhiilor naționale[49], modelul bisericii naționale fiind cristalizat în biserica greco-catolică odată cu Şcoala Ardeleană, iar în biserica ortodoxă după 1790. La români ideea de restaurare a mitropoliei a fost abordată şi justificată din punct de vedere istoric, canonic şi național; din punct de vedere istoric a fost susținută de istoriografia iluministă a Şcolii Ardelene, reluată de generația preromantică a deceniilor 3-4 şi finalizată de generația paşoptistă, care au pledat pentru restaurarea instituției uzurpate abuziv pentru a justifica legitimitatea ei. Şi unii şi alții nu revendicau o concesie ci o repunere în drepturi[50].

Idealul emancipării bisericeşti şi al bisericii naționale autonome sub forma unei mitropolii s-a manifestat în ultimii ani ai secolului al XVIII-lea şi începutul secolului următor prin proiecte de unificare a celor două biserici - momentul fiind pregătit de o campanie purtată de amândouă bisericile pentru toleranță şi înfrățire sub semnul solidarității naționale ce s-a validat în mişcarea pentru Supplex din 1790-1792. Meritul de a fi conceput şi inițiat realizarea practică a proiectului a aparținut lui Samuil Micu[51], care a pledat pentru apropierea confesională, definind şi forma în care se va realiza noul cadru bisericesc: „*pravoslavnici de legea bisericii răsăritului*". Cu ajutorul lui Aron Budai a atras de partea acestui proiect personalități ale bisericii ortodoxe ardelene, reuşind să dezvolte o propagandă în favoarea unificării până la nivelul comunităților săteşti, şi astfel, cucerind aderența clerului şi a credincioşilor. Au fost activi în susținerea proiectului Ioan Para şi Petru Maior, care era preconizat a fi şi candidat la episcopia unită a românilor ardeleni. Dacă la 1786, Mihail Pap propunea înlăturarea deosebirilor confesionale dintre români prin numirea unui episcop unic de către împărat[52], în mai 1796, la inițiativa lui Aron Budai, Ioan Popovici şi Gheorghe Haines, a fost înaintată o petiție în numele clerului ortodox prin care se solicita dreptul de a alege un episcop „*de neamul şi sângele nostru român, patriot de țara noastră*".

Cu prilejul întrunirii din 1797 de la Sibiu, a fruntaşilor ortodocşi, vicarul Ioan Popovici a prezentat un program de revendicări ce cuprindea: primirea românilor învățați în funcții; îmbunătățirea situației clerului; egalitatea românilor de pe Pământul crăiesc cu saşii; reducerea robotei în comitate. Totodată, s-a propus ca, după moartea episcopului Bob, să se aleagă un singur episcop în Transilvania, până atunci conducerea treburilor bisericeşti să revină celor două consistorii şi unei comisii alcătuită „*din fețe bisericeşti şi cei doi directori şcolari*". Ca urmare s-a dat plenipo-tență lui Ioan Popovici, Aron Budai şi Radu Tempea pentru a promova „*cele ce se vor găsi spre folosul şi fericirea clerului şi neamului românesc*". Cei 3 desemnați cu promovarea proiectului au propus convocarea clerului ortodox la Alba Iulia pentru a realiza unirea românilor din Transilvania sub denumirea de „*creştini de rit grecesc al bisericii orientale, adică catolici*", sub un singur episcop. După pensionarea lui Bob şi înlocuirea lui cu cel mai în vârstă vicar, Ioan Para, clerul urma să fie informat despre hotărârea ortodocşilor, reunindu-se apoi la Alba Iulia cu aceştia pentru desemnarea candidaților din rândul cărora împăratul să numească episcopul[53].

Realizarea practică a proiectului era preconizată cu sprijinul cercurilor catolice - care să contrabalanseze opoziția stărilor protestante -, însă, episcopul catolic Ignațiu Batthyani, favorabil, în principiu, reuniunii confesionale, a ridicat dubii asupra modalităților de înfăptuire şi asupra sincerității dorinței de unire. Guvernatorul Banffy s-a împotrivit proiectului, opinând că ascunde

[49] Oct. Bârlea, *Metropolia Bisericii române unite proclamată în 1855 la Blaj*, Perspective, X, 1987, nr.37-38, p.26-27

[50] Vezi Gheorghe Şincai, *Hronica românilor*, vol. III, Bucureşti, 1969, p.339 şi Petru Maior, *Istoria Bisericii Românilor*, Ed. Viitorul Românesc, 1995, p. 193.

[51] Samuil Micu, *Scurtă cunoştință a istoriei românilor*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1963, p. 125-126.

[52] Gyémánt Ladislau, *Mişcarea națională a românilor din Transilvania. 1790-1848*, Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 174.

[53] Vezi Gyémánt Ladislau, *Op. cit.*, p. 173-175; Ioan Lupaş, *O încercare de reunire a bisericilor române din Transilvania la 1798*, în vol. *Studii, conferințe şi comunicări istorice*, vol. I, Bucureşti, 1928, p. 389-405; Ştefan Lupşa, *Contribuții la istoria încercării de reunire a bisericilor româneşti din Transilvania la 1798*, în vol. *Omagiu lui Ioan Lupaş*, Bucureşti, 1943, p. 492-509; Ioan Lumperdean, I.A. Pop, *Considerații istorice asupra Supplex-ului de la 1798*, în Acta Musei Napocensis, 21, 1984, p. 214-251.

https://biblioteca-digitala.ro

interese politice, iar avantajele pe care le poate aduce erau mai mici decât consecinţele periculoase ce le poate avea pentru ordinea socială, astfel că opinia sa finală era pentru dezbinare, cele două confesiuni acţionând ca o contrapondere una faţă de cealaltă. Consiliul de Stat îşi însuşeşte opiniile defavorabile proiectului, concluzionând că reunirea confesională nu va face altceva decât să adune laolaltă românii din cele două confesiuni, acordând ortodocşilor drepturi egale cu ale celorlalte confesiuni. La Viena s-a cristalizat ca politică faţă de români ideea promovării treptate a unirii religioase[54], fapt pentru care dosarul reuniunii religioase a românilor s-a închis în iulie 1800, iar, odată cu acesta şi tactica întrevăzută de fruntaşii celor două biserici pentru emanciparea românilor.

Ideea reuniunii bisericeşti nu a fost abandonată ci reluată în diferite ipostaze în secolul XIX, fiind asociată ideii de independenţă a bisericilor româneşti şi de mitropolie autonomă, iar cel care a continuat această linie a fost episcopul greco-catolic de Oradea, Ignatie Darabant, care, din 1801, a iniţiat tratative cu vicarul Ioan Popovici pentru trecerea ortodocşilor la unire. Un proiect asemănător a fost susţinut de sârbul Paul Kengelac, care, în 1801, i-a propus episcopului Ignatie Darabant unificarea bisericilor ortodoxă şi greco-catolică.

Iniţiativa refacerii unităţii bisericeşti a românilor a fost preluată de episcopul Samuil Vulcan, care a susţinut consecvent emanciparea românilor ortodocşi de sub jurisdicţia mitropoliei Carlovi-ţului şi numirea unor episcopi români în fruntea diecezelor româneşti din Banat şi Transilvania[55]. În tradiţia deschisă de predecesorul său, Samuil Vulcan a îmbrăţişat, la rându-i, cauza politică a românilor transilvăneni, indiferent de confesiune.Pe românii ortodocşi din Arad i-a sprijinit să-şi aleagă episcop român în locul celui sârb şi i-a ajutat „cu bani proprii" pentru „*înfiinţarea Preparandiei din Arad*" (1812).

În 1805, la moartea vicarului Ioan Popovici, adunarea clerului ortodox de la Sibiu cerea alegerea unui episcop „*de neamul nostru*" şi, de data asta, cererile ortodoxe au găsit audienţă la Viena, în contextul războaielor împotriva Franţei lui Napoleon şi al politicii de reforme inaugurate de curte care avea în vedere şi ridicarea ortodocşilor, astfel că, la 25 mai 1809, Viena a aprobat alegerea episcopului ortodox, dar alegerile au fost amânate de guberniu până în 15 septembrie 1810. La desemnarea noului episcop al Transilvaniei s-au confruntat două orientări din sânul bisericii ortodoxe româneşti: una favorabilă Carlovi-ţului; alta dispusă să accepte unificarea cu biserica greco-catolică. În cele din urmă, la propunerea episcopului Samuil Vulcan, la 21 decembrie 1810, a fost numit Vasile Moga. Curtea a limitat sfera de acţiune a episcopului ortodox prin instrucţiunile în 19 puncte, care accentuau: caracterul nerecept al religiei ortodoxe în Transilvania, nevalabilitatea privilegiilor ilire în principat, oprirea legăturior ortodoxiei de aici cu ortodoxia din Moldova şi Ţara Românească[56]. Alegerea de la Turda din 1810 reprezintă un succes al curentului naţional şi are o valoare simbolică, constituind un exemplu şi un precedent pentru românii din părţile vestice, unde păstoreau episcopi sârbi.

Problema episcopilor români a existat şi în biserica greco-catolică. Astfel, la Oradea, în 1787 -1788, cererile clerului unit pentru numirea unui român în scaunul episcopal s-au confruntat cu interesele episcopului de Muncaci ce susţinea numirea vicarului său, Andrei Zsetkel[57]. La fel în 1805, când, la moartea lui Ignatie Darabant, episcopul de Muncaci a susţinut candidatura lui Alexie Pocsy. Abia în vara anului 1806, când deputaţia a susţinut pe lângă oficialităţile de la Viena numirea lui Samuil Vulcan, Consiliul Locumtenenţial a făcut publică numirea lui Vulcan, oficial realizată la 25 octombrie 1806[58].

În Maramureş, românii din Satu Mare şi Baia Mare se aflau sub jurisdicţia episcopiei Muncaciului, deşi la înfiinţarea episcopiei Oradei, cei din zona Satu Mare au fost arondaţi la eparhia orădeană. În aceste împrejurări s-a conturat ideea înfiinţării unei noi episcopii pentru românii greco -catolici din aceste teritorii, fapt pentru care, în noiembrie 1790, românii din Ţara Oaşului şi zona Baia Mare au cerut în adunarea de la Derşida să fie scoşi de sub autoritatea episcopiei de Muncaci, cerere reluată şi în 1802 când au revendicat şi un episcop de neamul lor. În 1805, protopopul de Baia Mare, Petru Pop, a înaintat un memoriu lui Samuil Vulcan cerându-i să susţină înfiinţarea unei episcopii greco-catolice româneşti la Baia Mare. Consultat, în 1810, de Consiliul Locum-tenenţial cu privire la reorganizarea episcopiei Muncaciului, episcopul Samuil Vulcan a propus desfacerea

[54] Gyémánt Ladislau, *Op. cit.*, p. 175-176.
[55] Iacob Radu, *Samuil Vulcan episcop român unit al Orăzii Mari(1806-1839) şi biserica ortodoxă română*, Oradea, 1925*, passim.*
[56] Gyémánt Ladislau, *Op. cit.*, p. 150-151.
[57] Gyémánt Ladislau, *Op. cit.*, p. 160.
[58] Iacob Radu, *Op. cit.*, p. 90-92.

https://biblioteca-digitala.ro

ei în trei eparhii, arondate după populația ce locuia în zonă, din care una românească la Baia Mare, încorporând românii din Satu Mare şi Maramureş(155 de parohii), Chioar(91 de parohii), Solnocul de Mijloc(148 de parohii). Deşi a fost susținut şi de vicarul general al episcopiei de Criş(Slavonia), care propunea Sighetul ca sediu al noii episcopii româneşti, planul lui Vulcan nu s-a aprobat ci s-a aprobat numai înființarea episcopiei de Presov, parohiile greco-catolice din zona Satu Mare fiind încorporate sub administrația episcopiei Oradei. Episcopul Vulcan a făcut o nouă cerere, în 11 septembrie 1811, dar fără nici un rezultat pentru că un rescript imperial din 1816 a consacrat noua organizare, care a fost confirmată de bula papală din 1823.

Eparhiile ortodoxe româneşti din părțile vestice, Vârşeț, Timişoara, Arad, aparțineau Mitropoliei de Carloviț şi erau păstorite de episcopi sârbi. Exclusivismul ierarhiei Carlovițului față de celelalte popoare aşezate sub autoritatea sistemului privilegiilor ilire, dar şi tendințele de autonomie confesională şi politică a sârbilor, de a transforma biserica ilră într-o biserică sârbă, au generat reacții în biserica ortodoxă română, încurajate de cercurile catolice din Ungaria şi Austria, care au favorizat emanciparea bisericească şi ideea de unificare a bisericilor în cadrul bisericii unite. Reconsiderarea problemei românilor ortodocşi în cercurile politice vieneze - în contextul insurecției sârbe şi al pericolului potențial de a face front comun cu expansiunea Rusiei spre SE Europei -, explică atenția de care se bucură la Viena planurile de emancipare bisericească ale românilor.

Odată cu afirmarea curentului național în bisericile româneşti, s-a afirmat şi ideea numirii unor episcopi români în fruntea acestor dieceze. Sub influența Supplexului ardelean din 1791, memoriul din 1807 înaintat împăratului în numele „*întregului neam românesc din Banatul Timişoarei*", denunța tendințele ierarhiei sârbe care şi-a „*arogat supremația religioasă asupra întregii noastre națiuni*", lipsind populația majoritară a Banatului de „*episcopii noştri, care să poată vorbi fără tălmaci cu parohii şi credincioşii*"[59]. Petru Maior a formulat chiar planul unirii românilor ortodocşi din Transilvania, Bucovina şi Banat sub un mitropolit propriu, independent de ierarhia de la Carloviț[60], iar numirea lui Vasile Moga în fruntea episcopiei Transilvaniei a încurajat tendințele de emancipare a românilor ortodocşi din regiunile vestice. În anii 1811-1812, episcopii Ioan Bob, Samuil Vulcan, Vasile Moga şi Petru Maior au avansat mai multe planuri de ridicare a românilor ortodocşi în domeniul cultural şi bisericesc, ce condiționau progresul acestora de numirea unor episcopi români în fruntea diecezelor cu majoritate românscă. În aceste împrejurări s-a înființat, în 1812, Preparandia de la Arad, care a devenit centrul vieții naționale şi al mişcării de emancipare a românilor din părțile vestice.

Un rol deosebit în promovarea tendințelor de emancipare a românilor ortodocşi de sub jurisdicția Carlovițului şi numirea unor episcopi români în fruntea diecezelor din părțile vestice l-a avut episcopul Samuil Vulcan. Sub patronajul episcopului greco-catolic de Oradea s-a declanşat, în 1813, mişcarea pentru numirea unu episcop român în fruntea eparhiei arădene, care a antrenat o mare parte a clerului din episcopiile Aradului, timişoarei şi Vârşețului. Mişcarea a fost inițiată de Dimitrie Țichindeal şi susținută de profesorii de la Preparandie şi, ca prim rezultat, la 14 iulie 1814 a fost înaintată împăratului petiția semnată „*tot clerul şi neamul românesc*" din eparhia Aradului, redactată cu concursul lui Samuil Vulcan şi inspirată de argumentația Supplexului ardelean din 1791. Acțiunea petiționară s-a bucurat de o primire favorabilă în cercurile politice şi bisericeşti ale imperiului şi, la 2 august 1814 împăratul era de acord cu numirea unui român[61]. În 1815, împăratul îi cerea lui Samuil Vulcan să propună un candidat favorabil unirii pentru scaunul vacant al Aradului. Acțiunea românească era încurajată de primatul Ungariei, de palatin, de miniştri şi de comitat, care văd în ea o posibilitate de a slăbi rezistența ortodoxiei şi de a facilita prozelitismul catolic, acreditându-se ideea că prin separația de ierarhia sârbă se poate favoriza trecerea românilor la unire. Era o altă ipostază a planurilor de unificare religioasă, susținută şi de episcopul Vulcan, ce preconiza trecerea românlor ortodocşi de sub jurisdicția Carlovițului la biserica greco-catolică şi dobândirea unei ierarhii naționale. Mişcarea a avut un puternic ecou în cercurile clerului şi intelectualității române din părțile vestice.

Ideea trecerii la unire nu a fost împărtăşită însă de o parte a protagoniştilor, favorabili menținerii credinței ortodoxe. Din 1815 în fruntea mişcării a fost desemnat Moise Nicoară, care a acționat în acest sens, refuzând compromisul cu cercurile guvernamentale şi trecerea la unire, fiind sprijinit în efortul

[59] Petiția la Iosif Vulcan, *Viața şi activitatea lui Dimitrie Chichindeal*, în „Analele Academiei Române.Memoriile secțiunii literare", seria a II-a, t XIV, 1891-1892, p. 326-328, *apud* N. Bocşan, *Op. cit.*, p. 125.

[60] Ideea lui Maior, în *Istoria besearicei românilor*, Buda, 1813, p. 130-131, apud Gyémánt Ladislau, *Op. cit.*,. p. 152.

[61] Cornelia Bodea, *Moise Nicoară*, Arad, 1943, p. 62, *apud* N. Bocşan, *Op. cit.*, p. 126.

https://biblioteca-digitala.ro

său de inteligența românească din Transilvania şi Banat[62]. Din ianuarie 1816 apar însă divergențe în sânul mişcării în legătură cu tactica preconizată pentru atingerea obiectivului propus şi se profilează două grupări distincte: o grupare condusă de Ţichindeal şi influențată de Samuil Vulcan susținea calea unirii; o grupare condusă de Moise Nicoară susținea independența de acțiune şi menținerea ortodoxiei. Ca urmare, în 1817 mişcarea a intrat în recul şi din cauza divergențelor dintre cele două grupări, mărturisite deschis de Moise Nicoară la sfârşitul anului, într-un patetic semnal de alarmă ce demasca politica de dezbinare a românilor promovată de Habsburgi. În *Considerațiuni istorice asupra politicii de dezbinare religioasă întreprinsă de Habsburgi,* din 1819, Moise Nicoară a explicat politica religioasă a Vienei prin teama de expansiunea rusă în Balcani, care, în numele panslavismului, putea face corp comun cu blocul ortodox din monarhie, amenințând direct interesele imperiului; el pleda pentru independența şi egalitatea confesiunilor, considerate deopotrivă ca drepturi şi caracteristici ale unei națiuni.

În 1820 clerul şi poporul român din dieceza Aradului au solicitat numirea lui Vasile Moga pe scaunul vacant al Aradului[63].

Tot în 1820, inițiativa emancipării bisericii ortodoxe a fost preluată de episcopia Timişorii, prin protopopul Vasile Georgevici. Mişcarea declanşată de Vasile Georgevici, cu sprijinul lui Samuil Vulcan, continua linia lui Ţichindeal, calea unirii[64], fiind încurajată de vizita la Roma, în 1819, a împăratului Francisc, care a revigorat prozelitismul catolic şi a stimulat orientarea liderilor români spre cercurile catolice. Întemeiat pe argumente liberale, de ordin cantitativ, juridic şi politic, pe numărul covârşitor ce-l reprezentau românii, Vasile Georgevici revendică, în 1822, dreptul pentru români de a candida la rangul de mitropolit, numirea de episcopi români în diecezele româneşti, aducând doin nou în atenția înaltelor cercuri problema bisericii ortodoxe[65]. Memoriul din 29 septembrie exprimă necesitatea egalei îndreptățiri a tuturor națiunilor de religie ortodoxă „*fără preferință sau părtinire*" pentru a se uni într-o „*națiune neunită, de ritul grec*" prin „*identitatea religiei şi a drepturilor cetățeneşti*". Memoriul a expus revendicările cu caracter general ale tuturor românilor ortodocşi din teritoriile încorporate în Ungaria, în vederea constituirii unei entități ortodoxe româneşti în această zonă şi aduce ca argument sarcinile purtate de români, proporțional cu numărul lor, invocă legislația referitoare la ortodocşi, măsurile favorabile luate de împărații precedenți, antecedente istorice. Dezideratele formulate stau la baza petițiilor următoare, ce vor relua problematica generală sau numai aspecte pariculare ridicate cu acest prilej[66].

Problematica românească revenea astfel în atenția curții într-o conjunctură marcată de interesul pentru afirmarea individualităților culturale şi bisericeşti ale națiunilor, precum şi de preocupările pentru consolidarea catolicismului, încurajate de Restaurația catolică. Pentru susținerea cererilor româneşti, Vasile Georgevici apela, în 21 noiembrie 1822, la sprijinul arhiepis-copilor de Viena şi Strigoniu. Viena favoriza prozelitismul greco-catolic ca mijloc de întărire a catolicismului şi mişcarea românească a exploatat acest curs al politicii vieneze, orientându-şi cererile, prin intermediul episcopului Samuil Vulcan, spre cercurile romano-catolice, tot mai influente în conducerea imperiului.

La 1 septembrie 1823, împăratul trimitea cancelariei aulice spre referire o petiție a clerului român din Ungaria şi Banat, care solicita: separația românilor din Ungaria de ierarhia sârbă; la şcolile teologice româneşti să fie numiți profesori dintre românii învățați; fondul şcolar şi biseri-cesc să fie separat de cel al sârbilor; episcopiile româneşti vacante, până la numirea noilor episcopi români, să fie administrate de protopopi vrednici[67]. Promisiunea de a favoriza unirea nu a convins autoritățile centrale care au văzut în această ofertă un mijloc de a ajunge la scopul principal, respectiv separația de sârbi. La 4 octombrie 1823 este semnalată o altă petiție, înaintată de clerul şi poporul român din eparhia Vârşeț, asemănată de Consiliul Locumtenențial cu memoriul lui Moise Nicoară din 1816 şi cu petiția ortodocşilor din Timişoara înaintată în 1820.

[62] Cornelia Bodea, *Op. cit.*, p. 66.
[63] Gyémánt Ladislau, *Op. cit.*, p. 155.
[64] David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*, Bucureşti, Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984, p. 384.
[65] Gyémánt Ladislau, *Rolul lui Vasile Georgevici în mişcarea de emancipare a românilor bănățeni*, în „Banatica", 3, 1975
[66] N. Bocşan, Gyémánt L., *Aspecte ale luptei culturale şi politice a românilor bănățeni în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Banatica", 2, 1971, p. 354-357.
[67] T. Botiş, *Pagini din istoria dezrobirii*, în vol. Triumful ortodoxiei la Arad, Arad, 1929, p.161-190, *apud* N. Bocşan, *Op. cit.*, p. 128.

https://biblioteca-digitala.ro

Vasile Georgevici a făcut apel la cercurile catolice pentru susținerea cererilor românești, astfel că, memoriul înaintat la 4 februarie 1825 împăratului, a fost trimis și arhiepiscopului de Viena, iar cu mici modificări și celui de Strigoniu, în 7 februarie. Revendica episcopi români sau cunoscători de limba română în episcopiile vestice, propunând la Vârșeț pe protopopii Ștefan Atanasievici, I. Tomici și Gh. Chirilovici, la Arad pe Ignațiu Carabeț iar la Timișoara pe Pavel Kengelac, cunoscător al limbii române. Pavel Kengelac îi făcuse în 1801, episcopului Ignatie Darabant oferta pentru unirea bisericilor greco-catolică și ortodoxă, motiv pentru care a fost eliminat de mitropolitul sârb din competiția pentru ocuparea scaunelor episcopale. Memoriul lui Georgevici indică clar scopul final al mișcării: „*de a realiza o turmă și un păstor în monarhia austriacă și de a se uni cu biserica universală*"[68]; propunerile lui coincideau cu cele ale episcopului Vulcan, mai puțin candidatura lui Kengelac. Prin Mihail Tomici, funcționar la administrația erarială, Georgevici a cerut sprijinul lui Samuil Vulcan în vederea redactării unei noi petiții către împărat în probema separației de Carloviț, dar a fost temperat de către acesta din urmă, în așteptarea răspunsului la propunerile avansate.

Un plan intitulat „*Puncte pregătitoare pentru unirea națiunii române ortodoxe…*", redactat de Mihail Tomici, la cererea patriarhului Veneției, Ioan Ladislau Pyrker, prin fratele său Ștefan Pyrker, asesor al administrației camerale din Timișoara, trădează neîncrederea cercurilor catolice în Paul Kengelac, ceea ce explică și rezerva lui Vulcan. Planul propunea menținerea vacanței celor 3 episcopii și încredințarea lor spre administrare lui V. Georgevici, I. Tomici și Șt. Atanasievici: „*oameni de încredere și realmente credincioși Înaltei Curți*". Ei urmau să fie subordonați mitro-politului numit în treburile bisericești, în celelalte urmând să mențină o strânsă legătură cu Samuil Vulcan, prin Mihail Tomici; aceștia trebuiau să pregătească unirea treptată printr-o serie de măsuri.

Proiectul lui Mihail Tomici, ca și petițiile lui V. Georgevici, concordă cu un alt plan pus în legătură cu prozelitismul lui Samuil Vulcan, consultat de împărat în 5 decembrie 1825, asupra mijloacelor de promovare a unirii și a candidaților români favorabii unirii cu biserica greco-catolică. Acest plan, elaborat probabil în 1826, susținea separarea bisericii românești de ierarhia sârbă, eliminarea sinodului la alegerea episcopilor și arhimandriților prin numirea lor direct de către împărat, reorganiza rea mănăstirilor și instituirea controlului statului asupra veniturilor, introducerea alfabetului latin și a calendarului catolic, înființarea unui seminar unic din veniturile mănăstirilor[69]. Proiectele au fost susținute de abatele curții, Jacob Frint care, în referatul asupra lor, se declara favorabil numirii unor episcopi români în episcopiile vacante ca un mijloc de promovare treptată a unirii.

Consultate în legătură cu plângerile românești, autoritățile bisericești de la Carloviț au propus convocarea sinodului electoral întrerupt în 1816 pentru completarea scaunelor vacante de la Arad, Timișoara și Vârșeț, contacarând astfel proiectele românești promovate de Vulcan. Printr-un memoriu, din 17 decembrie 1825, mitropolitul cerea confirmarea celor propuși, considerând neîntemeiate plângerile românești deoarece nu existau personalități pregătite pentru aceste funcții printre români. Consultat în legătură cu propunerile sârbești, episcopul Samuil Vulan le-a respins și a cerut sprijinul arhiepiscopului primat al Ungariei în 5 iulie 1826. Curtea a doptat o poziție de compromis, numind pe Nestor Ioanovici ca episcop la Arad în 1828, iar în celelalte două eparhii pe Iosif Putnic și Maxim Manuilovici, cunoscători ai limbii române. Numirea lui Nestor Ioanovici reprezintă un succes în mișcarea de emancipare a bisericii române de ierarhia sârbă, prin care se încheie o etapă în procesul de constituire a bisericii naționale[70].

Comunitățile locale din părțile vestice s-au integrat și ele în lupta pentru episcopi români. Astfel, comunitatea ortodoxă din Oradea - în frunte cu Nicolae Jiga -, s-a adresat, în 1830, mitropoliei de Carloviț solicitând un episcop român în dieceza Aradului, iar în 1831, românii din Lipova - în frunte cu directorul școlar Lazăr Roșu -, au cerut sprijinul episcopului Vulcan pentru instituirea unui episcop român la Arad[71].

În deceniul al patrulea, generația preromantică reia, ca expresie a autonomiei bisericii naționale, planurile de restaurare a mitropoliei române, chiar dacă acestea au fost bulversate ca urmare a prozelitismului episcopului Samuil Vulcan în direcția Aradului și Banatului. Ideea mitropoliei naționale devine acum o parte a programului național ca o problemă politico-națională și apoi bisericească. Petiția de la Ciacova[72], din 20 februarie 1831, redactată în numele românilor ortodocși

[68] Gyémánt Ladislau, *Rolul lui Vasile Georgevici în mișcarea de emancipare a românilor bănățeni*, p. 198-200
[69] *Ibidem*, p. 202.
[70] N. Bocșan, *Op. cit.*, p. 134.
[71] Gyémánt Ladislau, *Op. cit.*, p. 156-157.
[72] Traducerea românească la I.D. Suciu, care o atribuie lui Șt. P. Niagoe și Damaschin Bojincă; în *Monografia mitropoliei*

https://biblioteca-digitala.ro

din eparhia Timişorii, a fost primul document care a revendicat restaurarea mitropoliei româneşti. Cererea bănăţenilor a coincis cu propunerile adresate curţii de Samuil Vulcan, prin intermediul cancelarului Reviezky şi, deşi mitropolitul sârb a susţinut pe Moise Manuilovici la Arad, curtea a mers pe linia compromisului şi a numit ca episcop pe profesorul Gherasim Raţ, apropiat de mitropolitul din Carloviţ[73]. Semnificativ pentru tendinţele de unificare bisericească şi de sinodalitate este şi memoriul din 22 martie 1842, înaintat de vicarul Al. Şterca Şuluţiu episcopului Lemeni, în care îi cerea convocarea unui sinod mixt religionar-naţional, la care să participe uniţi şi ortodocşi, clerici şi mireni[74].

În biserica ortodoxă, problema emancipării şi democratizării a revenit în actualitate în 1845, odată cu moartea episcopului V. Moga, când concurenţa în jurul vicariatului episcopiei ortodoxe ardelene a reactivat cele două curente care s-au confruntat la începutul secolului în această eparhie: unul favorabil Carlovițului, care promova emanciparea cu concursul mitropolitului, al doilea, favorabil colaborării interconfesionale pe baze naţionale. Mitropolia Carlovițului a susţinut candidatura arhimandritului Andrei Şaguna care, la recomandarea Cancelariei aulice, a şi fost numit vicar în 27 iunie 1846. În jurul lui Şaguna s-au grupat personalităţile ortodoxe favorabile reformării biseri-cii, iar în opoziţie faţă de noul vicar s-au constituit două nuclee: unul raliat în jurul lui Ioan Moga şi Moise Fulea ce grupa elementele tradiţionale; al doilea constituit de G. Bariţiu la Braşov, ce sus-ţinea dreptul de alegere al episcopului din rândurile proprii, fără intervenţii din afară, cu participa-rea clericilor şi mirenilor[75]. Alegerile de la începutul lunii decembrie 1847 i-au desemnat drept candidaţi pe Ioan Moga, Moise Fulea şi Andrei Şaguna, desemnat de împărat în 5 februarie 1848.

Dinspre episcopia orădeană, preotul Petru Raţiu, în 1842 şi canonicul Iosif Pop Sălăgean, în 1845, au pledat pentru reunirea tuturor românilor în cadrele bisericii greco-catolice şi restaurarea mitropoliei naţionale. În 1846, prin articolul „*Ungaria – greco-catolicismul şi greco-răsăritismul*", Bariţiu repune în dezbatere problema unificării bisericeşti, pledând pentru înfrăţire, uniune, pentru o ierarhie naţională, foile sale deschizând o dezbatere - ce se prelungeşte până izbucnirea revoluţiei şi la care se angajează intelectuali din ambele confesiuni -, ce reţine substratul politic al disputelor confesionale şi implicaţiile factorului politic în spatele uneia sau alteia dintre biserici. Din perspectiva bisericii ortodoxe, intervine în dezbatere bihoreanul Ioan Dragoş, susţinând modificarea compoziţiei congresului după numărul credincioşilor şi al sarcinilor prestate de aceştia[76]. Apelul lui Bariţiu prin intermediul „Gazetei" era o invitaţie la realism, spirit pragmatic şi toleranţă, pentru că cele două biserici erau o realitate, un produs al istoriei şi cooperarea lor - sub semnul solidarităţii naţionale -, constituia imperativul momentului, fără a nega interesul particular al fiecărei biserici, după cum se poate vedea dintr-o polemică - cu un fruntaş român din părţile vestice, care denunţa prozelitismul greco-catolic -, în care susţine că „*nu vei afla religiune fără scopuri egoistice şi politice*"[77]. Ideea era susţinută şi de reprezentanţi ai bisericii ortodoxe, cum se poate vedea dintr-o corespondenţă din Banat de la sfârşitul anului 1847, care era un apel la toleranţă şi împăcare[78].

4. Lupta pentru emanciparea naţională a românilor din imperiu:

După înfiinţarea Consistoriului ortodox din Oradea[79], întreaga viaţă spirituală a comunităţii ortodoxe orădene coordonată de acesta a înregistrat o mai precisă şi mai eficientă direcţionare. A fost mare nevoie de personalitatea puternică a preşedintelui Consistoriului, Mihail Manuilovici (1805-1829), pentru a face faţă ofensivei prozelitismului catolic inaugurat de episcopul Vulcan, dar şi pentru a scoate episcopia Aradului de sub influenţa sârbă care s-a dovedit adesea, a fi nefastă. Fost învăţător înainte de a se preoţi, Manuilovici a ştiut din propria experienţă că cele mai mari probleme care stau în faţa comunităţii sale, sunt, în primul rând, ridicarea calităţii preoţilor săi şi emanciparea culturală a enoriaşilor, obiective foarte similare cu cele ale episcopului greco-catolic.

Banatului, Ed. Mitropoliei Banatului, Timişoara, 1977, p. 154.

[73] Gh. Ciuhandu, Episcopii Samuil Vulcan şi Gherasim Raţ, Arad, 1935, p.362-365, *apud* N. Bocşan, *Op. cit.*, p. 136.

[74] Gyémánt Ladislau, *Op. cit.*, p. 168.

[75] Gyémánt Ladislau, *Op. cit.*, p. 158-159.

[76] Ioan Dragoş, *Reflecsie sinceră*, în „Gazeta de Transilvania", 1846, nr. 53 şi 54.

[77] „Gazeta de Transilvania", anul X, 1847, nr. 84, p. 336, pe https://documente.bcucluj.ro/web/bibdigit/periodice/gazetadetransilvania/1847/BCUCLUJ_FP_P2538_1847_084.pdf, accesat în 12.04.2024.

[78] „Gazeta de Transilvania", anul XI, 1848, nr. 6, p.21, pe https://dspace.bcucluj.ro/bitstream/123456789/144011/1/ BCUCLUJ_FCS_SION_P16_1848_011_0006.pdf, accesat în 12.04.2024.

[79] Şt. Lupşa, *Op. cit.*, 1935, p. 67. Sediul său a fost în Velenţa. Vezi şi Gh. Liţiu, *Op. cit.*, 1980, p. 171

https://biblioteca-digitala.ro

Treburile spirituale ale comunității ortodoxe orădene au fost girate de un comitet parohial din care au făcut parte membri marcanți ai unor familii importante din viața economică şi socială locală: Püspöki, Zombori, Driva, Raț, Nicolici, Stupa, Poinar, Popovici, Ioanovici etc. Ceva mai târziu, spre mijlocul secolului al XIX-lea, în comitetul parohial orădean au fost aleşi mai tinerii Emanoil Gojdu şi Nicolae Jiga, lideri de necontestat ai comunității. În 1844 cei doi epitropi au fost trimişi la Karlovac să discute chestiunea împrumutului contractat de comunitatea locală din Fondul național şcolar, cu mitropolitul Iosif Rajacic, iar în timpul revoluției de la 1848, aceştia s-au aflat între deputații români plecați la Viena pentru a reprezenta în fața Curții imperiale interesele conați-onalilor lor[80]. După 1850 amândoi au întemeiat fundații culturale şi şcolare ce au fost destinate sprijinirii progresului spiritual național românesc.

Comunitatea bisericească a românilor ortodocşi din Oradea şi Bihor a avut norocul să numere printre membrii ei, oameni de frunte, cu frumoase posibilități materiale, animați de un puternic ataşament față de interesele poporului - Ioan Papp, Nicolae Lazăr, Aurel Lazăr, Nicolae Zigre -, fără a uita să pomenim pe primii ctitori ai „Bisericii cu Lună", Mihai Kristoff şi Ioan Püspöki. Unul din meritele de seamă ale membrilor acestei comunități, preoți şi credincioşi mireni, îl reprezintă întemeierea şi susținerea unei şcoli româneşti, alături de biserică, pentru creşterea tinerimii în limba şi cultura maternă, precum şi în tradițiile frumoase ale neamului românesc.

Lupta națională a românilor din Bihor, ca şi din întreaga Transilvanie, a primit un impuls puternic începând cu anul 1870, odată cu aplicarea Statutului organic şagunian. Ca într-un adevărat parlament bisericesc, se întrunesc, începând din acest an, cei mai de frunte reprezentanți ai românilor ortodocşi din Arad şi Bihor, prilej potrivit pentru schimbul de păreri şi dezbateri, nu numai în probleme bisericeşti, ci şi în cele şcolare, economice şi chiar politice, pe cât îngăduiau împrejură-rile. Aici, în „sinoadele eparhiale", ca şi în cele protopopeşti şi parohiale", s-a respirat în deplină libertate o viață națională şi s-au putut lua măsuri pentru ocrotirea şi progresul neamului. Tocmai din acest motiv, guvernul a venit să limiteze autonomia ce-i fusese recunoscută, sub pretextul „supremei inspecții", iar „legea Apponyi" a constituit o grea lovitură dată şcolilor confesionale româneşti, singurele care mai puteau păstra un caracter național în Transilvania (1907).

Păstorirea episcopilor Ignatie Darabant(1789-1805) şi Samuil Vulcan(1806-1839) a atras la Oradea o parte însemnată a elitei româneşti a vremii, începând cu corifeii Şcolii Ardelene - Samuil Micu-Klein, Gheorghe Şincai şi Petru Maior -, al căror final de carieră s-a desfăşurat cu sprijinul şi îndemnul episcopilor Igantie Darabant şi Samuil Vulcan, după programul schițat, în linii mari, de episcopul Darabant în urma experienței dobândite cu prilejul momentului Supplex Libellus Valachorum. Programul viza în mod limpede ridicarea culturală, materială şi spirituală a enoria-şilor greco-catolici, a românilor în ansamblul lor, indiferent de apartenența lor confesională. În timpul revoluției de la 1848-1849, episcopul Vasile Erdeli a fost adept convins al federalizării popoarelor din bazinul dunărean, idee a cărui promotor a fost Nicolae Bălcescu[81].

După ocuparea de către austrieci, în 1692, Oradea a fost un oraş plurietnic, în care majoritari erau maghiarii, însă trăiau şi foarte mulți români, slavi, evrei şi chiar germani, astfel că, până după revoluția de la 1848-1849, a existat, în general, o anumită reprezentare în funcțiile publice ale oraşului a tuturor categoriilor etnice. În perioada 1850-1860, a mai existat o reprezentare relativ bună a românilor în funcțiile publice din comitat şi chiar în cele de la Primărie. La 1861 chiar unul din vicecomiții comitatului Bihor era român: Iosif Roman, fratele profesorului Alexandru Roman, care a reuşit să se mențină în această funcție până în 1866[82]. Ea se menține încă şi în 1862 când se spunea că „*niciodată în Bihor atâția dregători români n-au mai fost*"[83]. Această situație era însă o reflectare a unor vremuri în declin postrevoluționar, nicidecum un câştig obținut, fiindcă în realitate situația politică a românilor continua să se deterioreze.

O atmosferă generală xenofobă a fost sesi-zabilă în Oradea după 1860, când devin tot mai vizibile acțiunile de excludere a limbii germane din viața publică. Atitudinea xenofobă nu a fost îndreptată doar împotriva germanilor, ce oricum reprezentau proporția cea mai mică din populația oraşului, ci mai ales împotriva evreilor şi a românilor. S-a păstrat în permanență şi s-a accentuat

[80] Gh. Lițiu, *Op. cit.*, 1984, p. 144

[81] Despre atitudinea lui din timpul revoluției, Gh. Gorun, *O mărturie despre activitatea din timpul revoluției de la 1848–1849 a episcopului orădean Vasile Erdeli*, în Studia Universitatis Babeş-Bolyai, seria Theologia graeco-catolica Varadiensis, nr. 1, 2003, p. 199-210. Vezi şi O. H. Pop, *La Chiesa rumena unita 1830-1853*, Roma, 2005, p. 201-207

[82] Nagyvárad, 30 august 1908, p. 5; T. Neş, *Oameni din Bihor*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1937, p.52-53.

[83] *Concordia*, 1862, p.179.

https://biblioteca-digitala.ro

mereu, un anumit grad de reținere față de orice altă etnie, deci şi față de români, situație care, în timpul războiului mondial, a atins limite maxime. Exista în oraş conştiința că cea mai mare parte a Bihorului era preponderent românească şi că, oraşul era o enclavă care, dacă voia să se păstreze, trebuia să vegheze şi să împiedice încă din faşă orice manifestare care ar fi putut determina schimbarea unor situații existente. Această permanentă stare de veghe a avut şi unele momente de mare tensiune, care ilustrau spaima față de lumea din afara barierelor oraşului. Autoritățile erau neliniştite, iar această neliniște se transmitea prin presă - care a contribuit constant la întreținerea unei stări de spirit în acest sens - şi opiniei publice maghiare din oraş, mai ales față de tendințele de autonomie a vieții culturale româneşti, de legăturile cu restul fraților din Transilvania şi, îndeosebi, cu cei din România. Unirea din 1859, afirmarea europeană a noului stat, mai ales după 1881, au stârnit permanente suspiciuni şi neîncrederi față de concetățenii români, bănuiți în permanență şi urmăriți pentru tendințe de „daco-românism".

Şcolile româneşti din Beiuş au fost mereu în atenția autorităților maghiare, care le supravegheau atent în speranța că vor descoperi ceva suficient de compromițător pentru ca liceul, deschis prin vrednicia episcopului Vulcan, să fie închis. În iunie 1888, cu ocazia preconizatei vizite a epis-copului romano-catolic, L. Schlauch, prilejul s-a ivit prin scoaterea steagului unguresc de pe fațada liceului, de către îngrijitorul Vasile Duma, la rugămintea elevului Aurel Borgovan, care a şi fost condamnat la închisoare pentru această „crimă". S-a pus problema închiderii liceului, însă arhiereii români uniți, în convorbirea cu ministrul Csáki Albin, au ajuns la compromisul ca, la clasele superioare, toate materiile să se predea în limba maghiară, înafara religiei şi limbii române. Ca să astâmpere rănile produse de această decizie, care va funcționa aşa până în 1918, episcopul Mihai Pavel înființează internatul Pavelian, unde elevii vor primi o educație românească, având bibliotecă şi pedagogi români[84]. Un alt moment semnificativ al intoleranței maghiare a fost cel al eliminării studenților greco-catolici de la Seminarul romano-catolic în februarie 1912, pe motivul că era interzisă cu desăvârşire conversația în română. Pentru că li s-a respins dorința de a putea vorbi româneşte între ei, cei 16 studenți români au părăsit seminarul, oficial fiind eliminați[85].

De frica viitorului ce se prefigura de câte ori îi mergea bine României vecine, autoritățile de la Budapesta stingherea şi oprima tot mai mult libertățile culturale şi economice ale românilor din Ungaria şi tolera strada care organiza manifestații ostile față de elementul românesc, încercând să-l terorizeze. O astfel de manifestație ostilă s-a petrecut la 20 septembrie 1877, în timpul luptelor de la Plevna, când, mânați de sentimente frățeşti, ungurii din Oradea au improvizat o mare serbare în cinstea fraților turci şi s-au dedat la eroice vandalisme față de locuitorii români. Lumea a năvălit în sala teatrului pe la orele 6-7 seara şi - după ce şi-a manifestat bucuria în sonoritățile orchestrei, corului şi declamațiilor -, şi-a manifestat ura față de români prin demonstrații de stradă. „Au fost sparte ferestrele episcopiei greco-catolice, casa lui Nicolae Borbola a fost stropită cu noroiu, ramele ferestrilor sfărâmate. Casa lui Nicolae Jiga, în care locuia vicarul Andrei Papp şi a lui Nicolae Zigre a fost batjocorită ăn acelaşi chip. Zairele i-au scos vinovați pe români, fiindcă n-au ținut seamă de sentimentele mulțimii"[86].

5. Radicalizarea acțiunilor de emancipare națională a românilor din Crişana:

Primele încercări de organizare politică a românilor din Oradea se înregistrează în condițiile unei tot mai evidente liberalizări, cu ocazia conferinței naționale care s-a ținut, la 15 aprilie 1867, în sala mare de la restaurantul Arborele Verde, prezidată de Ioan Pop. Aici s-a elaborat un document prin care se cerea reprezentarea proporțională a românilor în „Comitetul comitatens", adică în organul reprezentativ al comitatului Bihor[87]. Doi ani mai târziu, la 20 iulie 1869, s-a desfăşurat la Oradea o adunare consultativă pentru a se încerca constituirea unei organizații politice, din inițiativa lui Simion Bica şi Iosif Roman. S-a format un Comitet compus din 15 membri: I. Şorban, S. Bica, Iosif Roman, Partenie Cosma, Iustin Popfiu, I. Făşie, N Palladi, Gheorghe Rozvan[88], G. Borha, N. Zigre, Teodor Lazăr[89], G. Vasilievici, I.Selagian, G. Dringo, Gavril Neteu. Aceştia urmau

[84] C. Pavel, Şcoalele din Beiuş. 1828-1928. Cu o privire asupra trecutului românilor din Bihor, Beiuş, 1928, p. 207.
[85] Ziarul „Nagyvárad", nr. 34-35/1912. „Telegraful Român" (20 februarie 1912) constată cu satisfacție că şcolile ungureşti n-au putut strica conştiința națională a studenților români, alături de care se găseşte întreaga opinie publică.
[86] T. Neş, *Oameni din Bihor*, ed. a II-a, Biblioteca Revistei Familia, Oradea, 2006, p. 164.
[87] Viorel Faur, *Viața politică a românilor bihoreni. 1849-1919*, Oradea, 1992, p.19.
[88] Tatăl lui Eugen Rozvan, socialistul de mai târziu.
[89] Tatăl lui Aurel Lazăr (T. Neş, *Oameni din Bihor*, ed. a II-a, Biblioteca Revistei Familia, Oradea, 2006, p.340).

https://biblioteca-digitala.ro

să elaboreze programul partidei naționale[90]. Ideea a fost reluată de câțiva intelectuali din Oradea care, la 13 iunie 1871, au ținut o întrunire restrânsă, unde s-a hotărât convocarea unei adunări gene-rale a tuturor românilor bihoreni pentru organizarea lor într-un partid politic național. Acum s-a constituit o comisie pentru întocmirea unui proiect de statut pentru Reuniunea Politică a Românilor din Comitatul Bihor şi s-a hotărât convocarea adunării generale pentru 1 iulie 1871, la Arborele Verde[91]. S-a ales un Comitet central compus din 25 de persoane în frunte cu canonicul Vasilie Nistor (preşedinte), vicarul episcopal Miron Romanul şi avocatul Iosif Roman (vicepreşedinți), George Popa şi dr. Vasile Iuțiu (notari), Iosif Nuțiu(casier)[92]. De asemenea, se constituiau şase cercuri electorale pentru asigurarea reuşitei candidaților proprii la alegerile pentru „Comitetul comitatens". Alegerile din noiembrie 1871 n-au adus rezultatele scontate, dar românii au obținut totuşi 85 de locuri. Era evident că Reuniunea Politică a Românilor din Bihor devenea tot mai mult un adevărat partid național român. Etapa următoare, care a marcat o creştere calitativă a organizării politice a românilor din Bihor şi, implicit, din Oradea, a fost constituirea, la Sibiu (12-14 mai 1881) a Partidului Național Român. La acest moment au participat orădenii: Partenie Cosma, Iosif Vulcan, Iosif Roman, Nicolae Zigre, Alexandru Roman şi Teodor Filip. Importanța participării lor la adunarea generală de constituire rezultă din faptul că aproape toți delegații orădeni au fost aleşi în comisia de redactare a concluziilor[93].

Fruntaşii mişcării naționale din Bihor au constituit unul dintre grupurile cele mai implicate în acțiunea „memorandistă". La solicitarea vicepreşedinților P.N.R., din 5 ianuarie 1892, în vede-rea alegerii delegației care urmau să participe la conferința generală a partidului, ce trebuia să se desfăşoare la Sibiu până pe 20 ianuarie, bihorenii s-au conformat imediat directivei primite. În Cercul electoral Tinca, conferința alegătorilor români s-a desfăşurat sub preşedinția preotului Damaschin Sârbu din Girişu Negru, unde alegătorii au hotărât trimiterea la Sibiu a delegaților Ioan Buna şi Iosif Vulcan[94]. Alegerile în Cercul electoral Ceica au fost conduse de protopopul tractului Beiuş, Elie Moga. Şi aici au fost desemnate „cu aclamațiune" alte două personalități ale elitei bihorene, Nicolae Zigre şi Iosif Roman, conferința desfăşurându-se la chemarea lui Ioan Teoran, preşedintele filialei locale a P.N.R.[95]. Aceştia doi vor fi aleşi şi în Cercul electoral al Salontei[96]. Românii din Cercul electoral Aleşd, convocați de protopopul Teodor Filip, au optat pentru trimiterea la conferință a delegaților Florian Duma şi Coriolan Papp, „advocați în Oradea Mare"[97]. Pentru alegerea deputaților din Cercul electoral Marghita, Lazăr Pernea, parohul din Tarcea, a convocat adunarea în sala „*otelului opidan Marghita*", însă prim-pretorul plasei a interzis desfăşu-rarea conferinței în acel loc, aşa încât lucrările s-au desfăşurat într-una dintre camerele hotelului, pusă la dispoziție de un avocat român.

În zilele de 23 şi 24 iulie 1893 s-a desfăşurat la Sibiu o adunare generală a românilor - la care au fost de față peste 2000 de persoane - adunare ce „îşi însuşia Memorandul" şi aproba, în unanimitate, demersurile conducerii mişcării memorandiste. Semnificativă apare participarea la respectiva manifestare politică de anvergură a câtorva luptători bihoreni pentru cauza națională, ale căror nume au fost consemnate într-o adresă, din 13 august 1893, a ministrului de Interne către prefectul Bihorului, în care-i cere informații despre activitatea lor, pe cine au reprezentat şi cu a cui însărcinare s-au deplasat la Sibiu[98]. Deşi a întreprins rapide cercetări, prefectul n-a reuşit să stabilească decât faptul că persoanele menționate n-au comis fapte antistatale[99].

Reprezentanții filialelor P.N.R. au adoptat cu unanimitate o rezoluție de susținere a „Memo-randumului" şi solidarizare cu vârfurile politice româneşti târâte în proces de autoritățile maghiare. Serviciile maghiare de informații au fost însărcinate cu această ocazie să întocmească evidența celor care au participat la conferința P.N.R.[100]. În urma lucrărilor de monitorizare s-a descoperit că aceleaşi persoane au fost delegate şi la conferința ținută în 1891, în plus, la fel ca şi atunci, şi de data aceasta

[90] Viorel Faur, *Op. cit.*, p.19.
[91] Blaga Mihoc, *Istorie şi politică*, Oradea, 1993, p.103; vezi aici şi statutul.
[92] *Ibidem.*
[93] Viorel Faur, *Op. cit.*, 1992, p.21.
[94] ANIC-Bucureşti, fond *Consiliul Național Sibiu*, dosar 4/1884-1892, f. 20. Apud *Bihor. Permanențe ale luptei naționale româneşti(1892-1900)*, vol. I, Documente, Bucureşti, 1988, p.154 (în cont. Bihor. Permanențe, 1988).
[95] *Ibidem.* Apud *Bihor. Permanențe*, 1988, p.86-86.
[96] *Ibidem.* Apud *Bihor. Permanențe*, 1988, p.83.
[97] *Ibidem.* Apud *Bihor. Permanențe*, 1988, p.84.
[98] A.N-S.J.Bh., fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 1/1892, f. 48. Apud Viorel Faur, *Op. cit.*, 1992, p. 23.
[99] Vezi şi Viorel Faur, *Momente ale luptei românilor din Bihor pentru drepturi şi unitate națională(1849-1918)*, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2018, p. 41.
[100] AN-SJBh, fond *Prefectura județului Bihor*, dos. 2/1893, f. 39. Apud: A. Țărău, *Bihorul şi mişcarea memorandistă*, în Cetatea Cavalerilor, nr. 2(18) februarie 2022, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

şi-au legitimat participarea ca reprezentanți ai protopopiatelor Marghita, Beiuş, Tinca, Aleşd şi Ceica. Pe listă figurau: Vasile Ignat(avocat în Beiuş), Anton Paladi(preot greco-catolic în Finiş), Paul Pap (fost judecător de plasă în Vaşcău, avocat la Beiuş), Alexandru Boiț (fost prim pretor în Beiuş, moşier în acelaşi loc), Iosif Vulcan (redactorul revistei literare româneşti «Familia»), dr. Ioan Buna (fost cancelist al comitatului, avocat la Oradea), dr. Florian Duma, dr. Coriolan Pop, Nicolae Zigre, Iosif Roman (locuitori în Oradea, avocați), Ioan Ternovian (preot în Sânlazăr, plasa Marghita) şi Ioan Filimon (preot greco-catolic în Cenaloş), bărbați ce au exprimat voința populației româneşti din Bihor în acele clipe memorabile.

Apropiata adunarea de la Sibiu a declanşat încă odată reacția violentă a populației maghiare din Oradea, pentru prima dată în 22 iulie. În sensul provocării acestor acțiuni se încadrează şi materialul publicat în numărul ziarului „Nagyvárad" din 6 august 1893, care semnala apariția unei broşuri la Arad, intitulată „*Trădătorii de țară*", lansată de către preotul greco-catolic Pituk Béla, din Dieceza Oradiei, în care acesta învinovățea o serie de figuri marcante ale vieții spirituale româneşti de conspirație împotriva statului austro-ungar. Preotul greco-catolic îşi ataca episcopul, pe Mihai Pavel, acuzându-l de românizare forțată.[101] După relatarea în presa maghiară a celor petrecute la Sibiu şi a numelor celor care au participat la adunare, mai multe grupuri de „patrioți" au luat cu asalt sediile instituțiilor române din oraş şi locuințele intelectualilor participanți, dedându-se la distrugeri de bunuri materiale. Presa orădeană, Szabadság şi Nagyvárad, a contribuit la ieşirea în stradă a mulțimii care a spart geamurile instituțiilor româneşti şi a devastat casele intelectualilor români din oraş, în noaptea de 9/10 august.[102] La atacurile presei din Oradea s-au asociat şi cele ale unor periodice din Budapesta, care au reuşit să înfierbânte presiunile extremiş-tilor, astfel că Oradea a avut parte de o noapte de groază (9/10 august 1893), cum nu s-a mai întâmplat decât în anul 1877.

Ziarul „Nagyvárad" nr. 183/1893, scria următoarele: „*Întâmplatu-s-au faptele de groază în noaptea de 9-10 August 1893. Spre seara zile de 9 August pe străzi tălăzuiau oameni înarmați cu pari şi lanțuri. Mulțimea se adună în piața S. Ladislau. În cofetăria de lângă episcopia rom. unită se îngrămădise o lume de doamne şi domni eleganți, ca să privească din loje interesantul spectacol. La ora 9 se dete semnalul: «Jos cu trădă-torul nemernic!». O piatră, urmată de o grindină de pietre, sbură spre ferestrile reşedinței. N-a rămas întreg un geam. Sunete stridente, țipete, şuerături, fluierături învolburau cerul. Primarul Rimler Carol cu poliția sosi în pas alergător. Mulțimea continuă asediul cu pietre, Se-ntonează «Szozat»-ul şi «Kossuth nótája». Reşedința fu devastată.După această ispravă, mulțimea şerpui pe strada Teleki la locuințele canonicilor. Casa canonicului Kövári fu atacată cu pietre. Ferestrele şi pervazurile fură sfărâmate. În casa canonicului Sarcadi Th. n-a rămas o mobilă neatinsă. Urmează marşul spre casa lui Nicolae Zigre. «Aici locueşte marele maghiarofob!». În câteva secunde obloanele fură sfărâmate. Din casă se auziau fugă şi țipete. De aici mulțimea s-a-ndreptat spre preparandia română unită. Toate cărămizile depozitate în stradă pentru construcție, fură asvârlite în fereştri: «Aici se fabrică trădătorii!». «Sus la Seminar!». Mulțimea în pas alergător trecu în topote podul Crişului, ducând cu sine pietre şi cărămizi. În drum mai atacară casa canoni-cului Aug. Lauran şi a advocatului Florian Duma. Lui Coriolan Pop, delegat la conferința extraordinară din Sibiu, îi făcură manifestație. «Jos cu Coriolan Pop!», «Să plece la Sibiu!». Goata se'ntoarce din nou la episcopie. Rândurile ei sunt îngroşate de publicul care ieşea din teatru. Începură un nou atac contra reşedin-ței. În 10 minute sfărâmară tot ce mai rămăsese. În aer se amestecară țipete şi clinchete de geamuri sparte, se agitau lațuri. La 10.30 mulțimea îngrămădită în piața Sf. Ladislau, cânta cântece patriotice. Un nou svon. În cofetăria de lângă episcopie, advocatul român Dr. I. Buna a declarat: «Şi eu i-aş bate pe unguri!». Mulțimea aleargă la casa lui Ioan Buna din strada Szilágyi Deş. «Aici locueşte omul care a strigat: Păcat că răsare soarele asupra Ungariei!». Au devastat tot, în casă şi afară din casă. Apoi iau pe rând casele lui Nic. Diamandi, I. Erdelyi, clădirile consistoriului ortodox român, a lui Dr. Demetriu Kiss din fața poştei şi casa pensionarului I. Nistor. De aici s-au îndreptat spre Velența către biserica rom. ort., dar aici au fost opriți de husari*"[103].

Dacă unele periodice maghiare, ca „Pesti Hirlap", au aprobat devastările, motivând că „agitațiile daco-romane" au devenit primejdioase pentru statul maghiar, altele ca „Pester Lloyd", „Egyetertes" şi „Magyar Hirlap" îşi exprimau temerea că „demonstrațiile de la Oradea vor avea un ecou internațional mai puternic decât Memorandul" şi „Replica". Presa românească din imperiu a publicat note şi comentarii de o justificată vehemență, condamnând aceste expresii ale unui comportament barbar, care trebuiau eliminate din viața societății. Întâmplările de la Oradea, ca notă a tratamentului

[101] Familia, 28 ianuarie 1894, p.47; Nagyvárad, 8 februarie 1894, p.5; Familia, 29 aprilie, 1894, p.192; Nagyvárad, 17 mai, 1894, p.5-7.
[102] Nagyvárad 20 ianuarie 1898, p.3-4; Teodor Neş, *Op. cit.*, p.172-177; *Bihor. Permanențe*, 1988, p.175-177, 205-206
[103] Teodor Neş, *Op. cit.*, 2006, p. 172.

https://biblioteca-digitala.ro

la care era supusă populația românească, au avut un puternic ecou, atât în Transilvania, cât şi în alte zone locuite de români. Aşa cum scria în ziarul orădean „Nagyvárad", intelectualii români de la sate „*au avut grijă*" ca să aducă „*la cunoştința poporului*" evenimentele de la Oradea. Dacă până atunci, populația românească din Bihor ar fi fost liniştită, această „*stare de spirit*" s-a schimbat de când „*foile româneşti au publicat cel mai groaznice descrieri despre manifestațiile de stradă din Oradea*". Intelectualii români din Oradea, Bihor şi chiar din Transilvania „*au trecut sau au călătorit prin părțile Bihorului şi au povestit cu mari exagerări, distrugerile barbarilor orădeni*". Toate acestea „*şi-au făcut efectul*", în sensul că în români s-a deşteptat „*spiritul de la 1848-1849*", astfel ei au „*crezut...că sunt din nou în prag vremurile lui Iancu*" şi este evident că „*se pregătesc de răzvrătire*"

În loc să-i condamne cu severitate pe cei care au participat la acțiunea distructivă din oraş, autoritățile maghiare reflectau la adoptarea unor măsuri de constrângere a românilor. Ziarul „Nagyvárad"[104] s-a aflat în fruntea celor care doreau pedepsirea românilor, pe care-i prezenta ca pe nişte agitatori „*fără suflet*", care subminează statul dualist. El afirma că Jandarmeria a descope-rit „*o mulțime de acte agitatorice pline de idei contaminatoare daco-române!*", insistând totodată ca să fie „*tăiate toate firele care duc aici din România*".

În 16 septembrie 1893, fruntaşii români - canonicul Kövári T., N. Zigre, Paul Vela, T. Sarcadi, I. Erdélyi, Dem. Chiş, Coriolan Pop, S. Ciceronescu, D. Mureşanu, N. Mărcuş, P. Mihuțiu, M. Dițiu, Nic. Diamandi, T, Păcală, I. Buna, V.I. Papp, Florian Duma, I. Bochiş şi Iustin Ardelean - au reclamat Ministerului de Interne, Poliția din Oradea, deoarece fusese avizată printr-un bilet de canonicul Ciceronescu, despre demonstrația ce se pregătea, dar nu a luat nici o măsură[105]. Reclamanții au intentat proces contra instigatorilor. Prima dezbatere s-a ținut în 27 mai 1896. Acuzații erau: Bertsey Gheorghe, Fehér Dezsö (Nagyváradi Napló), Sas Ede (Nagyvárad), Halász L., Vidovits I. (ziarişti)[106]. În 14 Aprilie 1897 procesul s-a dezbătut la Curtea de Apel. Ziariştii au fost achitați de jurați. Pedepsiți au fost țapii ispățitori obscuri, precum Gencz, Klein şi Szilágyi[107].

Datele exacte despre teroarea instaurată de elemente antiromâneşti din Oradea, precum şi cu privire la vandalismele la care au recurs, le găsim în raportul din 31 octombrie 1893, trimis de Nicolae Zigre către Consistoriul ortodox orădean[108], unde scria: „*Cu profundă mâhnire şi indigna-țiune vin a raporta că, în urmarea agitațiunilor urmărite de unii corifei şovinişti..., în foile maghiare «Szabadság şi Nagyvárad» (numerele din 6 şi 8 august curent), îndreptate contra episco-pului român greco-catolic Mihai Pavel şi, indirect, în contra tuturor românilor, în 9 august st.n., seara pe la 8 ore, o masă turbulentă de canalii au erupt cu vehemență turbată asupra tuturor românilor din loc şi asupra instituțiilor noastre confesionale. Au atacat, în mod vandalic, casele şi locuințele fruntaşilor români, apoi localitățile (edificiile) instituțiilor noastre confesionale, spărgând toate ferestrele şi dărâmând tot ce s-a putut... În privința aranjării acestor atacuri vandalice în public s-au ridicat acuze grave şi asupra inspectorului regesc Lajos Orban, care... a recunoscut cum că şi dânsul a avut parte în aranjarea demonstrațiunilor proiectate politic... Responsabilitatea cea mai mare pentru aceste atrocități şi vandalisme cade asupra Poliției oraşului, care... n-a luat măsurile pentru împiedecarea criminalității comise în contra noastră*".

Secretarul consistorial Nicolae Zigre, expunea astfel un tablou fidel al condițiilor şi modului în care s-au manifestat „patrioții" unguri. El afirmă că la originea manifestației s-au aflat gazetele orădene de limbă maghiară „Szabadság" şi „Nagyvárad", care în numerele lor din 6 şi 8 august au aduse grave acuzații episcopului unit Mihail Pavel, pe care-l suspectau de infidelitate față de stat şi chiar de uneltire împotriva acestuia în complicitate cu elita mişcării naționale. „*O masă turbulentă de canalii au erupt cu vehemență turbată asupra tuturor românilor din loc şi asupra instituțiilor noastre confesionale. Au atacat în mod vandalic casele şi locuințele fruntaşilor români, apoi loca-țiile instituțiilor noastre confesionale, spărgând toate ferestrele şi dărâmând tot ce s-a putut. Astfel, pe lângă fruntaşii fraților români greco-catolici din loc, au suferit dintre fruntaşii noştri (…) Iosif Goldiş, vicariu episcopesc, subsemnatul Nicolae Zigre, advocat şi secretar consistorial, Dr. Ioan Duma, Dr. Florian Duma, advocați, Iosif Papp, epitrop, Toma Păcală, protoprezbiter, Elia Bochişiu, învățător şi Ioan Groza, asesor referent. Au fost atacate biserica noastră centrală, şcoala de lângă biserică, casa parochială, locuința consistorială şi locația alumneului fundațiunei Jigaiane de pe strada «Kö Faragó»; daunele materiale în toate locurile au fost considerabile*"[109].

[104] Ziarul „Nagyvárad", 12 Oct. 1893.
[105] Ziarul „Nagyvárad", nr. 591/1895.
[106] Ziarul „Nagyvárad", nr. 97/1896.
[107] Ziarul „Nagyvárad", nr. 87/1897.
[108] Viorel Faur, *Op. cit.*, 2018, p. 46-47.
[109] A. Țărău, R. Milian, M. Georgiță, *Românii din Crişana în Primul Război Mondial. Documente. De la nădejdea autonomistă la certitudinea unionistă (1848-1918)*, Editura PRIMUS, Oradea, 2018, p. 159-161.

https://biblioteca-digitala.ro

Ceea ce s-a petrecut la Turda, unde a fost devastată casa dr. Ioan Rațiu, a luat la Oradea o amploare şi mai mare, comisia oficială, constituită pentru a analiza situația, constatând distrugeri-le, pe care le aliniază în 19 puncte[110]. Au fost provocate mari pagube materiale - prin spargerea a sute de ferestre şi distrugerea de mobilier: oglinzi, mese, uşi, dulapuri, scaune şi obloane de ferestre -, la personalitățile ecleziastice şi politice orădene, precum şi la instituții româneşti: Episcopia greco-catolică, Consistoriul ortodox din Oradea, Internatul ortodox „Nicolae Jiga", Şcoala normală română unită, Seminarul greco-catolic.

6. Împreună în ceasul împlinirii idealului național:

Ponderea în Partidul Național Român a organizației bihorene se va dovedi în preajma şi în timpul războiului, în marile momente ale destinului românesc, atunci când, pentru un timp, centrul de acțiune al românilor ardeleni va fi la Oradea.

Prin cuvântul lui Vasile Goldiş, Partidul Național Român a declarat că un partid naționalist va trăi atâta vreme cât în Ungaria vor exista naționalități, dar contele Tisza István părea să nu înțeleagă rostul unui partid separat dacă are în programul său puncte comune cu partidele maghiare Neîncrederea maghiarilor într-un astfel de partid vine din ideea că ființa independentă a partidului român ascunde scopuri nemărturisite şi, de accea, singura cale de împăcare este desființarea Partidului Național Român şi încadrarea românilor în partidele politice maghiare, astfel având tot sprijinul guvernului de a se afirma liber pe toate terenurile. Dacă conducătorii partidului român nu vor accepta desființarea, ungurii vor contesta calitatea lor de a fi adevărații reprezentanți ai românilor şi vor impune arhiereilor să-i conducă pe români pe *„calea moderațiunei şi a înțelegerii frățeşti cu națiunea maghiară*". Considerau că se poate apela cu tot dreptul la conducătorii bisericeşti în ale căror mâini *„se află depusă puterea supremă a conducerii Românilor*", pentru ca aceştia să *„părăsească atitudinea indiferentă şi să nu tolereze ca profeții mincinoşi să conducă neamul românesc pe cărări greşite şi primejdioase*". Arhiereii vor fi secondați de toți românii care şi până acum au luat parte la viața publică maghiară ca membrii ai unuia sau altuia din partidele politice maghiare[111].

În Oradea, activitatea Partidului Național Român s-a resimțit în toate momentele de seamă ale vieții politice a oraşului, atunci când s-a pus problema unei atitudini față de problemele etniei pe care o reprezenta. Totuşi, sau poate tocmai de aceea, activitatea sa a trebuit să se desfăşoare semilegal. O astfel de activitate a fost mascată sub forma unei şezători organizate de Reuniunea „Hilaria" (10 martie 1910), la care au fost invitați fruntaşii vieții politice româneşti din Transilvania: Teodor Mihali, Vasile Lucaciu, dr. Alexandru Vaida-Voievod. Cu această ocazie s-a ținut o consfătuire în casa lui Mihai Pavel, preşedintele organizației Bihor a Partidului Național Român[112], în care s-a discutat chestiunea atitudinii față de problemele curente (modificarea declarațiilor lui Tisza față de români, alegerile din anul respectiv, etc.). Alături de preşedintele Mihai Pavel, în fruntea organizației județene Bihor erau: dr. Aurel Lazăr, dr. Ioan Ciordaş şi dr. Coriolan Pop[113], ei făcând parte şi din Comitetul de 40 al partidului. Izbucnirea războiului, perspectivele noi care au apărut în fața mişcării naționale a românilor, l-au găsit pe dr. Aurel Lazăr în tabăra adepților intransigenți ai înfăptuirii dezideratului național[114].

Ca răspuns la crearea Consiliului Național din Oradea şi comitatul Bihor care, prin componență, se dovedea a fi maghiar, la 3 noiembrie s-a constituit, în casa dr. Aurel Lazăr, Consiliului Național Român, compus din: dr. Aurel Lazăr (preşedinte), Roman Ciorogariu, Coriolan Pop, Iacob Radu, dr. Ioan Ciordaş, Sever Erdeli, Nicolae Zigre jr., Florian Stan, Vasile Chirvai, Ştefan Domocoş, Grigorie Egri, Andrei Horvat, dr. Demetriu Mangra, Ioan Sfurlea, Nerva Traian Cosma. Secretar a fost ales Sever Andru.[115] Din acest consiliu s-a ales un Comitet executiv, compus din următorii şase membri: dr. Aurel Lazăr, Roman Ciorogariu, Iacob Radu, Coriolan Pop, Nicolae Zigre jr., Sever Erdeli. Tot acum a luat ființă şi Consiliul Militar Român în frunte cu căpitanul Emil de Herbay[116]. Ziarul

[110] Ziarul „Nagyvárad", nr. 197/1893.
[111] Discursurile contelui Ştefan Tisza. 1893-1915 * Contribuțiuni istorice la cunoaşterea chestiunei naționalităților * Adunate de un Român iubitor de adevăr, Tipografia Poporul Român, Budapesta; apud Teodor Neş, Op. cit., p. 416
[112] Teodor Neş, *Oameni din Bihor*, ed. a II-a, p.533.
[113] *Ibidem,* p. 532.
[114] *Ibidem*, p. 528-533.
[115] *Ibidem*, p. 556
[116] Barbu Ştefănescu, Gărzile naționale româneşti din Bihor în luptă pentru unirea Transilvaniei cu România, în Crisia, IX, 1979, p. 796-797.

https://biblioteca-digitala.ro

Nagyvárad publica a doua zi Proclamația Consiliului Național Român din Oradea Mare[117]. Localul casei comitatului a fost împărțit în două: o aripă pentru români şi una pentru maghiari[118].

În comitat revoluția țărănească era în plină desfăşurare. La 5 noiembrie, Consiliul Național Român din Oradea a redactat un manifest către populația românească, iar Consistoriul ortodox român o circulară către preoțimea şi învățătorimea de sub jurisdicția sa, prin care se îndemna la liniște[119]. Aceasta şi pentru că guvernul Károlyi încerca să insinueze că în spatele acestei revoluții se afla Consiliul Național Român. Organizarea gărzii naționale româneşti era sabotată la capitolele arme şi soldă, pentru a se crea o disproporție între cele două formațiuni paramilitare. La 18 noiembrie, în şedința comună a celor două Consilii Naționale din Oradea, dr. Aurel Lazăr a cerut libera folosire a însemnelor naționale proprii şi acordul ca, pe clădirea comitatului sa fie arborai şi drapelul românesc[120].

Părintele spiritual intransigent şi omul cu vederea politică cea mai lucidă în fruntea românilor orădeni era Roman Ciorogariu, episcopul vicar ortodox. „Unchieşul" era elementul catalizator in jurul căruia se adunau toți şi din care iradia liniştea şi speranța. La 16 noiembrie, Roman Ciorogariu a primit o adresă din partea Consiliului Național Român Central, emisă cu o zi înainte, prin care i se comunica hotărârea de a se organiza o mare adunare naționala, al cărei loc de desfăşurare urma sa fie comunicat ulterior[121]. La 27 noiembrie, presa orădeană anunța că adunarea națională a romanilor ardeleni va avea loc la Alba lulia si că, fără îndoială, ea va vota unirea Transilvaniei cu România[122]. Se explica, în acelaşi timp, foarte clar, că aceasta derivă din dreptul la autodeterminare a românilor din Ungaria şi Transilvania. De aceea, românii nu vor aştepta conferința de pace, ci îşi vor hotărî ei înşişi propria lor soartă la Alba Iulia[123].

Delegații Consiliului Național Român din oraş erau: dr. Iustin Ardeleanu, avocat, dr. Sever Erdeli, avocat, dr. Ioan Boroş, avocat, Ioan Pogani, proprietar în Velența, dr. Coriolan Pop, director de bancă şi Gavril Dudulescu[124]. Participau din oficiu: Roman Ciorogariu, episcop vicar, dr. Demetrie Radu, episcop greco-catolic, Ioan Gentz, protopop (aceasta fiind, însă, bolnav, l-a înlocuit Petru Popescu) şi Andrei Horvath, protopop. Din partea ASTREI: dr. Sebastian Marta şi prof. Augustin Maghiar. Din partea „Hilariei": dr. Vasile Chirvai şi dl. Valer Mărcuş. Din partea studenților de la Academia de drept: Nerva Jercan şi Nerva Traian Cosma. Din partea instituțiilor bisericeşti: dr. Iacob Radu, dr. Gheorghe Miculaş, Grigore Rițiu, Petru Tămăian, Grigore Pop, Gheorghe Tulbure[125]. Numărul total al delegaților oficiali din comitatul Bihor se ridica la 200 şi, deoarece nu s-a pus la dispoziție un tren special, s-au ataşat patru vagoane la trenul de Békéscsaba[126] şi, de acolo, la cel de Arad. Mii de bihoreni, în special din părțile de sud ale comitatului, au trecut munții pe jos sau cu căruța, participând la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, într-o unanimă dorință de a consfinți şi pe această cale unirea Transilvaniei cu România.

Vizita scurtă a generalului Henri Mathias Berthelot, comandantul misiunii militare franceze din România, a avut un efect deosebit asupra moralului românilor din oraş. Venind cu trenul dinspre Arad, duminică, 29 decembrie, generalul francez a fost întâmpinat în gară de autoritățile comitatului şi ale oraşului: Ágoston Péter, Rimler Károly, Lukács Ödön, Keszthelyi Zoltán şi dr. Berkovits René. Din partea Consiliului Național Român au fost de față: Roman Ciorogariu, dr. Coriolan Pop, Florian Stan, Radu Iacob, Gheorghe Tulbure şi maiorul Herbay.

La 26 martie, din ordinul directoriului, elementele care periclitau țelurile Republicii Ungare a Sfaturilor, urmau să fie internate. Roman Ciorogariu a fost convocat la sediul militar al acestui directoriu, punându-i-se în vedere că, întrucât românii din Oradea şi Bihor s-au situat constant pe poziția aplicării hotărârilor Adunării de la Alba Iulia, se opun deci scopurilor pentru care luptă Republica Ungară a Sfaturilor, se consideră necesară internarea fruntaşilor Consiliului Național

[117] Ziarul „Nagyvárad", 5 noiembrie 1918, p. 4.
[118] Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Tipografia Diecezană, Oradea, 1926, p. 160.
[119] *Ibidem*, p. 160-161.
[120] Ziarul „Nagyvárad", 19 noiembrie 1918, p. 3.
[121] Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, p. 168.
[122] Ziarul „Nagyvárad", 27 noiembrie 1918, p. 2-3.
[123] *Ibidem.*
[124] I. Popovici, V. Covaci, Gh. Mudura, I. Căluşer, M. Apan, A. Ilea, A. Caciora, 1918. Bihorul în epopeea Unirii, Documente, Oradea, 1978, p. 240 (în cont. Documente Bihor.1918).
[125] Ziarul „Nagyvárad", 27 noiembrie 1918, p. 3.
[126] Între Salonta şi Arad nu exista atunci linie ferată directă, legătura fiind prin Békéscsaba, unde trebuia să se schimbe trenul. Ziarul „Nagyvárad", 30 noiembrie 1918, p. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

Român. Această internare s-a realizat în felul următor: 25 membri ai Consiliului Național Român cu domiciliul în oraş nu puteau părăsi localitatea fără autorizația directoriului. De un tratament aparte „beneficiau" Roman Ciorogariu, dr. Vasile Chirvai, dr. Savu Marta, dr. Teodor Popa şi Nerva Traian Cosma, care trebuiau să vină zilnic, la orele 17:00, la sediul vicariatului din str. Uri nr. 6 (actuala str. R. Ciorogariu), fiind verificați aici de un delegat al directoriului. Cei mai periculoşi pentru bolşevici erau Coriolan Pop şi Roman Ciorogariu, al căror domiciliu urma să fie supravegheat ziua şi noaptea, de doi grăniceri înarmați[127]. În sediul Consiliului Național Român a fost instalat Consiliul comunist românesc, care a propus conducătorilor români fuziunea deoarece, din acel moment, ei urmau să reprezinte națiunea română. Se insinua că, în caz de refuz, se va trece la represalii. Deşi internată la domiciliu, conducerea Consiliului Național Român a refuzat, după ce Roman Ciorogariu a respins categoric orice colaborare[128]. Căpitanul şef al poliției obținut predarea românilor care se aflau în detenție, în frunte cu Roman Ciorogariu şi dr. Iustin Ardeleanu, iar la ora 3 dimineața a anunțat că a preluat comanda asupra oraşului[129].

Situația a devenit deosebit de încordată în noaptea de 19 spre 20 aprilie. Noua conducere a Oradiei neştiind cât timp va putea asigura oprirea forțelor bolşevice, a apelat la comandamentul român al Diviziei 6 de la Tileagd, solicitându-i ca trupele române să intre în oraş. În dimineața primei zile de Paşti, 20 aprilie 1919, fruntaşii oraşului au ieşit în întâmpinarea comandanților armatei române. Generalul Traian Moşoiu, însoțit de generalii săi şi de ofițeri superiori au intrat în clădirea Primăriei oraşului la ora 14, procedând la preluarea oficială a conducerii urbei.

Festivitatea s-a încheiat în fața Primariei, unde, la ieşire, au fost întâmpinați de corul "Hilaria" dirijat de Nicolae Firu şi de vicarul episcopal Roman Ciorogariu[130], care va rosti următoarea cuvântare: *„Domnule General! Providența divină a revărsat asupra noastră mila cea cerească, să serbăm ziua Sfintei Învieri, ca sfânta zi de Înviere a neamului românesc. Astăzi se înfăptuieşte şi pe acest pământ idealul unirei. Nici o parte a românismului n-a fost espusă atât de mult peirei, ca țara Bihorului. Astăzi îşi primeşte răsplata pentru eroismul, cu care şi-a păstrat limba şi legea străbună la aceste margini. Armata română încă vine în numele civilizațiunei, să împlinească postulatele dreptului popoarelor, promulgate de marele areopag constituit la Versailles. Ne rugăm, să fie cuprinsă în misiunea aceasta civilizatori că şi ocrotirea elementelor de ordine a concetățenilor noştri Maghiari, cari împreună cu noi au suferit ororile anarchiei bolşevice, ce le-am îndurat sub teroare, de sub care astăzi ne eliberați […]".*

La rândul său, generalul Traian Moşoiu le vorbeşte celor prezenți cu mult entuziasm:

„Prea sfinte Părinte, Domnilor!

[...] anul trecut, când am păşit în fruntea armatei pe pământul Ardealului, am simțit o adâncă emoție. Aceeaşi emoție adâncă mă cuprinde astăzi, când intru pentru întâia oară în oraşul D-Voastră, ca să vă slobozesc din suferințe. Gândul nostru este de mult îndreptat spre D-Voastră. Ştiam în ce situație critică a-ți rămas. Şi fără să mai ezităm, am alergat, să vă salvăm. Cu ziua de astăzi Regele Ferdinand al României a pus stăpânire asupra acestui oraş şi a județului Bihor. De azi încolo D-Voastră sunteți cetățeni ai României-Mari. Aceasta nu este numai o vorbă spusă într-un moment de elan, ci este o realitate vie. Sunteți anexați şi alipiți de trupul Țării româneşti pe vecii vecilor. Vă mulțumesc pentru buna primire şi vă rog să strigați împreună cu mine: Trăiască M. Sa Regele Ferdinand! Trăiască România-Mare!" .

[127] *Documente Bihor. 1918*, p. 444-445.
[128] Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, p. 234.
[129] *Ibidem,* p. 252-253.
[130] *Ibidem,* p. 257-258. Szabadság, cotidian orădean, 1 mai 1919, p.1.

https://biblioteca-digitala.ro

Romanian sister churches at the forefront of the fight for the emancipation of Romanians in Bihor and the western parts

(Abstract)

This year marks 210 years since, under the patronage of Bishop Samuil Vulcan, in 1813, the movement for the appointment of a Romanian bishop to head the diocese of Oradea, initiated by Dimitrie Țichindeal and supported by the teachers of the Preparandie, which involved a large part of the clergy of the dioceses of Arad, Timişoara and Vârşeţului. The movement was taken over in 1819 by the diocese of Timisoara through the protopope Vasile Georgevici with the support of Samuil Vulcan. In 1831, the Romanians of Lipova, led by the school director Lazăr Roşu, asked Bishop Vulcan for support in establishing a Romanian bishop in Arad.This year also marks the 130th anniversary of the anti-Romanian demonstration of 9 August 1893, when several groups of „patriots" stormed the headquarters of Romanian institutions in the city - especially the church, Greek-Catholic and Orthodox alike - and the homes of Romanian intellectuals of both denominations, destroying material goods. As expressions of barbaric behaviour that had to be eliminated from the life of society, the events in Oradea, an eloquent example of the treatment to which the Romanian population was subjected, had a strong echo both in Transylvania and in other areas inhabited by Romanians. The Hungarian media even expressed the fear that „the demonstrations in Oradea will have a stronger international echo than the Memorandum" and the „Reply" itself.

Starting from these two events - which this year celebrate a commemorative figure - we thought it appropriate to dwell a little more closely, more deeply, on the fact that, despite some differences that sometimes manifest themselves, the two Romanian churches behaved like two sisters, who embraced, with all their might, the political cause of the Transylvanian Romanians, regardless of denomination.

And in this respect, Oradea has something to be proud of, starting from the moment of the two Supplexes - especially the one of 1792, which was signed this time by the two Romanian bishops, thanks to Ignatie Darabant - until the moment of 1919, when - both at the entry of the Romanian troops led by General Traian Moşoiu as well as at the visit of the royal family to Oradea on 23 May - the hierarchs of the two churches knew how to stand side by side and spare no effort.

Dumitru NOANE
Muzeul Țării Crişurilor Oradea – Complex Muzeal
noanedumitru@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

„Timpul" Revoluției Franceze. Un ceasornic republican în colecțiile muzeului băimărean

LUCIA POP

***Cuvinte cheie**: muzeu, colecții, ceasornic, pendula de perete, evoluție, revoluția franceză, calendar republican, cadran astronomic*
***Keywords**: Museum, Collections, Clock, Wall Clock, Evolution, French Revolution, Republican Calendar, Astronomical Dial*

Un important studiu filozofic elaborat de gânditorul Constantin Rădulescu-Motru evidențiază în repetate rânduri utilitatea ceasornicului prin comparația intermediară dintre *Timp* şi *Destin. (*cartea „Timp şi Destin" a apărut inițial în anul 1940 la Fundația pentru Literatura şi Arta «Regele Carol al II-lea»). Rolul orologeriei, în acest context, este tratat ca un domeniu indispensabil în universul celor două elemente. Iată ce spune eminentul filozof în Prefața cărții sale: „În schimbările periodice ale naturii am putut găsi o succesiune pentru inventarea orologiului iar pentru găsirea timpului trăit, nu, căci pe acesta l-am găsit în unitatea vieții..... Am păstrat denumirea de *timp* pentru timpul industrializat în ceasornic, adică pentru sistemul inventat de rațiunea omenească, iar pentru timpul trăit am întrebuințat denumirea de *destin*.....Pe cadranul ceasornicului minutele sunt egale între ele şi de aceeaşi natură, în orce stare sufletească s-ar găsi acela care poartă ceasornicul"[1].

Spre deosebire de alte unități de măsură în care toate unitățile sunt multipli sau submultipli ai unității fundamentale, unitățile de timp se abat de la această regulă, întrucât sunt incomensurabile, adică nu putem găsi o unitate care să se cuprindă de un număr întreg de ori în celelalte unități. De aici, multitudinea de calendare încercate de om, dintre care le amintim pe cele mai utilizate: calendarele solare, calendarele lunare şi calendarele luni-solare.

La începuturi, împărțirea zilei în unități mai mici de timp nu a fost un lucru tocmai uşor. Rolul nopții a fost extrem de important, noaptea determina ziua şi începutul ei. Împărțirea zilei a fost făcută după natură, astfel: răsăritul Soarelui, înălțarea Soarelui, culminația, coborârea, amurgul, noaptea. Însă aceste părți erau imprecise şi inegale. O împărțire mai bună - în ore - a apărut doar atunci cînd omul şi-a construit instrumente precum gnomonul, ceasuri solare sau clepsidre.

Revenind la calendare, cel mai vechi calendar solar este cel egiptean, bazat pe revărsările Nilului. El are 12 luni de câte 30 de zile (luni arbitrare) plus încă 5 zile suplimentare. Adică 365 de zile, exact aceeaşi împărțire ca şi în cazul calendarului republican francez, care a funcționat între anii 1792 şi 1805, perioadă din care datează şi acest ceas mural.

Din punct de vedere astronomic, echinocțiile şi solstițiile sunt printre cele mai importante date într-un an. Iată care au fost aceste date în perioada în care a fost în uz calendarul republican francez.

An/Dată	Echinocțiul de primăvară	Solstițiul de vară	Echinocțiul de toamnă	Solstițiul de iarnă
1792	19 martie	20 iunie	22 septembrie	21 decembrie
1793	20 martie	21 iunie	22 septembrie	21 decembrie
1794	20 martie	21 iunie	22 septembrie	21 decembrie
1795	20 martie	21 iunie	23 septembrie	21 decembrie
1796	19 martie	20 iunie	22 septembrie	21 decembrie
1797	20 martie	21 iunie	22 septembrie	21 decembrie
1798	20 martie	21 iunie	22 septembrie	21 decembrie
1799	20 martie	21 iunie	23 septembrie	21 decembrie
1800	20 martie	21 iunie	23 septembrie	22 decembrie
1801	21 martie	22 iunie	23 septembrie	22 decembrie
1802	21 martie	22 iunie	23 septembrie	22 decembrie
1803	21 martie	22 iunie	24 septembrie	22 decembrie
1804	20 martie	21 iunie	23 septembrie	22 decembrie
1805	21 martie	22 iunie	23 septembrie	22 decembrie

[1] C. Rădulescu-Motru, *Timp şi Destin*, Ed. Semne, Bucureşti, 2006, p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

După cum se poate observa, cea mai des întâlnită dată în acea perioadă pentru echinocțiul de primăvară a fost 20 martie, care este a 80 – a zi a calendarului într-un an bisect, sau, mai des, a 79 – a zi într-un an comun. Pe acest ceas, apare inscripția „Aequinocxium" în dreptul lunii martie (Tertius), iar sub inscripție în dreptul datei de 19 martie (data echinocțiului în anii 1792 şi 1796) apare simbolul ♈ (simbolul constelației zodiacale Berbec). Diametral opus, sub echinocțiul de toamnă (a 265 – a sau a 266 –a zi din calendar) apare simbolul ♎ (simbolul grafic pentru zodia Balanță).

Pământul nu se roteşte în jurul Soarelui pe un cerc perfect ci pe o elipsă. Din acest motiv, avem o distanță maximă a Pământului față de Soare (152,1 milioane kilometri) numită afeliu şi o distanță minimă a Pământului față de Soare (147,1 milioane kilometri) numită periheliu. Iată datele de producere ale acestor evenimente în perioada 1792-1805.

An/Dată	Periheliu	Afeliu
1792	1 ianuarie	1 iulie
1793	29 decembrie	29 iunie
1794	29 decembrie	2 iulie
1795	31 decembrie	30 iunie
1796	30 decembrie	1 iulie
1797	30 decembrie	1 iulie
1798	31 decembrie	29 iunie
1799	29 decembrie	2 iulie
1800	1 ianuarie	1 iulie
1801	31 decembrie	30 iunie
1802	30 decembrie	3 iulie
1803	2 ianuarie	1 iulie
1804	31 decembrie	1 iulie
1805	31 decembrie	3 iulie

Data periheliului se află în zodia Capricorn, de aceea apare simbolul grafic al zodiei în dreptul periheliului ♑, iar data afeliului este în zodia Racului cu simbolul grafic aferent. Aceste informații ştiințifice, din care o bună parte fac trimitere directă la configurația cadranului parțial astronomic al pendulei care face obiectul acestei prezentări, au fost redactate, la solicitarea noastră, de colegii specialişti de la Muzeul de Ştiințe Astronomice Baia Mare, mai precis de domnul Ignat Ovidiu, managerul acestei instituții culturale.

O foarte sumară incursiune în istoria ceasului ne va contura o imagine de ansamblu asupra evoluției cestui instrument de măsură a timpului pe care omul, l-a inventat şi l-a perfecționat mereu din dorința legitimă de de a-şi uşura traiul zilnic. Avem nevoie de această magine pentru a dezvolta un context favorabil prezentării noastre fiind vorba despre un ceasornic cu totul diferit de ceea ce am văzut cei mai mulți dintre noi. Evoluția în timp este extrem de interesantă, chiar, pe alocuri, controversată iar faptul că adesea apar informații noi, din trecutul mai îndepărtat sau din trecutul mai apropiat, menține interesul şi dorința de cunoaştere a celor implicați, pentru acest domeniu multidisciplinar care este orologeria. Fără a prezenta amănunte din istoria orologeriei, putem spune că o certitudine în această evoluție spectaculoasă este faptul că, ceasurile moderne, ceasurile de astăzi, îşi au rădăcinile în ceasurile mecanice. Ceasurile de buzunar şi de mână le-au urmat acestora secole mai târziu.

Astfel, primul ceas mecanic a fost realizat în anul 1275 în Anglia. Acesta avea caracteristici simple asemănătoare mecanismelor de astăzi. Trebuie să precizăm faptul că, primele ceasuri nu indicau în realitate ora, ci monitorizau oarecum timpul, bătând cu putere din oră în oră, ceea ce era evident în folosul oamenilor care locuiau în oraşe. Această semnalare sonoră a scurgerii timpului de lucru dar şi de odihnă, contribuia într-un mod semnificativ, aşa cum spuneam anterior, la uşurarea vieții umane cotidiene. Invenția ceasului în forma sa actuală este atribuită meşterului german Peter Henlein (meşter lăcătuş din Nürenberg) şi datează din anul 1510. Deşi ceasul său a fost descris ca fiind un ceas de buzunar, acesta era atât de mare încât nu încăpea în buzunar motiv pentru care era purtat la gât.

https://biblioteca-digitala.ro

O altă opinie susține că istoria ceasului a început abia în anul 1574, când se presupune că un meşter necunoscut ar fi realizat primul ceas de buzunar din bronz. Nici în ceea ce priveşte începuturile ceasului de mână istoricii nu se pun de acord. Unii susțin că primul ceas a fost fixat la încheietura reginei Elisabeta I a Angliei de către Robert Dudley în anul 1571. Cu toate acestea, micul fragment de istorie este adesea uitat iar unii specialişti în domeniu susțin că primul proprietar al unui ceas de mână a fost regina de Napoli, sora lui Napoleon Bonaparte, Caroline Murat, ceasul fiind realizat de Abraham-Louis Breguet în anul 1817, meşter ceasornicar al cărui nume a dezvoltat în timp cunoscutul brand elvețian de lux „Breguet”[2].

Din considerente foarte variate, istorice, tehnice, artistice sau memoriale, ceasornicul, constituie obiectul inițierii şi dezvoltării de către muzee a unui segment patrimonial spectaculos şi de mare atracție pentru public. Este momentul oportun acum pentru a aminti constituirea colecției şi organizarea muzeului ceasului „Nicolar Simache” din Ploieşti. Nicolae I. Simache, profesor emerit, fost director al Muzeului Regional de Istorie din Ploieşti este cel care, în perioada 1954-1963 a inițiat şi a dezvoltat colecția de orologerie care constituie fundamentul actualului muzeu de importanță națională, care îi poartă numele. Am amintit acesr moment, important în istoria muzeelor din România, deoarece există o oarecare legătură între cele două instituții muzeale, din Ploieşti şi din Baia Mare, legătură care va fi dezvăluită în cele ce urmează[3].

Colecția de orologerie a Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş este o colecție relativ tânără, are o istorie de 50 de ani în spate. Parcursul dezvoltării acesteia a început în anul 1974 când au intrat în evidența ştiințifică primele câteva zeci de exemplare. Prin achiziționarea lor de la Benedek Mihai (1914-?), cunoscut şi priceput meşter ceasornicar din Baia Mare. Momentul primelor achiziții a fost oportun pentru constituirea şi, ulterior, dezvoltarea prin achiziții şi donații a unei noi şi inedite colecții în structura patrimonială a muzeului nostru. Forma, diversitatea, ingeniozitatea tehnică şi artistică a ceasornicelor oferă colecției complexitatea specifică unui patrimoniu de excepție, cu mare căutare la publicul vizitator. Colecția de ceasornice aflată în administrarea Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş numără aproximativ 300 de piese aparținând perioadei de timp cuprinse între secolele XVIII-XX cu mecanisme fabricate în diferite ateliere europene, respectiv în Austria, Elveția, Franța, Germania, Italia, România dar şi în Japonia, America de Sud, Statele Unite ale Americii sau Canada. Predomină numeric ceasurile de perete, cu greutăți sau cu arc, cu cadrane emailate pe care orele sunt marcate cu cifre romane sau arabe, înnobilate cu chenare decorative. Uneori, pe cadran sau în spatele mecanismului este inscripționat numele meşterului ceasornicar precum Ignaz Herlinger (Austria,Viena) sau vestitul Gustav Becker (Germania, Freiburg). În această categorie se remarcă prin somptuozitate dar şi prin detalii tehnice impunătoarele pendule de salon care, odinioară, constituiau una dintre cele mai importante componente ale ambientului interior caracteristic îndeosebi secolului al XIX-lea dar şi ceasurile populare, țărăneşti sau vechile ceasuri cu cuc care îşi găseau locul în interioarele mai puțin somptuoase. Mecanismele, cu gong şi greutăți, cu tragere la 8, 10 sau chiar 100 de zile, sunt adăpostite în impresionante cutii (tip mobilă), construcție manuală, cu frumoase elemente decorative. La fel de spectaculoase sunt ceasurile de buzunar, de postament sau ceasurile portative[4]. Aşa cum am spus anterior, istoria este una dintre ştiințele care gravitează în jurul uneia dintre cele mai ingenioase invenții ale omului, respectiv a ceasornicului. Pe de o parte, ceasul are propria sa evoluție istorică, pe de altă parte, în istoria omenirii, timpul măsurat după ceasornice a decis victorii sau înfrângeri pe diferite paliere, aşadar vorbim despre ceasuri şi ore istorice.

O exemplificare, spunem noi, pertinentă la această afirmație este pendula de perete contemporană Revoluției Franceze (1789-1799), cea mai veche piesă din colecție şi cu cea mai palpitantă istorie în spate (**fig.1-2**). Ceasul amintit mai sus a fost achiziționat în anul 1974 şi a făcut parte din grupajul primelor piese cumpărate de la meşterul băimărean Benedek Mihai. La momentul respectiv credem, pe de o parrte, că meşterul nu cunoştea semnificația istorică a pendulei altfel ar fi atenționat cumpărătorul, respectiv muzeul asupra importanței „ceasului rotund de perete”, pe de altă parte, dumnealui, cu siguranță, a ajuns în posesia acestuia cu ceva timp în urmă, probabil într-o conjunctură nesemnificativă. Aproximativ în aceeaşi perioadă, meşterul ceasornicar, dorind

[2] https://www.gasesteceas.ro/istoria-ceasurilor

[3] Dumitru Nedelea, *Pelerinaj printre orologii*, vol. I, Editura Noel Computres, Ploieşti, 2001, pp.7-11.

[4] Viorel Rusu, Lucia Pop, *Călătorie în universul ceasului. Colecția de orologerie. A journey în the universe of the clok. The horological collection.* Seria „Colecții muzeale”, Editura Eurotip, Baia Mare, pp. 3-7.

https://biblioteca-digitala.ro

să înstrăineze colecția, a oferit-o spre cumpărare recent înființatului muzeu al ceasului din Ploieşti[5]. Domnul Dumitru Nedelea, muzeograf[6], avea în grijă colecția de ceasuri şi desigur l-a vizitat pe meşterul băimărean, cunoscându-i astfel orologiile adunate de-a lungul timpului. Muzeul din Ploieşti nu dispunea de fonduri pentru a achiziționa colecția astfel încât l-a sfătuit pe domnul Benedek să se adreseze Muzeului Județean Maramureş ceea ce acesta a şi făcut. Achizițiile de ceasornice au fost demarate de domnul Mihoc Blaga în anul 1974, pe atunci muzeograf, ulterior profesor universitar şi membru al Uniunii Scriitorilor, iar din anul 1976 am continuat dezvoltarea colecției care a ajuns, iată, la aproape 300 de exemplare.

Povestea acesei pendule de perete începe în vâltoarea acelor vremuri tulburi, revoluționare care au schimbat mersul istoriei, care au marcat omenirea.

Revoluția franceză se consideră, în general, că a început la 14 iulie 1789 cu asediul Bastiliei şi s-a încheiat cu lovitura de stat din 18 Brumaire din anul VIII (9 noiembrie 1799), lovitura de stat a lui Napoleon Bonaparte împotriva regimului constituțional. Această perioadă a fost marcată de numeroase reforme al căror scop principal a fost să distrugă funcționarea *Ancien Régime* (vechea monarhie feudală). Printre altele se dorea instituirea unui nou sistem social şi juridic, a unui nou sistem de greutăți şi măsuri (pe care îl cunoaştem astăzi drept sistemul metric) şi a unui nou calendar. Acest, un altfel de calendar, are o foarte strânsă legătură cu ceasornicul nostru zecimal fapt pentru care vom oferi câteva informații despre el.

Calendarul republican francez sau *calendarul revoluționar* a fost adoptat de Convenția Națională din Franța în ziua de 22 septembrie 1792, dată intrată în istorie ca *ziua proclamării Republicii*, scopul fiind comemorarea sfârşitului monarhiei şi naşterii republicii. Acest calendar înlocuia calendarul gregorian (inițiat de papa Grigore al XIII-lea la 15 octombrie 1582) pe care Franța l-a adoptat repede odată cu primul grup de țări catolice respectiv cu Italia, Spania, Portugalia. Crearea „sistemului metric provizoriu", în august 1793, a atras după sine reforma calendarului revoluționar astfel încât acesta a fost prezentat Convenției în septembrie 1793 şi a intrat în vigoare în 24 octombrie 1793. Conform noului calendar, anul începea la 22 septembrie odată cu echinocțiul de toamnă, nu mai cuprindea ciclurile săptămânale iar schema matematică avea ca fundament „*bogățiile naturii, pentru a-i face (pe oameni n. n.) să iubească câmpurile şi să desemneze metodic ordinea influențelor cerului şi a producțiilor pământului*" după cum a spus Fabre d'Églantine, poet, dramaturg, revoluționar, membru în comisia de proiectare a noului calendar revoluționar. Un an calendaristic revoluționar era împărțit în 12 luni cu câte 30 de zile fiecare (360 de zile) plus 5 zile (6 în anii bisecți) adăugate la sfârşitul anului. La rândul ei, fiecare lună era împărțită în trei decenii, fiecare deceniu având 8 zile şi jumătate de muncă şi doar o zi şi jumătate de odihnă garantată[7]. Cum măsura timpul ceasul revoluționar? Fiecare zi a Calendarului Republican era împărțită în zece ore, fiecare oră în 100 de minute zecimale şi fiecare minut zecimal în 100 de secunde zecimale. O oră era deci echivalentă cu 144 minute convenționale, adică mai mult de două ori o oră convențională, mai exact 2 ore şi 24 de minute ale ceasului sexagesimal clasic. Mai putem adăuga faptul că un minut era echivalent cu 86,4 secunde convenționale (cu 44% mai mult decât un minut convențional) şi o secundă era echivalentă cu 0,864 secunde convenționale (Cu 13,6% mai puțin decât o secundă convențională)[8].

Ceasurile de perete de acest fel au fost construite pentru a afişa această dată zecimală, dar acest sistem nu a funcționat mult timp. Utilizarea obligatorie a timpului zecimal a fost suspendată oficial la 7 aprilie 1795, cu toate acestea unele oraşe din Franța au continuat să folosească timpul zecimal până în anul 1801.

Curiozitatea şi dorința de a afla dacă mai sunt şi alte muzee care gestionează astfel de piese, ținând cont de perioada foarte scurtă de utilizare, am aflat următoarele: În localitatea Vizille din Franța, regiunea Auvergne-Rhône-Alpes, în vara anului 1989 a fost inaugurat Muzeul Revoluției Franceze. cu ocazia manifestărilor dedicate bicentenarului Revoluției Franceze. Acest muzeu,

[5] Muzeul Ceasului „Nicolae Simache" din Ploieşti, este unic în rețeaua muzeală din România. Acesta a fost înființat în anul 1963 de profesorul Nicolae Simache (1905-1972) care a donat primele 300 de ceasuri.

[6] Dumitru Nedelea (1930-2013), a fost un pasionat desăvârşit de orologerie fapt pentru carte a renunțat la cariera militară şi a intrat în echipa profesorului Nicolae Simache (1965) alături de care a participat la înființarea unei secții noi la muzeul din Ploieşti şi ulterior al muzeului care va purta numele distinsului profesor. L-am cunoscut prin anii 1980, am colaborat cu dumnealui iar publicațiile de orologerie, ale cărui autor este, au fost şi îmi sunt de folos şi astăzi.

[7] https://www.rfi.ro/cultura-125710-pagina-istorie-*„Când francezii şi-au făcut propriul-calendar-republican*, Bianca Pădureanu (05. 10. 2022)

[8] https://slabire.koshachek.com/articles/calendarul-republican-sau-calendarul-revolutionar.html

https://biblioteca-digitala.ro

găzduit în castelul François de Bonne (1540-1625), importantă personalitate din istoria medievală locală, cuprinde, în principal, tablouri, desene şi schițe dar şi obiecte precum busturi, plăci pictate, contemporane revoluției Politica de achiziții a acestui muzeu are un caracter permanent iar toate sau marea majoritate a pieselor au câte o poveste interesantă în spate. În anul 2014, în contextul acestei politici, a fost achiziționat un ceasornic zecimal bazat pe Noiembrie 1793-Aprilie 1795, numărând 100 secunde/minut, 100 minute/oră, 10 ore/zi[9]. Acest ceasornic republican, deşi prezintă o formă diferită, are cadranul asemănător cu al pendulei din colecția muzeului nostru.

[9] https://ro.frwiki.wiki/wiki/Musée_de_la_Révolution_française

https://biblioteca-digitala.ro

Time of the French Revolution.
A Republican Timepiece in the Baia Mare Museum collections

(*Abstract*)

The County Museum of History and Archaeology Maramureş is one of the few cultural institutions of regional importance in Romania which treasures and showcases a rich horological collection. The development of this collection has begun back in 1974 when the first dozens of clocks were scientifically catalogued. These clocks were purchased from Benedek Mihai (1914-?), a well-known and skilled clockmaker from Baia Mare. One of the most valuable timepieces in this collection is a pendulum dating from the French Revolution. This decimal clock, which beats 100 seconds / minute, 100 minutes / hour, 10 hours / day, was used for a very short period of time – between November 1793 and April 1795. The decimal clock system of the Revolution was developed in corellation with a new calendar. According to this new calendar, a year consisted of 12 months of 30 days each plus 5 (6 in leap years) extra days added at the end. Furthermore, each month was divided into 3 decades of 8 and a half days of work and one and a half day for rest. While commoners did not easily grow accustomed to the new time measurement system, some cities did continue to use it until 1801.

Lucia POP
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
lucipop50@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

2

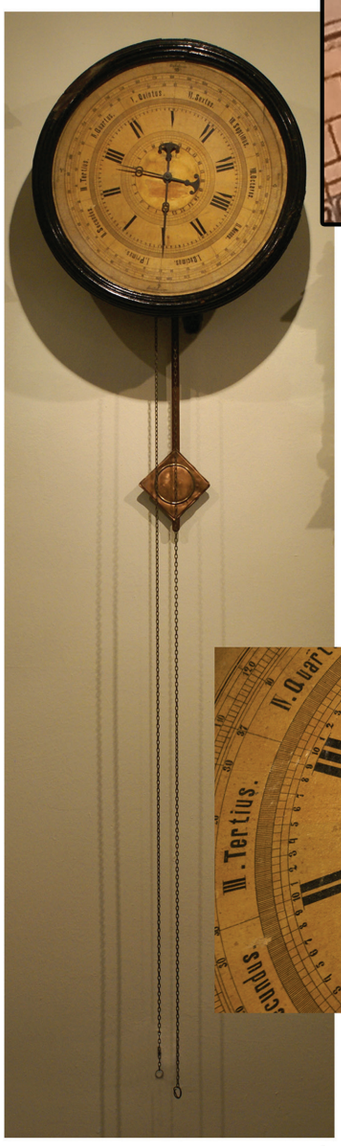

1

3

Fig.1 – 1: Pendula de perete contemporană revoluției franceze, perioada oficială de valabilitate noiembrie 1793 - aprilie 1795; 2-3: detalii cadran.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig.2 - Pendula de perete contemporană revoluției franceze, detalii cadran.

https://biblioteca-digitala.ro

Raul Dona, memorialist al Primului Război Mondial

Petre Din

Cuvinte cheie: *primul război mondial*, *Raul Dona, România Mare*, *mizerie, spitale.*
Keywords: *First World War*, *Raul Dona, Greater Romania, misery, hospitals.*

Autorul acestui jurnal, Raul Dona, este exponentul elitei intelectuale care se alătură efortului militar al României în Primul Război Mondial pentru realizarea idealului național de făurire a României Mari. Din biografia sa tumultuoasă, caracteristică de altfel oricărei personalități, selectăm câteva repere mai importante care jalonează dezvoltarea profesională şi implicarea în evenimentele primei conflagrații mondiale. Iulia Vladimirovici, autoarea prefeței memoriilor subliniază numirea acestuia ca medic secundar pe o perioadă de patru ani, începând din iunie 1899 la Serviciul Ginecologic al Spitalului Filantropia. La finalul a doi ani de activitate la Serviciul chirurgical al Spitalului Colentina, revine la Spitalul Filantropia, finalizându-şi stagiul de medic secundar în anul 1903[1].

În viața sa personală intervine un eveniment fericit prin căsătoria la 7 februarie 1916 cu Niculina Delavrancea, a treia fiică a scriitorului Barbu Ştefănescu Delavrancea, iar ceremonialul nunții a avut loc la Dragosloveni, aproape de localitatea Râmnicu Sărat, la moşia scriitorului Alexandru Vlahuță şi a soției sale, Ruxandra, apropiați ai familiei Delavrancea[2].

Intrarea României în război, înfrângerile armatei sale, refugiul în Moldova şi privațiunile condiției de refugiat, dezorganizarea administrației, penuria alimentelor, a lemnelor, prețurile exorbitante ale produselor sunt temele constante ale operei sale. Însemnările din 6 martie 1917, de la Vaslui reprezintă paradigma frustrărilor generate de administrația coruptă şi incompetentă, a ineficacității alianței cu Rusia, a dezinteresului prefectului pentru administrarea serviciilor publice şi a sacrificiului medicilor contaminați cu tifosul exantematic. Situația deplorabilă a aprovizionării cu alimente a condus la introducerea sistemului de cartelă, dar pentru a căror obținere trebuia să faci anticameră la poliție, să-ți neglijezi serviciul de la spital sau să argumentezi că ai îndeplinit alte formalități. Sugestive în acest sens sunt demersurile pentru cumpărarea unei cantități de vin pentru masă sau pentru achiziționarea unor cutii de chibrituri, care însumează timp de aşteptare la Directorul Prefecturii Județene şi la Administrația financiară[3].

Forma estetică rafinată, măiestria artistică în reliefarea acestor aspecte dezolante semnifică forța de atracție necesară inserării în comunicarea noastră a unui fragment din jurnal. „*Ca să poți cumpăra puțin vin pentru masă de pe la unii jidovi cari au butoaie cu vin, trebuie să ai autorizație de la directorul prefecturii județene. Pentru obținerea acestui bilet, altă anticameră, altă pierdere de vreme: când e în birou şi nu primeşte pe nimeni, căci, are treabă, fie că nu e la birou. Ca să capeți o cutie de chibrituri - şi ce chibrituri, strici 20 până să ia unul foc – sau puțină sare trebuie să te milogeşti pe la Administrația Funciară. Să te duci de 3-4 ori ca să capeți o cutie de chibrituri*"[4].

Caracteristic perioadelor de instabilitate economică şi socială sunt şi inițiativele oficialităților de ameliorare a nivelului de trai al populației şi de stopare a speculei la produsele de primă necesitate. Eşecul acestora se materializează prin faptul că prețurile pe care le stabileşte administrația sunt mult mai mari decât cele solicitate de negustori înaintea fixării prețurilor maximale. În viziunea lui Raul Dona explicația constă în aceea, că negustorii i-au mituit pe administratori şi au obținut un avantaj financiar în defavoarea cetățenilor, fapt recunoscut chiar şi de către unii dintre negustori[5].

Însemnările sale atestă respectul față de normele sociale aflate în vigoare, absența oricărei veleități de a pleda în favoarea unei revolte solitare în fața atâtor abuzuri şi reliefează un profil uman fidel vocației de medic devotat pacienților. Dar acest ideal, bineînțeles, se pretează la critici vehemente asupra funcționării ineficiente a administrației, asupra corupției din societate în momentele dramatice ale Primului Război Mondial. Jurnalul său evidențiază după, expresia lui Jean Starobinski coborârea principiilor în realitatea istoriei şi unde discursul rațiunii va identifica spațiul

[1] Vladimirov 2018, p. 11.
[2] *Ibidem*.
[3] Dona 2018, p. 60.
[4] *Ibidem*.
[5] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

de inserție[6]. Astfel, comportamentul său solidar cu oamenii oneşti din administrație şi din serviciul militar, critica acerbă a insuficientei aprovizionări a spitalelor cu lemne şi a populației cu bunuri şi alimente se încadrează în această realitatea istorică sumbră.

Expresie a subiectivității autorului, jurnalul medicului militar subliniază că originea suferințelor societății româneşti nu provin doar din cauze economice şi materiale, ci şi din cauza deficiențelor de ordin moral şi unul din cele mai frapante exemple îl oferă lipsa de activitate în exercitarea autorității a prefectului în județ. Meticulos şi pragmatic în formularea argumentelor Raul Dona menționează că prefectul nu se implică în administrarea rețelei de drumuri, a celei sanitare a oraşului Vaslui, ci vizează doar interesele personale şi ale politicianismului. „*Trimite cutărui ministru la Iaşi lemne etc. etc. şi aici spitalele rămân cu cioate putrede sau cu nimic. Prin spitale n-a fost deloc, niciodată, nici o inspecție, nimic, nimic. Nici cel puțin un om al lui n-a venit cu scop să vadă: ce se face? Se face oare ceva? Ce ar fi de făcut? Când e vorba să se mai pună peste complet 100 de bolnavi vine delegatul Comitetului şi înghesuie câte doi într-un pat, unii peste alții, fracturi peste arsuri, sau amputați peste tifici, şi asta se cheamă administrație. Cui să reclami ca să nu-ți impuie că-l plictiseşti? Vino cu ceva bun de spus, dar cu doleanțe, cine nu ştie..... toți sunt sătui*!"[7].

Textul uzitat are o importanță deosebită în percepția corectă asupra funcționării aparatului administrativ în perioada Primului Război Mondial. Sociologul Gabriel Tarde remarca că actul de virtute cel mai eroic este foarte simplu în sine şi nu diferă de actul de moralitate obişnuită decât prin intensitatea sa[8]. Or, dacă introducem enunțul sociologului francez în studiul nostru, constatăm că una dintre virtuțile esențiale ale eroului nostru constă în consecventa atitudine de a critica vehement realitățile dramatice în care conviețuieşte şi curajul asumării atitudinilor în fața corupției, incompetenței şi imoralității administrației publice. Această trăsătură admirabilă se asociază cu compasiunea şi îngrijirea, aproape eroică, acordată bolnavilor din spitalul din Vaslui.

Un aspect interesant al însemnărilor îl denotă şi percepția privind Revoluția din Rusia. Evenimentele politice ruseşti s-au soldat cu o lovitură de stat concretizată prin capturarea partidului germanofil clandestin patronat de țarina Alexandra şi tolerat din slăbiciune de țarul Nicolae al II-lea, aflat sub controlul țarinei. Tumultul revoluției a determinat abdicarea țarului, arestarea țarinei şi uciderea a 6-8 mii de germanofili. Indiferent de evoluția Revoluției din Rusia, Raul Dona consideră că ajutorul rusesc a fost foarte slab încă de la debutul conflictului şi în aceeaşi manieră se manifestă şi în 1917[9].

O interpretare pertinentă asupra evenimentelor din Rusia le oferă Antonella Astorri şi Patrizia Salvadori ce notează faptul că, după victoriile germane şi austro-ungare pe frontul din Galiția, moralul trupelor ruseşti s-a diminuat, prețul alimentelor cresc, iar birocrația țaristă administrează ineficient şi corupt societatea rusă. Dacă în 1905, loialitatea armatei față de Nicolae al II-lea a determinat stoparea revoluției, în 27 februarie 1917, conform calendarului rus, garda imperială a fraternizat cu revolta şi după trei zile, țarul a abdicat în favoarea fratelui său Mihail, care a renunțat la domnie[10].

Pragmatic şi riguros în îndeplinirea obligațiilor de serviciu, Raul Dona subliniază că epidemia de tifos exantematic evoluează în mod constant. Pe lângă bolnavii sosiți de pe front victime sigure au fost în egală măsură şi cadrele medicale. Lipsa meritocrației a devenit atât de evidentă încât nici unul dintre medicii care onorează serviciul sanitar al ultimelor şase luni nu a fost înaintat în grad sau decorat, în schimb sunt astfel recompensați politrucii, pezevenghii şi lichelele[11].

Evenimentele Primului Război Mondial îl determină pe Raul Dona la reflecții profunde asupra experiențelor vieții militare, profesiei de medic şi la colportarea de imagini dureroase privind cruzimile conflictului şi dificultăților în aprovizionarea cu alimente şi bunuri. Jurnalul său este o critică acidă a realităților existențiale ce le incumbă războiul, a protagoniştilor acestor evenimente, a ineficienței administrației civile, aspecte ce exprimă sensibilitatea şi talentul său literar. „*Of, Doamne, de-am scăpa odată de mizeria asta şi de sâcâiala asta de fiece moment! Dimineața fac pe sluga în casă, după spital mă duc la pâine, căci altfel nu capăt, mă milogesc pentru puțin vin cu 2,60 litrul de poşircă; ca să cumperi ceva, trebuie să fii mare norocos şi la pungă gros. Leafa nu ne-a dat-o la 15 luna trecută, ca de regulă, şi azi, 6 martie, tot nu poate plăti casierul. Hoțul meu de proprietar vrea să mă puie să-i plătesc şi apa şi*

[6] Starobinski 1990, p. 49.
[7] Dona 2018, p. 63.
[8] Tarde 2007, p. 134-135.
[9] Dona 2018, p. 61.
[10] Astorri şi Salvadori 2005, p. 126-127.
[11] Dona 2018, p. 64.

https://biblioteca-digitala.ro

canalul şi abonamentul la gunoi, pe care-l plăteşte de atâția ani, nu mai mult azi, fiindcă stăm la el"[12].

Tensiunile şi dificultățile inerente Primului Război Mondial reprezintă momentul favorabil al proliferării zvonurilor. Aşa cum subliniază, Jean Noël Kapferer zvonul desemnează apariția şi circulația unor informații, fie încă neconfirmate public de către sursele oficiale, fie dezmințite de acestea. Se poate afirma că zvonul este anterioară sursei oficiale, fie că o contrazice pe aceasta. Deci, zvonul e o raportare la autoritate, dezvăluind secrete şi determinând autoritatea să se exprime[13]. Elocvent în acest sens este scrisoarea din 7 martie 1917, Vaslui, în care Raul Dona prezintă informația uciderii Kaizerului. Ştirea a fost relatată şi de către directorul poliției, care completează zvonul cu informația conform căreia moartea Kaizerului a fost provocată de un ofițer. Altă versiune constă în faptul că a fost linşat de publicul revoltat în stradă, unde încercase să impună liniştea şi calmul[14].

Relevant pentru pacifismul şi pledoaria în favoarea dispariției brutalității în relațiile internaționale este ilustrat prin următoarele aserțiuni din conținutul scrisorii. „*Dispariția acestei forțe geniale în Rău era o necesitate pentru omenire. Înrâurirea în venirea Pacei în Europa va fi ajutată, desigur, prin acest fapt. Un geniu criminal superior dispare în mod exemplar – multe învățăminte sunt de tras şi pentru Istorie, şi pentru cei favorizați de soartă, cari dețin puterea şi desconsideră dreptul celor pe care îi asupresc şi cari în circumstanțe nu pot crâcn*i"[15].

Însemnările din 11 martie 1917, Vaslui, vin în continuitatea registrului tematic anterior prin îngrijirea bolnavilor şi a răniților din spitale şi derularea operațiunilor militare. Aşa cum era de aşteptat în urma discuției cu dr. Cantacuzino, directorul Serviciului Sanitar a fost desființat serviciul de chirurgie la spital şi a fost repartizat la spitalul 253 de la Şcoala de fete cu specializarea în boli interne. Zvonul cu privire la uciderea Kaizerului s-a dovedit a fi un mesaj lipsit de existență reală, fiind inventat de ruşii de la Marele Cartier din Bârlad. În aceeaşi notă zvonistică s-a colportat ideea unei revoluții în câteva oraşe germane importante precum Hamburg, Bremen şi Berlin[16].

În jurnal întâlnim imagini dezolante privind îngrijirea bolnavilor, iar constatările lui Raul Dona exprimă nemulțumirea față de elita politică conducătoare incapabilă să amelioreze situația din spitale. Astfel, soldații mor de tifos exantematic ca în timpul lui Napoleon I, când epidemia a încetat după ce a produs multe victime. Îngrijirea ce li se acordă acestora este sumară şi bolnavii de holeră sunt tratați în acelaşi pat cu cei bolnavi de tifos exantematic, şi în acest context critica este vehementă căci, şi nedreptățile sunt flagrante. „*Asta se cheamă îngrijire. Poftim de a spune cuiva din cei mari ți-aprinzi paie în cap, treci de bârfitor sau trădător, şi vai de tine! Morții sunt duşi la groapă în care pline, peste care îndeasă cadavre câte 2-3 milițieni (cioclii de ocazie)*"[17].

O notă aparte este reprezentat în jurnal de însemnările sale din 15 martie 1917, Vaslui, în care prezintă în detalii degradarea unui maior culpabilizat de lipsă de curaj în retragerea din Muntenia şi reacția societății față de acesta. Contemporan al acestor evenimente Raul Dona subliniază că după degradare au urmat admonestările diverselor persoane care i-au amplificat umilințele şi dezamăgirile maiorului degradat. Deşi era însoțit de două santinele spre închisoare un elev de colegiu l-a înjurat şi scuipat, în strada locuită de evrei, aceştia l-au huiduit şi insultat, iar ajuns la închisoare, un jandarm l-a lovit îngrozitor, înjurat şi umilit. În percepția sa nedreptățile sunt cu atât mai evidente cu cât, colonelul trădător Crăiniceanu a fost condamnat la 15 ani, cu circumstanțe atenuante, iar pe ordonanța lui care trebuia să execute ordinul superiorului a fost condamnat la moarte. În aceeaşi situație, generalul Cocărăscu, care a fugit şi el din fața inamicului, deşi în ipostaza de general nu era atât de expus, l-au achitat[18].

Registrul tematic al însemnărilor este îmbogățit prin contribuția medicilor şi a sacrificiului lor în susținerea războiului. Se impune să precizăm că medicii au fost expuşi multor privațiuni şi unei insecurități constante în condițiile mijloacelor sanitare deficitare şi a unor eforturi excepționale în vindecarea bolnavilor. Pe acest fundal, autorul evidențiază decesul doctorului Horawitz, doctorul Mirbach din Tikir era grav bolnav, în delir, locotenent-colonelul medic Ionel D-trescu Mumuianu se afla în agonie, cu delir, moartea maiorului dr. Andreescu ca urmare a infectării cu tifos exantematic[19].

[12] *Ibidem*, p. 64-65.
[13] Kapferer 1993, p. 39.
[14] Dona 2018, p. 65.
[15] *Ibidem*, p. 66.
[16] *Ibidem*, p. 67.
[17] *Ibidem*, p. 68.
[18] *Ibidem*, p. 70.
[19] *Ibidem*, p. 69.

https://biblioteca-digitala.ro

În ciuda eforturilor extraordinare, Raul Dona menționează că nu s-a acordat nicio recompensă medicilor pentru demersurile lor, nici decorări, nici avansări, ci doar Costineştii şi Duma au fost favorizați. Cu modestie se include în ipostaza celor mai nedreptăți şi argumentează frustrările inventariind privațiunile suferite în război. La Cernavodă trebuia să trateze 700 de răniți zilnic, apoi în Transilvania a suportat retragerea precipitată şi calvarul din Bicaz, iar la Oituz a suferit mizeria anotimpului ploios, fără adăpost şi a numărului colosal de răniți generat de luptele derulate permanent ziua şi noaptea. Sosit în Vaslui, autorul susține că a avut un spital cu cei mai grav răniți, în condițiile în care era singurul chirurg. În afara celor răniți a început să trateze degerații, dar efortul era inutil, căci mureau din cauza lipsei focului şi a hranei[20].

Permanentele frustrări datorate deficiențelor sistemului medical, inexistența meritocrației din societatea românească, sentimentul constant al insecurității insinuează uneori resemnarea în fața dificultăților existenței cotidiene. Singurii care îi întrețin dorința de a trăi şi de a depăşii calamitățile războiului sunt fiica şi soția sa care îi insuflă prin înțelepciune şi inteligență speranța într-un viitor mai bun. „*Mi se face capul calendar după vizita celor 150 de bolnavi, dimineața, la spital. N-am ce-mi trebuie, personal ignorant, infirmieri iok, sanitare iok, termometre 2 pentru 150 de bolnavi, siringi nu, ace – unul şi stricat etc. etc. etc. etc. Mă aştept şi sunt resemnat să capăt tifosul şi să mă curețe, căci sunt şi surmenat, de luni de zile, şi extenuat şi [fără] energie de rezistat la orice cauză distrugătoare*"[21].

Ultimele enunțuri sunt ilustrative pentru deficiențele majore ale spitalelor din Vaslui, expunerea medicilor la pericolele tifosului exantematic şi al holerei şi starea deprimantă, uneori, a lui Raul Dona, constrâns să trateze pacienții în condiții neadecvate. Ca urmare apar şi semnalele de alarmă împotriva nedreptăților flagrante manifestate prin dureroase constatări. „*Mult îşi mai bate joc statul nostru de noi bieții răbdători şi supuşi ca boi în jug. Veni – va oare, vreodată, ziua răfuielilor*?"[22].

Situația spitalelor reprezintă o temă majoră existentă şi în Memoriile Reginei Maria. Din descrierile acesteia rezultă că, în ciuda faptului că se confruntă cu numeroase privațiuni răniții sunt impresionați de vizitele reginei şi ale alaiului regal, iar medicii percep gestul regal ca o mângâiere şi încurajare. Regina constată că bucătăriile şi cămările vizitate sunt foarte bine conduse şi întreținute. Sugestiv pentru implicarea reginei Maria în efortul de război al României sunt însemnările din Bacău, 13 /26 august 1917, în care descrie demersurile acesteia pentru ameliorarea sistemului medical. „*Zi de muncă încordată şi grea, spitale, spitale, spitale, unul după altul ziua întreagă, începând cu un imens spital militar înființat în nişte mari barăci care fuseseră înainte ale artileriei. Se aflau acolo peste 1000 de răniți; am intrat în toate sălile şi ne-am făcut toată datoria fără şovăire, cu toată marea noastră oboseală; noroc că ziua nu era chiar aşa de călduroasă*"[23].

Afirmațiile reginei Maria denotă că suferințele nu-i sunt intangibile, ci sunt resimțite în mod dureros, fapt reliefat în însemnările din 27 / 9 septembrie ,1917, Coțofăneşti. Înzestrată cu un talent literar remarcabil, descrie impactul vizitei regale la spitalul din localitate asupra sensibilității bolnavilor, remarcă forța prin care bolnavii îşi suportă durerile, credința în capacitatea de vindecare a reginei, dar şi cuvintele de mulțumire ale răniților la adresa reginei în acest spațiu dominat de suferință, groază şi durere[24].

Revenind la Raul Dona, constatăm critica vehementă a realităților societății româneşti, a corupției şi a indiferenței autorităților față de deficiențele de aprovizionare cu alimente, cu lemne şi cu medicamente. La acest nivel al cercetării sesizăm libertatea absolută a autorului acestui jurnal privind exprimarea opiniilor, dar şi scepticismul că prin diatriba sa ar stopa nedreptățile din funcționarea societății. De asemenea, subliniem că Raul Dona este paradigma omului exemplar care evită credința în prejudecăți, stereotipuri, întruchipează personajul în slujba adevărului şi exprimă aprehensiunea față de discuțiile sterile şi malițioase. „*Adesea mă gândesc la o societate, la o lipsă de reacționare contra acestui sistem odios de guvernare şi administrare. Nici unul nu-şi face datoria, n-au decât un singur gând: să profite el cât mai iute, cât mai mult, cât mai mereu. Administrația spitalelor e un jaf ignobil: când nu e una, când nu e alta, când unul ia tot şi altul nu mai ajunge să capete. De ce? S-a pus un singur om la depozitul regional: el trebuie să facă plăți, să treacă în condică, să împartă instrumentele, să dea la reparare, să primească de la reparare şi ascuțit etc., să dea merinde, să aprovizioneze cu merinde etc. etc. etc. etc. Apoi e posibil să facă un singur om atâta treabă şi bine? La comitet e acelaşi lucru, pe capul unuia curg toate belele,*

[20] *Ibidem*, p. 71-72.
[21] *Ibidem*, p. 72.
[22] *Ibidem,* p. 76.
[23] Memoriile Reginei Maria a României 2012, p. 10.
[24] *Ibidem,* p. 22-23.

https://biblioteca-digitala.ro

dacă mai e un copist, doi, pe lângă el, aceştia nu sunt puşi pentru a rezolva numeroasele chestii ce vin acolo"[25].

John Stuart Mill consideră că străduințele dezinteresate de a promova binele altora nu trebuie diminuate, ci se impune să fie sporite, dar pentru realizarea acestora nu este necesară folosirea gârbaciului şi a biciului, ci utilizarea educației[26]. Acestei teoretizări se pliază şi universul gândirii medicului român care face o critică acidă a sistemului de guvernare şi administrare ce nu vizează ameliorarea funcționării sale, ci o perpetuare a jafului public din spitale. În viziunea lui Raul Dona demn de dispreț este ignoranța oficialităților care învesteşte într-o singură persoană activități care nu pot fi rezolvate de acesta, dată fiind volumul uriaş de lucru, fapt ce argumentează o extraordinară necunoaştere în domeniul guvernării şi administrării. Detaliile mărunte din viața cotidiană, explicațiile pertinente privind funcționarea defectuoasă a administrației nu reuşesc să-i modifice rațiunea existenței de medic, aceea de a trata dezinteresat, uman şi creştineşte pacienții din spitale şi de a se bucura discret de satisfacția ce o produce salvarea unei vieți.

Deosebit de interesante sunt şi observațiile sale sociologice privind cauzele care determină funcționarea ineficientă a administrației publice, dezordinea şi nerespectarea legislației şi a lipsei de disponibilitate a instituțiilor față de problematica cotidiană a românilor. Cu o sinceritate dezarmantă recunoaşte că impunerea unor obligații exagerat de mari unei singure persoane care ar putea fi îndeplinite doar de cinci sau zece persoane reprezintă chestiunea de fond a neîmplinirilor. Aspectul nu este solitar, ci se întâlneşte în armată, administrație încât dacă un funcționar şi-ar îndeplini obligațiile care îi revin nici în şapte vieți nu le-ar putea rezolva. Acesta este motivul pentru care, mai nimeni, nu-şi face datoria[27]. Eleganța exprimării, raționamentul argumentativ al lui Raul Dona sunt motivele care ne determină să facem apel la formule plastice din jurnal pentru a realiza dificultățile funcționarului în realizarea sarcinilor de serviciu. „*Inovațiunile, cererile de hârtie, rapoarte, statistici nesfârşite de tot soiul şi mai ales absolut inutile, cari zac prin dosare şi arhive, necontrolate sunt iarăşi corvoada distrugătoare de folos din munca funcționarului. El, ca să fie în regulă cu forma, neglijează principalul pentru paperaserie [pentru] rapoarte a căror întârziere atrage mai degrabă observațiile decât un control al activității lui, care nu se face mai niciodată. Lipsa de organizare de sus, sus de tot, dezordinea sus, sus de tot, nerespectarea legilor şi dispozițiilor de sus, sus de tot, abuzul groaznic dătător de prost exemplu, tocmai din partea celor ce ar trebui să se jeneze puțin, cel puțin când fură fără răgaz! Asta ne-a dus la situația tristă în care am ajuns şi cred sigur că o să ne mai afunde"*[28].

Din perspectivă hermeneutică citatul denotă insuficienta responsabilitate a factorului politic în actul guvernării, impunerea unui specific birocratic activității funcționarului manifestat prin întocmirea de rapoarte şi statistici inutile, abuzuri ce inspiră imaginea unui exemplu negativ. Aceste aspecte imputate ierarhiei politice şi administrative antrenează mentalitatea lui Raul Dona în direcția unei stări de spirit decepționate care explică în mare măsură situația dificilă a României. Să recunoaştem că este o diagnoză nefericită atribuită realităților româneşti, dar blamul nu ține de subiectivitatea autorului, iar imaginarul nu încarnează un personaj obişnuit cu administrația, ci un cetățean care crede, încă, în progresul, bunăstarea şi înfăptuirea României Mari.

Expresia decepționată asupra clasei politice, indiferent de partidul care guvernează, atribuirea de invective generate, în viziunea sa, de promovarea interesului personal sunt aspecte care nu favorizează crearea României Mari. De asemenea, sunt taxate cu vehemență afacerile lui Brătianu, care şi-a trimis vinul obținut în podgoriile de la Florica în 60 de vagoane la Galați şi apoi la Odessa. În acest context acțiunile politicienilor pot conduce la deficiențele frontului şi la generalii trădători, care au fost cumpărați de germani. „*Cu porci Constantinesci, Taki Ioneşti, Brătieni, Costineşti etc. etc. cari nu respectă nimic şi nu-şi văd decât de interesul lor, nu se poate face RRRRRomânia Maaaare, ci pe cea mai mică posibil. Îmi spunea deunăzi Garoflid, un om prea serios şi în măsură să ştie, căci e inspector agricol şi vine în contact cu fel de fel de lume, că Brătianu şi-a trimis vinul de la Florica în 60 de vagoane pe nume străin (Ardeleanu) la Galați, tocmai în timpul retragerei, când trenurile gemeau de lume şi liniile erau encombrate de vagoane şi trenuri cari aşteptau cu zilele prin gări. De la Galați, acel vin a fost trimis la Odessa: faptul e cert. Comentariile se fac degeaba. E stare de asediu: cască gură că ți se va închide, şi încă de veci. Nici un prefect, din cei ce au făcut maltrapazlâcuri cu vitele la frontieră în preziua războiului, nici unul n-a fost pedepsit, nici cum trebuia, nici altfel. Cu aşa moravuri, ce poți aştepta, decât defecțiuni a fronturilor? Muică, Popovici, Iliescu, Cocărăscu, Socec, Costescu, Basarabescu şi alții sunt generali aproape sigur trădători, căci prea e mare*

[25] Dona 2018, p. 76-77.
[26] Mill 1994, p. 98.
[27] Dona 2018, p. 77.
[28] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

tâmpenia ca să-i avem aşa proşti. Toţi cumpăraţi şi ademeniţi de nemţii ce mişunau prin ţară şi de agenţii lor români, deja cumpăraţi, fiindcă atâta aşteptau, să se vândă. Dacă ar fi făcut-o din convingere (trădarea) m-aş înclina, dar au trădat pentru bani"[29].

Acest citat prezintă o importanţă deosebită deoarece îl situează pe Raul Dona în ipostaza oamenilor cu opinii asupra realităţii cotidiene. José Ortega y Gasset afirmă că majoritatea oamenilor nu au opinii şi se impune ca acestea să vină din exterior, prin presiune. Filosoful spaniol pledează în favoarea opiniilor căci în absenţa lor convieţuirea umană ar deveni un haos şi un neant istoric. Fără opinii, existenţa ar fi lipsită de arhitectură, de organicitate[30]. Pornind de la enunţurile lui José Ortega y Gasset, considerăm că prin memoriile medicului român obţinem o imagine mai completă asupra realităţii, suntem în măsură să receptăm sensibilitatea unui segment de putere care îşi doreşte forţa economică, poziţii sociale în dispreţul oricăror principii şi norme de bun simţ, dar surprindem şi eroi ce se sacrifică în favoarea idealului naţional sau îşi exercită profesia în mod exemplar. Prin critica vehementă, Raul Dona îşi exprimă adeziunea la o societate circumscrisă progresului economic, social, cultural, politic, dar în egală măsură şi receptării valorilor morale care trebuie să triumfe în devenirea României. Însemnările sale mai exprimă şi necesitatea trăirii într-o veritabilă plenitudine, cu aspiraţii naţionale desprinse din evenimenţialul fervent al timpului şi al teribilei forţe a imprevizibilului.cotidian.

Confruntat cu dezordinea şi corupţia inspirate de sistemul turco-ruso-român, cu disperarea, abuzurile şi indiferenţa administraţiei, Raul Dona se pronunţă în favoarea ordinii şi corectitudinii simbolizate de germani. În ceea ce priveşte relaţiile dintre germani şi români din perspectivă imagologică, Klaus Heitmann sublinia faptul că acestea nu s-au comparat niciodată cu interesul manifestat de germani faţă de polonezi. Condiţiile geografice şi geopolitice oferă explicaţii plauzibile privind nivelul redus al însemnătăţii românilor faţă de germani şi austrieci[31]. În ciuda acestor determinări obiective românii i-au perceput pe germani ca pe un element de ordine şi corectitudine în muncă, fapt reliefat şi de Raul Dona. Prin comparaţie cu germanii, bulgarii sunt apreciaţi pentru seriozitatea cu care se administrează, iar românii sunt caracterizaţi prin furt şi chiul. În spaţiul românesc sunt valorizate mai mult ariviştii, mizerabilii şi oameni pişicherii[32].

Critica sa nu are un caracter distructiv, demolator, ci urmăreşte stoparea dezordinii, corupţiei şi implicarea mai eficientă a administraţiei în gestionarea multiplelor aspecte provocate de război. Însemnările sale sunt şi o pledoarie în favoarea respectării valorilor morale, a exercitării puterii prin valorizarea normelor de drept, a opiniei publice şi a valorilor vieţii de familie.

Pe acest fundal criticile virulente ale medicului român sunt asociate cu predilecţie decepţiei provocate de comportamentul degenerat al unor îmbogăţiţi de război care influenţează negativ viaţa cotidiană a românilor. *„Mare, mare scârbă mă-neacă, sărmană ţară! O poftă de sadic mă cuprinde să jupoi o lichea de vie, să asist la linşarea mizerabililor îmbuibaţi care-şi bat joc de viaţa noastră fără nici o sancţiune, ocrotindu-se între ei"*[33].

Însemnările eroului nostru din 25 martie 1917 sunt relevante pentru satisfacţia intrării SUA în război împotriva Germaniei care la nivelul sensibilităţii sale desemnează debutul unei perioade mai favorabile pentru aspiraţiile românilor, dar exprimă şi decepţiile generate de proliferarea tifosului exantematic în spitale. Victime ale flagelului nu sunt doar civilii sau militarii, dar în egală măsură şi personalul medical. Astfel, fostul său coleg de facultate Haralambie Botescu cu o sănătate bună şi o situaţie favorabilă în politică a fost răpus, la fel şi medicul francez Pierre Jean Clunet, care era riguros în aplicarea igienei, medicul Felix şi colonel doctor Papadopol[34].

Sugestiv pentru impactul tifosului exantematic asupra bolnavilor şi comportamentul infam al unor cadre medicale militare sunt însemnările lui Raul Dona din 13 aprilie 1917. Confruntat cu multiple chestiuni de natură profesională, autorul acestor memorii a fost informat de avansarea în gradul de locotenent-colonelul în data de 1 noiembrie 1916, acordându-i-se salariul şi vechimea în cele 6 luni ca o compensaţie a injustiţiilor la adresa sa din ultimul timp. În prealabil menţionăm că au fost avansaţi alte cadre militare care nu se distinseseră prin nimic, dar erau protejaţi de sistemul politic. Nedreptatea a fost reparată de colonelul dr. Andreescu Ghiţă, care l-a reabilitat şi avansat. În

[29] *Ibidem*, p. 78.
[30] Gasset 1994, p. 150.
[31] Heitmann 2014, p. 45-46.
[32] Dona 2018, p. 79.
[33] *Ibidem*.
[34] *Ibidem*, p. 80-81.

https://biblioteca-digitala.ro

schimb, recunoaşte că generalul dr. Antoniu l-a trimis pe front, deşi era maior în calitate de medic de batalion la un regiment de infanterie, unde în mod firesc erau trimişi doar studenţi sau sublocotenenţi. Intenţia era ca Raul Dona să se confrunte cât mai mult cu privaţiunile inerente războiului şi să fie cât mai expus în ipostaza de medic[35].

Însemnările sale evocă fără echivoc şi influenţa factorului politic în luarea deciziilor în domeniul medical. Astfel, pornind de la disputa cu Ioan E. Costinescu, fiul ministrului de stat Emil Costinescu, generalul dr. Antoniu i-a redactat un raport incorect împotriva lui Raul Dona care s-a soldat cu mutarea sa. Ulterior, autorul raportului este cuprins de regrete, i se confesează acestuia invocând lipsa de caracter a lui Costinescu. *„Să înţeleagă fiecare care ar ceti asta vreodată ce e de înţeles.....Eu nici nu vreau să am în minte de reţinut o răzbunare. Dacă e o justiţie imanentă, să le vie.....Dreptatea mea s-a făcut – am fost reabilitat, după multe suferinţe, ce e drept, dar întru tot, căci Puica şi Ieninul mă dedomajază"*[36].

Figurile politicienilor, evenimentele războiului şi ale vieţii de refugiat, egoismul şi indiferenţa autorităţilor sunt temele esenţiale ale însemnărilor din 23 aprilie 1917. Deficienţele sistemului de aprovizionare cu alimente sunt ameliorate cu ajutorul proviziilor pe care le primeşte de la clienţii recunoscători. Aceste realităţi au loc pentru că provocările sunt numeroase şi eroii trebuie să le găsească soluţii într-un interval de timp scurt. Astfel, Raul Dona primeşte o găină, 45 de ouă proaspete şi o jumătate de miel. Într-un climat normal acest fapt poate genera discuţii, dar în contextul războiului un asemenea gest devine impresionant, mai ales că în ultima săptămâna familia sa a mâncat fasole şi mămăligă. În acest registru tematic, mărturiseşte cu franchеţe că a trăit mai mult din pomeni, căci de cumpărat, cu excepţia seminţelor de dovleac şi de floarea soarelui, nu se găseşte nimic. Pentru a achiziţiona carne trebuie să aştepţi aproximativ 3 ore dimineaţa cu riscul de a fi infectat cu păduchi exantematici, motiv pentru care a şi renunţat să mai cumpere de la măcelărie[37].

Aşa cum reiese din paginile jurnalului, recunoştinţa sa este orientată cu dragoste spre soţia Niculina Delavrancea, percepută în ipostaza de mamă ideală şi soţie binecuvântată. Imaginea pozitivă a soţiei sale este un element constant al descrierilor din jurnal, Raul Dona subliniindu-i întotdeauna bunătatea şi înţelegerea manifestată în tumultul vieţii de refugiat în Moldova. *„Îmi ghiceşte toate dorinţele şi mi le previne, mă calmează în starea de nervi – surexcitaţie – în care mă aflu. Mai ales cu boala lui Jubi am fost grozav de izbit şi consumat timp de 4 zile, până l-am crezut scăpat, în fine, de tifos vreo complicaţie. Nu mă supără Puica cu nimic, niciodată, şi nu ştiu cum i-aş putea fi mai iubitor şi recunoscător că mă face fericit în timpurile astea de suferinţă"*[38].

Penuria de alimente, îmbrăcăminte şi încălţăminte, măsurile sanitare necorespunzătoare sunt motive care au amplificat evoluţia epidemiei de tifos exantematic. Fonduri pentru instalaţii de deparazitare se încasează, dar nu se ajunge la funcţionarea acestora. Astfel, păduchii îi infectează pe bolnavi şi lipsa de bunăvoinţă a autorităţilor de a întreprinde ceva practic îl dezamăgesc pe Raul Dona. Acestei realităţi i se asociază şi regimul de inaniţie. Alimentaţia bolnavilor este alcătuită dintr-un orez fiert cu un „oşcior", ceai de salcâm sau de fân, căci ceaiul cel bun este livrat altora, pâine cu tărâţe din abundenţă şi corpi străini cu făină mucedă şi amară care generează bolnavilor, convalescenţilor de tifos recurent şi exantematic diaree, inaniţie, anterite, marasm până la moarte[39].

Din perspectiva aprovizionării deficitare cu instrumente medicale de strictă necesitate medicul militar menţionează că pentru un spital alcătuit din 120-150 de bolnavi este dotat cu singur termometru. În condiţiile în care pentru a lua temperatura la un singur pacient este nevoie de 7-8 minute, se întreabă retoric cum poate fi utilizat acesta la toţi bolnavii întrucât acesta este singurul indiciu preţios care te ajută în aplicarea unui tratament corect. În ciuda solicitărilor la Comitetul pentru termometre, Raul Dona nu a primit un alt instrument. Au fost câteva termometre, dar bolnavii cu delir le-au spart, recunoaşte medicul, şi ar trebui câte un instrument pentru fiecare pacient, ceea ce consideră că este imposibil[40].

Registrul tematic al însemnărilor sale este focalizat în data de 6 mai 1917 pe chestiuni de natură militară. Cu informaţia epocii şi filtrată prin sensibilitatea sa el lansează ideea trădării demnitarului rus Boris Stűrmen, confirmată de o oficialitate rusă, trădarea ţarinei Alexandra şi a ţarului Nicolae al II-lea, evenimente care au condus la pierderea unei jumătăţi din teritoriul ţării. În percepţia lui Raul

[35] *Ibidem*, p. 86-87.
[36] *Ibidem,* p. 88.
[37] *Ibidem*, p. 93.
[38] *Ibidem,* p. 94.
[39] *Ibidem*, p. 95.
[40] *Ibidem,* p. 95.

https://biblioteca-digitala.ro

Dona germanii sunt obraznici şi impostori încercând să livreze mentalității colective imaginea că nu cunosc sentimentul de insecuritate datorită înfrângerii care se contura la orizont[41].

Informații interesante referitoare la pregătirile pe care le fac trupele române pentru începerea ofensivei împotriva germanilor sunt reliefate în însemnările din 22 mai 1917. Deşi medic, are acuratețea necesară de a prezenta derularea evenimentelor din perspectiva militară în detalii, fapt care decodifică calitățile sale de strateg în război. El semnalează că a început deplasarea a 28 de baterii în zona frontului şi mai rămân în dotare 18 baterii de completat şi deplasat spre front[42]. În acest context, prin comportamentul său extraordinar, prin sentimentele şi aspirațiile în slujba realizării României Mari, Raul Dona se dovedeşte o personalitate medicală exemplară care sintetizează în sine rezistența în fața agresorului extern, credința în triumful cauzei naționale, dar şi promotorul unei pledoarii în favoarea pacifismului. *„Aşteptăm ca pe Mesia să înceapă ofensiva generală Adevărată şi să se sfârşească odată cu porcăria asta de război. Aflu că a fost ieri-alăltăieri la Iaşi un incendiu formidabil care a distrus echipamente militare şi muniții în valoare de câteva milioane. Focul a fost desigur pus de hoții cari vreau să-şi mascheze hoția sau nu s-au săturat gheşeft. Am rămas foarte trist la ştirea acestei noi nenorociri pentru țară"*[43].

Tonul critic la adresa mizeriei din Vaslui este un aspect constant şi în însemnările din 1 iunie 1917. Dificultatea vieții este agravată de mulțimea muştelor, datorită murdăriei din curțile vasluienilor, fapt ce poate transmite cu rapiditate boli infecțioase. Penuria alimentelor revine în mod frecvent în memoriile sale unde menționează că abia o singură dată pe săptămână se poate aproviziona cu carne, iar atunci prețul este de 4 lei kilogramul. *„Dacă-ți place; dacă nu, du-te de te înghesuie 5 ceasuri ca să capeți o pele sau un os împuțit de vită moartă bolnavă!"*[44].

Alt aspect reliefat se referă la vizita Reginei Maria în spitalele din Vaslui. Raul Dona consemnează faptul că Regina s-a deplasat la fiecare pat al bolnavilor oferindu-le țigări, bomboane, o floare, o carte, iar celorlalți bolnavi le-a dăruit câte o iconiță din lemn[45]. Prin asemenea gesturi la nivelul sensibilității bolnavilor vizita Reginei Maria a avut un impact extraordinar, amplificându-i popularitatea şi imaginea sa hiperbolizantă. Referindu-se la acest aspect, Ioan Scurtu subliniază că activitățile sale politice menite să-l influențeze pe regele Ferdinand şi acțiunile organizate de Crucea Roşie i-au atras apelativul de „mama răniților"[46].

Este cazul să afirmăm că dificultățile profesiei de medic, insuficiența medicamentelor şi a instrumentelor medicale, lipsa de eficiență a administrației în aprovizionarea populației cu alimente şi lemne au condus la decepții şi la insinuarea efemerității vieții. *„Desigur că în vreme de război trebuie să suferi, şi că suferințele noastre, pe lângă ale altora, sunt nimica toată. Dar mă gândeam cât e de scurtă viața şi cât de puțin o să am eu şi ai mei, toți din întruchiparea ce va să fie ori să vie! Ajung la poteau, istovit, cheltuit, şi, când m-a descăleca mobilizarea ce duc în spinare, rămân deşelat au propree et au figuré! Mai am câțiva ani de trăit şi mi se duce viața aşa de prosteşte! De s-ar isprăvi dracului porcăria asta mai iute*!"[47].

Momentele finale ale însemnărilor acestei date se referă la registrul militar al evenimentelor conflictului. Profilul de medic militar îi impregnează mentalității sale ideea trădării generată de ruşi şi germani care converg la încheierea unei păci separate a autorităților ruse cu cele germane, fără anexiuni teritoriale. Din perspectivă ideologică tratatul vizează paradisul terestru gestionat de germani. În descrierea armatei române refăcute şi aptă pentru ofensivă, Raul Dona, are încredere în soldați, în timp ce ofițerii întâlniți în comisiile de reformă urmăresc transferul de pe front la zonele sedentare. Se întreabă şi el revoltat cum este posibil ca militari de carieră şi educați în posibilitatea unui iminent război să vizeze spații sedentare. *„Cei mari, putorile ale mari, crapă pe ghiftuie de mâncăruri bune pe la popote şi de gheşefturi (de, ca omul!) şi se cotlonesc prin curți marțiale, prin stat-majoare, prin comisii şi paracomisii. Azi, nevasta unuia de la o curte marțială ne spunea că i-a trimes bărbatul nu mai puțin 25 de cutii odată, de pesmeți, din cari noi nu putem căpăta nici o cutie. Tot ea are stofă militară de a îmbrăcat 3 copii, meditorii copiilor, şi-a făcut rochie şi ....manta din stofă militară. Când mă gândesc cât am umblat până să capăt de o hăinuță pentru mine"*[48].

[41] *Ibidem*, p. 96.
[42] *Ibidem*, p. 99.
[43] *Ibidem*.
[44] *Ibidem,* p. 100.
[45] *Ibidem*.
[46] Scurtu 1991, p. 68.
[47] Dona 2018, p. 100-101.
[48] *Ibidem*, p. 101-102.

https://biblioteca-digitala.ro

Textul uzitat este relevant pentru falsitatea principiilor de convieţuire din societatea românească a Primului Război Mondial şi relevă exacerbarea intereselor individuale în detrimentul celor comune. Este evidentă şi criza credinţei în idealurile comune, triumful egocentrismului structurat pe proliferarea interesului de grup şi dispersia sentimentului naţional. Această anatomie a societăţii româneşti nu-i poate perveti crezul intelectual şi moral al lui Raul Dona, care înseamnă speranţa în victoria principiului unităţii naţionale prin realizarea României Mari.

Critica sa devine mai vehementă, nemulţumirile şi frustrările cresc în amploare pe măsura consemnării realităţilor cotidiene înregistrate în armată. „*Faţă de abuzurile unora, de ghiftuială revoltătoare, cum să nu-ţi fie lehamite de război, când tu tragi targa pe uscat şi înghiţi în sec? Trec pe lângă noi soldaţi cu sofertaşe, cari duc de pe la popote mâncare la ofiţerii cu familie, cari iau mâncare acasă (de obicei activi şi cu grade mari). Ce să vezi pe sofertaş, la etajul superior (la vedere): prăjituri cu creme, éclair-uri etc! La popotă pe noi nu ne primeşte, trebuie să ai o mare, mare trecere. Când te plângi, lumea te ia en grippe şi evită. Asta e o regulă şi trebuie să evităm de a ne plânge, ca să nu fim anoşti. Rămâne ....răbdarea*”[49].

În viziunea medicului militar, Raul Dona, soluţia pentru înlăturarea abuzurilor, corupţiei şi ineficacităţii din administraţie o întrevede prin ocuparea ţării pe o perioadă de vreo cincizeci de ani de către germani. „*Desigur, n-am mai vedea gheşefturile şi neruşinarea de azi, incuria şi bunul plac al colachipsiţilor şi îmbuibaţilor regimului nefast care duce ţara şi pe noi la peire, după ce au trădat alianţa ce avem cu germanii, singurii cari ne-ar fi dus la izbândă*”[50].

Textul este important pentru percepţia pozitivă a modelului cultural şi politic reprezentat de Germania. Această opţiune politică, menţionează Lucian Boia, este reiterată de o pleiadă de intelectuali cu mari merite în cultura română. Astfel, Ioan Slavici susţine că românii încadraţi în monarhia habsburgică au progresat sub puternica influenţă a culturii germane[51], iar Tudor Arghezi disprețuieşte balcanismul societăţii româneşti şi admiraţia sa este orientă spre soliditatea şi eficienţa Germaniei[52]. Inserat acestei mentalităţi este şi viziunea medicului militar, Raul Dona favorabilă Germaniei ce semnifică ordine, administraţie eficientă şi stoparea abuzurilor şi a corupţiei.

La finalul acestui studiu, am considerat că se impune formularea următoarelor concluzii:

Raul Dona este reprezentantul elitei intelectuale care se alătură efortului de război al României în timpul Primului Război Mondial pentru realizarea României Mari. Ca atare, intrarea României în conflict, privaţiunile condiţiei de refugiat în Moldova, dezorganizarea, ineficienţa administraţiei româneşti, penuria alimentelor, a lemnelor, preţurile exorbitante şi mizeria din spitale sunt temele constante ale jurnalului său.

Însemnările sale descriu influenţa factorului politic în luarea deciziilor în domeniul medical, figurile politicienilor, trădările unor ofiţeri superiori, dar şi evenimentele fericite ale vieţii de familie. Astfel, Raul Dona relevă cu admiraţie bunătatea şi înţelegerea soţiei sale, percepută în ipostaza de mamă ideală şi soţie binecuvântată, care îi asigură echilibrul vieţii în acest tumult al vieţii de medic militar, dar şi creşterea frumoasă a fiicei sale.

[49] *Ibidem*, p. 102.
[50] *Ibidem*, p. 102-103.
[51] Boia 2009, p. 307.
[52] *Ibidem*, p. 147.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

Astorri şi Salvadori 2005	A. Astorri şi P. Salvadori, *Istoria ilustrată a Primului Război Mondial*, traducere Ilieş Câmpeanu, Bucureşti, 2005.
Boia 2009	L. Boia, *„Germanofilii" Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Bucureşti, 2009.
Dona 2018	R. Dona, *Jurnalul unui medic militar 1917-1918. Cu acuarele şi desene de Niculina Delavrancea-Dona*, Ediție îngrijită de Iulia Vladimirov şi Viorica Milicescu, Bucureşti, 2018.
Gasset 1994	J. O. y Gasset, *Revolta maselor*, traducere de Coman Lupu, Bucureşti, 1994
Heitmann 2014	K. Heitmann, *Imaginea românilor în spațiul lingvistic german 1775-1918. Un studiu imagologic*, Ediția a II-a, traducere şi introducere de Dumitru Hîncu, Iaşi, 2014.
Kapferer 1993	J. N. Kapferer, *Zvonurile. Cel mai vechi mijloc de informare din lume,* prefața de Septimiu Chelcea, traducere de Marina Vazaca, Bucureşti, 1993.
Memoriile Reginei Maria a României 2012	Memoriile Reginei Maria a României, *Povestea vieții mele,* vol. XI, Bucureşti, 2012.
Mill 1994	J. S. Mill, *Despre libertate,* traducere de Adrian Paul Iliescu, Bucureşti, 1994.
Scurtu 1991	I. Scurtu, *Monarhia în România 1866-1947*, Editura Danubius, Bucureşti, 1991.
Starobinski 1990	J. Starobinski, *1789 emblema unei rațiuni*, traducere şi prefață de Ion Pop, Bucureşti, 1990.
Tarde 2007	G. Tarde, *Opinia şi mulțimea,* traducere şi prefață de Nicoleta Corbu, Bucureşti, 2007.
Vladimirov 2018	I. Vladimirov, *Prefață*, în R. Dona, *Jurnalul unui medic militar 1917-1918. Cu acuarele şi desene de Niculina Delavrancea-Dona*, Ediție îngrijită de Iulia Vladimirov şi Viorica Milicescu, Bucureşti, 2018

https://biblioteca-digitala.ro

Raul Dona as a memorist of the First World War

(Abstract)

Raul Dona is a representative of the intellectual elite who joined Romania's war effort during the First World War for the achievement of the Greater Romania. As such, the constant themes of his diary are Romania's entry into the conflict, the deprivations of a refugee in Moldova, the disorganisation and inefficiency of the Romanian administration, the shortage of food, wood resources, exorbitant prices and the misery in hospitals.

His notes describe the influence of the political factor in making decisions in the medical field, the portraits of politicians, the betrayals of senior officers and the happy events of family life. Thus Raul Dona admiringly reveals the kindness and understanding of his wife, perceived as an ideal mother and blessed wife who provides him both a balanced life in the tumult of the events as a military doctor and a beautiful upbringing of his daughter.

Petre DIN
Liceul Teoretic „Gheorghe Lazăr" Avrig
petre_din@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Lumea internațională în ziarul *Pentru Socialism*. De la revoluția din Ungaria la instaurarea comunismului în Cuba (1956-1959) II

IOAN BOTIŞ

Cuvinte cheie: *război rece, comunism, spionaj, „vânătoare de vrăjitoare", ordine mondială, presa comunistă, lumea internațională.*
Keywords: *cold war, communism, espionage, „witch-hunt", world order, communist press, international world.*

Continua prăbuşire a economiilor burgheze şi viața de mizerie din țările capitaliste

În februarie 1957, *Pentru Socialism* concluziona că anul 1956, în lumea capitalului, a fost un an de continuă înrăutățire a situației economice, în special în țări ca Anglia, Franța, Italia, Grecia, Coreea de Sud şi Vietnamul de Sud, cu tot ce presupunea aceasta: creşterea şomajului, prețurilor şi inflației, înrăutățirea condițiilor de muncă şi de viață ale oamenilor, scăderea producției industriale şi a celei agricole, scumpirea vieții în general[1].

Din cauza sistării navigației pe Canalul de Suez şi a distrugerii conductelor de petrol de pe teritoriul sirian, aprovizionarea industriei britanice cu produse petroliere a devenit tot mai greu de rezolvat. Mai mult, taxele de transport pe vase s-au scumpit din zi în zi, afirma *Pentru Socialism*[2]. O acută lipsă de petrol s-ar fi făcut resimțită în toate țările vest-europene, în condițiile în care Italia importa din Orientul Apropiat şi Mijlociu peste 90% din întreaga cantitate de petrol consumată în țară, Germania 85%, Anglia aproximativ 75% şi Elveția peste 60%[3].

La Paris rezervele de benzină pur şi simplu au secat, susținea ziarul; majoritatea stațiilor de benzină erau goale, iar în fața celor care mai aveau puține rezerve de combustibil existau cozi nesfârşite; se vindeau doar 5-10 litri de benzină, ceea ce a dus la reducerea cu 32% a circulației vehiculelor pe străzi[4]. „Încetarea importării petrolului în urma scoaterii din funcțiune a conductei de petrol Irak Petroleum Company a provocat panică pe piața europeană a petrolului şi a dus la creşterea prețului produselor europene. Taxele de transport au crescut cu 20-30%", concluziona *Pentru Socialism*[5].

În martie 1957, *Pentru Socialism* anunța că, în Franța, prețurile la combustibil au fost majorate cu 10%, concomitent scumpindu-se prețul petrolului lampant şi al altor produse petrolifere, această mărire fiind a patra în anul 1957[6]. Ziarul *Pentru Socialism* explica şi de ce se produceau aceste scumpiri: transportul petrolului din Golful Persic, ocolind pe la Capul Bunei Speranțe, costa de şase ori mai mult decât transportul prin Canalul de Suez, iar costul transportului produselor petrolifere din Golful Mexic crescuse de aproape trei ori de la izbucnirea crizei Suezului[7]. O altă problemă cu care se confrunta Franța era reducerea volumului construcției de locuințe[8].

În martie 1957, *Pentru Socialism* îşi informa cititorii că Jean Philippi, secretarul de stat pentru problemele bugetare, a prezentat un tablou sumbru al finanțelor Franței. Potrivit oficialului francez situația Franței era caracterizată de un dezechilibru economic şi financiar, de exporturile în scădere

[1] I Catoi, „Strălucite victorii obținute de constructorii comunismului în anul 1956", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.960, Marți, 5 februarie 1957, p.4.
[2] „Economia burgheză întâmpină mari dificultăți în urma agresiunii împotriva Egiptului", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.89, Vineri, 15 noiembrie 1956, p.4.
[3] „În țările vest-europene se resimte o acută lipsă de petrol", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.898, Sîmbătă, 24 noiembrie 1956, p.4.
[4] „Se agravează criza de petrol în țările occidentale", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.900, Marți, 27 noiembrie 1956, p.4; „În țările vest-europene se resimte o acută lipsă de petrol", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.898, Sîmbătă, 24 noiembrie 1956, p.4.
[5] „În țările vest-europene se resimte o acută lipsă de petrol", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.898, Sîmbătă, 24 noiembrie 1956, p.4.
[6] „În Franța au fost majorate prețurile la combustibil", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, nr.922, Vineri, 21 decembrie 1956, p.4.
[7] *Loc.cit.*
[8] La noi... şi la ei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 966, Marți, 12 februarie 1957, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

şi importurile în creştere, astfel încât deficitul bugetar era tot mai mare.[9] Franța se confrunta nu doar cu grave probleme economice, ci şi cu probleme sociale, înregistrând o creştere a criminalității, în special în rândurile minorilor[10].

Nici britanicii nu stăteau mai bine. În oraşe precum Glasgow, Liverpool şi Birmingham nu s-a vândut nici măcar un litru de benzină pe zi, existau cozi interminabile de oameni care aşteptau să primească tichete pentru benzină care urmau să fie valabile începând cu 17 decembrie 1956, zi în care începea oficial raționalizarea petrolului în Anglia[11]. Această măsură marca sfârşitul rezervelor de petrol de care dispusese Anglia înainte de agresiunea împotriva Egiptului şi presupunea reducerea în mod drastic a consumului de petrol în industrie, creşterea prețurilor la produsele petrolifere (tendință manifestată încă înainte de introducerea raționalizării), creşterea prețurilor transporturilor şi, ca urmare, o scumpire a costului vieții britanicilor[12].

Pentru Socialism anunța că în Anglia construcția de locuințe a fost suspendată din cauza creşterii costurilor materialelor de construcție şi a dobânzilor la împrumuturi, iar aceasta a dus la sporirea chiriilor până la pragul reprezentat de 40-50% din salariul unui muncitor[13]. Criza politică şi economică din Anglia a generat, afirma *Pentru Socialism*, un val de emigrări către Canada şi Australia[14].

În timp ce guvernul danez şi-ar fi anunțat intenția de a reduce cu 30% consumul de petrol, autoritățile suedeze au luat măsura interzicerii circulației autoturismelor particulare de sâmbătă până luni[15]. În Danemarca s-au scumpit prețurile la bere, tutun şi unele produse de larg consum[16]. În Austria au crescut prețurile la principalele produse alimentare şi mărfuri de larg consum, au sporit taxele pentru serviciile comunale, producția industrială a fost restrânsă, a crescut numărul concedierilor în rândul muncitorilor şi a scăzut puterea de cumpărare[17].

Nici Statele Unite ale Americii nu au scăpat de această criză a petrolului, prețul benzinei crescând brusc cu 10%, concomitent cu manifestarea tendințelor de creştere a prețului petrolului brut şi al păcurii folosite de americani pentru încălzirea locuințelor[18]. *Pentru Socialism* afirma că unul dintre simptomele alarmante ale crizei care se manifesta în economia Statelor Unite ale Americii îl constituia reducerea considerabilă sau amânarea planurilor de investiții ale întreprinderilor industriale, tendință mult accentuată în domeniul construcțiilor de locuințe[19]. Americanii ar fi redus considerabil producția în industria de automobile (existau stocuri uriaşe de automobile noi nevândute) iar în industria oțelului piața americană era suprasaturată, stocurile de diferite produse de oțel nevândute crescând necontenit[20]. Urmare a acestei stări de fapt United Steel Corporation şi-a stins un furnal şi trei cuptoare Martin[21]. O restrângere a activității a cunoscut industria cuprului şi au fost închise mai multe mine, în vreme ce industria siderurgică continua să lucreze sub nivelul capacității de producție[22].

Cea mai mare primejdie pentru economia americană rămânea, în continuare, inflația, considera *Pentru Socialism*[23]. Creşterea şomajului s-a datorat şi scăderii producției de textile şi confecții cu 7%, a celei de cauciuc şi piele cu 2%, a aparatelor de radio şi televiziune cu 22%, a diferitelor obiecte de uz casnic cu 12%[24].

[9] „Politica economică a guvernului Mollet viu criticată", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.999, Vineri, 22 martie, 1957, p.4.
[10] „Creşterea criminalității în Franța", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1017, Vineri, 12 aprilie 1957, p.4.
[11] „Se agravează criza de petrol în țările occidentale", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.900, Marți, 27 noiembrie 1956, p.4.
[12] *Loc.cit.*
[13] „Suspendarea construcției de locuințe în Anglia", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.931, Joi, 3 ianuarie 1957, p.4.
[14] „Aspecte ale crizei politice şi economice din Anglia", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.977, Duminică, 24 februarie 1957, p.4.
[15] „Se agravează criza de petrol în țările occidentale", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.900, Marți, 27 noiembrie 1956, p.4.
[16] „Pe marginea evenimentelor internaționale", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1109, Miercuri, 31 iulie 1957, p.4.
[17] „Cresc prețurile în Austria", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.988, Sîmbătă, 9 martie 1957, p.4.
[18] „Scumpirea benzinei în S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.902, Joi, 29 noiembrie 1956, p.4.
[19] „Realități americane. Simptome alarmante de criză în economia S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.987, Vineri, 8 martie 1957, p.4.
[20] Ion Cătoi, „Noi simptome de declin în economia S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1013, Duminică, 7 aprilie 1957, p.4.; „Realități americane. Simptome alarmante de criză în economia S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.987, Vineri, 8 martie 1957, p.4.
[21] Ion Cătoi, „Noi simptome de declin în economia S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1013, Duminică, 7 aprilie 1957, p.4.
[22] „Aspecte din «lumea liberă»», în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1010, Joi, 4 aprilie 1957, p.4.
[23] „Realități americane. Simptome alarmante de criză în economia S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.987, Vineri, 8 martie 1957, p.4.
[24] Ion Cătoi, „Noi simptome de declin în economia S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1013, Duminică, 7 aprilie 1957, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

În Statele Unite ale Americii, situația din industria de automobile şi în construcția de locuințe era foarte grea[25]. Totuşi, cu toate că automobile nu se prea produceau în America, accidentele mortale s-au înmulțit în aşa măsură încât s-au atins cifre record (669 de astfel de accidente produse doar în câteva zile), paradox neexplicat de cei de la *Pentru Socialism*[26]. Probabil pentru că nu se mai construiau locuințe, în New York, alături de „zgârie nori", existau cocioabe mizerabile[27].

Pentru Statele Unite ale Americii, prognozele erau extrem de sumbre. *Pentru Socialism* considera că o spirală inflaționistă de mari proporții va fi urmată de o depresiune catastrofală, economia americană „pierzând ritmul"[28]. Una dintre cauzele acestei situații era bugetul militar uriaş care apăsa atât de greu asupra umerilor contribuabililor americani[29]. Rezultatele erau deja vizibile: costul vieții a crescut cu 18% în S.U.A, prețurile au crescut la aproape toate bunurile şi serviciile, cea mai mare creştere înregistrându-se în construcții, transporturi şi asistență medicală[30]. Condițiile de muncă ale lucrătorilor americani erau extrem de grele, numai în anul 1956, doar în statul California, înregistrându-se 750.000 de accidente de muncă[31].

Cu toate că economia americană se prăbuşea fără putință de tăgadă, *Pentru Socialism* constata că, o altă situație paradoxală, dominația economică şi politică a Statelor Unite ale Americii asupra Franței şi Angliei se întărea[32]. Noul instrument prin care americanii vizau înlocuirea colonialismului anglo-francez, iremediabil compromis, cu noul colonialism american era doctrina Eisenhower, considerată doar o reeditare a doctrinei Truman din 1947[33].

Degradarea modului de viață american era vizibil şi prin faptul că, în ultimii şapte ani, a crescut neîncetat numărul cazurilor de delicvențe în rândul tinerilor americani, 50.000 de copii şi adolescenți comparând în cursul anului 1955 în fața tribunalelor pentru copii din Statele Unite ale Americii.[34] Criminalitatea creştea în S.U.A. în rândul tuturor categoriilor de vârstă, dar fenomenul era îngrijorător în rândul tinerilor[35]. „Otrava literaturii, artei, cinematografiei decadente şi a propagandei de război îşi face efectul în rândurile tineretului"[36]. La fiecare 4,1 minute se săvârşea un asasinat, un viol sau un atac în scop de asasinat pe teritoriul american, iar dintre cele 2.563 de crime săvârşite în anul 1955 în S.U.A., 46% au avut ca autori tineri sub 18 ani[37].

O viață de mizerie duceau în Statele Unite până şi veteranii de război. *Pentru Socialism* relata că un veteran al primului război mondial, mutilat, s-a sinucis aruncându-se de la etaluj 17, deoarece nu avea bani să-şi plătească chiria[38]. În Statele Unite ale Americii se trăia atât de greu, ne spune *Pentru Socialism*, încât peste 40 de condamnați de drept penal care aveau dreptul să fie eliberați înainte de termen pentru bună purtare au hotărât să rămână mai departe în închisoarea Sing-Sing, speriați de amenințarea şomajului care îi aştepta afară[39].

Agricultura Statelor Unite se confrunta cu o criză de supraproducție iar încercările guvernului de a rezolva criza prin reducerea suprafețelor însămânțate s-au dovedit zadarnice; veniturile fermierilor au continuat să scadă din an în an (55.000 de fermieri din sud, cultivatori de bumbac, s-au ruinat), iar cheltuielile de producție au crescut[40]. Existau însă, remarca *Pentru Socialism*, şi oameni care se îmbogățeau mereu şi duceau o viață de lux şi desfrâu: marii fabricanți, bancherii şi exploatatorii oamenilor muncii[41].

[25] I.Ostrovitianov, „Monopolurile – duşmani ai dezarmării", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.906, Marți, 4 decembrie 1956, p.4.
[26] „Cifră record de accidente mortale în S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.927, Vineri, 28 decembrie 1956, p.4.
[27] „La noi... şi la ei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.974, Joi, 21 februarie 1957, p.4.
[28] „Realități americane. Inflația – o primejdie serioasă pentru economia S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.973, Miercuri, 20 februarie 1957, p.4.
[29] *Loc.cit.*
[30] *Loc.cit.*
[31] „La noi... şi la ei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.974, Joi, 21 februarie 1957, p.4.
[32] „Doctrina Eisenhower şi aliații franco-britanici ai S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.936, Miercuri, 9 ianuarie 1957, p.4.
[33] *Loc.cit.*
[34] „O consecință semnificativă a «modului de viață american»", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.928, Vineri, 29 decembrie 1956, p.4.
[35] I.Cătoi, „Realități americane", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1054, Marți, 28 mai 1957, p.4.
[36] *Loc.cit.*
[37] *Loc.cit.*
[38] „Viața de mizerie a veteranilor de război americani", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1012, Sîmbătă, 6 aprilie 1957, p.4.
[39] „În «raiul» american", în Pentru Socialism, Anul IX, Nr.1344,m Miercuri, 7 mai 1958, p.4.
[40] „Criza din agricultura S.U.A.", *în Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1010, Joi, 4 aprilie 1957, p.4.
[41] I.Cătoi, „Realități americane", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1054, Marți, 28 mai 1957, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu mare atenție s-a aplecat *Pentru Socialism* şi asupra problemelor rasiale cu care se confruntau americanii, semnalând diferite aspecte ale discriminării rasiale practicate în Statele Unite ale Americii. Astfel, Camera reprezentanților din statul Georgia a hotărât să înscrie „de urgență" pe ordinea de zi un proiect de lege prin care erau interzise toate manifestările sportive sau cu caracter social la care ar participa persoane de rase diferite[42]. În statele sudice ale S.U.A se înmulțeau actele de terorism ale rasiştilor care voiau să împiedice cu orice preț aplicarea deciziei Curții Supreme a Statelor Unite cu privire la desființarea segregației rasiale în transporturile publice[43].

În Montgomery, statul Alabama, teroriştii rasişti au dinamitat trei biserici ale negrilor şi două locuințe ale unor pastori de culoare, informa *Pentru Socialism*[44]. Şcolilor pentru negri din S.U.A. le era repartizat cel mai mare procent de învățători neexperimentați, muncitorii negri erau folosiți doar la munci necalificate şi, în regiunile sudului, cetățenii negri erau împuşcați în timp ce îşi exercitau dreptul de a călători cu mijloacele de transport publice[45].

Ku Klux Klanul practica metode de teroare: arderea de cruci de lemn în apropierea locuinței „delicventului" (ca avertisment), dinamitarea locuințelor negrilor, focuri de armă trase prin geam, amenințarea cu moartea prin telefon, biciuirea etc., fără ca guvernul federal să ia vreo măsură împotriva lui[46]. Conducătorii Klanului erau, potrivit ziarului *Pentru Socialism*, în general oameni lipsiți de cultură, bețivi, asasini, hoți, excroci, care aveau la activ diferite delicte[47].

Conflictul din zona Suezului a adus şi alte deservicii puterilor imperialiste, potrivit ziarului *Pentru Socialism*, printre acestea numărându-se şi hotărârea guvernului egiptean de a nu mai exporta bumbac în Anglia şi Franța, Egiptul căutând noi piețe de desfacere pentru bumbacul său[48].

Prejudiciile îngrijorătoare aduse reputației Marii Britanii în străinătate precum şi economiei țării în urma agresiunii împotriva Egiptului au fost subliniate, potrivit celor de la *Pentru Socialism*, în cadrul unui miting organizat la Coventry de deputatul laburist Strachey, acesta criticând vehement agresiunea dispusă de guvernul englez în Orientul mijlociu[49]. „Noi am intrat şi am plecat din Egipt, am obținut blocarea Canalului, am întrerupt alimentarea noastră cu petrol, am transformat pe fiecare arab într-un dușman al nostru, am deschis Orientul mijlociu penetrației ruşilor, am provocat dezbinare în Commonwealth, ne-am certat cu americanii, ne-am ruinat pe noi înşine, şi toate acestea fără nici un rost", ar fi afirmat deputatul laburist[50].

Înrăutățirea situației oamenilor muncii englezi era dovedită de creşterea şomajului, în Coventry fiecare al şaselea muncitor fiind şomer sau lucrând săptămâna de lucru incompletă[51]. Mişcarea grevistă din Anglia atinsese, în 1957, proporții uriaşe. Existau un milion de greviști în industria construcțiilor şi 200.000 în industria construcțiilor navale[52]. Cu întreaga economie amenințată de criză prin lipsa de petrol, Anglia mai înregistra şi o acută lipsă de dolari, astfel încât rezervele de aur şi de dolari ale zonei lirei sterline au atins (în decembrie 1956) un nivel mai coborât decât plafonul considerat minim pentru securitatea financiară a Angliei, susținea *Pentru Socialism*[53].

La toate aceste nenorociri se mai adăuga faptul că întreaga presă britanică se afla în slujba intereselor clasei dominante. Caracterizată de neprincipialitate şi caracter senzațional, presa engleză folosea în mod iresponsabil pornografia şi ştirile despre crime[54]. Îndepărtându-se tot mai mult de popor şi devenind tot mai reacționară, tot mai mult un bun al marilor monopoluri, presa capitalistă

[42] „Un nou aspect al discriminării rasiale în Statele Unite", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.978, Marți, 26 februarie 1957, p.4.
[43] „Rasiştii americani îşi continuă activitatea lor criminală", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.939, Sîmbătă, 12 ianuarie 1957, p.4.
[44] *Loc.cit.*
[45] „Aspecte ale discriminării rasiale în S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.976, Sîmbătă, 23 februarie 1957, p.4.
[46] I.Cătoi, „Realități americane", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1054, Marți, 28 mai 1957, p.4.
[47] *Loc.cit.*
[48] „Guvernul egiptean nu va mai exporta bumbac în Anglia şi Franța", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.900, Marți, 27 noiembrie 1956, p.4.
[49] „În legătură cu pierderile Angliei provocate de agresiunea împotriva Egiptului", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.906, Marți, 4 decembrie 1956, p.4.
[50] *Loc.cit.*
[51] „Înrăutățirea situației oamenilor muncii englezi", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.937, Joi, 10 ianuarie 1957, p.4.
[52] „Mişcarea grevistă din Anglia ia proporții uriaşe", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1003, Miercuri, 27 martie 1957, p.4.
[53] „Doctrina Eisenhower şi aliații franco-britanici ai S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.936, Miercuri, 9 ianuarie 1957, p.4.
[54] „Cum arată libertatea presei în Anglia", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1047, Duminică, 19 mai 1957, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

scria doar ce îşi doreau marii fabricanți, bancherii, militariştii, revanşarzii şi cercurile conducătoare[55].

La fel ca Statele Unite ale Americii, Marea Britanie se confrunta cu o creştere a criminalității în rândurile minorilor. Din cinci crime comise la Londra în anul 1956, două au fost săvârşite de tineri sub 21 de ani şi peste 50% din actele de violență din cuprinsul Londrei au fost comise de minori[56]. O situație similară putea fi întâlnită în Japonia: 107.347 de minori au fost judecați la Tokio pentru săvârşirea unor delicte grave[57]. La fel ca în America, în Anglia continuau persecuțiile împotriva populației de culoare. Astfel, la Londra, 2.000 de huligani au aruncat cu pietre şi sticle în casele locuite de cetățeni de culoare, atacuri banditeşti similare înregistrându-se şi în Nottingham[58].

Una dintre explicațiile profundei crize economice priu care treceau țările occidentale a fost identificată de *Pentru Socialism* în militarizarea economiilor țărilor respective. În Italia, spre exemplu, au crescut vertiginos cheltuielile militare cauzate de întreținerea trupelor americane staționate în Italia[59]. „Militarizarea economiei este cea mai bogată sursă a profiturilor monopolurilor şi cea mai convenabilă formă de aplicare a măsurilor monopoliste de stat cu ajutorul cărora monopolurile scontează să rupă rețeaua contradicțiilor, care a prins în mrejele ei economia capitalistă contemporană (...) Militarizarea economiei ascute contradicția fundamentală a capitalismului între caracterul social al producției şi forma de însuşire privat-capitalistă, care este cauza crizelor economice", afirma I.Ostrovitianov într-un articol publicat în *Pentru Socialism*[60]. Scăderea producției industriale în alte ramuri decât cele legate de producția de război şi creşterea considerabilă a numărului falimentelor aveau aceeaşi cauză[61]. Cursa nebunească a înarmărilor era cauza înrăutățirii situației economice a Europei occidentale, creşterii taxelor şi impozitelor, inflația ducând la scăderea nivelului de trai al oamenilor[62].

Situația clasei muncitoare din Italia devenise atât de disperată încât un mare număr de şomeri italieni a organizat un „marş al foamei" spre Roma[63]. În timpul acestui marş, informa *Pentru Socialism*, au avut loc ciocniri cu poliția, după care mari detaşamente de poliție i-au înconjurat pe grevişti, i-au încărcat în camioane şi i-au trimis în comunele lor[64].

Cea mai mare mizerie şi înapoiere era înregistrată în regiunile sudice ale Italiei, caracterizate de criză, inflație şi un tot mai accentuat proces de penetrație a capitalului străin în economia italiană[65]. „Eroicul popor muncitor al minunatei Italii flămânzeşte, şomează, trăieşte în mizerie şi ignoranță. Şomajul a crescut cu 33,4%. Salariile sînt mai mici decât în alte părți ale Italiei", scria în *Pentru Socialism*[66].

În Cipru, dominația colonialistă britanică a dus la consecințe nefaste pentru economia insulei. Renumit altădată pentru pădurile sale, Ciprul a ajuns să importe lemn; vestitele sale mine de aramă erau exploatate de monopolurile engleze, asigurând imense profituri pentru acestea şi o cruntă exploatare pentru minerii ciprioți; asigurările sociale erau inexistente şi existau doar 16 medici la 380.000 de locuitori din 627 de sate; Ciprul importa alimente; în bugetul insulei cea mai mare parte din venituri au fost repartizate poliției pentru reprimarea mişcării de eliberare a poporului cipriot[67]. Toate acestea au făcut ca ziarul *Times* să numească insula Cipru „cenuşăreasa imperiului"[68]. Nici în Turcia lucrurile nu stăteau mai bine, din moment ce țara se confrunta cu o uriaşă datorie externă, se resimțea lipsa de carne, fructe şi cafea, în vreme ce foametea a devenit un „eveniment la ordinea zilei"[69].

---

[55] I.Cătoi, „Din lumea capitalului", în *Pentru Socialism,* Anul VIII, Nr.1065, Duminică, 9 iunie 1957, p.4.
[56] „Creşterea criminalității în rândurile minorilor", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1110, Joi, 1 august 1957, p.4.
[57] *Loc.cit.*
[58] „Continuă persecuțiile împotriva populației de culoare", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1446, Joi, 4 septembrie 1958, p.4.
[59] La noi... şi la ei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 966, Marți, 12 februarie 1957, p.4.
[60] I.Ostrovitianov, „Monopolurile – duşmani ai dezarmării", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.906, Marți, 4 decembrie 1956, p.4.
[61] *Loc.cit.*
[62] Ion Cătoi, „Despre situația economică a Europei occidentale în anul 1956", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1045, Vineri, 17 mai 1957, p.4.
[63] „Un mare număr de şomeri italieni au organizat «marşul foamei» spre Roma", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 1022, Joi, 18 aprilie 1957, p.4.
[64] *Loc.cit.*
[65] „Aspecte din «lumea liberă»", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1010, Joi, 4 aprilie 1957, p.4.
[66] *Loc.cit.*
[67] M.Niciu, „În fața hărții. Cipru – vulcan al anticolonialismului", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1009, Miercuri, 3 aprilie 1957, p.4.
[68] *Loc.cit.*
[69] A.Becea, „Prin lumea foamei", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1343, Miercuri, 7 mai 1958, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

În caz particular, consecinţele grave ale militarizării economiei vest-germane erau următoarele: creşterea datoriei publice a R.F.G. la 53,9 miliarde mărci vest-germane, creşterea numărului falimentelor (doar în luna octombrie 1956 au intrat în faliment 334 de întreprinderi industriale), scăderea continuă a numărului întreprinderilor industriale, o împovărare fiscală sporită, provocată de creşterea impozitelor şi lipsa de credite în condiţii satisfăcătoare[70]. Marca vest-germană s-a devalorizat cu 88% comparativ cu valoarea ei din anul 1948, a crescut şonajul, a scăzut producţia, activitatea de investiţii s-a redus, aproape toate categoriile de mărfuri s-au scumpit şi au crescut tarifele la căile ferate şi transportul auto[71].

Cu toate acestea, Republica Federală Germană şi-a propus, afirma acelaşi ziar, să tragă foloase din înfrângerea agresiunii împotriva Egiptului, înlăturând complet Anglia şi Franţa de pe piaţa orientală, pentru a le lua locul[72]. Cum ar fi fost posibilă o asemenea penetrare a pieţei orientale, în condiţiile în care Germania occidentală nu mai producea, şomajul crescuse şi activitatea de investiţii s-a redus, *Pentru Socialism* nu ne mai spune. Guvernul de la Bonn avea şi numeroase cheltuieli rezultate din întreţinerea trupelor de ocupaţie franceze (223 milioane de mărci), americane (350 milioane de mărci) şi engleze (558 milioane de mărci)[73].

În R. F. Germană, din cauza degradării vieţii, studenţimea trăia în condiţii materiale foarte grele. Două treimi dintre studenţii din Germania occidentală erau siliţi să lucreze pentru a-şi câştiga mijloacele de existenţă şi pentru a plăti taxele, concluzia ziarului fiind cutremurătoare: „o întreagă generaţie flămânzeşte”[74].

În realitate, Germania federală a cunoscut o creştere economică excepţională, la care a contribuit în mare măsură politica liberală a ministrului de Finanţe, Erhardt[75]. La aceasta s-a adăugat introducerea unui sistem de pensii excepţional, considerat a fi unul dintre cele mai generoase măsuri luate de Adenauer[76].

Nici Franţa nu stătea mai bine, potrivit ziarului *Pentru Socialism*, balanţa comercială franceză devenind cronic deficitară. La sfârşitul anului 1956, deficitul bugetar ajunse la aproximativ 1.000 milioane de franci[77]. Războiul din Algeria înghiţea fonduri considerabile, care erau cheltuite pentru importul de armament şi de materii prime pentru industria de război[78]. În acelaşi timp, războiul algerian a redus posibilităţile exportului francez[79].

Cu toate că numărul şomerilor era în continuă creştere în toate ţările occidentale, *Pentru Socialism* susţinea că agenţi ai Uniunii cărbunelui şi oţelului încercau să recruteze cetăţeni unguri refugiaţi în Austria pentru minele belgiene care, din cauza relelor condiţii de lucru, duceau lipsă de braţe de muncă. Unii dintre aceştia erau ademeniţi să plece la minele de uraniu din Congoul belgian, unde mortalitatea în rândul muncitorilor era foarte mare[80]. Unguroaicele erau şi ele chemate la lucru, în barurile de noapte vest-germane[81]. Din cei 21.000 de refugiaţi unguri sosiţi în Anglia au putut să-şi găsească de lucru abia 8.000, mulţi dintre ei fiind nevoiţi să rămână în lagăre pentru că nu au avut cu ce să-şi plătească chiria[82]. În Austria existau alţi 15.000 de refugiaţi unguri, a căror situaţie era şi mai disperată, dovadă numeroase sinucideri şi tentative de sinucidere înregistrate în rândurile acestora[83].

În Olanda, scria în *Pentru Socialism*, au urcat preţurile la pâine, lapte, carne, unt şi alte produse, preţurile produselor petrolifere au crescut cu peste 25%, au crescut considerabil preţurile la cărbune şi urma să crească chiriile[84].

[70] „Consecinţele grave ale militarizării economiei vest-germane”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.922, Vineri, 21 decembrie 1956, p.4.
[71] „Consecinţele militarizării Germaniei occidentale, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.936, Miercuri, 9 ianuarie 1957, p.4.
[72] „Creşterea expansiunii economice a Germaniei occidentală în Orientul apropiat şi mijlociu”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.998, Joi, 21 martie 1957, p.4.
[73] „Aspecte din «lumea liberă»”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1010, Joi, 4 aprilie 1957, p.4.
[74] „La noi... şi la ei”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.974, Joi, 21 februarie 1957, p.4.
[75] Jan Palmowski, *Dicţionar de istorie universală contemporană: de la 1900 până azi,* Editura BIC ALL, Bucureşti, 2005, vol.1, p.8.
[76] *Loc.cit.*
[77] „La noi... şi la ei”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.974, Joi, 21 februarie 1957, p.4.
[78] „Consecinţele războiului din Algeria asupra situaţiei financiare a Franţei”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1120, Marţi, 13 august 1957, p.4.
[79] *Loc.cit.*
[80] „O soartă de neinvidiat”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.903, Vineri, 30 noiembrie 1956, p.4.
[81] *Loc.cit.*
[82] „Situaţia jalnică a refugiaţilor unguri”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1017, Vineri, 12 aprilie 1957, p.4.
[83] *Loc.cit.*
[84] „Câteva cuvinte despre costul vieţii în Olanda”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.969, Vineri, 15 februarie 1957, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

Economia Portugaliei trecea şi ea printr-o criză profundă. Nivelul de trai din Portugalia era unul dintre cele mai scăzute din Europa, muncitorii portughezi primeau un salariu de mizerie, existau zeci de mii de şomeri parțiali sau totali, deficitul comerțului exterior era în creştere, toate acestea petrecându-se pe fondul înăbuşirii libertăților democratice şi a interzicerii sindicatelor muncitoreşti[85]. Copiii sufereau, se pare, cel mai mult în regimul lui Salazar. *Pentru Socialism* scria că 40% dintre copii mureau din cauza bolilor produse de subnutriție, iar cei care ajungeau la vârsta şcolară „beneficiau" de principalele metode de educație în şcolile dominate de preoți: bătaia şi postul[86]. În țara lui Salazar existau foarte mulți cerşetori, iar muncitorii calificați şi chiar funcționarii primeau salarii de mizerie[87].

Tot în Peninsula Iberică, situația economică a Spaniei se înrăutățea rapid, iar semnele unei nemulțumiri generale au devenit tot mai evidente, ceea ce ducea la concluzia, enunțată de *Pentru Socialism*, că Franco se afla în fața celei mai grave crize din întreaga sa carieră politică, mai exact pe marginea prăpastiei[88]. Prestigiul generalissimului se afla într-o scădere simțitoare, astfel încât, în numeroase cercuri, se discuta în secret (dar nu atât de secret încât *Pentru Socialism* să nu afle) despre cele mai potrivite metode pentru înlocuirea lui Franco[89].

În Irlanda de Nord, bogățiile țării erau acaparate în cea mai mare parte de imperialiştii englezi, populația irlandeză suferind greu sub jugul asupririi naționale şi al înrobirii economice, informa *Pentru Socialism*[90]. Ca urmare, a luat amploare mişcarea de eliberare națională ce se desfăşura în Irlanda, producându-se ciocniri violente între irlandezi şi forțele de ordine engleze.

Răsculații irlandezi, care luptau pentru realipirea Irlandei de Nord la Republica Irlanda, folosind arme automate, bombe şi grenade, atacau posturile de poliție şi cazărmile, distrugeau legăturile telefonice şi telegrafice, izolând astfel anumite localități, şi produceau pagube de sute de mii de lire sterline[91]. În replică, englezii au trimis în Irlanda de Nord forțe militare aeropurtate şi au trecut la arestări masive în rândurile populației locale[92].

Pentru Socialism remarcă faptul că, în ultimii şapte ani, dificultățile financiare şi economice ale Taivanului au crescut continuu[93]. „Uriaşele cheltuieli militare şi întreținerea aparatului ciankaişist excesiv de încărcat constituie cauza deficitului bugetar în continuă creştere, pe care autoritățile gomindaniste se străduiesc să-l acopere prin sporirea diferitelor impozite percepute de la populație", scria *Pentru Socialism*,[94] care mai adăuga că problemelor dezvoltării şi construcțiilor nu li se acorda aproape nici o atenție în Taivan, iar administratorii ciankaişişti erau preocupați doar de propria lor îmbogățire[95].

La aceste dificultăți economice şi financiare cu care se confrunta Taivanul se mai adăuga lipsa libertăților fundamentale. Închisorile şi lagărele de concentrare din Taivan erau arhipline, se operau percheziții şi arestări în masă şi multe regiuni au fost declarate zone interzise şi îngrădite cu sîrmă ghimpată[96].

În fabrici, uzine şi mine cele mai elementare reguli de protecție a muncii nu erau respectate, motiv pentru care se înregistrau numeroase accidente de muncă, 50.000 de oameni murind sau fiind mutilați în astfel de accidente[97]. Impozitele au crescut în Taivan în fiecare an, ajungând să fie, la sfârşitul anului 1956, de 53 de ori mai mari decât în anul 1949[98]. Scăderea producției industriale a dus la creşterea şomajului, iar în agricultură s-a ajuns la o situație dezastruoasă. Din cauza autorităților americane şi a clicii ciankaişiste care jefuiau fără milă populația insulei, s-a ajuns la ruinarea în masă

[85] „Nivelul de trai din Portugalia – unul dintre cele mai scăzute din Europa", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.969, Vineri, 15 februarie 1957, p.4.
[86] „«Raiul» lui Salazar", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 1039, Vineri, 10 mai 1957, p.4.
[87] A.Becea, „Prin lumea foamei", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1343, Miercuri, 7 mai 1958, p.4.
[88] „Franco pe marginea prăpastiei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.977, Duminică, 24 februarie 1957, p.5.
[89] *Loc.cit.*
[90] „Evenimentele din Irlanda de Nord", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.924, Duminică, 23 decembrie 1956, p.4.
[91] *Loc.cit.*
[92] „Evenimentele din Irlanda de Nord", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, nr.988, Sîmbătă, 9 martie 1957, p.4; „Evenimentele din Irlanda de Nord", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.924, Duminică, 23 decembrie 1956, p.4.
[93] „Situația economică extrem de grea din Taivan", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.922, Vineri, 21 decembrie 1956, p.4.
[94] *Loc.cit*
[95] *Loc.cit*
[96] „În Taivan închisorile şi lagărele de concentrare sînt arhipline", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.967, Miercuri, 13 februarie 1957, p.4.
[97] „Situația grea a populației din Taivan", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.927, Vineri, 28 octombrie 1956, p.4.
[98] *Loc.cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

a țăranilor, cărora li se confisca două treimi din recoltă[99].

O altă țară asiatică, Coreea de Sud, se confrunta şi ea cu grave probleme economice, potrivit celor de la *Pentru Socialism*. Spre exemplu, în ianuarie 1957, în Coreea de Sud existau peste 90.000 de gospodării țărăneşti care nu dispuneau de rezerve de alimente, ceea ce însemna că 480.000 de oameni sufereau de foame[100]. Din cauză că, în timpul ocupației americane, producția de orez a scăzut continuu, aproape 60% din țăranii din provinciile Kunsangul de nord şi Kunsangul de sud se hrăneau cu iarbă, scoarță de copaci şi cu tărâțe, iarba de mare constituind hrana obişnuită pentru un număr de peste 200.000 de pescari din Coreea de Sud[101]. În fața acestui dezastru, cabinetul R.P.D.Coreene, animat de o generozitate emoționantă, a hotărât să ofere 15.000 de tone de orez țăranilor din Coreea de Sud care îndurau foame[102].

Cei 12 ani de ocupație americană ar fi adus Coreei de Sud greaua povară a impozitelor legate de pregătirile de război, declinul industriei şi agriculturii, pauperizarea maselor de oameni ai muncii şi şomaj[103]. Numai aproximativ 18% din numărul total al întreprinderilor lucrau normal, industria satisfăcea doar 30% din nevoile țării şi peste 40% dintre familiile țărăneşti îndurau foamea[104].

În insulele Okinawa şi Bonin, „închiriate" de americani, mii de locuitori au fost izgoniți de pe pământurile lor şi lipsiți de orice mijloace de existență, astfel încât guvernul japonez a fost nevoit să ia măsuri de ajutorare[105]. Cu toate acestea, mulți au murit de foame, iar alții – familii întregi – şi-au pus capăt singuri zilelor, nevăzând nici o scăpare din situația tragică în care se aflau, informa *Pentru Socialism*[106].

În Algeria, poporul a ajuns într-o stare de neagră mizerie, nota *Pentru Socialism*, ca urmare a faptului că invadatorii europeni au smuls populației băştinaşe cele mai bune terenuri pentru agricultură, împingându-i pe algerieni spre pustiuri[107]. Colonialiştii francezi şi spanioli au acaparat terenurile cele mai fertile şi foloseau din plin sistemul de exploatare capitalist în agricultură, angajând pe moşiile lor mâna de lucru salarială a populației băştinaşe[108]. S-a format şi o pătură de moşieri băştinaşi, dar aceasta nu însemna că algerienii o duceau mai bine. 80% din recolta strânsă revenea moşierilor, existau nu mai puțin de două milioane de şomeri, 181 de nou-născuți dintr-o mie mureau înainte de a atinge vârsta de patru ani şi peste 80% dintre copiii algerieni nu aveau posibilitatea de a frecventa cursurile şcolare[109].

Nici în Africa subsahariană lucrurile nu stăteau mai bine. În teritoriul Ruanda-Urundi, aflat de 40 de ani sub tutela Belgiei, unica bază a economiei era producția de cafea[110]. Exista un singur medic la 60.000 de locuitori, nivelul de trai al populației era foarte scăzut, două treimi dintre copii nu mergeau la şcoală şi abia 26 dintr-o mie absolveau şase clase, ne spune *Pentru Socialism*.

Economiile țărilor din America Latină erau şi ele afectate de o criză sporită de încercările americanilor de a acapara piețele latino-americane. Faptul era explicabil prin aceea că toți oamenii de stat nord-americani şi-au făcut un ideal din a subjuga țările Americii Latine intereselor marilor monopoluri[111].

Astfel, economia Argentinei era amenințată de inflație, devalorizarea monedei naționale, pesosul, a dus la scumpirea costului vieții cu 10%, anumite articole s-au scumpit chiar cu 25-300%, deficitul bugetar se ridica la aproximativ 1.077 de milioane de pesos, exista un deficit al balanței de plăți şi rezerva de aur şi devize a scăzut într-un singur an cu 145 de milioane de dolari. Ca urmare, Argentina nu mai putea decât cu mare greutate să se împrumute în străinătate şi existau aproximativ 300.000 de grevişti, alți 150.000 pregătindu-se să intre şi ei în grevă[112].

---

[99] *Loc.cit.*
[100] „Foamete în Coreea de Sud", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.987, Vineri, 8 martie 1957, p.4.
[101] „Foamete şi mizerie în Coreea de sud", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr 1038, Joi, 9 mai 1957, p.4.
[102] *Loc.cit.*
[103] „Ce au adus Coreei de sud cei 12 ani de ocupație americană", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1122, Joi, 15 august 1957, p.4.
[104] *Loc.cit.*
[105] A.Becea, „Prin lumea foamei", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1343, Miercuri, 7 mai 1958, p.4.
[106] *Loc.cit.*
[107] „În fața hărții. Algeria", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.982, sîmbătă, 2 martie 1957, p.4.
[108] *Loc.cit.*
[109] *Loc.cit.*
[110] „Aspecte din «lumea liberă», în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1010, Joi, 4 aprilie 1957, p.4.
[111] „Adevărata față a imperialismului american. Împărăția mizeriei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1140, Sâmbătă, 7 septembrie 1957, p.4.
[112] „Economia Argentinei este amenințată de inflație", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.923, Sîmbătă, 22 decembrie 1956, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

În octombrie 1957, *Pentru Socialism* îşi informa cititorii că valul de crime care s-a abătut asupra Argentinei era fără precedent[113]. Spargeri de bănci aveau lor aproape în fiecare zi, erau frecvente furturile de automobile, atacurile armate în scopuri de jaf, atât ziua cât şi noaptea, adesea chiar pe străzile principale din Buenos Aires, astfel încât, pentru prima dată în istoria Argentinei, autoritățile au recurs la folosirea avioanelor pentru urmărirea unor criminali[114]. Cei mai mulți infractori erau tineri sub 20 de ani, motiv pentru care ziarele au cerut „suprimarea filmelor şi literaturii criminale"[115].

În Brazilia, unde domnea foametea, au sporit considerabil prețurile produselor alimentare şi ale obiectelor de larg consum şi, la fel ca în Argentina, în Chile şi în Uruguay, a crescut prețul vieții şi a scăzut salariul[116]. Situația țăranilor brazilieni era extrem de grea. Aceştia erau exploatați crunt de marii proprietari feudali, duceau o viață de mizerie, înapoiere, lipsă de drepturi, erau lipsiți de asistență medicală şi aveau salarii foarte mici[117]. Printr-o situație grea trecea şi învățământul din Brazilia: jumătate din populația țării era analfabetă, 8.300.000 de copii nu puteau să urmeze învățământul mediu din cauza taxelor şcolare ridicate şi a prețurilor mari ale manualelor, iar salariile profesorilor erau mizerabile[118].

În Guatemala, trustul american United Fruit Company a avut în anul 1955 un beneficiu de nu mai puțin 100 de milioane de dolari, în vreme ce şapte zecimi din populație trăia în cocioabe dărâmate şi insalubre şi opt zecimi din populație era analfabetă[119]. În Venezuela, unde domneau societățile americane Royal Dutch şi Standard Oil, lipsa de hrană era deosebit de alarmantă[120]. *Pentru Socialism* amintea şi crimele regimului dictatorial din Venezuela, regimul lui Perez Jimenez, viața a numeroşi venezueleni deținuți în închisori din motive politice aflându-se în primejdie[121].

După toate aceste treceri în revistă ale unor stări de fapt din lumea aflată în afara lagărului socialist, concluzia nu putea fi decât aceea că „lumea capitalistă prezintă un tablou sumbru, întunecat, care nu prevesteşte nimic bun"[122]. Acest tablou era întregit de omul de ştiință brazilian Josue de Castro, autor al volumului *Cartea neagră a foametei*, citat de *Pentru Socialism*, care susținea că, în statele capitaliste, potrivit datelor statistice ale O.N.U., în anul 1955, numărul oamenilor subnutriți reprezenta 59% din populația globului, existând astfel un miliard de oameni subalimentați sau care sufereau de foame[123].

Pentru Socialism mai constata că, în capitalism, soarta femeilor era deloc de invidiat. În capitalism femeia era o ființă umilită şi batjocorită, lipsită de drepturi egale cu ale bărbatului, sluga preaplecată a acestuia, un obiect de desfrâu pentru clasele stăpânitoare, ținută în întuneric, mizerie şi neştiință de carte[124].

Realitatea era, însă, mult diferită de imaginea Occidentului creionată în *Pentru Socialism*. De fapt, evoluția Europei occidentale către o unitate economică a contribuit la o redresare atât de rapidă a statelor occidentale, încât analiştii occidentali au denumit fenomenul „un miracol"[125]. Noile formule de guvernare adoptate pe plan național au contribuit şi ele la acest remarcabil efect economic şi s-a generalizat practica guvernelor vest-europene de promovare a programelor de bunăstare socială[126]. „Au fost puse în aplicare reforme prin care practic toți cetățenii, indiferent de nivelul venitului, beneficiau de locuințe, educație şi asistență sanitară. Statul bunăstării sociale (...) a fost curând instaurat aproape în toate țările vest-europene", afirmă John R.Barber[127].

---

[113] „În lumea capitalului", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1187, Vineri, 1 noiembrie 1957, p.4.
[114] *Loc.cit.*
[115] *Loc.cit.*
[116] La noi... şi la ei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 966, Marți, 12 februarie 1957, p.4; „Adevărata față a imperialismului american. Împărăția mizeriei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1140, Sâmbătă, 7 septembrie 1957, p.4.
[117] „În Brazilia ca în evul mediu", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1041, Duminică 12 mai 1957, p.4.
[118] „Situația grea a învățământului în Brazilia", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1241, Sîmbătă, 4 ianuarie 1957, p.4.
[119] „Adevărata față a imperialismului american. Împărăția mizeriei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1140, Sâmbătă, 7 septembrie 1957, p.4.
[120] *Loc.cit.*
[121] „Crimele regimului dictatorial din Venezuela", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.922, Vineri, 21 decembrie 1956, p.4.
[122] Ion Cătoi, „Despre situația economică a Europei occidentale în anul 1956", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1045, Vineri, 17 mai 1957, p.4.
[123] „Socialismul iese învingător în întrecerea economică cu capitalul", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1190, Marți, 5 noiembrie 1957, p.4.
[124] „Soarta femeii în socialism... şi în capitalism", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1295, Sîmbătă, 8 martie 1958, p.4.
[125] John R.Barber, *Istoria Europei moderne*, Editura Lider, Bucureşti, 1993, p.486.
[126] *Ibidem*, pp.486 şi 497.
[127] *Ibidem*, p.497.

https://biblioteca-digitala.ro

Viața minunată din țările lagărului socialist

Cu totul altfel se prezentau lucrurile în țările lagărului socialist, deoarece „sistemului economic mondial socialist îi corespunde o linie de dezvoltare mereu ascendentă, un avânt necontenit, ridicarea continuă a nivelului de trai material şi cultural al oamenilor muncii", după cum scria *Pentru Socialism*[128].

Modelul de urmat pentru toate țările era, evident, Uniunea Sovietică, ale cărei progrese, în toate domeniile, erau impresionante. *Pentru Socialism* ținea să remarce că, în anul 1913, producția pe cap de locuitor din Rusia era de 13-14 ori mai mică decât în S.U.A., în 1967 ea ajungând să fie de doar 2,6 ori mai mică[129].

În U.R.S.S. a crescut considerabil producția articolelor de calitate superioară, care erau tot mai mult cerute datorită creşterii bunăstării populației Uniunii Sovietice[130]. Se produceau mai multe țesături de mătase, pluş şi catifea, țesături pentru toalete de seară pentru femei, precum şi țesături de in, de lână şi încălțăminte[131].

Pentru Socialism susținea că, în anul 1956, în Uniunea Sovietică au fost extrase 430 de milioane de tone de cărbune, aproape cu 40 milioane tone mai mult decât în anul precedent[132]. La această performanță s-a putut ajunge şi datorită faptului că, în minele carbonifere sovietice, erau folosite aproape 70.000 de diferite mecanisme[133]. Comparativ cu anul 1955, producția globală a industriei sovietice a crescut, în anul 1956, cu 11%, au luat o mare amploare electrificarea, mecanizarea, introducerea celui mai modern utilaj de înaltă productivitate şi a tehnologiei înaintate[134].

După lansarea cu succes a primului satelit artificial, în imaginația lui Hruşciov s-a născut ideea că Uniunea Sovietică nu numai că era, din punct de vedere ştiințific şi militar, înaintea Statelor Unite ale Americii, dar şi că, în curând, urma să le depăşească producția industrială[135]. Hruşciov afirma că, împreună cu China comunistă, Uniunea Sovietică producea deja o jumătatea din producția industrială a lumii[136].

Agricultura sovietică înregistra şi ea succese deosebite: s-a atins un înalt grad de mecanizare a agriculturii, au sporit suprafețele pământurilor desțelenite, recolta globală a crescut cu 20%, a sporit considerabil şeptelul de vite şi a crescut producția de produse animaliere (lapte, carne, ouă, lână etc)[137]. Anul 1956 ar fi fost un an cu producții record la cereale, bumbac, sfeclă de zahăr, cartofi, floarea-soarelui şi alte culturi.[138] Totodată, au crescut veniturile în bani ale colhoznicilor[139].

Toate acestea s-au realizat concomitent cu creşterea comerțului interior şi exterior al Uniunii Sovietice şi cu creşterea nivelului material şi cultural de viață al poporului sovietic.[140] Radioul a căpătat o largă răspândire, existau 2.650.000 de difuzoare în casele colhoznicilor şi 1.278 de aparate de radio[141]. *Pentru Socialism* remarca şi faptul că Uniunea Sovietică a rezolvat sarcina reducerii de două ori a mortalității populației în doar 30 de ani, în vreme ce S.U.A., Franța şi Anglia au avut nevoie de aproximativ 85 de ani pentru a rezolva această problemă[142].

---

[128] Ion Cătoi, „Despre situația economică a Europei occidentale în anul 1956", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1045, Vineri, 17 mai 1957, p.4.
[129] „Socialismul iese învingător în întrecerea economică cu capitalul", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1190, Marți, 5 noiembrie 1957, p.4.
[130] „Creşterea considerabilă a producției industriei uşoare în U.R.S.S.", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.920, Miercuri, 19 decembrie 1956, p.4.
[131] *Loc.cit.*
[132] „U.R.S.S. 1956. 40 de milioane tone de cărbune mai mult decât în 1956", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.937, Joi, 10 ianuarie 1957.
[133] *Loc.cit.*
[134] „Strălucite victorii obținute de constructorii comunismului în 1956", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.960, Marți, 5 februarie 1957, p.4.
[135] Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura BICC ALL, Bucureşti, 2003, p.497.
[136] *Loc.cit.*
[137] „Strălucite victorii obținute de constructorii comunismului în 1956", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.960, Marți, 5 februarie 1957, p.4.
[138] „La noi... şi la ei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 966, Marți, 12 februarie 1957, p.4.
[139] *Loc cit.*
[140] „Strălucite victorii obținute de constructorii comunismului în 1956", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.960, Marți, 5 februarie 1957, p.4.
[141] „La noi... şi la ei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 966, Marți, 12 februarie 1957, p.4.
[142] *Loc.cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

În Uniunea Sovietică, țară a minunilor, a fost produsă şi experimentată o pasăre nemaivăzută, o pasăre mecanică. *Pentru Socialism* îşi informa cititorii că această originală pasăre, care întrecea prin proporțiile ei de câteva ori cea mai mare pasăre cunoscută, a fost construită şi experimentată de aeromodelistul sovietic Solodov[143]. Schema acestui aparat de zbor cu aripi mişcătoare a fost creată de inginerul Boldîrev, în cadrul institutului aviatic din Moscova, calculele arătând că aparatul va putea atinge o mare înălțime, iar viteza sa va fi de patru ori mai mare decât a unui avion cu elice cu putere asemănătoare. De asemenea, aparatul urma să fie mai economicos în ceea ce priveşte consumul de carburanți[144]. Pasărea cu aripi mişcătoare n-a fost văzută însă niciodată, în nici o țară a lumii, foarte probabil din cauza faptului că zbura la o mare altitudine.

Mai aflăm din *Pentru Socialism* că, în China populară, aflată pe drumul construirii socialismului, primul plan a fost îndeplinit înainte de termen, că industria, agricultura, ştiința şi arta se dezvoltă şi înfloresc necontenit, că nivelul de trai material şi cultural al oamenilor muncii chinezi creşte continuu şi că industria grea se dezvoltă cel mai repede[145].

Capitala Chinei, Pekin, unul dintre cele mai mari şi mai frumoase oraşe ale lumii, s-a dezvoltat în ultimii şapte ani mai mult şi mai repede decât în orice altă perioadă a îndelungatei sale istorii. Frumusețile sale arhitecturale antice au fost restaurate, zi de zi apăreau noi clădiri, se construiau fabrici în suburbiile estice ale oraşului, iar în vestul capitalei noul oraş universitar ocupa o treime din întreaga suprafață a Pekinului[146]. Şi pentru că tot existau multe facultăți, în R.P.Chineză se desfăşura o amplă activitate de lichidare a analfabetismului, *Pentru Socialism* remarcând că astfel a crescut numărul studenților[147].

În China nouă, susținea *Pentru Socialism*, unde poporul este la putere, organizarea liber consimțită a țăranilor în gospodăriile colective era un fenomen cu totul firesc, ziarul imperialist *Economist* susținând în mod eronat şi cu rea credință că țăranii chinezi ar fi fost supuşi „presiunilor”[148]. De fapt, procesul extrem de rapid al cooperativizării agriculturii dovedea că în agricultura chineză a avut loc o adevărată revoluție[149]. Până în anul 1956, 91,7% din totalul gospodăriilor țărăneşti intraseră deja în cooperative de toate tipurile[150]. Mau Tze-dun afirma că înființarea cooperativelor trebuia realizată în urma unei lupte tenace[151].

China mai avea de rezolvat câteva „mici” probleme, *Pentru Socialism* publicând o cuvântare rostită de Mao Tze-dun la 27 februarie 1957, la cea de a unsprezecea şedință a Consfătuirii supreme de stat, cuvântare în care liderul chinez a vorbit despre contradicțiile existente în rândurile poporului[152]. „În etapa actuală, în perioada construirii socialismului, poporul este alcătuit din toate clasele, păturile şi grupurile sociale care aprobă şi sprijină construcția socialistă şi participă la această construcție. Duşmanii poporului sînt forțele sociale care se împotrivesc revoluției socialiste, au o atitudine ostilă construcției socialiste şi o subminează”, afirma Mao[153]. Marele om de stat considera că nu pot fi aplicate metode administrative pentru lichidarea religiei, că oamenii nu pot fi siliți să nu mai fie credincioşi şi că toate problemele de ordin ideologic puteau fi soluționate numai prin metode democratice (prin discuție, critică, convingere şi educare) şi nu prin metode de constrângere şi reprimare[154].

Mao Tze-dun nu ezita să afirme că, în China, mai existau contrarevoluționari şi că aceştia trebuie stârpiți, precum şi faptul că, în viitor, mai pot apărea elemente contrarevoluționare noi, dar că, oriunde aceste elemente îşi îndeplinesc acțiunile lor murdare, trebuie nimicite cu hotărâre[155].

[143] „În U.R.S.S. a fost experimentată pasărea mecanică”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.936, Miercuri, 9 ianuarie 1957, p.4.
[144] *Loc.cit.*
[145] „China populară pe drumul construirii socialismului”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.988, Sîmbătă, 9 martie 1957, p.4; „Aspecte din lumea socialistă”, în P*entru Socialism*, Anul VIII, Nr.1020, Marți, 16 aprilie, p.4.
[146] „În capitalele țărilor de democrație populară”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.904, Sîmbătă, 1 decembrie 1956, p.4.
[147] „La noi... şi la ei”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 966, Marți, 12 februarie 1957, p.4.
[148] „«Economist» s-a dat de gol”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.978, Marți, 26 februarie 1957, p.4.
[149] „China populară pe drumul construirii socialismului”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.988, Sîmbătă, 9 martie 1957, p.4; „Aspecte din lumea socialistă”, în P*entru Socialism*, Anul VIII, Nr.1020, Marți, 16 aprilie, p.4.
[150] „Aspecte din lumea socialistă”, în P*entru Socialism*, Anul VIII, Nr.1020, Marți, 16 aprilie, p.4.
[151] „În legătură cu problema rezolvării juste a contradicțiilor din rândurile poporului”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1077, Duminică, 23 iunie 1957, p.4.
[152] *Loc.cit.*
[153] *Loc.cit.*
[154] *Loc.cit.*
[155] *Loc.cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

Pornind de la ideea că în procesul construirii societății socialiste oricine are nevoie de reeducare (şi exploatatorii şi oamenii muncii), Mao Tze-dun constata că, în ultimul timp, munca politico-ideologică în rândurile intelectualității şi ale tineretului studios a slăbit, ceea ce a dus la apariția unor devieri în rândurile lor[156]. „Lipsa unor concepții politice juste este echivalentă cu lipsa de suflet. Reeducarea ideologică în perioada care a trecut a fost necesară şi a dat rezultate pozitive, dar metodele au fost întrucâtva brutale şi au jignit pe unii oameni. Asta nu e bine", afirmase Mao[157]. Marele lider chinez remarca şi faptul că reformele democratice nu au fost încă înfăptuite în Tibet, deoarece acolo condițiile nu erau coapte încă, dar „nu e grabă, reformele vor fi înfăptuite şi acolo"[158].

În rest, Mao Tze-dun sublinia un lucru bun realizat în China comunistă şi anume faptul că țărănimea o ducea mai bine, dar şi că „nivelul de trai al întregului popor va putea fi ridicat treptat numai prin eforturi susținute de-a lungul câtorva decenii"[159]. Până atunci, construcția de maşini agricole se dezvolta în China într-un ritm uimitor[160]. Ocupând locul al doilea în lume, după Uniunea Sovietică, China se putea lăuda că a depăşit Statele Unite ale Americii la producția de grâu, obținând, în anul 1957, o producție record de grâu de toamnă, de 32 de milioane de tone[161].

Realitatea era însă departe de imaginea furnizată de Mao Tze-dun. În China, urmând exemplul sovietic, toate resursele au fost puse în slujba dezvoltării industriale, în defavoarea agriculturii, astfel încât, până în anul 1958, consecințele grave ale acestei politici au devenit evidente[162]. China a fost inundată de produse industriale de calitate inferioară pentru care nu exista cerere, iar producția agricolă a scăzut atât de mult încât milioane de chinezi au ajuns să sufere de foame[163].

Anunțat de Mao în anul 1958, Marele Salt Înainte propunea „trei ani de eforturi şi de lipsuri şi o mie de ani de fericire"[164]. De fapt, a fost răsturnat modul de viață al țăranilor, constrânşi să se grupeze în unități gigantice alcătuite din mii, chiar zeci de mii de familii, în care totul era în comun, începând cu mesele. Producția agricolă trebuia dezvoltată în proporții enorme, grație unei munci faraonice de irigare şi a unor metode noi de cultivare a pământului, iar diferența dintre munca agricolă şi cea industrială trebuia suprimată, prin înființarea de unități industriale pretutindeni, în special de mici furnale[165]. Scopul urmărit de Mao era acela de a asigura autosuficiența fiecărei comunități locale şi de a permite o creştere accelerată a industriei, dar totul a dus la o catastrofă alimentară şi la declanşarea unei foamete cumplite în China, care a dus la moartea a 30-40 de milioane de oameni[166].

Pentru Socialism amintea prietenia de nezdruncinat dintre Uniunea Sovietică şi China, colaborările economice minunate dintre cele două țări, trecând cu vederea că relațiile dintre cele două state comuniste deveniseră, de fapt, tensionate, Mao delimitându-se de „destalinizarea" lui Hruşciov şi acuzându-l pe acesta că „l-a trădat pe Stalin"[167].

Socialismul se dovedea biruitor şi în țările de democrație populară din Europa Centrală şi de Est. Polonia se putea lăuda că a construit în anii socialismului peste 200 de nave comerciale şi nave mari de pescuit, în următorii ani preconizându-se construirea a peste 300 de nave cu un deplasament total de 834.000 de tone[168].

În Slovacia populară, constructorii socialismului au ridicat opt mari hidrocentrale şi numeroase hidrocentrale mici, au construit 145 de noi întreprinderi industriale, printre care turnătorii, uzine constructoare de maşini, uzine chimice, fabrici textile şi altele şi au modernizat şi extins 170 de

[156] *Loc.cit.*
„În legătură cu problema rezolvării juste a contradicțiilor din rândurile poporului", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1078, Marți, 25 iunie 1957, p.4.
[157] *Loc.cit.*
[158] *Loc.cit.*
[159] „În legătură cu problema rezolvării juste a contradicțiilor din rândurile poporului", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1077, Duminică, 23 iunie 1957, p.4.
[160] „Să cunoaştem țările frățeşti", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1341, Sîmbătă 3 mai 1958, p.4.
[161] „China a depăşit S.U.A. la producția de grâu", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1393, Joi, 3 iulie 1958, p.4.
[162] Jan Palmowski, *Dicționar de istorie universală contemporană: de la 1900 până azi,* Editura BIC ALL, Bucureşti, 2005, vol.1, p.182.
[163] *Loc.cit.*
[164] Courtois, Stéphane; Werth, Nicolas, Panné, Jean-Louis; Paczkowski, Andrej; Karel Bartosek; Margolin, Jean Louis, *Cartea neagră a comunismului*, Editura Humanitas/Editura Fundația Academia Civică, Bucureşti, 1998, p.460.
[165] *Loc.cit.*
[166] *Loc.cit.*
[167] François Furet, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, p.513.
[168] „La noi... şi la ei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.974, Joi, 21 februarie 1957, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

întreprinderi industriale[169]. Alte realizări priveau sistemele de învățământ şi de sănătate: existau în Slovacia 22.000 de studenți şi mortalitatea infantilă a a scăzut[170].

Mari succese înregistrase Republica Cehoslovacă în ceea ce priveşte producția de oțel, cărbune şi energie electrică, depăşind Franța la acest capitol (producție pe cap de locuitor) şi la producția de fier brut, unde egalase producția Angliei şi Republicii Federale Germane[171]. Repetatele reduceri de prețuri au contribuit la belşugul vieții populației[172]. *Pentru Socialism* anunța că, până în 1960, producția de maşini agricole a Cehoslovaciei va creşte de şase ori, că se produceau deja pluguri îmbunătățite, secerători-legători, treierători automate, maşini de recoltat in şi că se vor produce 36 de noi tipuri de maşini agricole[173].

În Sofia, capitala Bulagiei socialiste, s-au construit 12.000 de apartamente, numeroase case de cultură, spitale, şcoli, policlinici, cămine şi s-a acordat o atenție deosebită amenajării spațiilor verzi, în aşa fel încât, în 12 ani, guvernul popular democrat al Bugariei a creat un număr de parcuri şi grădini egal cu acelea create de toate guvernele burgheze dinainte de 9 septembrie 1941[174]. Ca urmare a creşterii grijii pentru ocrotirea sănătății, sporul anual al populației din capitala bulgară s-a dublat, iar mortalitatea a scăzut cu 50%[175].

În Bulgaria se produceau 132 de noi tipuri de țesături, 240 de noi modele de încălțăminte, 240 de noi tipuri de articole metalice, precum şi 57 de tipuri de articole de porțelan şi sticlă[176]. În țara vecină şi prietenă, exista o industrie modernă dezvoltată, se înregistraseră succese în cooperativizarea agriculturii şi au fost obținute realizări importante în domeniul chirurgiei toracice[177]. Nivelul de trai era atât de ridicat în capitala Bulgariei, încât era anunțată construirea în viitor a unei băi publice cu 600 de locuri[178].

Tirana a devenit în anii comunismului un important centru cultural şi industrial, capitala Albaniei fiind aprovizionată cu de 22 de ori mai multă energie electrică decât primea întreaga Albanie în anul 1938, ne spune *Pentru Socialism*[179]. S-au construit multe fabrici şi uzine, producția industrială a crescut de 12 ori față de 1938 şi funcționau 12 şcoli medii şi tehnice, precum şi şase instituții de învățământ superior[180]. Asistența medicală din Albania era gratuită pentru cei care se aflau în câmpul muncii şi pentru familiile acestora, existau 124 de spitale, cu 6.900 de paturi, tratamentele medicale în spitale, clinici şi dispensare erau gratuite, iar prețurile medicamentelor erau moderate[181].

Ungaria se dezvolta şi ea, e drept că doar cu ajutor multilateral sovietic. Uniunea Sovietică acordase Ungariei un credit de 750.000.000 de ruble şi îi livrase mari cantități de produse şi materii prime, „nu din dorința de a desface surplusul de mărfuri, ci în interesul comun al tuturor popoarelor care construiesc socialismul”[182]. Nedispunând de suficiente resurse de materii prime, Ungaria îşi satisfăcea nevoile prin importul din U.R.S.S., afirma *Pentru Socialism*, care furniza şi o listă scurtă a importurilor ungare: minereu de fier, fontă, bumbac, petrol, plumb, nichel, materii prime pentru producția de îngrăşăminte minerale, lemn de construcție, cherestea, grîu, cereale furajere, laminate de oțel, cocs, cărbune, cupru, păcură, cositor, bunuri de larg consum şi alte mărfuri[183].

Ceva mai slab dezvoltată decât celelalte țări din lagărul socialist, R. P. Mongolă se pregătea şi ea de un viitor luminos. Cu toate că Mongolia avea o climă nefavorabilă pentru dezvoltarea economică, în cei 36 de ani de putere populară s-au pus bazele unei economii socialiste. Şi pentru că nu prea puteau fi înregistrate succese deosebite în nici un domeniu de activitate, *Pentru Socialism* se concentra pe viitorul Mongoliei anunțând că aceasta va creşte şeptelul de vite şi, în paralel, va creşte

[169] „Se dezvoltă şi înfloreşte Slovacia populară”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.967, Miercuri, 13 februarie 1957, p.4.
[170] *Loc.cit.*
[171] „Aspecte din lumea socialistă”, în P*entru Socialism*, Anul VIII, Nr.1020, Marți, 16 aprilie, p.4.
[172] *Loc.cit.*
[173] „Din țările de democrație populară”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1004, Joi, 28 martie 1957, p.4.
[174] „La noi... şi la ei”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.966, Marți, 12 februarie 1957, p.4.
[175] *Loc.cit.*
[176] „Din țările de democrație populară”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1004, Joi, 28 martie 1957, p.4.
[177] „Din țara vecină şi prietenă Republica Populară Bulgaria”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1006, Sîmbătă, 30 martie 1957, p.4.
[178] *Loc.cit.*
[179] „La noi... şi la ei”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.966, Marți, 12 februarie 1957, p.4.
[180] *Loc.cit.*
[181] „Să cunoaştem țările frățeşti”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1341, Sîmbătă 3 mai 1958, p.4.
[182] „Declarația guvernelor Uniunii Sovietice şi Republicii Populare Ungare”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1007, Sîmbătă, 30 martie 1957, p.4.
[183] *Loc.cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

producția de îmbrăcăminte, mobilă şi produse alimentare[184]. Deja, în anul 1956, în R.P.Mongolă, efectivul de vite crescuse cu 1.300.000 de capete[185].

Existau totuşi câteva realizări economice ale Mongoliei demne de a fi menționate. Astfel, au crescut extracția de cărbune, producția de energie electrică şi volumul producției industriale, au fost înființate 670 de cooperative agricole, iar transporturile s-au modernizat, trecându-se de la transportul cu calul şi cămila la transporturile feroviare, aeriene, pe apă şi auto[186]. *Pentru Socialism* ținea să precizeze că toate aceste mărețe realizări au beneficiat de sprijinul substanțial oferit de Uniunea Sovietică şi China[187]. Deloc de neglijat era revoluția culturală produsă în Mongolia, țară care se putea lăuda cu cei 8.000 de studenți la un milion de locuitori şi cu faptul că „în mare parte analfabet în trecut, poporul mongol are oameni de ştiință, medici, ingineri, scriitori, artişti”[188]. Republica Democrată Vietnam se putea lăuda şi ea că şi-a crescut producția industrială de cinci ori într-un singur an[189].

Concluziile se impuneau de la sine şi *Pentru Socialism* nu se sfia să facă acest lucru. În ceea ce priveşte ritmul de creştere a producției industriale, țările socialiste au întrecut cu mult țările capitaliste, în ultimii cinci ani ritmul de dezvoltare a industriei în țările socialiste fiind de 2,6 ori mai rapid decât cel din țările capitaliste[190].

În țările socialiste şomajul a fost lichidat pentru totdeauna, s-a pus capăt mizeriei şi foametei, salariul muncitorilor şi funcționarilor creştea an de an, în vreme ce prețurile scădeau constant. „Socialismul asigură o îmbunătățire continuă a condițiilor de trai ale oamenilor muncii şi, în cele din urmă, un asemenea nivel al bunăstării materiale la oraşe şi sate, care este inaccesibil oricărei țări capitaliste”, concluziona *Pentru Socialism*[191].

Trebuie remarcat faptul că, în această perioadă, în ziarul *Pentru Socilaism* nu a apărut nici un articol referitor la progresele economice înregistrate de Coreea de Nord, țară în care Kim-Il Sung, creatorul „gândirii ciuce”, trecuse la edificarea socialismului de tip coreean.

Piața comună, instrument de luptă împotriva țărilor lagărului socialist

La 25 martie 1957, în Palazzo dei Conservatorii din Roma, țările membre ale C.E.C.O. (Comunitatea Economică a Cărbunelui şi Oțelului) au semnat Tratatul de la Roma, prin care lua naştere Comunitatea Economică Europeană (C.E.E. sau „Piața Comună”). Într-un acord separat, cele şase țări membre ale Pieței Comune (Germania, Franța, Italia, Belgia, Olanda şi Luxemburg) au creat şi Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (Euratom), organizație comună însărcinată cu unificarea programelor de dezvoltare a energiei atomice ale statelor semnatare[192]. A mai fost semnată Convenția cu privire la instituțiile europene, mai multe declarații şi protocoale, Tratatele de Roma fixând câteva dintre principiile esențiale ale conviețuirii în UE[193]. În ele erau enunțate, pentru prima dată, ideile care urmau să devină pilonii de bază ai existenței Uniunii Europene: abolirea între statele membre a obstacolelor din calea liberei circulații a persoanelor, a serviciilor şi a capitalurilor, instaurarea unei politici comune în domeniul agriculturii şi eliminarea taxelor vamale dintre statele membre[194]. Totodată era prevăzută posibilitatea extinderii comunității, prin negocieri cu statele care doreau să adere.

Pentru Socialism s-a arătat interesat de naşterea Pieței Comune şi a Euroatomului într-o măsură mult mai mare decât presa occidentală, *The Times*, spre exemplu, acordând evenimentului doar o treime de coloană. *Pentru Socialism* considera Piața Comună un bloc economic, politic şi militar care urma să fie îndreptat în primul rând împotriva țărilor socialiste din Europa şi împotriva altor state

[184] „La noi... şi la ei”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.974, Joi, 21 februarie 1957, p.4.
[185] „Aspecte din lumea socialistă”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1020, Marți, 16 aprilie, p.4.
[186] „Republica Populară Mongolă”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1136, Marți, 3 septembrie 1957, p.4.
[187] *Loc.cit.*
[188] *Loc.cit.*
[189] „Aspecte din lumea socialistă”, în P*entru Socialism*, Anul VIII, Nr.1020, Marți, 16 aprilie, p.4.
[190] *Loc.cit.*
[191] „Socialismul iese învingător în întrecerea economică cu capitalul”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1190, Marți, 5 noiembrie 1957, p.4.
[192] John R.Barber, *Istoria Europei moderne*, Editura Lider, Bucureşti, 1993, p.485; Mircea Vasilescu, „Tratatul de la Roma s-a semnat în alb”, în *Historia*, An XVII, Nr.188, Aprilie 2017, p.14.
[193] *Loc.cit.*
[194] Mircea Vasilescu, „Tratatul de la Roma s-a semnat în alb”, în *Historia*, An XVII, Nr.188, Aprilie 2017, p.14.

https://biblioteca-digitala.ro

europene, chiar dacă, pe moment, reprezenta doar latura economică, inițiatorii proiectului încercând să inducă în eroare opinia publică[195].

Germania occidentală urma să fie țara care va profita cel mai mult, deoarece economia ei, alimentată din plin cu dolari, întrecuse deja economiile țărilor cu care urma să fie parteneră în acest proiect. Mărfurile germane urmau să invadeze țările Pieței comune, economia Franței va primi o nouă şi serioasă lovitură, iar economia Angliei, în absența livrărilor americane de petrol, s-ar afla pe marginea prăpastiei[196]. „S.U.A. sînt interesate în crearea «pieței comune» şi prin faptul că ele văd în aceasta posibilitatea creării unui potențial economic unic de război, a unui arsenal în Europa pus la dispoziția planurilor lor agresive îndreptate împotriva lagărului socialist. Crearea acestei piețe va înăspri şi mai mult exploatarea de către capitaliști a clasei muncitoare din țările respective", susținea *Pentru Socialism*[197].

Ziarul considera că întreaga activitate a pieței comune şi Euratomului va fi subordonată scopurilor N.A.T.O având în vedere faptul că toate cele şase țări sunt membre N.A.T.O. Piața comună şi Euratomul erau menite să devină baza economică a pactului nord-atlantic asigurând condițiile pentru înarmarea atomică a forțelor militare occidentale, în primul rând a celor vest-germane[198]. Aceste planuri vor duce în mod inevitabil, considera *Pentru Socialism*, la intensificarea scindării Europei, vor îngreuna simțitor stabilirea colaborării economice şi politice pe bază europeană şi vor da naştere la noi greutăți în rezolvarea problemei securității europene[199]. Urma să se ajungă la agravarea situației internaționale împiedicând în mod direct proporțional cu această agravare soluționarea problemei germane[200].

Potrivit ziarului *Pentru Socialism*, crearea unor bariere vamale prohibitive în calea comerțului statelor membre cu alte țări nemembre ale pieței comune, precum şi desființarea barierelor vamale între cele şase țări care vor constitui piața comună purtau în ele pericolul scumpirii necondiționate a prețurilor[201]. „Piața comună va crea pericolul înlăturării din circuitul economic al întreprinderilor mai slabe, în favoarea celor mari, deschizând astfel perspectiva sumbră a pauperizării unor largi pături mijlocii", considera *Pentru Socialism*, care oferea singura soluție eficace pentru evitarea acestei situații: renunțarea la aceste proiecte şi inițierea unor discuții largi intereuropene[202].

Era evident că piața comună va duce la subordonarea economiilor țărilor vest-europene intereselor americanilor şi la penetrația capitalurilor şi mărfurilor americane în țările occidentale ale Europei[203]. *Pentru Socialism* susținea că ziarul american *Journal of Commerce* recunoştea că Statele Unite sunt vital interesate în acest plan atât sub aspect economic cât şi politic[204].

De remarcat faptul că *Pentru Socialism* nu a acordat acelaşi spațiu formării Uniunii economice Benelux, fapt petrecut la Haga în urma unei întâlniri între liderii Belgiei, Olandei şi Luxemburgului, tratatul semnat stipulând libera circulație a capitalului, mărfurilor şi oamenilor între aceste state[205].

Primul satelit artificial al Pământului, o grandioasă realizare sovietică

În ziua de 9 octombrie 1957, *Pentru Socialism* anunța că, în 4 octombrie 1957, a fost lansat cu succes primul satelit artificial al Pământului, ceea ce reprezenta o epocală realizare a ştiinței şi tehnicii sovietice[206]. „Toți admiră şi recunosc marile succese ale ştiinței şi tehnicii celei mai înalte din lume – ştiința şi tehnica constructorilor comunismului. Această grandioasă realizare sovietică

[195] „Despre «piața comună»", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.994, Sîmbătă, 16 martie 1957, p.4.
[196] *Loc.cit.*
[197] *Loc.cit.*
[198] „În parlamentul vest-german. Dezbateri asupra tratatelor privind «piața comună» şi Euratomul", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1001, Duminică, 24 martie 1957, p.4.
[199] „Pentru o adevărată colaborare economică între țările europene", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.997, Miercuri, 20 martie 1957, p.4.
[200] „În parlamentul vest-german. Dezbateri asupra tratatelor privind «piața comună» şi Euratomul", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1001, Duminică, 24 martie 1957, p.4.
[201] *Loc.cit.*
[202] *Loc.cit.*
[203] „Piața comună duce la subordonarea economiilor țărilor vest-europene intereselor S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1004, Joi, 28 martie 1957, p.4.
[204] *Loc.cit.*
[205] *Istoria ilustrată a secolului al XX-lea*, Editura Aquila ,, Oradea, 2007, p.355.
[206] „Satelitul artificial al pământului, o epocală realizare a ştiinței şi tehnicii sovietice", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1167, Miercuri, 9 octombrie 1957, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

aduce un aport uriaş la tezaurul ştiinţei şi culturii universale", scria *Pentru Socialism*, care nu uita să amintească că şi americanii au proiectat să construiască şi să lanseze un astfel de satelit, dar nu au reuşit şi nici nu vor reuşi decât peste mult timp[207]. Mai trebuia spus că satelitul sovietic avea 83,5 kilograme, de opt ori mai mult decât cel proiectat în S.U.A.

În ziua de 5 noiembrie 1957, *Pentru Socialism* anunța lansarea celui de-al doilea satelit artificial al Pământului, acesta cântărind o jumătate de tonă, satelit care urma să ajungă la o depărtare de 1.700 kilometri de suprafața Pământului, cu 800 de kilometri mai sus de orbita satelitului nr.1[208]. Greutatea sporită a satelitului era dată de aparatele ştiinţifice şi de măsurare menite să ajute la studierea unor probleme medico-biologice importante în legătură cu zborurile interplanetare. În acest scop, într-o cabină ermetică specială a satelitului, se afla un animal, câinele Laika, ale cărei principale funcţii fiziologice erau înregistrate cu ajutorul unor aparate speciale[209]. Alte măsurători vizau razele cosmice şi radiația solară de scurtă lungime de undă în regiunile ultraviolete şi roentgen ale spectrului, informație care i-a încântat cu siguranță pe oamenii muncii cititori ai ziarului[210]. *Pentru Socialism* nu a mai oferit nici o informație despre destinul căţeluşei lansate de sovietici în spațiu, un pas planificat, precursor necesar tentativelor cu subiecți umani. Abia în anul 2002, a apărut informația că Laika a murit la 5-7 ore de la lansare, din cauza supraîncălzirii capsulei în care se afla.

Satelitul nr.2, care înconjura Pământul de 14 ori pe zi, era considerat de *Pentru Socialism* un triumf gigantic al ştiinţei socialiste, „încă un mare pas al oamenilor de ştiință sovietici spre cucerirea cosmosului"[211]. „Cercurile reacționare din Occident sînt uluite de succesele răsunătoare ale U.R.S.S. şi turbă de mînie", afirma *Pentru Socialism*[212].

Realizările ştiinţei sovietice au uimit întreaga lume, *Pentru Socialism* spicuind din presa imperialistă următoarele: „este aproape sigur că un rus va fi primul care va pune piciorul pe lună" (*Economist*) şi „asemenea realizări uimitoare sînt posibile numai într-o țară mare şi bogată" (*Yorkshire Post*)[213].

Nu puteau fi trecute cu vederea eşecurile americanilor în tentativele acestora de a ajunge şi ei în spațiul cosmic. În 7 decembrie 1957, *Pentru Socialism* îşi informa cititorii că, înainte cu doar o zi, a eşuat lansarea primului satelit american, acesta explodând la sol din cauza unei pierderi subite de presiune în camera de explozie a primei trepte a rachetei[214]. Oricum, prin comparație cu sateliții sovietici, cel american era doar o jucărie cu greutatea de 1,5 kilograme şi un diametru de doar 16 centimetri[215]. Un articol cu titlul „Cel mai grav eşec din istoria Statelor Unite" are subtitluri semnificative: „Derută la Washington", „A suferit un insucces întreg faimosul mod de viață american", „Occidentul imperialist condus de S.U.A. a rămas în urma Uniunii Sovietice", „Defecțiunea principală constă în ideologia şi politica guvernanților americani"[216].

În mai 1958, *Pentru Socialism* anunța lansarea pe orbită a celui de-al treilea satelit artificial construit de sovietici. Numit „Luna Roşie", cel de-al treilea „sputnik" era mult mai greu decât primii doi sateliți, cântărind o tonă şi jumătate[217].

Henry Kissinger considera că Hruşciov a interpretat lansarea pe orbită a sputnikului, din prima încercare, ca pe o dovadă că Uniunea Sovietică o lua înaintea democrațiilor în domeniul ştiinţific şi în cel militar deopotrivă[218]. După părerea lui Henry Kissinger, chiar şi în Occident începea să câştige teren argumentul că un sistem planificat ar putea în cele din urmă să se dovedească superior economiei de piață[219].

[207] *Loc.cit.*
[208] „Al doilea satelit artificial al pământului a stârnit admirația opiniei publice mondiale", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1190, Marți, 5 noiembrie 1957, p.4.
[209] *Loc.cit.*
[210] *Loc.cit.*
[211] „Satelitul nr.2 – un triumf gigantic al ştiinţei socialiste. Încă un mare pas al oamenilor de ştiință sovietici spre cucerirea cosmosului", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1191, Miercuri, 6 noiembrie 1957, p.4.
[212] *Loc.cit.*
[213] „Este aproape sigur că un rus va fi primul care va pune piciorul pe lună", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1200, Sîmbătă, 16 noiembrie 1057, p.4.
[214] „A eşuat lansarea primului satelit american", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1218, Sîmbătă, 7 decembrie 1957, p.4.
[215] *Loc.cit.*
[216] „Cel mai grav eşec din istoria Statelor Unite", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1221, Miercuri, 11 decembrie 1957, p.4.
[217] „Cel de al treilea sputnik în centrul opiniei publice mondiale", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1353, Sîmbătă, 17 mai 1958, p.4.
[218] Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura BICC ALL, Bucureşti, 2003, p.497.
[219] *Loc.cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

Instaurarea regimului comunist în Cuba, „zaharnița yankeilor"

În ediția sa din data de 6 decembrie 1956, *Pentru Socialism* făcea prima mențione despre insurecția armată din Cuba împotriva regimului reacționar al lui Batista, insurecție condusă de Fidel Castro[220]. Ziarul îşi informa cititorii că, în 3 decembrie 1956, pe litoralul de sud-est al Cubei, în provincia Oriente, a fost debarcat un detaşament expediționar în ajutorul insurgenților. În această regiune au fost trimise trupe guvernamentale pentru a reprima mişcarea revoluționară[221].

În ianuarie 1957, *Pentru Socialism* condamna teroarea fascistă declanşată în Cuba de regimul Batista. Ziarul susținea că au dispărut numeroase persoane din diferite zone ale Cubei, că pe străzi şi şosele au fost găsite cadavrele câtorva tineri seceraţi de gloanțe, în vreme ce mulți alți patrioți cubanezi au fost răniți şi că, în întreaga țară, au luat amploare samavolniciile regimului Batista[222].

În ediția sa din 15 martie 1957 ziarul *Pentru Socialism* constata că regimul dictatorului Batista a înăsprit şi mai mult măsurile teroriste împotriva adversarilor regimului său. Cu toate acestea, un grup de insurgenți a reuşit să dezlănțuie un atac împotriva Havanei, să ocupe un post de radio şi să încerce ocuparea palatului dictatorului cubanez[223]. Ca urmare, situația din capitala Cubei a devenit confuză, autoritățile interzicând circulația în oraş pe timpul nopții[224].

Ion Cătoi scria un articol mai amplu despre situația din Cuba, pe care o numea „zaharnița yankeilor", în ediția din 14 aprilie 1957 a ziarului *Pentru Socialism*[225]. Cătoi remarca faptul că, după al doilea război mondial, teroarea imperialiştilor împotriva populației cubaneze a devenit şi mai cruntă, rolul de călău în reprimarea mişcării populare cubaneze pentru libertate revenindu-i sângerosului dictator fascist Fulgencio Batista, „slugoiul credincios al fabricanților şi bancherilor americani"[226]. „Sînt asasinați şi întemnițați sute şi mii de patrioți, conducători ai muncitorimii, partidul socialist-popular (comunist) este scos în afara legii", scria Ion Cătoi[227].

Pentru Socialism analiza situația din Cuba, unde Fulgencio Batista, un dictator ajuns la putere prin mijloace neconstituționale, sprijinit activ de guvernul american, trebuia să facă față valului de nemulțumire populară, metoda de guvernare devenind opresiunea cea mai feroce[228]. În timp ce Batista făcea eforturi disperate pentru a-şi menține crudul regim de forță prin îngrozitoare vărsări de sânge, Cuba era marcată de mizerie, întuneric, ignoranță, suferințe, toate acestea reprezentând „binefacerile" cotropirii Cubei de către imperialiştii americani.

Poporul cubanez a fost împins la insurecție de sărăcie şi suferințe, susținea ziarul *Pentru Socialism*: din cei 6.100.000 de locuitori ai insulei, circa 1.000.000 erau şomeri; cerşetoria atinsese proporții nemaiîntâlnite în state latino-americane; aproximativ 100.000 de locuitori ai capitalei Havana erau lipsiți de orice adăpost; muncitorii de pe plantații trăiau în bordeie de iarbă; prostituția făcea ravagii[229]. „În acest timp, în hoteluri şi vile luxoase yankeii americani şi capitaliştii locali duc o viață de lux şi desfrîu revoltător", mai scria *Pentru Socialism*[230].

În ediția sa din 7 august 1957, *Pentru Socialism* arăta că muncitorii şi funcționarii din majoritatea covârşitoare a întreprinderilor şi instituțiilor din Santiago au intrat în grevă, aceasta extinzându-se asupra altor şase oraşe din răsăritul țării[231]. În sudul munților Sierra Maestra din provincia Oriente, în ziua de 2 august, a avut loc o nouă ciocnire între trupele guvernamentale şi forțele de răsculați conduse de Fidel Castro, „fruntaş al tineretului"[232]. Dacă în august situația din Cuba era „extrem de încordată", în septembrie ea devenise doar „încordată", cu toate că luptele au ajuns să se dea pe străzile cartierelor mărginaşe ale capitalei Cubei, Havana, şi detaşamente de răsculați din unitățile militare conduse de Fidel Castro, cărora li s-au adăugat unități din marina militară cubană şi poliția maritimă, au atacat şi au ocupat, după lupte care au durat câteva ore, localul poliției din oraşul

[220] „Insurecție armată în Cuba împotriva regimului reacționar al lui Batista", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.908, Joi, 6 decembrie 1956, p.4.
[221] *Loc.cit.*
[222] „Să înceteze teroarea fascistă din Cuba", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.940, Duminică, 13 ianuarie 1957, p.4.
[223] „Atac armat împotriva palatului dictatorului Batista", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.993, Vineri, 15 martie 1957, p.4.
[224] *Loc.cit.*
[225] „Cuba – o semicolonie a Statelor Unite", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1019, Duminică, 14 aprilie 1957, p.4.
[226] *Loc.cit.*
[227] *Loc.cit.*
[228] „Ce se întâmplă în America Latină?", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1052, Sîmbătă, 25 mai 1957, p.4.
[229] „Cuba – o semicolonie a Statelor Unite", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1019, Duminică, 14 aprilie 1957, p.4.
[230] *Loc.cit.*
[231] „Situație extrem de încordată în Cuba", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1115, Miercuri, 7 august 1957, p.4.
[232] *Loc.cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

Cienfuegos, din centrul Cubei[233].

În întreaga țară domnea o atmosferă încordată. Pentru a ține situația sub control, autoritățile au recurs la arestări în masă în rândurile cetățenilor, în special ale juriştilor şi medicilor, mulți dintre aceştia acuzați că ar fi colectat medicamente, alimente şi bani pentru insurgenții lui Fidel Castro, care acționau în munții Sierra Maestra[234]. „Autoritățile din Cuba prigonesc chiar şi pe medicii care acordă asistență medicală răniților şi bolnavilor din rândurile partizanilor lui Castro", mai scria în *Pentru Socialism*[235].

În martie 1958, au intrat în grevă 75.000 de studenți şi elevi din şcolile medii, în timp ce deținuții politici continuau să rămână în închisori, erau menținute cenzura şi starea de asediu pe tot teritoriul Cubei, se operau arestări în masă în rândurile tineretului şi activitatea partidelor de opoziție era interzisă[236]. O „comisie de armonie" constituită cu scopul de a stabili un acord între regimul lui Batista şi Fidel Castro e eşuat în demersurile sale[237]. Unități ale poliției, armatei terestre, maritime şi aeriene patrulau pe străzile oraşelor Havana, Santiago de Cuba, Pinar Del Rio, Matansas, Cienfuegos, au fost revocate garanțiile constituționale şi a fost înăsprită cenzura presei, radioului şi televiziunii[238].

În *Pentru Socialism* au apărut informații privitoare la apelul adresat de Fidel Castro poporului cuban, un manifest prin care liderul insurgenților chema poporul să răstoarne regimul dictatorial al lui Batista, să nu mai plătească impozite guvernului şi le cerea soldaților, marinarilor şi aviatorilor să treacă de partea insurgenților[239]. Fidel Castro avertiza că, dacă dictatorul Batista nu va pleca din postul său de preşedinte la 5 aprilie 1958, trupele insurgenților vor începe un „război necruțător" împotriva lui în întreaga Cubă[240]. În replică, toți funcționarii şi salariații serviciilor publice cubaneze au fost declarați „rezerviști ai forțelor armate", ei putând fi mobilizați oricând considera guvernul că este necesar pentru a împiedica mişcările greviste[241]. Prin această măsură erau supuse jurisdicției militare 250.000 de persoane, respectiv toți salariații şi muncitorii de la transporturile terestre, navale şi aeriene, de la întreprinderile de interes public, birourile guvernamentale, hoteluri, bănci şi întreprinderi similare[242].

Un decret prevedea pedeapsa cu închisoarea şi amendă pentru răspândirea de ştiri false susceptibile să prejudicieze prestigiul statului, au fost înființate „tribunale criminale de urgență" şi era pregătit un nou decret ce prevedea sancțiuni şi mai severe pentru acțiunile de sabotaj care erau tot mai frecvente pe teritoriul Cubei[243].

În iulie 1958, regimul lui Bautista se deteriora vizibil. După lupte înverşunate cu insurgenții, 11.000 de soldați bine înarmați au fost nevoiți să se retragă, detaşamentele revoluționarilor intensificându-şi atacurile împotriva garnizoanelor militare[244]. Regimul Batista a recurs la teroare. Forțele guvernamentale de reprimare au întreprins acțiuni împotriva tuturor locuitorilor provinciei Oriente suspectați că simpatizează cu insurgenții. Sute dintre aceştia au fost închişi, ucişi sau torturați cu sălbăticie, cei rămaşi în viață alegând să fugă în munți şi să se înroleze în detaşamentele lui Castro[245]. Atrocitățile cele mai mari erau săvârşite de detaşamentele de bandiți plătiți, în număr de peste 1.500, care se aflau în slujba guvernului[246]. Alte atrocități erau săvârşite de avioanele militare ale lui Batista care, aprovizionate cu combustibil la baza militară din Guantanamo, bombardau nu doar trupele insurgenților, ci şi centre populate paşnice, unele dintre acestea fiind şterse de pe fața pământului[247].

Cu toate acestea, trupele lui Fidel Castro deveneau tot mai puternice (în decembrie 1958

[233] „Situație încordată în Cuba", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1140, Sîmbătă, 7 septembrie 1957, p.4.
[234] „Teroarea din Cuba", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1199, Vineri, 15 noiembrie 1957, p.4.
[235] *Loc.cit.*
[236] „În Cuba continuă greva celor 75.000 de studenți şi elevi", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1.300, Vineri, 14 martie 1958, p.4; „Situația din Cuba continuă să rămână încordată", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1303, Marți, 19 martie 1958, p.4.
[237] „Situația din Cuba", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1301, Sîmbătă, 15 martie 1958, p.4.
[238] „Situația din Cuba continuă să rămână încordată", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1303, Marți, 19 martie 1958, p.4.
[239] „Apelul adresat de Fidel Castro poporului cuban", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1304, Miercuri, 19 martie 1958, p.4.
[240] *Loc.cit.*
[241] „Acțiunile împotriva dictaturii lui Batista se extind în întreaga Cubă", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1331, Sîmbătă, 19 aprilie 1958, p.4.
[242] *Loc.cit.*
[243] *Loc.cit.*
[244] „Să înceteze teroarea în Cuba", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1394, Vineri, 4 iulie 1958, p.4.
[245] *Loc.cit.*
[246] *Loc.cit.*
[247] *Loc.cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

ajuseseră la 10.000 de oameni) şi armata dictatorului Batista suferea înfrângeri repetate[248]. Actele de sabotaj se înmulțeau, insurgenții reuşiseră să izoleze Havana de restul țării, să captureze garnizoana guvernamentală din oraşul Caimanara, situat în fața bazei americane de la Guantanamo, să cucerească oraşul Fomento, în vreme ce în rândul trupelor guvernamentale domina pesimismul şi nesiguranța[249]. Trupele lui Castro au ajuns să controleze aproape în întregime trei din cele şase provincii ale Cubei şi să înconjoare cel mai mare oraş din provincia Oriente, Santiago de Cuba, izolându-l de celelalte regiuni ale țării[250]. Guvernul Batista făcea eforturi extraordinare pentru a înjgheba noi formațiuni militare. Au fost constituite 30 de noi batalioane de luptă, dotate cu arme de proveniență britanică, sosite de curând în Cuba, inclusiv tancuri[251].

Dictatorul Batista a demisionat şi a părăsit Cuba la 1 ianuarie 1959[252]. Victoria finală a lui Fidel Castro şi a trupelor sale de insurgenți din Cuba nu a fost relatată de *Pentru Socialism*, dar, în ediția sa din 8 ianuarie 1959, ziarul consemna că preşedintele interimar al Cubei, Manuel Urrutia, a cerut Republicii Dominicane extrădarea fostului dictator Batista şi că, în Cuba, domnea o atmosferă antiamericană[253]. Două zile mai târziu, *Pentru Socialism* relata că Fidel Castro, numit în funcția de comandant suprem al forțelor armate ale Cubei, şi-a făcut intrarea în Havana, după ce trupele sale au parcurs într-un marş triumfal întreaga Cubă, de la oraşul Santiago la Havana[254].

Pentru Socialism a identificat cinci cauze ale prăbuşii dictaturii lui Batista: armata lui Batista era una de mercenari care nu doreau să-şi rişte viața într-un război civil; ofițerii nu se bucurau de nici o simpatie; populația era de partea insurgenților; existau resentimente considerabile împotriva dominației străine asupra economiei cubane şi țăranii trăiau în mare sărăcie[255].

Era evident că americanii nu vedeau cu ochi buni schimbările produse de Fidel Castro în Cuba, cercurile reacționare americane intensificând campania propagandistică împotriva noului guvern al Cubei şi a liderilor mişcării care a răsturnat dictatura sângeroasă a lui Batista[256]. „Noul guvern a declarat că nu va tolera nici un amestec în treburile interne ale Cubei şi va promova o politică internă şi externă independentă", concluziona *Pentru Socialism*.

[248] „Armata dictatorului Batista suferă mereu înfrângeri", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1440, Joi, 28 august 1958, p.4 „Trupele lui Fidel Castro numără peste 10.000 de oameni", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1538, Luni, 22 decembrie 1958, p.4.
[249] „Trupele lui Fidel Castro numără peste 10.000 de oameni", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1538, Luni, 22 decembrie 1958, p.4.
[250] „Succese ale insurgenților în Cuba", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1494, Joi, 30 octombrie 1958, p.4.
[251] „Situația din Cuba", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1540, Miercuri, 24 decembrie 1958, p.4.
[252] *Istoria ilustrată a secolului al XX-lea*, Editura Aquila ', Oradea, 2007, p.358.
[253] „Manuel Urrutia – preşedintele provizoriu al Cubei", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1562, Joi, 8 ianuarie 1959, p.4.
[254] „Fidel Castro a sosit la Havana", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1554, Sîmbătă, 10 ianuarie 1959, p.4.
[255] „Cauzele prăbuşirii dictaturii lui Batista", în Pentru Socialism, Anul IX, Nr.1558, Miercuri, 14 ianuarie 1959, p.4.
[256] „Continuă presiunile americane împotriva Cubei", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1561, Luni, 19 ianuarie 1959, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

The International World in the Newspaper Pentru Socialism. From the Hungarian Revolution to the Establishment of Communism in Cuba (1956-1959) II

(Abstract)

At the end of the Second World War it was briefly believed that the two great powers were going to reach a common understanding concerning the new world order to be established. However, lacking a common adversary, the alliance between the Americans and the Soviets was swiftly breaking up. Moreover, the two superpowers, The U.S.A. and The U.S.S.R, started to clash in different places on the globe which led to a period of smouldering conflict marked by a few violent crises, a time span named by its contemporaries „The Cold War".

In the period of time we are examining (1953-1956), the written press from România, just like the ones from the other socialist countries within the influence of the Soviet Union, was stuck in bitter dogmatism. The Propaganda and Confusion Department of the Central Committee was organising a vast system of messages meant to create a false reality. There was a newspaper in every county, which was nothing else than the broadcasting means of the County Party Committee and of the County Popular Council. In Maramureş, this was the newspaper *For Socialism*, a mere speaking trumpet of the unique Party.

After having obtained the political power, the communist leaders have aimed at the insertion of the Marxist-Leninist ideology deep in the social consciousness and the consolidation of dogma within people, the written press having a conclusive part in the accomplishment of this prerequisite. In order to ensure its absolute domination, the communist leaders used the written press in their endeavours to influence public opinion and have done this by using mostly a basic language, which did not address the intelligentsia but the wide, predominantly uneducated, masses.

A mixture of lies and partial truths, some quite believable, were what was called „official information", information which the journalists had to publish and wherein reality was carefully filtered, certain events not mentioned and others altered with the help of a wooden language, so that anything that could have had a negative connotation would be attributed to the West. At the same time, the image of the multiple benefits of communism was strongly promoted.

Ioan BOTIŞ
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
botis.ioan@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie

Lucrări generale

Barber, John R., *Istoria Europei moderne*, Editura Lider, Bucureşti, 1993.

Courtois, Stéphane; Werth, Nicolas, Panné, Jean-Louis; Paczkowski, Andrej; Karel Bartosek; Margolin, Jean Louis, *Cartea neagră a comunismului*, Editura Humanitas/Editura Fundația Academia Civică, Bucureşti, 1998.

Furet, François, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, p.513.

Istoria ilustrată a secolului al XX-lea, Editura Aquila ,, Oradea, 2007.

Kissinger, Henry, *Diplomația*, Editura BICC ALL, Bucureşti, 2003.

Palmowski, Jan, *Dicționar de istorie universală contemporană: de la 1900 până azi,* Editura BIC ALL, Bucureşti, vol.1., 2005.

Articole din reviste de specialitate

Vasilescu, Mircea, „Tratatul de la Roma s-a semnat în alb", în *Historia*, An XVII, Nr.188, Aprilie 2017, p.14.

Articole din *Pentru Socialism*

„Acțiunile împotriva dictaturii lui Batista se extind în întreaga Cubă", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1331, Sîmbătă, 19 aprilie 1958, p.4.

„Adevărata față a imperialismului american. Împărăția mizeriei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1140, Sâmbătă, 7 septembrie 1957, p.4.

„A eşuat lansarea primului satelit american", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1218, Sîmbătă, 7 decembrie 1957, p.4.

„Al doilea satelit artificial al pământului a stârnit admirația opiniei publice mondiale", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1190, Marți, 5 noiembrie 1957, p.4.

„Apelul adresat de Fidel Castro poporului cuban", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1304, Miercuri, 19 martie 1958, p.4.

„Armata dictatorului Batista suferă mereu înfrângeri", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1440, Joi, 28 august 1958, p.4.

„Aspecte ale crizei politice şi economice din Anglia", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.977, Duminică, 24 februarie 1957, p.4.

„Aspecte ale discriminării rasiale în S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.976, Sîmbătă, 23 februarie 1957, p.4.

„Aspecte din «lumea liberă», în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1010, Joi, 4 aprilie 1957, p.4.

„Aspecte din lumea socialistă", în P*entru Socialism*, Anul VIII, Nr.1020, Marți, 16 aprilie, p.4.

„Atac armat împotriva palatului dictatorului Batista", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.993, Vineri, 15 martie 1957, p.4.

Becea, A., „Prin lumea foamei", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1343, Miercuri, 7 mai 1958, p.4.

Cătoi, I., „Despre situația economică a Europei occidentale în anul 1956", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1045, Vineri, 17 mai 1957, p.4.

Cătoi, I., „Din lumea capitalului", în *Pentru Socialism,* Anul VIII, Nr.1065, Duminică, 9 iunie 1957, p.4.

Cătoi, I, „Noi simptome de declin în economia S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1013, Duminică, 7 aprilie 1957, p.4.

Cătoi, I., „Realități americane", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1054, Marți, 28 mai 1957, p.4.

Cătoi, I., „Strălucite victorii obținute de constructorii comunismului în anul 1956", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.960, Marți, 5 februarie 1957, p.4.

„Ce au adus Coreei de sud cei 12 ani de ocupație americană", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1122, Joi, 15 august 1957, p.4.

„Cel de al treilea sputnik în centrul opiniei publice mondiale", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1353, Sîmbătă, 17 mai 1958, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

„Cel mai grav eşec din istoria Statelor Unite”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1221, Miercuri, 11 decembrie 1957, p.4.

„Ce se întâmplă în America Latină?”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1052, Sîmbătă, 25 mai 1957,

„China a depăşit S.U.A. la producţia de grâu”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1393, Joi, 3 iulie 1958, p.4.

„China populară pe drumul construirii socialismului”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.988, Sîmbătă, 9 martie 1957, p.4.

„Cifră record de accidente mortale în S.U.A.”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.927, Vineri, 28 decembrie 1956, p.4.

„Cîteva cuvinte despre costul vieţii în Olanda”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.969, Vineri, 15 februarie 1957, p.4.

„Consecinţele grave ale militarizării economiei vest-germane”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.922, Vineri, 21 decembrie 1956, p.4.

„Consecinţele militarizării Germaniei occidentale, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.936, Miercuri, 9 ianuarie 1957, p.4.

„Consecinţele războiului din Algeria asupra situaţiei financiare a Franţei”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1120, Marţi, 13 august 1957, p.4.

„Continuă persecuţiile împotriva populaţiei de culoare”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1446, Joi, 4 septembrie 1958, p.4.

„Cresc preţurile în Austria”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.988, Sîmbătă, 9 martie 1957, p.4.

„Creşterea criminalităţii în Franţa”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1017, Vineri, 12 aprilie 1957, p.4.

„Creşterea criminalităţii în rândurile minorilor”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1110, Joi, 1 august 1957, p.4.

„Creşterea expansiunii economice a Germaniei occidentală în Orientul apropiat şi mijlociu”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.998, Joi, 21 martie 1957, p.4.

„Creşterea considerabilă a producţiei industriei uşoare în U.R.S.S.”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.920, Miercuri, 19 decembrie 1956, p.4.

„Crimele regimului dictatorial din Venezuela”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.922, Vineri, 21 decembrie 1956, p.4.

„Criza din agricultura S.U.A.”, *în Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1010, Joi, 4 aprilie 1957, p.4.

„Cuba – o semicolonie a Statelor Unite”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1019, Duminică, 14 aprilie 1957, p.4.

„Cum arată liberatea presei în Anglia”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1047, Duminică, 19 mai 1957, p.4.

„Declaraţia guvernelor Uniunii Sovietice şi Republicii Populare Ungare”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1007, Sîmbătă, 30 martie 1957, p.4.

„Despre «piaţa comună»”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.994, Sîmbătă, 16 martie 1957, p.4.

„Din ţara vecină şi prietenă Republica Populară Bulgaria”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1006, Sîmbătă, 30 martie 1957, p.4.

„Din ţările de democraţie populară”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1004, Joi, 28 martie 1957, p.4.

„Doctrina Eisenhower şi aliaţii franco-britanici ai S.U.A.”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.936, Miercuri, 9 ianuarie 1957, p.4.

„Economia Argentinei este ameninţată de inflaţie”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.923, Sîmbătă, 22 decembrie 1956, p.4.

„Economia burgheză întâmpină mari dificultăţi în urma agresiunii împotriva Egiptului”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.89, Vineri, 15 noiembrie 1956, p.4.

„«Economist» s-a dat de gol”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.978, Marţi, 26 februarie 1957, p.4.

„Este aproape sigur că un rus va fi primul care va pune piciorul pe lună”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1200, Sîmbătă, 16 noiembrie 1057, p.4.

„Evenimentele din Irlanda de Nord”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.924, Duminică, 23 decembrie 1956, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

„Evenimentele din Irlanda de Nord", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, nr.988, Sîmbătă, 9 martie 1957, p.4.

„Foamete în Coreea de Sud", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.987, Vineri, 8 martie 1957, p.4.

„Foamete şi mizerie în Coreea de sud", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr 1038, Joi, 9 mai 1957, p.4.

„Franco pe marginea prăpastiei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.977, Duminică, 24 februarie 1957, p.5.

„Guvernul egiptean nu va mai exporta bumbac în Anglia şi Franța", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.900, Marți, 27 noiembrie 1956, p.4.

„Insurecție armată în Cuba împotriva regimului reacționar al lui Batista", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.908, Joi, 6 decembrie 1956, p.4.

„În Brazilia ca în evul mediu", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1041, Duminică 12 mai 1957, p.4.

„În capitalele țărilor de democrație populară", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.904, Sîmbătă, 1 decembrie 1956, p.4.

„În Cuba continuă greva celor 75.000 de studenți şi elevi", în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1.300, Vineri, 14 martie 1958, p.4.

„În fața hărții. Algeria", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.982, sîmbătă, 2 martie 1957, p.4.

„În Franța au fost majorate prețurile la combustibil", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, nr.922, Vineri, 21 decembrie 1956, p.4.

„În legătură cu pierderile Angliei provocate de agresiunea împotriva Egiptului", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.906, Marți, 4 decembrie 1956, p.4.

„În legătură cu problema rezolvării juste a contradicțiilor din rândurile poporului", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1077, Duminică, 23 iunie 1957, p.4.

„În lumea capitalului", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1187, Vineri, 1 noiembrie 1957, p.4.

„În parlamentul vest-german. Dezbateri asupra tratatelor privind «piața comună» şi Euratomul", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1001, Duminică, 24 martie 1957, p.4.

„În «raiul» american", în Pentru Socialism, Anul IX, Nr.1344,m Miercuri, 7 mai 1958, p.4.

„Înrăutățirea situației oamenilor muncii englezi", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.937, Joi, 10 ianuarie 1957, p.4.

„În Taivan închisorile şi lagărele de concentrare sînt arhipline", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.967, Miercuri, 13 februarie 1957, p.4.

„În țările vest-europene se resimte o acută lipsă de petrol", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.898, Sîmbătă, 24 noiembrie 1956, p.4.

„În U.R.S.S. a fost experimentată pasărea mecanică", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.936, Miercuri, 9 ianuarie 1957, p.4.

„La noi... şi la ei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 966, Marți, 12 februarie 1957, p.4.

„La noi... şi la ei", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.974, Joi, 21 februarie 1957, p.4.

„Mişcarea grevistă din Anglia ia proporții uriaşe", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1003, Miercuri, 27 martie 1957, p.4.

Niciu, M., „În fața hărții. Cipru – vulcan al anticolonialismului", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1009, Miercuri, 3 aprilie 1957, p.4.

„Nivelul de trai din Portugalia – unul dintre cele mai scăzute din Europa", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.969, Vineri, 15 februarie 1957, p.4.

„O consecință semnificativă a «modului de viață american»", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.928, Vineri, 29 decembrie 1956, p.4.

„O soartă de neinvidiat", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.903, Vineri, 30 noiembrie 1956, p.4.

Ostrovitianov, I., „Monopolurile – duşmani ai dezarmării", în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.906, Marți, 4 decembrie 1956, p.4.

„Pe marginea evenimentelor internaționale", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1109, Miercuri, 31 iulie 1957, p.4.

„Pentru o adevărată colaborare economică între țările europene", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.997, Miercuri, 20 martie 1957, p.4.

„Piața comună duce la subordonarea economiilor țărilor vest-europene intereselor S.U.A.", în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1004, Joi, 28 martie 1957, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

„Politica economică a guvernului Mollet viu criticată”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.999, Vineri, 22 martie, 1957, p.4.

„«Raiul» lui Salazar”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 1039, Vineri, 10 mai 1957, p.4.

„Rasiştii americani îşi continuă activitatea lor criminală”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.939, Sîmbătă, 12 ianuarie 1957, p.4.

„Realităţi americane. Inflaţia – o primejdie serioasă pentru economia S.U.A.”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.973, Miercuri, 20 februarie 1957, p.4.

„Realităţi americane. Simptome alarmante de criză în economia S.U.A.”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.987, Vineri, 8 martie 1957, p.4.

„Republica Populară Mongolă”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1136, Marţi, 3 septembrie 1957, p.4.

„Satelitul artificial al pământului, o epocală realizare a ştiinţei şi tehnicii sovietice”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1167, Miercuri, 9 octombrie 1957, p.4.

„Satelitul nr.2 – un triumf gigantic al ştiinţei socialiste. Încă un mare pas al oamenilor de ştiinţă sovietici spre cucerirea cosmosului”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1191, Miercuri, 6 noiembrie 1957, p.4.

„Să cunoaştem ţările frăţeşti”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1341, Sîmbătă 3 mai 1958, p.4.

„Să înceteze teroarea fascistă din Cuba”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.940, Duminică, 13 ianuarie 1957, p.4.

„Scumpirea benzinei în S.U.A.”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.902, Joi, 29 noiembrie 1956, p.4.

„Se agravează criza de petrol în ţările occidentale”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.900, Marţi, 27 noiembrie 1956, p.4.

„Se dezvoltă şi înfloreşte Slovacia populară”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.967, Miercuri, 13 februarie 1957, p.4.

„Situaţia din Cuba”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1301, Sîmbătă, 15 martie 1958, p.4.

„Situaţia din Cuba continuă să rămână încordată”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1303, Marţi, 19 martie 1958, p.4.

„Să înceteze teroarea în Cuba”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1394, Vineri, 4 iulie 1958, p.4.

„Situaţia economică extrem de grea din Taivan”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.922, Vineri, 21 decembrie 1956, p.4.

„Situaţia din Cuba”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1540, Miercuri, 24 decembrie 1958, p.4.

„Situaţia grea a învăţământului în Brazilia”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1241, Sîmbătă, 4 ianuarie 1957, p.4.

„Situaţia grea a populaţiei din Taivan”, în *Pentru Socialism*, Anul VII, nr.927, Vineri, 28 octombrie 1956, p.4.

„Situaţie încordată în Cuba”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1140, Sîmbătă, 7 septembrie 1957, p.4.

„Situaţia jalnică a refugiaţilor unguri”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1017, Vineri, 12 aprilie 1957, p.4.

„Situaţie extrem de încordată în Cuba”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1115, Miercuri, 7 august 1957, p.4.

„Soarta femeii în socialism... şi în capitalism”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1295, Sîmbătă, 8 martie 1958, p.4.

„Socialismul iese învingător în întrecerea economică cu capitalul”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1190, Marţi, 5 noiembrie 1957, p.4.

„Strălucite victorii obţinute de constructorii comunismului în 1956”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.960, Marţi, 5 februarie 1957, p.4.

„Succese ale insurgenţilor în Cuba”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1494, Joi, 30 octombrie 1958, p.4.

„Suspendarea construcţiei de locuinţe în Anglia”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.931, Joi, 3 ianuarie 1957, p.4.

„Teroarea din Cuba”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1199, Vineri, 15 noiembrie 1957, p.4.

„Trupele lui Fidel Castro numără peste 10.000 de oameni”, în *Pentru Socialism*, Anul IX, Nr.1538, Luni, 22 decembrie 1958, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

„Un mare număr de şomeri italieni au organizat «marşul foamei» spre Roma”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr. 1022, Joi, 18 aprilie 1957, p.4.

„Un nou aspect al discriminării rasiale în Statele Unite”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.978, Marți, 26 februarie 1957, p.4.

„U.R.S.S. 1956. 40 de milioane tone de cărbune mai mult decât în 1956”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.937, Joi, 10 ianuarie 1957.

„Viața de mizerie a veteranilor de război americani”, în *Pentru Socialism*, Anul VIII, Nr.1012, Sîmbătă, 6 aprilie 1957, p.4.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Mitologie minieră. Vâlve şi pitici

MONICA LEONTINA GHIMAN

Cuvinte cheie: *miner, imaginar, vâlve, pitici, zâne, pământ, tradiții, mit*
Keywords: *miner, imaginary, female magical beings (vâlve), dwarves, fairies, earth, traditions, myth*

Cu rădăcini în preistorie, în prezent pe cale de dispariție, mineritul încă mai trăieşte în inima foştilor mineri care povestesc şi astăzi despre „cum a fost pe vremea lor".

Minerii au avut forme proprii de organizare, au fost creatori de folclor cu tradiții unice, pentru ei viața şi moartea se desfăşurau împreună, drama şi bucuria unuia devenea parte din semenul lor, aveau sfinți protectori, constituind o categorie socio-profesională cu un set de credințe specifice, unde elementele creştine întâlnesc elementele păgâne.

Sunt cunoscute informații infime despre viața de zi cu zi a minerilor, deoarece majoritatea informațiilor se referă la munca dificilă pe care au depus-o în „inima pământului" în scopul dezvoltării economice, aspectele sunt descrise în termeni de producție, cantitativi şi cu noțiuni specifice exploatării miniere.

Oamenii cunosc, mai puțin, faptul că minerii, au avut un sistem de credințe, obiceiuri, viață socială şi subiecte care nu pot fi discutate în afara comunității lor, cum ar fi creaturile fantastice cu spirite duale, care reprezintă atât binele, cât şi răul. Comunitatea nu este conştientă de elementele semnificative ale vieții minerilor, ca de exemplu durerea profundă cauzată de moartea prematură sau alte suferințe medicale asociate cu viața minerilor. Minerul îşi organizează viața cu sentimentul fricii de necunoscut şi cu nevoia constantă de a-şi negocia destinul şi viața.

Studiile de specialitate tratează mineritul ca pe un sistem şi se referă în primul rând la instituțiile miniere şi la eficiența acestora, mai puțin la oamenii cu meseria de miner, organizați în funcție de anumite standarde care nu sunt acceptate de întreaga comunitate. Minerilor le este atribuit rolul de „cârtițe" care extrag şi produc minereul. Sunt centralizați, la nivel de statistici, prin cifre fără nici un fel de conținut uman.

O speranță este adusă de către scriitori şi poeți, etnografi şi etnologi care, cu deosebită atenție şi finețe şi-au canalizat atenția asupra acestei lumi uitate a minerilor, încercând, pe cât posibil, să-i descopere şi redescopere tainele şi misterele.

Pentru a înțelege modul în care oamenii din toate timpurile s-au raportat la loc, vreme şi devenire, este esențial să ne raportăm întotdeauna la simbolul şi rolul său în contextele culturale tradiționale şi arhaice. Simbolismul este un limbaj care poate transmite sensuri care ar fi putut fi considerate pierdute sau chiar inexistente, un limbaj vechi şi universal, un mijloc de comunicare internațională care depăşeşte barierele de limbă, istorie, naționalitate, cultură şi religie.

Simbolismul nu provine dintr-o necesitate pur intelectuală, ci vorbeşte despre necesitatea omului de a dobândi cunoştințe superioare, folosind frecvent percepția şi intuiția. În lumea care ne înconjoară, orice lucru, inclusiv îmbrăcămintea, ornamentele, sărbătorile, au avut şi continuă să aibă o semnificație simbolică. Acest lucru se datorează faptului că simbolul a făcut posibilă anularea ambiguității prin deschiderea unei căi de relaționare între invizibil şi vizibil, fără a se altera relația dintre cele două stări.

Miturile şi riturile oferă sens unor experiențe care discută relația omului cu natura, permițând oamenilor să urmărească obiective care se îndepărtează de lumea reală.

Omul are responsabilitatea de a lua decizii în interesul armoniei universale ca ființă cosmică. În viața lui, limitele nu sunt niciodată închise. Orice alegere pe care o ia înseamnă deschiderea unei noi porți. Unei limite deja depăşite, îi urmează întotdeauna o altă limită mai mare, calea pe care o urmează oamenii este atât ciclică, cât şi ascendentă.

Pentru mineri şi civilizații minieră imaginarul face parte integrantă din existență, pentru aceştia paradigma „că o data intrați în mina nu au siguranța că vor mai ieşi teferi la suprafață din adâncurile pământului" reprezentă o imagine arhetipală înrădăcinată în mentalul colectiv.

Structuri arhetipale capabile să îmbrățişeze elementele esențiale ale imaginației sunt identificabile şi în viața minerilor. La intrare în mină aceştia îşi urează „Noroc Bun!" sau „Doamne Ajută!" făcându-şi semnul Sfintei Cruci.

https://biblioteca-digitala.ro

Conştiința umană deschide o lume de simboluri, oamenii au obligația să creadă în ceva, într-o „realitate", oricare ar fi ea, care are o natură superioară, singura natură capabilă să dea sens lumii şi condiției umane. Sacrul se află şi la originea imaginației ca un fel de ax central care se doreşte să acționeze ca intermediar între oameni şi lumea transcendentă.

Orice act şi orice lucru poate fi transformat în imaginar. Un imaginar esențial provine din adâncuri. În plus, există un joc al imaginarului, adică un imaginar care este conceput şi perceput ca ficțiune, un imaginar care este considerat la fel de important, chiar mai important decât lumea reală.

Putem spune că minerul poartă o mască în mina, joacă un rol. Întoarcerea la suprafață este o acțiune simbolică care se referă la mişcarea în timp şi spațiu, reluarea unui drum parcurs sau revenirea la un punct inițial, revenirea la centru, la starea inițială care devine scopul principal al acestei mişcări. Revenirea are o semnificație pozitivă, deoarece înseamnă o „reîncărcare a bateriilor energetice", ceea ce înseamnă un nou început, un nou ciclu, o nouă evoluție. Cu toate acestea, umbra simbolică a „drumului fără întoarcere" se ridică deasupra oricărei întoarceri, la care este obligată orice ființă umană.

Mina în mentalitatea civilizației miniere reprezintă un centru, un centru în inima muntelui. Traseul minerului de la suprafața pământului până în inima acestuia este plin de praguri, de încercări pe care acesta le depăşeşte din dorința de a ajunge în centrul pământului.

Existența vieții omului în mina se desfăşoară zilnic între „început şi sfârşit", un drum „cu intrare" a cărui ieşire este incertă, datorită riscurilor impuse de această meserie, zilnic minerul face o călătorie inițiatică în inima pământului, o permanentă stare de frământări şi griji pentru propria persoană, pentru colegi cât şi pentru familia care-l aşteaptă să revină teafăr acasă.

Pe parcursul călătoriei, pot apărea „noduri", „poduri" şi „obstacole". Orice inițiere creează o legătură între mijloacele de realizare şi obiectivele sale. Din acest motiv, elementele precum interdicția, sancțiunea, pedeapsa, răzbunarea şi sacrificiul vor avea un impact semnificativ asupra modului în care sunt structurate riturile de inițiere.

În viața minerilor există ființe supranaturale precum vâlvele sau piticii care sunt „judecători" ai comportamentului etic şi moral al minerului. Vâlva Băii, vom vedea pe parcurs, îl opreşte pe miner să ia o cantitate mai mare de aur decât cea folositoare.

Pedeapsa şi răzbunarea sunt cele două modalități principale de aplicare a sancțiunii. Orice sancțiune include atât acțiuni punitive, cât şi acțiuni reparatorii, deoarece sancțiunile se concentrează pe acest drept al neinițiatului de a-şi depăşi condiția. Răzbunarea este o metodă obligatorie de rezolvare a conflictelor care se bazează pe un sistem complet de coduri culturale specifice, care nu sunt gratuite. Pentru că scopul final al răzbunării este de a elimina orice formă de violență şi de a restabili ordinea, atât răzbunătorul, cât şi victima au libertatea de a-şi schimba rolurile.

Pedeapsa de a pierde identitatea, care de cele mai multe ori este dureroasă şi uneori chiar „absurdă", are scopul de a duce neinițiatul la începutul oricărei deveniri, pentru că doar moartea simbolică permite cu adevărat devenirea.

Intrarea minerului în mina poate fi considerată o astfel de călătorie inițiatică. Labirintul este format din mai multe drumuri încrucişate, dintre care unele nu au ieşire, ceea ce face dificil să găseşti centrul său, care este ascuns de cei care nu ştiu nimic despre el. Acest centru este un loc sacru, unde va avea loc o revelație, aşa că doar un inițiat va putea intra.

Orice călătorie inițiatică are de obicei două sensuri. Unul este descendent, care poate fi asociat cu o stare de rătăcire sau moarte spirituală, iar celălalt este ascendent, care se încadrează în seria semantică a regăsirii căii spirituale, a prefigurării unei reînvieri spirituale.

În interiorul Pământului pot exista diferite tipuri de ființe care locuiesc acolo, lucru evident, dacă apelăm la prima regulă a imaginarului. Cu toate acestea, principiul plenitudinii este înclinat în favoarea unui spațiu subteran în care trebuie să se întâmple ceva.

„Pământul găzduia nenumărate ființe fantastice - zâne, elfi, pitici, uriaşi, balauri - aflate prin caverne şi galerii subterane, interiorul Pământului putea ascunde alcătuiri şi peisaje binecunoscute: mări şi lacuri subterane sau o lume centrală luminată de un soare în miniatură, această ultimă credință este prezentă atât în folclorul francez, cât şi la indienii nord-americani[1]."

Zânele şi piticii sunt două populații distincte în lumea subterană. Zânele se găsesc pretutindeni în pădure şi în anexele acesteia, precum peşteri, lacuri, râuri, galerii, sunt ființe feminine înzestrate

[1] Lucian Boia, *Între înger şi fiară, Mitul omului diferit din antichitate până în zilele noastre*, Seriile de autor Humanitas, Bucureşti, 2011, p.146.

https://biblioteca-digitala.ro

cu puteri supranaturale sau ființe venite de pe alte tărâmuri, cu trupul uşor şi fluid, care aduce cu trupul omenesc, zânele sunt trimise ale unei lumi aflate într-o altă dimensiune. Este responsabilitatea lor să asigure contactul şi trecerea. Se folosesc de farmecul feminin pentru a atrage pe cei morți în lumea lor sau pentru a se stabili în lumea noastră.

În timp ce zânele sunt cele mai importante personaje din folclorul celt, elfii şi piticii sunt cei mai importanți eroi germani. Piticii trăiau în inima pădurilor, uneori în castele, dar mai ales în peşteri şi în scobiturile munților, în adevărate palate subpământene. Societatea lor era bine structurată şi ierarhizată, piticii erau meşteri iscusiți care se ocupau de topirea şi prelucrarea metalului. Puterile supranaturale erau ascunse sub înfățişarea omenească, piticii făceau lucruri magice şi aveau cunoştințe mai profunde decât oamenii, inclusiv capacitatea de a prezice viitorul.

Pădurea, pământul, muntele au devenit creuzetul unei lumi noi, datorită piticilor şi zânelor. Acest lucru a permis oamenilor să interacționeze cu ființe care arătau aproape omeneşti, dar aveau puteri supranaturale.

O recuperare importantă pentru mitologia minerilor este lucrarea scrisă de Arpad Schreiber, conducător principal de mine, şi adusă la lumină de Marian Boboc, redactor şef la ziarul „Conductor technic”[2] din Valea Jiului. Arpad Schreiber a fost un cadru tehnic minier cu preocupări publicistice remarcabile, de numele său se leagă apariția în Valea Jiului în perioada interbelică a două publicații tehnice semnificative: „Montanistică şi metalurgie” şi „Conductor tehnic”. Ambele publicații au oferit informații generoase şi fascinante despre viața, istoria şi mitologia minerilor. La sfârşitul anului 1933, Arpad Schreiber începe serialul Vâlva minei care a fost publicat în limbile română şi maghiară, în revista *Conductor Technic* şi conține 11 poveşti din ciclul Vâlva Minei, care sunt pline de mister şi magie. „Vreau să reînviu şi să culeg legende şi tradiții vechi miniere care, atât în trecut, cât şi în prezent, umblă din gură în gură printre populația minieră, care au fost moştenite din tată-n fiu şi în care aurarul crede neclintit[3].”

Tradițiile miniere spun că oamenii care lucrează sub pământ văd în mod regulat o forță supranaturală. Această forță apare de obicei ca un om mic, îmbrăcat în alb şi cu o barbă albă lungă până la genunchi. Această arătare supranaturală are în mâna sa o lampă strălucitoare care arde cu o flacără mare. De asemenea, uneori apare fără lampă şi este înconjurată de o lumină orbitoare misterioasă. Această ființă supranaturală poate fi văzută şi ca o fată îmbrăcată în haine albe sau negre sau chiar ca moşneag sau soldat.

Vâlva minei îi atrage pe mineri adesea prin diferite sunete sau semne. Cântă ca un cocoş, latră sau face un sunet similar cu tic-tac-ul unui ceasornic. Îi place să-şi facă cunoscută prezența făcând un sunet ca vuietul cascadei. Minerii cred că dacă vâlva minei îşi face cunoscută prezența prin semne, atunci cauzează nenorocire. După ce vezi aceste semne, începi să priveşti mai cu atenție tot ce te înconjoară în mină. Vâlva este şi bună şi rea, „vâlvă bună” atunci când are înfățişare de om şi face bine. Vâlva bună îi ajută pe mineri să găsească aur şi îi îndrumă prin galerii misterioase. După ce au găsit aurul, îi întoarce la locul de plecare. Tot atunci, vâlva minei îi spune minerului să nu spună nimănui despre ceea ce s-a întâmplat, deoarece în caz contrar îl va ajunge nenorocire. Minerii respectă instrucțiunile vâlvei pentru că sunt conştienți că le pot provoca daune grave. Se spune că unii mineri nu au ascultat sfaturile vâlvei şi au lăudat-o pentru faptele ei bune şi drept urmare au ajuns în nenorocire în mină.

Minerul nu vorbeşte cu nimeni despre asta. Îşi povesteşte pățaniile doar atunci când nu mai poate lucra în mină sau când se lasă de minerit. Atunci când un miner a avut norocul de a găsi o vână plină de aur, îşi schimbă aspectul, se îmbracă mai bine, trăieşte mai bine, conform obiceiului moştenit de mineri.

Când vâlva este rea, adică agresivă şi chiar înspăimântătoare, minerii sunt îngroziți şi părăsesc minele. Când se întorc în mină în ziua următoare, constată că locul lor de muncă s-a surpat. Această ființă supranaturală nu numai că îi conduce pe mineri către locuri mai bogate în aur, dar atunci când există un pericol, îi înspăimântă şi îi forțează să părăsească locul de muncă, protejând astfel viața lor. Minerul ştie că vâlva minei îi ajută doar pe cei care sunt credincioşi, aşa că minerii se străduiesc să nu facă lucruri rele, sperând că ființa supranaturală le va descoperi aurul. După părerea minerilor, vâlva minei este o ființă care veghează şi supraveghează minele.

[2] Revista apare prima dată în anul 1928, bilingv, 8 pagini, 4 în limba română, 4 în limba maghiară şi ulterior în 16 pagini, ultima apariție a ziarului a fost în anul 1936.

[3] https://www.zvj.ro/articole-16056-O+poveste+cu+hellip++pove++ti+numai+bune+de+citit+la+gura+sobei+++Valva+minei.html, Accesare site:16.05.2024.

https://biblioteca-digitala.ro

Minerii cred că vâlva minelor este o ființă din lumea cealaltă trimisă de Dumnezeu pentru a-i veghea, a-i proteja pe cei buni și a-i pedepsi pe cei răi. În ultimul caz, așa cum am menționat anterior, este cunoscută sub numele de vâlvă rea. În cazul în care vâlva minei dăunează unei persoane sau îi provoacă suferință, convingerea neclintită a minerului este că persoana a meritat suferința, deoarece, altfel vâlva minei nu i-ar fi făcut nici un rău.

Dacă minerul se întâlnește cu vâlva bună a minei, nu se teme de ea, îi ascultă sfaturile și o urmează oriunde merge. Minerul spune că vâlva minei apare rar în zilele noastre, ceea ce se datorează faptului că oamenii s-au stricat și sunt răi, așa că vâlva nu îi mai consideră vrednici de ajutor.

În mentalitatea arhaică tradițională se crede că fiecare meserie are câte o zână protectoare, „zâna semănăturilor s-a format din grăuntele de grâu, este foarte blândă și bună. Cine este om cu frica lui Dumnezeu, o poate vedea în ziua de Sf. Petru și Pavel, când împreună cu alte zâne, zboară în lumea cealaltă. Zâna pădurilor este o femeie foarte frumoasă, cu păr lung și negru, ai cărei ochi sunt negri precum cărbunele și luminează ca jăraticul, încât bărbatului, pe care această zână îl privește, îi este atât de dor de ea, încât moare de acest dor. De cele mai multe ori se arată vânătorilor îndrăgostiți, iar zâna cântă, de cuprinde toată pădurea asupra căreia domnește, melodii neînțelese în fața oamenilor.

Zâna apelor este jumătate femeie, jumătate pește. Are o voce îngerească, cu ajutorul căreia ademenește pe tineri și, pe căile valurilor veșnic alergătoare, îi conduce acolo, de unde nu mai este întoarcere.”[4]

Zâna minelor este diferită, fiecare tip de mină are zâna ei cu înfățișări diferite: copil mic, copil mare, soldat, mire, bătrân, fată fecioară, femeie bătrână, aceste ființe au glas de cocoș, câine, măgar sau alte animale. Vâlva minei este bivalentă, bună și rea, cea bună este de regulă albă, figura îi este înconjurată de o lumină misterioasă și e plină de bunătate. Se arată numai minerilor cu frica lui Dumnezeu și numai de la cântarea cocoșilor până la apusul soarelui, arată minerilor unde pot da de aur.

Vâlva rea este neagră cu figura înfiorătoare. De obicei, apare înainte de cântarea cocoșilor, minerilor răi la suflet și necredincioși aproape întotdeauna le aduce nenorocire.

Minerilor care au văzut vâlva le este interzis să povestească pentru că vâlva minei se răzbună și de cele mai multe ori omoară pe acei care nu i-au respectat îndrumările. De aceea, aceste cazuri nu se pot afla decât de la mineri bătrâni care, în urma incapacității lor de muncă, nu mai umblă prin mină și astfel nu trebuie să se mai teamă de răzbunarea vâlvei.

Printre miturile comunităţii miniere[5] gnomii sau piticii subterani sunt cunoscuţi pe scară largă. Se credea că în măruntaiele pământului gnomii păstrează comori ascunse, cum ar fi metale şi pietre preţioase. Erau recunoscuţi ca mineri, metalurgişti şi fierari iscusiţi, care, în domeniile lor subterane, făceau inele miraculoase, arme şi alte obiecte magice. Piticii s-au ascuns în adâncul pământului, unde au construit oraşe şi palate. Ei nu iubeau oamenii lacomi pe bogăţiile subterane şi uneori îi speriau. Dintre numele gnomilor s-au remarcat minerii germani Nichel şi Cobalt, de la care s-a preluat denumirea metalele descoperite mai târziu. O descriere sistemică a locuitorilor mistici din mină a dat-o Georgius Agricola în cartea „Despre fiinţele subterane” (1548).

Putem afirma că oamenii crează sisteme de gândire și raționamente crezând că acțiunile lor au o putere ascunsă ce poate controla lucrurile care-i înconjoară și dezvoltă o gândire de tip magico-ritualic, iar riturile care rezultă dobândesc funcții multiple. Practicile adoptate pot fi considerate etape intermediare în dezvoltarea gândirii și mentalității umane.

Când știi obiceiurile și simbolurile unui grup de oameni, poți oferi o explicație mai bună a evoluției lor și poți găsi cu adevărat ceea ce este special pentru ei. Civilizația minieră poate fi obiectul de studiu atât al istoricului, al antropologului și a sociologului, cât și a filosofului. Minerii sunt dedicați și iubesc profesia lor considerând-o drept chemare, „o cruce” pe care trebuie să o ducă.

[4] https://www.zvj.ro/articole-16056-O+poveste+cu+hellip++pove++ti+numai+bune+de+citit+la+gura+sobei+++Valva+minei.html, Accesare site: 30.06.2024.

[5] https://www.researchgate.net/publication/330548270_The_Philosophy_of_Mining_Historical_Aspect_and_Future_Prospect, Accesare site 30.06.2024

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRFIE

Lucian Boia	*Pentru o istorie a imaginarului*, Bucureşti, editura Humanitas, 2000.
Lucian Boia	*Între înger şi fiară, Mitul omului diferit din antichitate până în zilele noastre*, Seriile de autor Humanitas, Bucureşti, 2011.
Ivan Evseev	*Dicționar de simboluri şi arhetipuri culturale*, Timişoara, editura Amarcord, 1994.
Hennadii Haiko, Pavlo Saik, Vasyl Lozynskyi	*The Philosophy of Mining: Historical Aspect and Future Prospect*, în: Philosophy and Cosmology, vol. 22, 2019, p. 76-90.
Évelyne Patlagean	*L'histoire de l'imaginaire*, în: Jacques Le Goff, Roger Chartier, Jacques Revel (Eds.) *La Nouvelle Histoire*, Paris, editura Retz C.E.P.L., 1978.

Webografie

https://www.zvj.ro/articole-16056
O+poveste+cu+hellip++pove++ti+numai+bune+de+citit+la+gura+sobei+++Valva+minei.html
Accesat în 16.05.2024.

https://biblioteca-digitala.ro

Mining mythology. Female magical beings (vâlve) and dwarves

(Abstract)

Miners had their own forms of organization, they were creators of folklore with unique traditions, for them life and death went together, the drama and joy of one became part of their fellow man, they had patron saints, constituting a socio-professional category with a set of specific beliefs, where Christian elements meet pagan elements.

Monica Leontina GHIMAN
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
olariumonica100@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

Mineritul în Maramureş - Bibliografie selectivă

MIORIȚA ŞTEF

Cuvinte cheie: *istoria mineritului, colecția fond documentar, fond de carte curentă, bibliografie, județul Maramureş*
Keywords: *history of mining, documentary collection, current book collection, bibliography, Maramureş county*

Istoria civilizației din nordul Transilvaniei este puternic amprentată de industria mineritului, iar acesta din urmă este în strânsă relație cu geomorfologia ținutului.

Un rol important în apariția acestei industrii l-a avut existența, în zonă, a unui lanț muntos de origine vulcanică. Zona montană din nordul Transilvaniei este parte componentă a Carpaților Orientali, de la Carpații Păduroşi ai Maramureşului, până la masivul Rodnei, respectiv lanțul munților vulcanici Țibleş, Gutâi şi Oaş.

Cele mai mari zăcăminte de minereuri neferoase au fost identificate (şi ulterior exploatate) la Ilba, Nistru, Băița, Herja, Baia Sprie, Şuior, Cavnic, Băiuț, Poiana Botizei, Țibleş, Baia Borşa şi Vişeu. Mineralizații cuprifere s-au găsit la Nistru, Poiana Botizei, Baia Borşa (Măgura), Vişeu (Măcârlău).

Zăcăminte cu conținut de metale auro-argintifere au fost identificate la Săsar, Valea Roşie, Dealul Crucii, Şuior, Băița. Acumulări de minereu de fier şi mangan s-au semnalat la Răzoare şi pe Valea Vaserului; roci caolinoase, în zona Țicău, depozite de dolomite din zona Măgureni (com. Cerneşti); sarea gemă, la Ocna Şugatag şi Coştiui[1].

În mod firesc, în jurul acestor zăcăminte de minerale exploatate fie la suprafață, fie la o adâncime rezonabilă în pământ, s-au înfiripat aşezări omeneşti care au avut o evoluție diferită în timp. Dintre acestea, Baia Mare (*Rivulus Dominarum*) şi Baia Sprie (*Mons Medius*) au cunoscut o dezvoltare progresivă devenind de timpuriu importante oraşe miniere.

În lipsa unor documente care să certifice manifestări economice de tip minier pe parcursul primului mileniu (deşi astfel de ipoteze au fost formulate[2]), se poate spune cu certitudine că mineritul se practica în acest perimetru încă din sec. al XIV-lea[3]. Mărturie stă un document emis de cancelaria regală maghiară, în 1329, prin care regele Carol Robert de Anjou (1301-1342), acordă oraşelor Baia Mare şi Baia Sprie dreptul de a popula teritoriul împădurit dintre cele două localități, cu scopul de a încuraja dezvoltarea mineritului[4].

Însă primul document care oferă detalii despre situația mineritului din zonă este privilegiul emis de regele Ludovic I al Ungariei (1342-1382), în anul 1347, prin care sunt reînnoite privilegiile anterioare acordate oraşului Baia Mare, inclusiv libertatea de a tăia din pădurile regeşti „copaci puternici şi mari, potriviți şi trebuitori pentru facerea stolnelor, hrubelor şi clădirilor”[5]. Mai mult, conducerea oraşului primeşte dreptul de a alege „un magistru priceput al muntelui”, care „să cerceteze cu grijă toate pricinile ce se ivesc în ce priveşte lucrările de mină”.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIV-lea, exploatările din bazinul minier băimărean au devenit principala sursă de procurarea a aurului pentru regatul maghiar[6], motiv pentru care cetatea se bucură de sprijin şi privilegii.

La începutul secolului al XV-lea, în Baia Mare exista deja o monetărie în care se băteau bani de aur şi argint[7]. În anul 1455, Ioan de Hunedoara (1446-1453) acordă privilegiul scutirii de dări

[1] Staicu Bălănescu, Valeriu Achim, Aurel Ciolte, *Istoria conducerii mineritului, a metalurgiei neferoase şi prețioase din Nord-Vestul României,* Baia Mare, 2002, p. 19.

[2] Autorii lucrării *Istoria conducerii mineritului* acreditează ideea că în Baia Mare şi în împrejurimi ar exista galerii de mină de tip roman (p. 31).

[3] Alți istorici sunt de părere că "*începuturile medievale ale activității miniere sunt mai timpurii, cel puțin din a doua jumătate a secolului XIII*" (Carol Kacsó, *Date cu privire la istoria mineritului din Maramureş*, în *Minerit şi civilizație în Maramureş*, Ed. Eurotip, Baia Mare, 2010).

[4] Kalaman Oszóczki, Ioan Sabou, *Direcția Minelor şi Uzinelor Metalurgice Baia Mare,* în *Revista Arhivelor*, Anul X, nr. 1, 1967, Bucureşti, *p. 179.*

[5] Ibidem.

[6] Carol Kacsó, *Date cu privire la istoria mineritului din Maramureş*, în *Minerit şi civilizație în Maramureş*, Ed. Eurotip, Baia Mare, 2010, p. 6.

[7] K. Oszóczki, I. Sabou, *Direcția Minelor şi Uzinelor Metalurgice Baia Mare,* în *Revista Arhivelor*, Anul X, nr. 1, 1967, p. 180.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru „cei care vor deschide mina Cavnic”[8]. Principala ocupație a locuitorilor orașului Baia Mare este ilustrată şi de sigiliul orașului din secolul al XIV-lea, care reprezintă simbolic „Dealul Crucii” cu intrarea în mină, înfățișând de o parte şi de alta a intrării câte un miner lucrând[9].

La mijlocul secolului al XVI-lea, infrastructura minieră locală (o galerie lungă de 674 stânjeni, mai multe galerii şi mine de suprafață, 14 şteampuri şi 5 cuptoare-topitorii, minele şi monetăria) au fost trecute din proprietatea regilor Ungariei, în proprietatea principilor Transilvaniei[10]. Aceştia din urmă au folosit sistemul arendării pentru exploatarea zăcămintelor[11], fapt care va duce la un declin accelerat al mineritului din regiune.

În secolul al XVIII-lea, minele din Baia Mare au fost subordonate Direcției Minelor din Košice. În acea perioadă s-a înființat Inspectoratul Superior Minier din Baia Mare, care a reorganizat întregul sistem de exploatare a minelor[12]. Un secol mai târziu, fostul Inspectorat se transformă în Direcția Generală a Minelor din Baia Mare şi este subordonată direct Ministerului de Finanțe de la Budapesta. După Marea Unire din anul1918, statul român a preluat patrimoniul fostei Direcții, care a intrat în administrarea Ministerului Industriei şi Comerțului[13].

Evident, aceste obiective economice s-au reflectat şi asupra structurii învățământului. În anul 1864, în Baia Mare a luat ființă prima şcoală cu profil minier (transferată, în anul 1873, în Baia Sprie), în paralel, mai mulți ingineri fiind trimişi la cursuri de perfecționare în Germania, Boemia şi Polonia[14]. În perioada postbelică, în orașul de pe malul Săsarului au funcționat: un grup şcolar minier, un liceu industrial de profil şi învățământ superior tehnic.

În timpul regimului comunist, transformările din acest sector au fost semnificative: „producția a crescut, au fost introduse metode moderne de exploatare, s-au deschis noi exploatări, au fost efectuate numeroase prospecțiuni, a crescut siguranța muncii, salariații minelor au beneficiat de o serie de facilități…”[15]. La polul opus, s-au situat efectele negative asupra mediului.

Prăbuşirea acestei industrii a început odată cu închiderea salinei de la Coştiui (în anul 1931) şi a celei de la Ocna Şugatag (1951). După Revoluția din anul 1989 şi exprimarea dorinței României de a adera la structurile Uniunii Europene, s-a declanşat criza care a dus, în final, la închiderea mineritului din nordul Transilvaniei: „Începând cu anul 2007, ca urmare a costurilor de producție şi a eliminării subvențiilor acordate de la bugetul de stat, producția a fost sistată inclusiv în perimetrele la care ar fi fost posibilă activitatea în condiții economice, iar prin H.G. nr. 644 / 2 iunie 2007 s-a aprobat închiderea definitivă, conservarea şi monitorizarea factorilor de mediu postînchidere a minelor şi carierelor aflate în patrimoniul C.N. Remin S.A. Baia Mare”[16].

Importanța deosebită a mineritului în contextul istoriei Maramureşului, evoluția fluctuantă şi influențele inerente asupra membrilor comunităților locale dar şi specificul civilizației dezvoltate de-a lungul timpului de acest străvechi meşteşug, sunt numai câteva aspecte generale prin care am dorit să conturăm contextul potrivit următoarei prezentări bibliografice. Considerăm util şi oportun un studiu bibliografic dedicat mineritului din Maramureş, având în vedere atât complexitatea tematicii cât şi interesul mereu crescând pentru cercetarea acestui vast domeniu. Venim, aşadar, în întâmpinarea tuturor celor interesați de istoria mineritului în nord-vestul României, cu un bogat repertoriu de surse ştiințifice.

Facem precizarea că, o mare parte din aceste lucrări se regăsesc în fondul documentar şi de carte curentă din cadrul Bibliotecii Muzeului Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş.

Pentru realizarea traducerii titlurilor lucrărilor editate în limba maghiară, am beneficiat de aportul domnului ing. Alex Costin, fapt pentru care îi mulțumim.

[8] Gheorghe Pop, *Terminologie minieră din bazinele maramureşene*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1996, p. 6.
[9] *K.Oszóczki, I. Sabou, op. cit.*, p. 181.
[10] Ibidem.
[11] Principele Bathory Sigismund arendează în anul 1588 minele de aur şi argint din Baia Mare, Baia Sprie, Cavnic şi Băița, baronului Herberstein pentru suma de 33 160 florini anual, iar în anul 1612, principele Gabriel Bathory întăreşte o înțelegere dintre Lisabon Ghellert şi locuitorii orașului Baia Mare în privința arendării minelor (*K.Oszóczki, I. Sabou, Direcția minelor..., p. 181)*.
[12] *K.Oszóczki, I. Sabou, op. cit.*, p. 182.
[13] Idem, p. 183.
[14] Gh. Pop, *op. cit.*, p. 7.
[15] *C. Kacsó, op. cit.*, p. 15.
[16] Lazăr-Aurel Pantea, *Amintiri despre minerit şi oameni săi*, Baia Mare, 2021, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie selectivă

Fondul documentar „Schönherr Gyula"

Agricola, Georgius, *De re Metallica*, Basel, 1556.

Antonescu, Constantin, *Activitatea flotației de la exploatările RIMMA din Baia Sprie*, în „Analele Minelor din România", Anul XXII, nr. 3, Bucureşti, 1939, pp. 97-101.

Antonescu, Constantin, *Prelucrarea minereurilor de la Minele Statului Baia Sprie*, în „Analele Minelor din România", Anul XVII, nr. 6, Bucureşti, 1934, pp. 231-237.

Arapu, I.I., *Descrierea exploatării miniere Dealul Crucii*, în „Analele Minelor din România", Anul XVIII, Bucureşti, 1935, nr. 1, p. 11-16; nr. 2, pp. 77-80; nr. 3, pp. 118-123.

Belavány, Miklós, *Nagybányai bányászati és pénzverő utasitás 1680-ból* [*Instrucțiuni* privind mineritul şi monetăria din Baia Mare, în 1680], în „Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle", Budapesta, 1903, p. 170.

Borovszky, Samu, *Magyrország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye* [*Comitatele şi oraşele Ungariei. Comitatul Satu Mare*], Budapest, 1908.

Eckhart, Ferenc, *A főbányagrófi hivatal szervezése* [*Organizarea conducerii mineritului nobiliar*], Századok, 1914, pp. 197-213.

Farbaky, István, *A bányászat a kultura és közgazdaság szolgálatában* [*În slujba mineritului, culturii şi economiei*], în „Bányászati és Kohászati Lapok", I - IV, 1897, pp. 102-105, 117-119, 133-136, 153-157.

Gárdonyi, András, *A nagybányaiak bérleti szerződése a pénzverdére 1620* [*Contractul de închiriere al monetăriei băimărene 1620*], Magyar Történelmi Tar, 1875.

Gólián, Károly, *Kapnikbánya bányászata* [*Mineritul în Cavnic*], în „Bányászati és Kohászati Lapok", 27, 1894, pp. 269-271, 287-288.

Iancu, I., *Exploatările miniere din Transilvania şi Banat în anii 1918-1928*, în „Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul 1918-1928", vol. I, Bucureşti, 1929, pp. 447-487.

Kosztka, János, *A* kereszthegyi vizemeles, [*Evacuarea apelor din Dealul Crucii*], în „Bányászati és Kohászati Lapok", nr. 3, Budapest, 1969.

Krizsán, P. Pál, *Oglinda oraşului Baia-Mare*, Ed. Minerva, Baia Mare, 1933.

Lazu, Constantin, *Les entreprises de Baia-Mare* [*Intreprinderi din Baia Mare*], Extrait de „Correspondance Économique Roumaine", organe officiel du Ministère de l'Industrie et du Commerce, X-e année, No. 4 (Juillet-Août), 1928. pp. 1-67.

Meruțiu, V. Radu, *Regiunea Baia Mare şi Baia Sprie*, Cluj, 1936.

Oblátek, Béla, *A Nagybányai bányakerület mónogràfája* [*Monografia minelor teritoriale din Baia Mare*], Baia Mare, 1912, pp. 1-5, 91-107, 124-132.

Palmer, Kalmán, *Nagybánya és környëke* [*Baia Mare şi împrejurimi*], 1894. pp. 89.

Péch, Antal, *Magyar és német bányászati szótar / Bergmännisches Wörterbuch in ungarischer und deutscher Sprache* [*Dicționar minier maghiar - german*], Selmeczen, 1879.

Preisig, E., *Geschichte der Máramoreser Bergbaues* [*Istoria mineritului maramureşean*], Oesterreichische Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen 28, 1877, nr. 28, pp. 301-303, nr. 29, pp. 311-313, nr. 30, pp. 321-322, p. 12.

Rákóczy, S., *A bányászat multja a magyar birodalom földjén* [*Trecutul mineritului maghiar pe teritoriul regal*], în „Bányászati és Kohászati Lapok", 43, 1910, nr. 9, pp. 535–576; nr. 10, pp. 596–632; nr. 11, pp. 655–728; nr. 12, pp. 748–803.

Schmidt, Franz Anton, *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze der Königreiche Ungarn, Kroatien, Dalmatien, Slavonien und des Großfürstenthumes Siebenbürgen* [*Colecția cronologică şi sistematică a legilor miniere a regatelor Ungaria, Croația, Dalmația, Slovenia şi a Marelui Principat al Transilvaniei*], vol. XVIII, Viena, 1837, pp. 7-17.

Schmidt, Sandor, *A bányászat az 1896-évi ezredéves országos kiállitáson* [*Mineritul în cadrul expoziției naționale Milenium, în 1896, din Budapesta]*, în: *Földtani Közlöny,* vol. 27, Budapest, 1897, pp. 15-63; *Földtani Közlemény* 27. köt. 1897, 1-4. füzet.

Schmidt, László, *A máramarosi bányászat fejlödésének története* [*Istoria dezvoltării mineritului în Maramureş*], în „Bányászati és Kohászati Lapok" 34, 1901, pp. 330-335.

https://biblioteca-digitala.ro

Szellemy Géza, *Nagybányának és vidékének fembányászata* [*Exploatarea minelor metalice din Baia Mare şi împrejur*], Baia Mare, 1894, pp. 1-34.
Szmik, Antal, *Adalékok Felsőbánya szabad királyi bányaváros monográfiájához* [*Contribuții la monografia oraşului minier liber regal Baia Sprie*], Budapesta, 1906, pp. 178-197.
Urbán, Mihály. *Kapnikbánya bányamüvelésének* története [*Istoria mineritului din Cavnic*], în „Bányászati és Kohászati Lapok", I-III, 1897, pp. 358-363, 377-382, 392-400.
Wenzel, Gusztav, *A magyar és erdélyi bányarendszer* [*Sistemul juridic minier din Ungaria şi Transilvania*], Ed. A M. Tud. Akadémia Könyvkiado-Hivatala, Budapest, 1866.
Wenzel, Gusztav, *Magyarország bányászatá kritikai története* [*Istoria critică a mineritului din Ungaria*], Ed. A M. Tud. Akadémia Könyvkiado-Hivatala, Budapest, 1880.
Woditska, Istvan, *A nagybányai m. kir. bányaigazgatósági kerület monogràfiája*, [Monografia Direcției Minelor Teritoriale Regale Baia Mare], *Nagybánya*, 1896, pp. 1-25, 105-144.

Fond de carte curentă

*** *Documente privind Istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania*, Vol. IV (1341-1350), Ed. Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1955, pp. 400-404.
*** *Expoziția de Fotografii-Document: „Tradiția mineritului - factor de unitate în diversitatea etnică în spațiul românesc"*, Uniunea Culturală a Rutenilor din România, Baia Mare, 2002.
*** *În lumea celor fără cer*, editat de Muzeul Județean de Mineralogie „Victor Gorduza" Baia Mare, 2021.
Agricola, Georg, *Despre minerit şi metalurgie*, (traducere din limba germană), Ed. Soner, München, 1994.
Achim, Valeriu; Ciolte, Aurel, *Băiuț: Documentar tehnic şi monografic*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 1991.
Ardelean, Livia, *Francisc Réti "Chronologia Rei Cameralis Marmatiae" - o descriere din 1805 a comitatului Maramureş*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul IV, nr. 4, Baia Mare, 2011, pp. 96-135.
Ardelean, Cornel, *Cavnic - oraş de mineri*, în „Munca", Anul 28, nr. 7.559, Bucureşti, 1972, pp. 1-2.
Bălănescu, Staicu; Achim, Valeriu; Ciolte, Aurel, *Istoria conducerii mineritului, a metalurgiei neferoase şi prețioase din nord-vestul României*, Baia Mare, 2002.
Balogh, Béla, *Nagybányai ötvösök emlékei* [*Lucrările aurarilor din Baia Mare*], în „Bányavidéki Fáklya, Nagybánya", Baia Mare,1970.08.1.
Balogh Béla, *A banyászati oktatás kezdetei Nagybányan és Felsöbányán* [*Începuturile învățământului minier în Baia Mare şi Baia Sprie*], în „Bányavidéki Fáklya", Baia Mare, 1972.11.4.
Balogh, Béla, *Középkori bányarendeletek* [*Regulamente miniere medievale*], în „Bányavidéki Fáklya", Baia Mare, 1976.05.15.
Balogh, Béla; Oszóczki, Kálmán, *A bányászati oktatás kezdetei Nagybányan és Felsöbányán* [*Începuturile învățământului minier la Baia Mare şi Baia Sprie*], în „Művelödés", nr. 8, Cluj-Napoca, 1978.
Balogh, Adalbert, *Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureş între ani 1860-1918 (I)*, în „Marmatia", nr. 4, Baia Mare, 1978, pp. 137-151.
Balogh, Adalbert, *Aspecte privind pătrunderea capitalului străin în industria minieră din Maramureş între anii 1860-1918 (II)*, în „Marmatia", nr. 5-6, Baia Mare, 1979-1981, pp. 266-394.
Balogh, Béla; Oszóczki, Kálmán, *A nagybányai ötvös céh a XV-XVIII. Században* [*Breasla argintarilor din Baia Mare, în sec. al XV-XVII-lea*], în „Müvelödés történeti tanulmányok", Bucureşti, 1979, pp. 121-137.
Balogh, Béla, *Nagybánya és környékének bányászata a XVII. Század közepe táján* [*Mineritul în Baia Mare şi împrejurimile sale la mijlocul secolului al XVII-lea*], în „Bányavidéki Fáklya", Baia Mare, 1979.10.13.
Balogh, Béla, *100 évvel ezelött bányászati és kohászati: kongresszus tartottak Nagybányán* [*În urmă cu 100 de ani, la Baia Mare a avut loc un congres despre minerit şi metalurgie*], în „Bányavidéki Üj szó", Baia Mare, 1994.04.29.
Balogh, Béla; Oszóczki, Kálmán, *Bányászat és pénzverés a Gutin alatt* [*Minerit şi monetărie sub Gutin*], Miskolc-Rudabánya, 2001.
Baron, Mircea, *Din istoria mineritului aurifer din România 1918-1948*, Ed. Universitas, Petroşani, 2006.
Baron, Mircea, *Instalațiile de afinare a aurului brut de la Baia Mare şi Săsar, până în anii '40 ai secolului al XX-lea*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul III, nr. 3, Baia Mare, 2010, pp.193-215.

https://biblioteca-digitala.ro

Baron, Mircea, *Aspecte privind funcționarea Complexului Minier Metalifer al Statului din Regiunea Baia Mare, în perioada interbelică*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul IV, nr. 4, Baia Mare, 2011, pp.162-185.

Baron, Mircea, *Istoricul înființării şi dezvoltării exploatărilor aurifere ale Societății „Petroşani" (1932-1947)*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul V, nr. 5, Baia Mare, 2012, pp. 222-245.

Bathory, Lajos, *Dezvoltarea industriei extractive a metalelor prețioase după Unirea Transilvaniei cu România*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj", nr. 11, 1968, pp. 159-170.

Beregic, T. Valentin; Ilie, Paraschiv; Moldovan, Petru, *Aspecte din bazinul minier Maramureş*, Baia Mare, 1969.

Beregic, T. Valentin; Bogdan, Mihai; Ilie, Paraschiv; Popa, Ioan, *Din istoria mineritului în Maramureş*, Baia Mare, 1985.

Beregic, T. Valentin, *Vulcanismul - obârşia mineritului maramureşean nemuritor*, Ed. Universității de Nord, Baia Mare, 2000, pp. 14, 18, 37, 57-58, 59.

Beregic, T. Valentin; Cosma, Nicolae; Bogdan, Mihai, *Mineritul de la poalele Gutâiului*, Ed. Universității de Nord , Baia Mare, 2001.

Bilțiu, Pamfil, *Incursiune în istoria mineritului din Maramureş*, în „Pro Unione", Anul XVIII, nr. 1-4 (61-64), Ed. Pro Unione, Baia Mare, 2015, pp. 94-96.

Blaskó, Ştefan, *Miracolul adâncurilor*, Baia Mare, 2012.

Bodiu, P. Anatolie; Popescu, F. Gabriel; Ilie, Paraschiv; Beregic, T. Valentin, *Regiunea minieră Baia Mare (monografie)*, Oficiul de Documentare şi Publicații Tehnice al Ministerului Minelor, Petrolului şi Geologiei, Bucureşti, 1970.

Boroica, Ioan, *Din trecutul activităților miniere în Băile Borşa, Maramureş, până în anul 1948*, în: *Țara Bârsei*, Ed. Muzeul „Casa Mureşenilor", Braşov, 2021, pp. 161-173.

Bud, Ioan; Simona, Duma; Ioan, Denuț, *Accidente la iazuri de decantare*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2005.

Bud, Ioan; Duma, Simona; Iştvan, Dumitru; *Studiu de potențial privind patrimoniul industrial minier al județului Maramureş (PIMM) şi al oportunităților de valorificare a acestuia în scopuri muzeal turistice*, Baia Mare, 2006.

Bud, Ioan; Guşat, Dorel; Duma, Simona, *Impactul asupra mediului a exploatării minereurilor neferoase din regiunea minieră Baia Mare*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2019.

Bud, Nicolae, *Proiectele miniere: evaluarea din perspectiva dezvoltării durabile*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2021.

Bud, Nicolae, *Proiectele miniere: evaluarea din perspectiva dezvoltării durabile*, Ediția a doua, revăzută şi adăugită, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 2021.

Căpâlnean, Vasile; Ioan, Sabău; Koloman, Oszóczki; Balogh, Adalbert; Schrek Vasile, *Direcția Minelor şi Uzinelor Metalurgice Baia Mare*, în „Îndrumător în Arhivele Statului Județul Maramureş", Bucureşti, 1974, p. 145-204.

Chirilă, Eugen; Bandula, Octavian, *Tezaurul monetar de la Baia Mare*, Baia Mare, 1966.

Chirilă, Eugen; Socolan, Aurel, *Tezaure şi descoperiri monetare din Colecția Muzeului Județean Maramureş*, Baia Mare, 1971.

Ciolte, Aurel; Achim, Valeriu, *Triunghiul morții, Baia Sprie, 1950-1954,* Ed. Gutinul, Baia Mare, 2000.

Cosma, Eli, *Documente privind minele de la Borşa*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca", vol. 41, Cluj-Napoca, 2002, pp. 323-346.

Costin, Alexandru-Daniel; Muntean Gheorghe; Todoran Sorin, *Contribuția românilor din Baia Sprie, Satu Nou de Sus, Tăuții de Sus şi Chiuzbaia la Marea Unire : studiu monografic*, Baia Mare, Ed. Ceconi , 2018, pp. 27-82.

Covaci, Iosif, *Valea Borcutului: povestea unei colonii miniere*, Ed. Letras, Snagov, 2020.

Csoma, Gheorghe, *Baia Mare - 670, Vol. 1, "...suprema tărie a oraşului": istoria oraşului Baia Mare de la începuturi până la Unirea din 1918*, Ed. Helvetica, Baia Mare, 1999, pp. 122-126, 172-176, 191-225.

Csoma, Gheorghe, *Baia Mare - 670, Vol. 2, Arcuri peste timp: istoria oraşului Baia Mare între 1918-1944*, Ed. Helvetica, Baia Mare, 2000, pp. 220-363.

Csoma, Gheorghe, *Baia Mare - 670, Vol. 3, Umbre şi lumini: istoria oraşului Baia Mare între 1845-1989*, Ed. Helvetica, Baia Mare, 2001, pp. 350-383.

https://biblioteca-digitala.ro

Danciu, Emil, *Fanfara minerilor din Cavnic nu are voie să dispară!* în „Graiul Maramureşului", Anul 15, nr. 4.070, 21 aug. 2003, p. 4.

Donca, Cristian, *Cavnicul abandonează mineritul în favoarea turismului montan*, în „Glasul Maramureşului", Anul 5, nr. 1.444, 31 dec. 2001, p. 2.

Donca, Cristian, *Haldele de steril transformate în parcuri ecologice, în Cavnic,* în „Glasul Maramureşului", Anul 8, nr. 2.326, 26 nov. 2004, p. 7.

Dordea, Ion; Wollmann, Volker, *Exploatarea sării în Transilvania şi Maramureş în veacul al XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca", vol. XX, Ed. Academiei R.S.R., Cluj-Napoca, 1970, p. 163-203.

Dordea, Ion; Volker, Wollmann, *Transportul şi comercializarea sării din Transilvania şi Maramureş în veacul al XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca", vol. XXI, 1978, pp. 135-171.

Dordea, Ion, *Economia sării din Maramureş, în veacul al XVIII-lea*, Teză de doctorat, Universitatea Babeş-Bolyai Cluj-Napoca, 1998.

Dordea, Ioan, *Aspecte tehnice ale transportului sării pe Tisa, în secolul al XVIII-lea*, în „Marmatia", Nr. 7/2, Baia Mare, 2002, pp. 87-91.

Dordea, Ioan, *Statutul juridic şi organizarea socio-profesională a lucrătorilor de la salinele din Maramureş la sfârşitul veacului al XVIII-lea*, în „Maramureş - colț de țară", nr. 1, Baia Mare, 2006, pp. 49-68.

Feştilă, S. Aurel; Pintilie, I. Ioan; Cadariu, I. Ioan; Sabou, V. Ioan; Achim, Valeriu, *Monografia Municipiului Baia Mare*, vol. I, Baia Mare, 1972, pp. 243-278.

Fărcaş, Andrei, *Cavnicul - o localitate cu vechi tradiții minereşti*, în „Pentru socialism", Anul 34, nr. 8.634, 5 aug. 1983, pp. 3.

Gârbe, Maria, *În amintirea celor ce au suferit prin muncă silnică la Mina Baia Sprie*, în *„Pro Unione"*, Anul XVIII, nr. 1-4 (61-64), Ed. Pro Unione, Baia Mare, 2015, pp. 169-172.

Glück, László, *A Máramarosi sókamara igazgatása és gazdálkodása a szepesi kamara fennhatósága idején (1600-1604, 1614-1615),*[*Administrarea şi gospodărirea Cămării salinare maramureşene subordonată Cămării de la Spiš (1600-1604, 1614-1615)*], în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul II, nr. 2, Baia Mare, 2009, pp. 31-80.

Glück, László, *A Máramarosi Sókamara személyzete 1600 táján (Personalul Cămării Salinare maramureşene în jurul anului 1600)*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul III, nr. 3, Baia Mare, 2010, pp. 41-80.

Goldenberg, Samuil, *Contribuție la o istorie a Cămării şi Monetăriei din Baia Mare,* în „Anuarul Istitutului de Istorie" din Cluj, vol. I-II, Ed. Academiei R.P.R., Cluj, 1958-1959, pp. 153-162.

Gorduza, Victor, *Contribuții la cunoaşterea mineralogiei topografice a bazinului Baia Mare şi reflectarea ei în colecția Muzeului Județului Maramureş*, în „Marmatia", nr. 3, 1977, pp. 219-231.

Gorduza, Victor, *Considerații privind valoarea de patrimoniu cultural național în lumea minerală*, în „Marmatia", nr. 4, Baia Mare, 1978, pp. 466-470.

Gorduza, Victor, *Expoziții minerale*, în: *Marmatia*, nr. 5-6, Baia Mare, 1979-1981, pp. 616-617.

Guşeth, Klara; Buciuman, Ana-Maria; Zsolt, Varga, *Ghidul fondurilor şi colecțiilor arhivistice privitoare la Transilvania anterioare anului 1918-1919 (vol. 11, județul Maramureş)*, Bucureşti-Budapesta, 2015, pp. 58-63.

Hăgan, Trofin, *Contribuția minerilor din bazinul Baia Mare la refacerea economiei naționale, 1944-1947*, în „Anuarul Institutului de Istorie" din Cluj, vol. IX, Ed. Academiei R.S.R., Cluj, 1966, pp. 195-209.

Huszár, Lajos, *Az erdélyi fejedelemség pénzverése* (*Monetăria Principatului Transilvaniei*), Akadémiai Kiadó, Budapesta, 1995, p. 231.

Iştvan, Dumitru, *Mineritul pe teritoriul comunei Şişeşti*, în „Şişeşti Vatră Străbună", II, Baia Mare, 2004, pp. 151-156.

Iştvan, Dumitru; **Minghiraş, Traian**, *Galeria medievală din Dealul Crucii*, în „Pro Unione", Anul VII, nr. 1-2 (17-18), Ed. Pro Unione, Baia Mare, 2004, pp. 127-129.

Iştvan, Dumitru, *Zăcământul de lignit şi fier de la Tăuții de Sus*, în „Pro Unione", Anul 7, nr. 3-4 (19-20), Ed. Pro Unione, Baia Mare, 2004, pp. 133-135.

Iştvan, Dumitru, *Florile de mină băimărene; trecut şi prezent*, în „Pro Unione", Anul 8, nr. 3-4 (23-24), Ed. Pro Unione, Baia Mare, 2005, pp. 117-120.

https://biblioteca-digitala.ro

Iştvan, Dumitru, *Drumuri miniere medievale la mina Dealul Crucii*, în „Pro Unione", Anul X, nr. 4 (32), Ed. Pro Unione, Baia Mare, 2007, pp. 103-110.

Iştvan, Dumitru, *Consideraţii privind cetatea medievală din Valea Borcutului*, în „Pro Unione", Anul XI, nr. 1-2 (33-34), Baia Mare, 2008, pp. 30-33.

Iştvan, Dumitru, *Exploatările de oxi-hidroxizi de fier de la Cavnic - Budeşti - Botiza - Băiuţ (sec. XVIII-XIX)*, în „Pro Unione", Anul XII, nr. 3-4 (39-40), Ed. Pro Unione, Baia Mare, 2009, pp. 15-19.

Iştvan, Dumitru, *Pulberării medievale în Baia Mare*, în „Pro Unione", Anul 13, nr. 1-2 (41-42), Ed. Pro Unione, Baia Mare, 2010, pp. 13-15.

Iszó, István, *A magyar bányászat évezredes története, Vol. 4: A montanisztika magyarországi történetének forrásai és szakirodalma* [*Istoria milenară a mineritului maghiar*], Ed. Magyar Olajipari Muzeum, Budapest, 2010.

Iszó, István, *A magyar bányászat évezredes története Vol. 5: A mogyar bánászat kronológiája* [*Istoria milenială a mineritului maghiar, Vol. 5: Cronologia mineritului maghiar*], Ed. Magyar Olajipari Muzeum, Zalaegerszeg / Rudabanya, 2014.

Kacsó, Carol, *Contribuţii la cunoaşterea metalurgiei cuprului şi bronzului în nord-vestul României*, în „Apulum", nr. 15, Alba Iulia, 1977, pp. 131-154.

Kacsó, Carol, *Date noi cu privire la tezaurul de aur de la Sarasău*, în „Studii şi Comunicări de Istorie Veche şi Arheologie", nr. 32, Bucureşti, 1981, pp. 371-381.

Kacsó, Carol, *Date cu privire la exploatările timpurii de sare din Maramureş*, în „Sarea, Timpul şi Omul", Sfântu Gheorghe, 2006, pp. 97-121.

Kacsó, Carol, *Die Salz und Erzvorkommen und die Verbreitung der bronzezeitlichen Metalldeponierungen in der Maramuresch* (*Zăcămintele de sare si minereu si distribuţia zăcămintelor metalice din epoca bronzului, în Maramureş*), în „Surowce naturalne w Karpatach oraz ich wykorzystanie w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Materiały z konferencji", Krosno 25-26 listopada 2008 r., Krosno, 2009, pp. 341-372.

Kacsó, Carol, *Repertoriul arheologic al judeţului Maramureş*, vol. I-II, Ed. Eurotip, Baia Mare, 2011.

Kacsó, Carol, *Repertoriul arheologic al judeţului Maramureş*, vol. I, Ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Ed. Ethnologica, Baia Mare, 2015.

Kacsó, Carol; Iştvan, Dumitru, *Monumentul epigrafic din galeria de mină Borcut, de la Baia Sprie*, în „Studia - in honorem Florea Costea", Bibliotheca Cumidavae, Braşov, 2007, pp. 385-394.

Kacsó, Carol; Pop, Lucia, *Date cu privire la istoria mineritului din Maramureş*, în „Minerit şi civilizaţie în Maramureş", Ed. Eurotip, Baia Mare, 2010, pp. 5-18.

Kacsó, Carol; Iştvan, Dumitru; Minghiraş, Traian, *Mina Piticilor de la Chiuzbaia*, în „Revista Bistriţei", nr. XXIV, Ed. Accent, Bistriţa, 2010, pp. 385-399.

Kacsó, Carol; Iştvan, Dumitru; Minghiraş, Traian, *Cercetări de arheologie montană la Băile Borşa*, în „Memoria Antiqvitatis", vol. XXV-XXVI, Piatra-Neamţ, 2010, pp. 505-536.

Kolozsvári, Julia, *Aspecte stilistice ale terminologiei miniere din bazinele maramureşene*, Baia Mare, 1986.

Kondrat, Norbert, *Colonia de muncă Baia Sprie (1950-1955)*, în „Forme de represiune în regimurile comuniste", Ed. Polirom, Iaşi, 2008, pp. 75-81.

Kondrát, Robert; Uglea, Marius, *Coloniile de muncă de la Baia Sprie, Cavnic şi Valea Nistrului (1950-1955)*, în „Maramureş, colţ de ţară", nr. 1, Baia Mare, 2006.

Maghiar, Nicolae; Olteanu, Ştefan, *Din istoria mineritului în România*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.

Maghiar, Nicolae, *Regiunea minieră Baia Mare: monografie*, în „Oficiul de Documentare şi Publicaţii Tehnice al Ministerului Minelor, Petrolului şi Geologiei", 1971 pp. 7-8.

Manilici, V.; Giuşcă, D., Stiopol, V., *Studiul zăcământului de la Baia Sprie (reg. Baia Mare*), în „Memoriile Comitetului Geologic" *7*, 1965.

Marian, Felix, *Un medic al minerilor băimăreni din secolul al XVIII-lea - Samuel Rácz (Samuilă Racz-Mihăilescu)*, în „Pro Unione", Anul 19, nr. 1-4 (65-68), Ed. Pro Unione, Baia Mare, 2016, pp. 128-129.

Marias, Z. Francisc, *Metalogeneza districtului minier Baia Mare: model bazat pe sistemul hidrotermal Cavnic (Maramureş): evaluări comparative cu alte sisteme epitermale din lume*, Ed. Cornelius, Baia Mare, 2005.

https://biblioteca-digitala.ro

Marias, Z. Francisc, *Mineritul băimărean la timpul viitor*, în „Pro Unione", Anul 19, nr. 1-4 (65-68), Ed. Pro Unione, Baia Mare, 2016, pp. 67-72.
Marias, Z. Francisc, *Despre formarea minereurilor: modele şi tipuri de depozite minerale hidrotermale*, Ed. Casei Corpului Didactic „Maria Montessori", Baia Mare, 2019.
Marias, Z. Francisc, *Despre formarea minereurilor: modele şi tipuri de depozite minerale hidrotermale*, Ed. Casei Corpului Didactic „Maria Montessori", Baia Mare, 2021.
Mersei, Iosif, *Descrierea tehnică a exploatării miniere Capnic*, în „Descrierea exploatărilor aparținătoare Direcției Minelor Statului din Baia Mare", Baia Mare, 1945, pp. 29-35.
Mănărăzan, Mihaela, *Privilegiile oraşului minier Baia Mare în secolele XIV-XVI şi importanța lor în procesul de dezvoltare urbană din NV Transilvaniei*, în „Marmatia", nr. 9/2, Baia Mare, 2007, pp. 5-21.
Mureşan, Diana Florentina, *Activitatea Oficiului de Schimb al Aurului Baia Mare în perioada 1934-1938*, în „Maramureş - colț de țară" , nr. 1. Baia Mare, 2006, pp. 83-90.
Marin, Ioan, *Instalația de afinare a metalelor prețioase a Minelor şi Uzinelor Statului din Baia Mare*, în „Miniera", Anul XVII, nr. 2, 1942, pp. 50-54.
Opriş, Valeriu, *Baia Sprie - mobilitatea teritorială a forței de muncă din industria minieră*, în: *Marmatia*, nr. 5-6, Baia Mare, 1979-1981, pp. 381-385.
Oscar, Edelstein; Kovacs, Marinel, *Dicționarul geologilor care au lucrat în zona Baia Mare şi în ariile adiacente*, Ed. Risoprint, Baia Mare, 2014.
Oszoczki, Koloman; **Sabău, Ioan** *Direcția minelor şi uzinelor metalurgice Baia Mare*, în „Revista Arhivelor", Anul X, nr. 1, Bucureşti, 1967, pp. 179-198.
Oszóczki, Koloman, *Aspecte din viața social-economică şi mişcări ale muncitorilor din bazinul minier maramureşean, în anii premergători Unirii (1911-1918)*, în „Marmatia", nr. 5-6, Baia Mare, 1979-1981, pp. 299-311.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Mineritul în viața economico-socială a Maramureşului*, în „Pro Unione", Anul XII, nr. 1-2 (37-38), Baia Mare, 2009, pp. 83-87.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Să nu uităm mineritul maramureşean*, în „Pro Unione", An. 12, nr. 3-4 (39-40), Baia Mare, 2009, pp. 19-21.
Pantea, Lazăr-Aurel, *De ce s-au închis minele. E posibilă revigorarea mineritului din Maramureş?*, în „Pro Unione", Anul 13, nr. 1-2 (41-42), Baia Mare, 2010, pp. 99-104.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Restructurarea mineritului în Bazinul minier Borşa-Vişeu*, în „Pro Unione", Anul 13, nr. 3-4 (43-44), Baia Mare, 2010, pp. 70-74.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Evoluția mineritului din Oaş-Satu Mare*, în „Pro Unione", Anul 14, nr. 1-2 (45-46), Baia Mare, 2011, pp. 46-50.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Amintiri despre mineri şi mineritul maramureşean*, în „Pro Unione", Anul 14, nr. 3-4 (47-48), Baia Mare, 2011, pp. 104-106.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Din istoricul salinelor de la Ocna Şugatag şi Coştiui*, în „Pro Unione", Anul 15, nr. 1-2 (49-50), Baia Mare, 2012, pp. 41-48.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Documente şi obiective de neuitat din patrimoniul minier*, în „Pro Unione", Anul 16, nr. 1-4 (53-56), Baia Mare, 2013, pp. 98-104.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Să nu uităm mineritul, oamenii şi bogățiile subsolului din nord-vestul României: culegere de studii şi articole publicate 1993-2013*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2013.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Vechiul centru minier şi metalurgic Băiuț din Țara Lăpuşului*, în „Pro Unione", Anul 17, nr. 1-4 (57-60), Baia Mare, 2014, pp. 88-95.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Sărbătorirea Zilei Minerului în 2015, în Maramureş*, în „Pro Unione", Anul XVI-II, nr. 1-4 (61-64), Baia Mare, 2015, pp. 227-228.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Baia Mare, Centru miniero-metalurgic*, în „Pro Unione", Anul XVIII, nr. 1-4 (61-64), Baia Mare, 2015, pp.158-163.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Din istoricul mineritului din Firiza - Herja - Chiuzbaia*, în „Pro Unione", Anul XVIII, nr. 1-4 (61-64), Baia Mare, 2015, pp. 108-114.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Din istoricul mineritului, metalurgiei şi al vieții oamenilor adâncurilor din nord-vestul României*, Ed. Risoprint, Cluj-Napoca, 2015.
Pantea, Lazăr-Aurel, *Scurt istoric al minelor de sare ale României*, în „Pro Unione", Anul 19, nr. 1-4 (65-68), Baia Mare, 2016, pp. 62-66.

https://biblioteca-digitala.ro

Pantea, Lazăr-Aurel, *Zestrea subsolului Maramureşului: strategii, politici privind revigorarea mineritului*, Ed. Enesis, Baia Mare, 2017.

Pantea, Lazăr-Aurel, *Mineritul în România, un sector cheie pentru relansarea economiei pe termen mediu şi lung*, în „Pro Unione", Anul 21, nr. 1-4 (73-76), Baia Mare, 2018, pp. 116-119.

Pantea, Lazăr-Aurel, *Mineritul din Maramureş va renaşte?: articole pro minerit*, Biblioteca Județeană *Petre Dulfu*, Baia Mare, 2019.

Pantea, Lazăr-Aurel, *Amintiri despre minerit şi oamenii săi*, Baia Mare, 2021.

Pârja, Viorica, *De la halda de steril la... parc?* în „Graiul Maramureşului", Anul 16, nr. 4.310, 5-6 iunie 2004, p. 8.

Pop, Gheorghe, *Terminologie minieră din bazinele maramureşene*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1996.

Pop, Leonard Alexandru, *Mărturii ale mineritului maramureşean în filatelie*, Baia Mare, 2020.

Pop, Lucia, *Cartea de aur a Afinăriei din Baia Mare*, în „Marmatia", nr. 12, Baia Mare, 2015, p. 311-323.

Pop, Lucia, *O călătorie în istoria oraşului Baia Mare - Mineritul şi monetăria*, în „Rivulus Dominarum: Baia Mare, şapte secole de istorie", Ed. Print City Europe, Budapest, 2016, p. 105-112.

Pop, Lucia, *Incursiune în istoria oraşului Baia Sprie*, în „Mons Medius. Istoria ilustrată a oraşului Baia Sprie", Ed. Print City Europe, Budapest, 2017, pp. 101-159.

Pop, Lucia; Rusu, Viorel; Botiş, Ioan, *Comorile Muzeului Maramureşului*, în „Magazin Istoric", nr. 6 (675), Bucureşti, 2024, pp. 45.

Popa, Radu, *Ţara Maramureşului în veacul al XIV-lea*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1970, pp. 128-132.

Popa, Radu; **Kovács, Elena**, *În legătură cu extragerea metalelor prețioase la Baia Mare în secolul al XVI-lea*, în „Studii şi Cercetări de Istorie Veche", nr. 16/1, 1965, pp.113-127.

Popescu, Gheorghe, *Dezvoltarea industriei minereurilor neferoase în bazinul Maramureş*, în „Revista Arhivelor", Bucureşti, 1962, pp. 338-345.

Popescu, Traian; Wollmann, Volker, *Localități miniere din Transilvania, Banat şi Maramureş, într-un atlas din secolul al XVIII-lea*, Ed. Honterus, Sibiu, 2013. pp. 34-54.

Prodan, David; Goldenberg, Samuel, *Inventarele din 1553 şi 1556 ale minelor şi monetăriei din Baia Mare*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj", vol. VII, Cluj, 1964, pp. 117-145.

Racolța (Mojolic), Amalia Gabriela, *Din activitatea Uzinelor de Plumb „1 Mai" Ferneziu în perioada 1948-1965*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul XIII, nr. 13, Baia Mare, 2020, pp. 193-207.

Rafiroiu, I., *Evoluția mijloacelor de preparare mecanică a minereurilor la minele statului din Capnic*, în „Miniera", Anul XVII, nr. 11, Bucureşti, 1942, pp. 390-394.

Rausch-Mátyas, Petra, *Beiträge über die Beziehung der Zipser Kammer zur Niederösterreichischen Kammer: Ein kurzer Grundriss der Verwaltung der Bergkammer und der Münzstätten Nagybánya (Baia Mare) 1571-1613* [*Studii referitoare la rapoartele Cămării din Spis şi Cămara din Austria de Jos: administrarea Cămării de mină şi a Monetăriei din Baia Mare în perioada 1571-1613*], în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul IV, nr. 4, Baia Mare, 2011, pp. 37-51.

Robescu, Gheorghe, *Aspecte privind economia regiunii miniere Baia Mare între anii 1944-1947*, în „Marmatia", nr. 5-6, Baia Mare, 1979-1981, pp. 348-356.

Rustoiu, Aurel, *Sarea Maramureşului şi aşezările dacice de pe Tisa Superioară*, în „Marmatia", nr. 7/1, Baia Mare, 2003, pp. 201-218.

Rusu, Viorel; Pop, Lucia, *Minerit şi civilizație în Maramureş: expoziție permanentă*, Ed. Eurotip, Baia Mare, 2017.

Rusu, Viorel; Pop, Lucia; Botiş, Ioan, *Baia Mare oraş liber regal. Vestigii şi mărturii istorice medievale*, Ed. Eurotip, Baia Mare, 2013.

Rusu, Viorel; Pop, Lucia, *Drumul aurului: Afinăria din Baia Mare. Patrimoniul industrial*, Ed. Eurotip, Baia Mare, 2020.

Sabău, Ioan, *Despre monetăria din Baia Mare în sec. XV - XVII,* în „Marmatia", nr. 3, 1977, p. 55-70.

Socolescu, M., *Prospecțiuni miniere în regiunea Borşa*, în „Arhiva Comitetului de Stat al Geologiei", Bucureşti, 1949.

Szikszai, Mihály, *A máramarosi só továbbszállítása a Jászkunságban* [*Transportarea sării maramureşene în teritoriul Jászkunság*], în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul III, nr. 3, Baia Mare, 2010, pp. 109-119.

https://biblioteca-digitala.ro

Szinkulics, Veronica; Filip, Terezia, *Născut într-un sat de miner*, Ed. Eurotip, Baia Mare, 2009.
Ştefănescu, Traian, *Realizări româneşti la mina Valea Roşie (Baia Mare*), în „Miniera", Anul XVIII, nr. 6, Bucureşti, 1942, pp. 187-190.
Tătar, Liviu, *Perfecționări tehnice în industria minieră maramureşeană, în anii Republicii*, în „Marmatia", nr. 3, 1977, pp. 143-150.
Tătar, Liviu, *Asociații de ajutor reciproc ale minerilor din bazinul Baia Mare, în secolul al XIX-lea*, în „Marmatia", nr. 7/2, Baia Mare, 2002, pp. 147-151.
Tohătan, Teodor; Bellu, **Ştefan**, *U.U.M.R. Baia Sprie: zece ani în slujba mineritului* [*1970-1980*], Baia Mare, 1980.
Toma, Ioan, *Scurt istoric privind dezvoltarea mineritului în bazinul băimărean*, în „Marmatia", nr. 9/2, Baia Mare, 2007, pp. 128-132.
Tudoran, Mircea, *Cavnicul - o localitate cu vechi tradiții minereşti*, în „Pentru socialism", Anul 34, nr. 8.634, 5 aug. 1983, p. 3.
Uglea, Marius, *Exploatarea minieră Baia Sprie - Centrul de exterminare a deținuților politici*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul I, nr. 1, Baia Mare, 2008, pp. 120-133.
Uglea, Marius, *Colonia de muncă de la mina Cavnic, Maramureş*, în „Forme de represiune în regimurile comuniste", Ed. Polirom, Iaşi, 2008, pp. 82-93.
Uglea, Marius, *Regimul coloniei de muncă de la Exploatarea Minieră Nistru*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul II, nr. 2, Baia Mare, 2009, pp. 243-254.
Uglea, Marius, *Colonia de muncă de la Mina Cavnic, componentă a sistemului concentrațional românesc*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul III, nr. 3, Baia Mare, 2010, pp. 224-234.
Uglea, Marius, *Evadații de la Cavnic şi Nistru - Ion Pantazi, Ion Ioanid, Țucă Marin - în documentele Securității*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul V, nr. 5, Baia Mare, 2012, pp. 261-274.
Uglea, Marius, *Consecințele evadărilor din 1953 de la coloniile de muncă din cadrul exploatărilor miniere Cavnic şi Nistru*, în „Pro Unione", Anul 15, nr. 1-2 (49-50), Baia Mare, 2012, pp. 29-33.
Uglea, Marius, *Coloniile de muncă de la exploatările miniere Baia Sprie, Cavnic şi Nistru (1950-1955)*, Ed. Ethnologica, Baia Mare, 2016.
Uglea, Marius, *Câteva aspecte privind torționarii coloniilor de muncă de la exploatările miniere Cavnic şi Baia Sprie (1950-1955)*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul XIII, nr. 13, Baia Mare, 2020, pp. 179-192.
Uglea, Marius, *Grevele deținuților politici de la colonia de muncă din cadrul Exploatării Miniere Baia Sprie (1953-1956)*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul XV, nr. 15, Baia Mare, 2022, pp. 149-169.
Uglea, Marius, *Cornel Onaca, Alexe Nicolae şi Vasile Murariu - foşti deținuți politici la coloniile de muncă miniere Baia Sprie şi Cavnic, în documentele Securității*, în „Revista Arhivei Maramureşene", Anul XVI, nr. 16, Baia Mare, 2023, pp. 163-181.
Uglea, Marius, *Szabó Zoltan - comandantul coloniei de muncă de la Exploatarea Minieră Baia Sprie*, în „Caietele Brătianu", nr. 2, Societatea Academică „Gheorghe I. Brătianu", Filiala Sighetu Marmației, Maramureş, 2011.
Ursu, Viorica, *Colecția de opaițe şi lămpi vechi de mină a Muzeului de Istorie din Baia Mare. Catalog selectiv. Expozițiile de la Baia Mare (1994) şi Iaşi (1996),* în „Marmatia", nr. 7/2, Baia Mare, 2002, pp. 267-275.
Übelhart, Walter; Făt Raul, *Circulația monedelor minereşti în bazinul auro-argintifier Baia Mare, Baia Sprie, Cavnic şi Băiuț în secolul al XVI-lea şi al XVII-lea*, în „Pro Unione", Anul XVIII, nr. 1-4 (61-64), Baia Mare, 2015, pp. 97-108.
Vanci, Gh. A., *Instalația de cianurare a societății „Petroşani" de la Baia Mare,* în „Analele Minelor din România", Anul XXIV, nr. 10, Bucureşti, 1941, pp. 317-331.
Varga, Petru; Gorduza, Victor, *Colecția mineralogică a Muzeului Județean Maramureş*, în „Marmatia", nr. 2, Baia Mare, 1971, pp. 351-360.
Volker, Wollmann, *Despre o nouă metodă de exploatare a sării din secolul al XVIII-lea în Maramureş*, în „Sub semnul lui Clio: Omagiu acad. prof. Ştefan Pascu", Cluj-Napoca, 1974, pp. 228-238.
Volker, Wollmann, *Arheologie industrială: din istoria patrimoniului tehnic pe teritoriul României*, Ed. Ulise, Alba Iulia, 2003, pp. 36-39.

https://biblioteca-digitala.ro

Volker, Wollmann, *O "relatare" din 1791 privind exploatarea sării în Maramureş*, în „Marmatia", nr. 8/1, Baia Mare, 2005, pp. 375-413.

Volker, Wollmann, *Die Münzstätte von Nagybánya (Baia Mare). Ein Beitrag zur Montangeschichte und Industriearchäologie der Marmarosch (Maramureş),* [*Monetăria Baia Mare: o contribuție la istoria mineritului şi a arheologiei industriale din Maramureş*], în*: Montan - und Industriegeschichte. Dokumentation und Forschung. Industriearchäologie und Museum (Festschrift für Rainer Slotta zum 60. Geburtstag)*, Paderborn-München-WienZürich, 2006, pp. 439-485.

Volker, Wollmann, *Patrimoniu preindustrial şi industrial în România*, vol. I, Editura Honterus, Sibiu / Hermannstadt, 2010, pp. 62-87, 146-147, 225-226, 323-329.

https://biblioteca-digitala.ro

Mining in Maramureş county: Selective bibliography

(*Abstract*)

The history of civilization in northern Transylvania is deeply marked by the mining industry, which is intrinsically linked to the geomorphology of the region.

The emergence of this industry was significantly influenced by the presence of a volcanic mountain chain in the area. The mountainous region in northern Transylvania is part of the Eastern Carpathians, extending from the Maramureş Wooded Mountains to the Rodna Massif, and including the volcanic mountain ranges of Țibleş, Gutâi, and Oaş. The subsoil of this region holds a substantial portion of Romania's reserves of gold, silver, copper, salt, and lead.

The largest deposits of non-metallic minerals were identified (and subsequently exploited) in locations such as Ilba, Nistru, Băița, Herja, Baia Sprie, Şuior, Cavnic, Băiuț, Poiana Botizei, Țibleş, Baia Borşa, and Vişeu. Copper mineralizations were found at Nistru, Poiana Botizei, Baia Borşa (Măgura), and Vişeu (Măcârlău). Gold-silver-bearing ores were identified in Săsar, Valea Roşie, Dealul Crucii, Şuior, and Băița. Iron and manganese ore accumulations were reported in Răzoare and along the Vaser Valley; kaolinite rocks in the Țicău area; dolomite deposits in Măgureni (Cerneşti commune); rock salt in Ocna Şugatag, as well as in the Vad-Onceşti area.

Naturally, human settlements began to form around these deposits of valuable minerals-initially as small workers' colonies or hamlets, and later developing into well-structured villages. Among these, only Baia Mare benefited from privileges that enabled its rise to urban status.

A bibliographic study dedicated to mining in Maramureş is considered a valuable resource to support researchers focusing on this topic. It is worth noting that some of these works can be found within the collection of both historical and contemporary books housed at the Library of the Maramureş County Museum of History and Archaeology.

Miorița ŞTEF
Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş
stefmioritza@gmail.com

https://biblioteca-digitala.ro

Recenzie: Cosmin Ionuț Patca, *Aşezările de pe Valea Bistrei de la primele atestări documentare până la instaurarea administrației româneşti (secolele XIII-XX). Studiu monografic*, Editura Muzeului Țării Crişurilor, Oradea, 2022, 532 p.

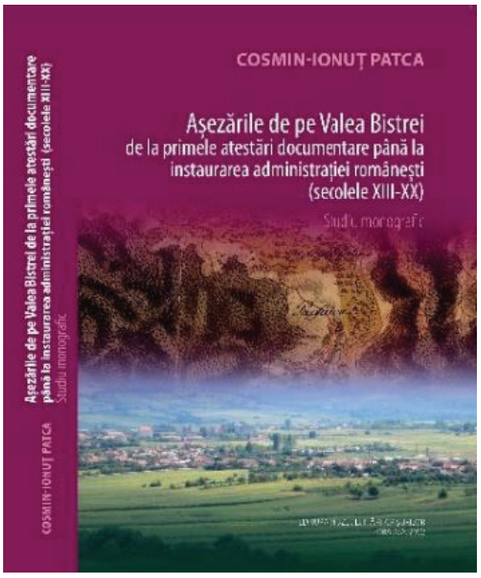

Spre deosebire de alte areale ale Bihorului istoric cel situat cu axa pe frumoasa vale a Bistrei (un afluent al Barcăului) a stat până recent prea puțin în atenția istoricilor în pofida faptului că trecutul lui poate fi restituit de o multitudine de surse documentare. Lucrarea de față intenționează tocmai să repare acest neajuns, focalizându-se pe istoria aşezărilor din această microregiune (14 cu o existență până în prezent la care se adaugă un număr de altele, între timp dispărute) pe un interval de apoximativ şapte secole.Ecartul temporar pe care Cosmin Ionuț Patca şi l-a asumat i-a oferit prilejul să abordeze trecutul acestor comunități în cheia braudeliană a „duratei lungi", permițându-i să observe elementele de continuitate multiseculară, dar şi fracturile, disfuncționalitățile sau transformările apărute pe parcurs. Efortul reconstitutiv a fost uşurat de faptul că toate localitățile din această zonă aparțin lumii rurale, fiind deci unitare dintr-o multitudine de perspective (de la universul ocupațional, la cel al bagajului mental), ca şi de acela că autorul s-a născut şi a copilărit în acest spațiu, având astfel capacitatea de a înțelege mai fidel firea oamenilor şi specificul acestor locuri. Pe de altă parte însă, el a cerut eforturi considerabile ținând cont de repetatele schimbări politice şi administrative pe care lumea bihoreană le-a înregistrat în acest interval de timp, de prezența aici a diverse comunități (alături de români au fost prezenți în curgerea timpului şi maghiari, germani, slovaci, evrei şi romi) şi de necesitatea înțelegerii fiecăreia, ori de cea a recursului la interdisciplinaritate, prin apelul la o serie de informații şi instrumente de lucru din aria unor discipline precum geografia, demografia, antroponimia sau toponimia.

După „Prefața" semnată de universitarul orădean Sorin Şipoş (coodonatorul tezei de doctorat care stă la baza acestui op) în rândurile introductive ne sunt indicate obiectivele asumate şi metodele de lucru la care s-a recurs în timpul redactării ei. Chestiunile de ordin metodologic, atât de importante în orice tentativă de recuperare cât mai exactă a trecutului sunt abordate şi în capitolul de debut al lucrării. Doar prin aplicarea instrumentelor de lucru potrivite, ne asigură autorul, studiile monografice îşi pot releva atuurile lor incontestabile (abordarea unui spațiu „precis şi exhaustiv, în singularitatea sa"), scăpând de pericole precum hiperbolizarea unor fapte sau personalități locale ori extinderea concluziilor şi investirea acestora cu o valabilitate generală.

Istoriografia problemei este abordată în capitolul secund, pentru o mai bună înțelegere a acestui capitol recurgându-se la secvenționarea literaturii existente pe criterii cronologice (respectiv în patru categorii: până în 1918, perioada interbelică şi cea de până la instaurarea regimului comunist, cea comunistă şi cea de după anul 1990), inventarierea şi analizarea acesteia făcându-se apoi pentru fiecare segment în mod individual.

Extrem de utilă pentru cercetător se dovedeşte apoi prezentarea caracteristicilor fizico-geografice ale arealului supus cercetării, formele de relief, rețeaua hidrografică, condițiile climatice, învelişul vegetal sau resursele naturale punându-şi amprenta asupra vieții cotidiene a locuitorilor acestor comunități adesea mai intens decât factorii politici sau deciziile feluritelor organsime statale.

Analizei evoluției istorice a localităților de pe Valea Bistrei de la primele atestări documentare şi până la unirea Transilvaniei cu România îi este consacrat capitolul IV. Cercetarea cu atenție a masei documentare avută la dispoziție i-a permis bunăoară lui Cosmin Ionuț Patca să concluzioneze

https://biblioteca-digitala.ro

că pentru evul mediu existența unei structuri monahale bine articulată, având centrul la Voivozi este o dovadă în afara oricărei îndoieli în legătură cu prezența românilor aici. Transformările şi provocările pe care aceste aşezări au trebuit să le înfrunte în timpul Marii Căpitănii de Oradea (1541-1660), a instituirii Paşalâcului otoman de Oradea (1660-1692), instaurării regimului habsburgic şi a dualismului austro-ungar (1692-1918), precum şi perioada primei conflagrații de proporții mondiale şi cea de până la instalarea administrației româneşti sunt şi ele bine surprinse de către autor, permițându-i, de pildă, să observe într-o manieră clară similitudinile dintre destinul acestor aşezări şi cel al celorlalte de pe cuprinsul Bihorului, dar şi să evidențieze elementele unice sau de interes local.

Un loc important îl ocupă în economia lucrării spațiul dedicat chestiunilor ce țin de specificul etnic şi confesional al acestui spațiu, cele două domenii amintite fiind completate de introducerea în discurs a unui set întreg de date demografice ce surprind dinamica populației cu pornire de la raportul dintre naşteri şi decese ori de la cel al intrărilor şi ieşirilor de populație. Prezentarea tendințelor generale de evoluție ori transformările înregistrate de către fiecare din aceste componente sunt bine puse în evidență de un mare număr de date care l-au obligat pe autor să utilizeze instrumente specifice istoriei cantitative (tabele, grafice).

Un volum consistent de informații cuprinde şi capitolul dedicat toponimiei şi antroponimiei, abordarea acestora fiind esențială pentru devoalarea unor aspecte ce țin de evoluția istorică, socială sau economică. În ambele cazuri discuția porneşte de la prezentarea acestor aspecte în evoluția lor din evul mediu şi epoca modernă, autorul recurgând pentru documentare inclusiv la cercetări de teren. Atât toponimele, cât şi antroponimele, remarcă Cosmin Ionuț Patca, sunt în strânsă corelație cu structura etnică a arealului asumat spre cercetare, alături de cele româno-slave fiind prezente şi cele maghiare, slovace ori germane.

Ultimul capitol se axează pe analizarea unor elemente subsumabile problemelor de spațiu, habitat şi economie. Concluziile trase din analizarea surselor cartografice sunt importante, indicând, spre exemplu, o concentrare a aşezărilor aproape de cursul de apă spre sfârşitul secolului al XVIII-lea după ce, în timpurile medievale, regula pare să o fi constituit prezența vetrelor de locuiri în zone mai greu accesibile, ferite şi mai uşor de apărat. Diversitatea cadrului geografic şi-a pus amprenta şi asupra ocupațiilor locuitorilor, alături de agricultură o pondere consistentă fiind deținută de activitățile de valorificare a resurselor naturale, consecință directă a principiilor cameraliste promovate de autoritățile vieneze (exploatarea pădurilor din vecinătate, ridicarea unor hute de potasă şi sticlă etc.).

În mod indiscutabil lucrarea supusă analizei noastre în rândurile de mai sus reprezintă un produs remarcabil din multe puncte de vedere. El face cinste şcolii istorice orădene şi suntem convinşi că îşi va găsi în scurt timp locul cuvenit în rândul producțiilor istoriografice actuale. Argumentele noastre vizavi de dimensiunea sa calitativă se sprijină, între altele, pe stilul cursiv şi riguros, excelent completat de o serie de hărți, tabele, grafice, fotografii de epocă sau actuale, precum şi pe concluziile clar formulate, excelent susținute de un vast material bibliografic (în bună măsură inedit) şi de apelul la sursele orale. Laolaltă, ele indică un travaliu ştiințific consistent care cu certitudine a reclamat un efort considerabil şi o admirabilă capacitate de a sintetiza şi filtra informația existentă, supunând-o în permanență examenului critic.

Ionuț CIORBA
Muzeul Țării Crişurilor Oradea – Complex Muzeal
ciorbaionut@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

Prescurtări bibliografice
- Bibliographische Abkürzungen - Bibliographical abbreviations

ActaMN	Acta Mvsei Napocensis. Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca
ActaMP	Acta Musei Porolissensis, Muzeul Județean de Istorie şi Artă Zalău, Zalău
Apulum	Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
ArchÉrt	Archaeologiai Értesitő, Budapest
Dacia	Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, Bucureşti; N. S.: Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Bucureşti
Marmatia	Marmatia. Muzeul Județean de Istorie şi Arheologie Maramureş, Baia Mare
Materiale	Materiale şi Cercetări Arheologice. Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Bucureşti
MonMuz	Monumenta Muzeologica, Kecskemét
PBF	Prähistorische Bronzefunde, München, Stuttgart
RevBistriței	Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Bistrița
SCIV (A)	Studii şi Cercetări de Istorie Veche (şi Arheologie). Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Bucureşti
StComSatu Mare	Studii şi Comunicări Satu Mare. Muzeul Județean Satu Mare, Satu Mare
StudComŞt	Studii şi Comunicări Ştiințifice, Baia Mare
TudGyűjt	Todoányos Gyűjtemény, Budapest
VatChio	Vatra Chioreană, Copalnic-Mănăştur

https://biblioteca-digitala.ro

Tipar:

EUROTIP
Baia Mare, str. Dacia nr. 4
tel/fax: 0262 211 118
eurotipbm@yahoo.com
www.eurotip.ro

https://biblioteca-digitala.ro